

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

**BURJUVA DEVRİMİ TARTIŞMALARINDA LENİN'İN JAKOBENİZM
YAKLAŞIMI**

Doktora Tezi

Sadi BAŞOĞLU

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

**BURJUVA DEVRİMİ TARTIŞMALARINDA LENİN'İN JAKOBENİZM
YAKLAŞIMI**

Doktora Tezi

Sadi BAŞOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Filiz ZABCI

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

**BURJUVA DEVRİMİ TARTIŞMALARINDA LENİN'İN JAKOBENİZM
YAKLAŞIMI**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Filiz ZABCI

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Filiz ZABCI
- 2- Prof. Dr. Mehmet YETİŞ
- 3- Prof. Dr. Filiz KARTAL
- 4- Doç. Dr. Mehmet OKYAYUZ
- 5- Doç. Dr. Demirhan Fahri ERDEM

Tez Savunması Tarihi

18/01/2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Prof. Dr. Filiz ZABCI danışmanlığında hazırladığım “Burjuva Devrimi Tartışmalarında Lenin’in Jakobenizm Yaklaşımı (Ankara, 2024)” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

20/02/2024

Sadi BAŞOĞLU

Ruso, Platon ve Döndü 'ye

TEŞEKKÜR

Başta tez danıŐmanım Filiz Zabcı, Tez İzleme Komitesi'nin diğer üyeleri Mehmet Yetiş ve Mehmet Okyayuz Hocalarıma tez çalışmam boyunca verdikleri destek ve yol göstericilikleri için teşekkür ederim. Onlarla birlikte diğer Tez Jürisi üyeleri Filiz Kartal ve Demirhan Fahri Erdem Hocalarıma savunmamdaki düzeltme ve önerileri için bir de buradan teşekkür ederim. Sağ olsunlar.

Tez çalışmamda somut katkısı olanlarının burada biraz hakkını yemek pahasına, manevi desteklerini hep hissettiğim uzaktaki ve yakındaki diğerlerini yerindirmemek için burada isim anmadan kamu, çalışma ve özel yaŐamımdaki tüm arkadaşlarıma ve aileme teşekkür ederim. Var olsunlar.

Kedi ev arkadaşlarım Ruso ve Platon tez sırasında çoğu akŐam başka âlemlerde olduğum için haklı olarak biraz gücendiler, kızdılar ama sevgilerini eksik etmediler; en çok onlardan özür dilerim. Bu süreçte en zorlandığım anlardaki ilgisi, emeği ve sevgisi için Döndü'ye minnettarım. İyi ki onlarlayım; var olsunlar.

İÇİNDEKİLER

İTHAF	i
TEŞEKKÜR	ii
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	19
BURJUVA DEVRİMİ VE İKİ YOL	19
1.1. İki Devrim: 1789-1794 Fransası - 1848-1849 Almanyası	19
1.2. İki Gelişim Modeli: Fransa mı, Almanya mı?	42
İKİNCİ BÖLÜM	84
JAKOBEN BİR TOPLUMSAL PROJE OLARAK NARODNİKLİK	84
2.1. Narodnik Teori ve Programın Sınıf Temeli, Sınırları	86
2.2. Rusya’da Jakoben Bir Toplumsal Projenin İşlevi	112
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	150
SOSYAL DEMOKRASİNİN JAKOBENLERİ VE JİRONDENLERİ	150
3.1. Sosyal Demokraside Fransız Devrimi Gölgesi	150
3.2. Marksist Praksisin İki Yorumu: Bolşevizm-Menşevizm.....	183
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	226
JAKOBEN BİR İKTİDAR TAHAYYÜLÜ	226
4.1. Marx’ın Jakoben Tezinden Çıkarılan Bir Model	235
4.2. Rusya İçin Bir Dizi Dönüştürme	248
4.3. Diktatörlük ve Üç Kavram: İç Savaş, Restorasyon, Haddini Aşma	265
SONUÇ	319

KAYNAKÇA.....	330
ÖZET.....	352
ABSTRACT.....	354

GİRİŞ

Vladimir İlyiç Ulyanov (1870-1924) ya da daha yaygın namıyla Lenin 19. yüzyılın son on yılında Rusya'daki devrimci mücadeleye artık bir Marksist olarak katılmış ve 20. yüzyılın hemen ilk yıllarında kuruluşunda da yer aldığı Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) iki temel hizbinden birinin başını çekmiştir. Yarım kalmış 1905 Devrimi'nde yer almış, 1917 Şubat Devrimi'nden sonra döndüğü Rusya'da yüzyıla damga vuracak Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin ve sonrasındaki mücadelelerle kurulacak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (1922-1991) liderliğini yapmıştır.

Elinizdeki tezin amacı 1905 Devrimi'nin öncesinden 1917 Şubat Devrimi'ne kadar olan süredeki Rus burjuva devrimi tartışmalarında Lenin'in Jakobenliğini ortaya koymaktır. Çağdaşlarından ayırt edebilmek için Lenin sıklıkla bir Jakoben olarak nitelenmiştir. Bu çalışmada ne olduğu böyle önden kabul edilmiş bir Jakobenlikten hareket etmek yerine, Lenin'in, takipçisi olduğu Marx ve Engels'in metinlerindeki 1793-1794 Jakoben Fransa okumaları ile daha çok ve esasta Rusya için öngördüğü burjuva devrimine yönelik geliştirdiği devrim kuramında tarihsel Jakobenlerin teori ve pratiğiyle ilişkilendirilebilecek temaların izi sürülecektir.

1789-1794 Fransız Devrimi bir kez yaşandıktan sonra tarihin belirli meselelerinin onsuz düşünülemediği bir olaydır. Devrimci düşünce ve pratik için bu daha bir böyledir. Lenin'in zamanına kadar Büyük Devrim'le boy ölçüşebilecek azamette bir

devrim yaşanmamıştır. Onu bu denli önemli kılan şeylerin başında 1793-1794'te yaklaşık bir yıl süren Jakoben iktidarı gelmektedir. Bu kesitte cumhuriyet ilan edilmiş ülkenin büyük bir bölümüne yayılan iç savaş devrim lehine kazanılmış ve Avrupa monarşilerinin Devrimci Fransa'ya karşı kurdukları Kutsal İttifak'la savaşta üstün gelinmiştir. Öte yandan devrimle gündeme gelen idealler ve devrimin esas fizik gücü olan halkın talepleri gerçek anlamda gündeme alınmıştır. İç ve dış karşı-devrimle mücadele yanında halk egemenliği, eşit ve özgür bir toplumun tesisi hedeflenmiştir. Jakoben iktidar sonraki kuşaklarda soldan ve sağdan, yaslandıkları geniş toplumsal kesimlerin desteği ve dış savaş gibi çok önemli faktörler göz ardı edilerek kimi idealler uğruna bir toplumun kaderini eline alıp, onun iradesine rağmen onun iyiliği için toplumun ve tarihin zorlanması olarak düşünülmüştür. Jakobenlerin evrensel bir kurtuluşun Devrim ve Cumhuriyet'in önündeki son engellerin aşılması ile elde edileceği inancı pek öyle itiraz edilebilecek bir şey değildir. Peki Jakobenizm bu kadar mıdır? 1793-1794 devrimci iktidarının teori ve pratiği sonraki devrimci teori ve pratik için kendi tarihselliğini aşan bir şeyler söyler mi?

Marx ve Engels devrim ve ardına devrimci iktidarı gündem ettikleri pek çok kez Büyük Fransız Devrimi'ni ve bilhassa Jakoben iktidarını düşünmüşlerdir. Burada Jakobenlerin siyasal kavrayışlarındaki iradecilik, tarihin çarklarını olabileceğinden hızlı döndürme girişimleri bir temadır. Ki iradecilik-nesnelcilik ikiliği sonraki Marksistlerin devrimleri ve gelecek sosyalist devrimi düşünürken sıkça başvurdukları bir şeydir. Marx sınıf mücadelesi düşüncesini 1789-1794'e uygulamış ve takipçilerinin zihinlerini çok meşgul edecek devrimde öncü sınıf ve onun ittifakları konularını Büyük Devrim'le somutlamıştır. Jakoben Fransa'yı bunları da kapsar bir şekilde düşünmeye çalıştığımızda bir devlet ve devrim sorunsalıyla karşılaşırız. Jakobenizm bir devrim ve

devrimci iktidar kavramıdır. Marx'ta olduğu gibi Lenin'in de devlet ve devrim tahayyülünde kurucu bir Jakoben damar vardır. Elinizdeki çalışma Lenin'de bunu ortaya koymaya çalışmaktadır.

Büyük Fransız Devrimi tarihin tanıklık ettiği en çarpıcı toplumsal fenomenlerden biridir. Devrim Avrupa'nın en güçlü mutlak monarşisini yıkmış, yerine devrimin seyrine göre anlamı değişimler geçirse de halk egemenliğini koymuştur. Büyük Devrim yeni bir siyaset terminolojisi yaratmıştır. 1789 bugün de varlığını sürdüren liberalizm, muhafazakârlık, milliyetçilik, sosyalizm gibi temel siyasal akımların şekillenmesinde en etkili olaylardan birisi olmuştur. Bu ideolojilerin modern hâllerini aldıkları 19. yüzyıl, sosyalist akımlardan biri olarak ortaya çıkan Marksizmin bu kulvarda maddi ve düşünsel bir hegemonik güç hâline gelmesine de tanıklık etmiştir. 1889'da Fransız Devrimi'nin yüzüncü yılında, Bastille'in alındığı 14 Temmuz gününde Paris'te İkinci Enternasyonal kurulmuştur.

Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin başını çektiği bu uluslararası birlik ileride I. Dünya Savaşı olarak anılacak savaş sırasındaki tartışmalarla dağılmıştır. Sosyalist hareket Alman örneğinin etkisiyle kendisini sosyalizm yanında sosyal demokrasi olarak anmıştır. Elinizdeki çalışma boyunca sosyal demokrasi bilhassa I. Savaş'taki bölünmeden sonra Marksizm ve sınıf mücadelesinden giderek uzaklaşarak bugün de varlığını sürdürüp sosyal demokrasi adını muhafaza eden siyasi akımı değil, bildiğimiz işçi sınıfı siyasetini ve Marksistleri ifade etmek için kullanılacaktır. Lenin de II.

Enternasyonal'den ve ardından sosyal demokrat isminden vazgeçip 'artık kendimizi komünist olarak anmalıyız'¹ diyeceği tarihe kadar bu anlamda bir sosyal demokratır.

Lenin uluslararası sosyal demokraside özgün bir lider olacağını yazımı 1901 sonbaharından 1902 Şubatı'na kadar süren ve Mart ayında yayınlanan *Ne Yapmalı?* isimli eserinde kesin olarak belli etmiştir. 1903'teki RSDİP'in İkinci Kongre'sinde Bolşevikler ve Menşevikler olarak iki hizbin ortaya çıkışı *Ne Yapmalı?*'daki eğilimlerle yerleşik sosyal demokrat parti yaklaşımının bir çarpışması olarak düşünülebilir. Lenin'e yapılan Jakoben nitelemesi ve 'bir Robespierre' benzetmesi ilk kez bu tartışmalarda dile getirilmiştir. Polemiklerinde aksi yönde birkaç göndermesi olsa da Lenin bu Jakobenlik yakıştırmasını özel olarak ve esasta reddetmemiştir. Bu tartışmaların sürdüğü 1905'e kadar olan süreçte de Lenin'in Fransız Devrimi'nin en radikal ve sonrasında devrimin düşüşe geçeceği kesitinin önderleriyle yan yana getirilişten imtina ettiğini görmüyoruz.

Örgütsel bir konudan başlayan Lenin'in Jakobenliği 1905 Devrimi'yle birlikte bir devrim kuramı ve buna denk düşen devrim stratejisiyle pekişmiştir. 1917'de başlattığı sosyalist devrim tartışmalarında da Lenin kendilerini yine açıktan böyle anarak Jakobenlerle özdeşleşmelerini nüks ettirmiştir. Dahası sosyalist devrimin ardından da Lenin burjuva devrimcisi tarihsel Jakobenleri büyük bir angajmanla düşünmeyi sürdürmüştür.

Bir siyasetçi kendisini, elbette belirli bir bağlamda, bir şeyle nitelemiş ve muarızları tarafından başka bağlamlarda da olsa böyle nitelenmişse 'Lenin'in Jakobenliği' gibi

¹ Metin boyunca, birine ya da bir duruma atfettiğim söz, tamlama gibi ifadeleri doğrudan alıntı olmadığını da göstererek cümlenin bütününden ayırmak için tek tırnak işareti ' ' içerisinde vereceğim.

bir başlıktaki Lenin'in bir Jakoben olduğu varsayımı ilk elden riskli gözükmemektedir. Rus devrimcinin bir panoramasını çıkarmayı amaçlayan çalışmalarda Lenin'deki Jakobenlik üzerine değerlendirmeler olmakla birlikte, literatürde Lenin'den öte başlığı Fransız ve Rus devrimlerini içeren çalışmalar da vardır. Bunlara baktığımızda Lenin'e olumlu ya da olumsuz yaklaşılması fark etmeksizin onu bir Jakoben olarak niteleyen genel bir kabulle karşılaşılıyor; ancak burada belli bir azınlığın çoğunluk üzerinde egemenliğinin veyahut diktatörlüğünün ötesine geçen, bundan daha derin bir Jakobenizm tanımını ekseriyetle bulamıyoruz. Bunun karşısında 1793-1794'teki Jakoben iktidarını özgün ve aşkın ve bunların neticesinde kavramı ortaya koyan bir devrimci otoriteyle özdeşleştirmek doğru ve yerinde bir tanım olabilirdi. Dahası mevzubahis azınlık-çoğunluk ilişkisinin tarihsel Jakobenlerin pratiğiyle örtüşmesi de epey sorunludur. Jakobenler ciddi bir toplumsal desteğe dayanıp eylemişlerdir. Diğer taraftan literatürde Lenin'i esasta sadık bir Marksist olarak resmetmek adına ondaki Jakobenliği yadsıyan ya da dönemsel, kısmi, arızı ve hatta rastlantısal gören bakışlarla da karşılaşılıyor.²

Lenin gerek çağdaşları gerek sonraki kuşaklardan gözlemciler tarafından çoğunlukla bir Jakoben olarak nitelenmiştir. Bu durum kendi başına bir şeyleri anlatır. Diğer taraftan bir şeyin adı bir kez konulduğunda derinine inme ihtiyacı da belirli ölçüde bastırılmış olur. Bu bakımdan Lenin'in Jakobenliğine ilişkin iki genel pozisyon var

² Neil Harding Lenin'in sonda, son yazılarında bir Jakobene dönüştüğünü iddia etmiştir; yani ona göre Lenin'in Jakobenliği belli koşulların ürünü, dönemsel bir şeydir. Bkz. Neil Harding, *Lenin's Political Thought. Theory and Practice in the Democratic and Socialist Revolutions*, Cilt-2, (London: The Macmillan Press Ltd, 1983 [1977-1981]), s. 307. Robert Mayer 3. Bölüm'de göreceğimiz gibi Lenin'in kendilerini Jakoben olarak nitelemesini Plehanov'un bir vakit sosyal demokrasinin Dağ'ı ve Jironenleri benzetmesi yapmasına bağlamıştır; yani bir rastlantısallık söz konusudur. Bkz. Robert Mayer, "Lenin and the Jacobin Identity in Russia", *Studies in East European Thought*, cilt-51, sayı 2, 1999, s. 146-147.

sayılabilir. Bunlardan ilki 20. yüzyıla özgü geleneksel bir sol dünya görüşüdür. Bu yaklaşım belirli bir eleştirelilik seviyesine sahip olmakla birlikte Fransız Devrimi'nde Jakobenlerden başlayıp bütün bir 19. yüzyıl sosyalist mücadelelerini ve tabii ki Paris Komünü'nü, ardından Büyük Ekim Devrimi'ni insanlığın uzun yürüyüşünün büyük sıçramaları olarak görüp sahiplenir. 20. yüzyıl da böyle bir pencereden ele alınır; geçmişin iki büyük devriminde gözlenen devrimci şiddet, terör gibi tatsızlıklar tarihsel zorunluluklar olsalar dahi gelecekte mümkün olduğunca ölçülü ve medeni sınırlar içerisinde olması gereken şeyler olarak kabul edilir. Fransız Devrimi ve Ekim Devrimi insanlığa sundukları büyük kazanımlar çerçevesinde olumlanır, bunların karanlık yönleri özel bir kuramsallaştırmanın konusu hâline getirilmez.³ Öteki genel yaklaşım ise Jakobenizm ve Leninizmin bir azınlık yönetimi adına demokrasinin rafa kaldırılmasıyla; en olumlu hâliyle, iyi niyetlerle çıkılan bir yolda cehennemin kapılarının açılmasıyla sonuçlandığını savlar. Bu yaklaşım soldan sağa çok geniş bir spektrumda kendisini bulur; hatta Soğuk Savaş ve sonrası dünyanın meseleye bakışının ana akımının bu olduğu iddia edilebilir.⁴ Elinizdeki çalışma burjuva devriminde Lenin'in Jakobenliğine geleneksel sol yaklaşıma göre daha yakından ve ırdeleyici; ana akım yaklaşımdansa daha içeriden ve iyimser bir bakışın gerekli olduğu düşüncesiyle yürütülmüştür.

Lenin üzerine geniş külliyatta tezin konusu ile doğrudan ilişkilendirilebilecek çalışmalara baktığımızda Bjørn Ditlef Nistad'ın (1964-) vurguladığı gibi Lenin'i Neil

³ Böyle bir yaklaşıma Manuel Riesco'nun (1947-) makalesi tipik bir örnektir, bkz. Manuel Riesco, "Honour and Eternal Glory to the Jacobins!", *New Left Review*, 212, (1995), s. 55-67.

⁴ Bu yaklaşıma William Henry Chamberlin'in (1897-1969) çalışması sağdan bir örnektir. Bkz. Chamberlin, William Henry, "The Jacobin Ancestry of Soviet Communism", *The Russian Review* 17, no. 4 (Ekim 1958), s. 251-257.

Harding (1942-) bir Ortodoks Marksist, Lars T. Lih (1947-) ise Alman sosyal demokrasinin bir Rus takipçisi olarak etmeye çalıştığı görülmektedir.⁵ Elinizdeki çalışma, Lenin'e yönelik bu tür bütünsel yaklaşımlardan yararlanmakla birlikte, yeni ve bütünlüklü bir Lenin portresi önerme iddiası taşımayacaktır. Tezin kendisini özgün kılacağı nokta Lenin'in serüveninde kendisinden önceki aşkın ve sarsıcı bir devrimci örnekle temas ettiği anları yakalayıp açıklayarak burjuva devrimi tartışmalarında Lenin'in Jakobenliğine kapsayıcı ve bütünlüklü bir yorum getirmek olacaktır.

Lenin'e dönük olumsuz bakışlar sıklıkla onun Piyotr Tkaçev'le (1844-1886) anılan Rus Jakoben geleneğinin bir takipçisi olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda, Robert Mayer'ın *Lenin ve Rusya'da Jakoben Kimlik* çalışması bir öncül olarak kabul edilebilir.⁶ Mayer Lenin'e RSDİP bölünmesinde Jakoben suçlamasının getirildiği ve onun da bunu, elbette kendi anladığı anlamda, benimsediği momente ışık tutmuştur. Buna göre, Rus Jakoben geleneğinin varlığı bir tartışma konusudur. Rusya'da böyle bir hareket etkisiz kalmıştır. Esas yoğun olan anti-Jakoben eğilimdir. Dahası Mayer, Lenin'in söz konusu gelenekle bağının objektif bir delilinin olmadığını, onun gündemine Jakobenliğin Georgiy Plehanov'un (1856-1918) açtığı bir tartışmayla girdiğini iddia eder.⁷ Mayer'ın makalesi meselenin, yani Lenin'in Jakobenliğinin başlangıcını belirli ölçüde aydınlatmakla birlikte bu Jakobenliğin evrelerini, teorik ve güncel temellerini gündemine almamıştır. Mayer'ın çalışmasının çerçevesi içerisinden

⁵ Bjørn Ditlef Nistad, "Was Lenin a Jacobin-Blanquist?", *Scando-Slavica*, 56, [2], (2010), s. 143.

⁶ Robert Mayer, "Lenin and the Jacobin Identity in Russia".

⁷ Age, s. 141.

de söylenebilecek yeni şeyler vardır. Çalışmanın 3. Bölüm'ünde özel bir Mayer faslı açılacaktır.

Lenin pek doğal olarak daha çok sosyalist devrim ve sonraki mücadelelerle kurulan Sovyetler Birliği'yle birlikte düşünülür. Ekim Devrimi'nden sonraki Bolşevik pratikle 1793-1794 Jakoben deneyimi arasındaki ortak örüntülere bakan, 1917 sonrası Lenin'in aldığı pozisyonları inceleyen bir çalışma niyetlerden öte somut şeylerle uğraşmış olacaktır. Bu çalışmaya başlarken amacım -ki o zaman öngördüğüm başlık *Lenin ve Jakobenzizm*'di- Lenin'in 1917'ye kadar olan serüvenini de gözeten ancak ağırlığı sosyalist devrim olan bir tez yürütmektir. Metnin çeyreği kadar tutacağını düşündüğüm 'burjuva devrimi tartışmalarında Lenin'in Jakobenzliği' başlığının kendi başına bir tez oluşturabileceğini fark ettiğimde böyle bir daraltma gereği duydum. Ortada gerçekten bütünlüklü ve Jakobenzizm üzerine kurulu Marksist bir burjuva devrim kuramı vardı. Sosyalist devrimin gölgesinde kalmış burjuva devriminin Lenin'i ve ondaki Jakobenzlik böylece bu daraltmayı dayatmış oldu.

Bu yüzden elinizdeki çalışma kendisini 1917'ye kadar götürmekte, Lenin'in iktidara gelirken ve iktidardaki pratiğini dışarıda bırakıp Rusya'da bir burjuva devrimi olacağını ve bunun nasıl bir devrim olması gerektiğini düşündüğü zamanla sınırlanmaktadır. Yani niyetler ve kurgular söz konusudur burada. Pratiği içeren kısımlar teorik başlıklar yanında çok daha sınırlı geçecektir. Öte yandan şu haklı bir sorudur: Lenin'in burjuva devrimi kabulü ve kurgusunun, bir de bizzat yaratıcısı tarafından rafa kaldırılıp sosyalist devrime yönelmişken, incelenmesi bize ne verecektir? Bilimsel çalışmayı sınırlamaması gereken bu soru yine de cevaplanmalıdır. Ekim Devrimi ve Lenin'in liderliğinde yürütülen sosyalist iktidar pratiği söz konusu

burjuva devrimi kuramının üzerine gelmiştir, buna yaslanmıştır. Ondaki devrim ve ardına gelen iktidar öngörüsü bir yerden sonra, burjuva devrimi ve sosyalist devrimi kapsayan genel bir devrim kuramı olarak da ele alınabilir. Parçalar birleştirildiğinde Lenin’de tek bir devrim tahayyülü olduğu görülecektir; bunu mümkün kılan şeylerden biri de Lenin’in öyle herhangi bir devrimi değil büyük devrim olarak nitelenebilecek özel bir tür devrimi düşünmesidir. 1917 Ekimi’ne kadar da -elbette bu devrimin büyük sıfatını hak etmesi için zamanla sınanması gerekmiştir- bu nitelik tarihte tek bir devrime yakıştırılacaksa o Fransız Devrimi’dir. Lenin burjuva devrimi-sosyalist devrim fark etmeksizin Rusya’da büyük bir devrimi istemiş, kuram ve pratiğini buraya odaklamıştır.

Bu soruya Lenin’in sosyalist devrimdeki Jakobenliği ortaya koyulduğunda daha bir netleşecek bir diğer yanıt şöyledir: Burjuva devrimi için geliştirilen kuramın özgünlüğü sonrası için de, yani sosyalist devrimin gündeme alındığı zaman için de önemli şeyler söylemektedir. Sosyalist devrim elbette burjuva devriminden başka bir varoluşa denk düşmektedir. Öte yandan büyük devrim diye bir kategoriye izin veren pek çok ortak nitelik ve örüntü vardır. Bunu Bolşeviklerin sosyalist devrime önderlik ederken karşılaştığı sorunlar ve geliştirdikleri çözümlerden kesin olarak anlayabiliyoruz. Büyük devrimlerin bizim onlara atfettiğimiz sosyalist ya da burjuva tanımlarıyla kendisini sınırlamayan alametifarikaları vardır.

Bir de elinizdeki çalışmanın bütününden görüleceği gibi Lenin’in burjuva devrimi kuramı 1917 sonrasına işlenmeye epey elverişli bir zemin sunmuştur. 1871 Paris Komünü dışında başka bir öncülü olmayan sosyalist devletin özgünlüklerinin gerektirdiği kavram ve düşüncüler dışında Jakobenlikle ilişkilendirilecek sınıf

ittifakları, diktatörlük, iç savaş, restorasyon gibi temel Lenin kavramlarının sosyalist devrimde de muhafaza edildiğini görüyoruz. Göreceğimiz gibi Lenin'in Rus burjuva devrimi kuramı bir Marksistin sahnenin kendilerinde olmadığı varsayılan bir devrimde iktidarı almayı hedeflemiş özgün bir girişimdir. Bu kuram Bolşevik önder hakkında olduğu kadar üç şeye dair de bir şeyler söyler: Devrim ve devlet sorunu, Marksizm ve Büyük Fransız Devrimi.

Revizyonist tarihçi François Furet'nin (1927-1997) Sovyetler Birliği'nin giderek geri çekildiği, Batı entelektüellerinin ondan yüz çevirdiği kesitte büyük bir şevkle sarf ettiği "Fransız Devrimi sona ermiştir"⁸ lafı o zaman rüzgârı arkasına almıştı. Ne ki Büyük Fransız Devrimi'nden Büyük Ekim Devrimi'ne uzanan süreklilik gerçeğine - düşmanca da olsa- işaret etmektedir. İki devrim arasındaki umulmadık bağlantının en kritik öznel halkası, gelecek için geçmişin devrimine tarih düzleminde olmasa da bir model olarak kuramsal düzlemde Lenin'in hiçbir çağdaşında olmadığı kadar gösterdiği ihtimamdır. Tarihte bir savın başarısı herhalde söylediklerinin özgünlüğünden ya da hakikate yakınlığından ziyade *Zeitgeist*'la, zamanın tınıyla girdiği rezonans tarafından belirleniyor. Fransız Devrimi tarihçiliğinde Alfred Cobban (1901-1968) ve Furet'nin başlattığı revizyonist akım, klasik ve giderek Marksist bir görünüm kazanmış burjuva devrimi kabulünü reddetmiş ve büyük bir tartışma başlatmıştır. Marksizm sınıf mücadelesi der ve bir devrim teorisidir. Burada Fransız Devrimi kurucu bileşenlerinden birisidir. Esasta Marksizmin tarihi açıklayıcılığına bir saldırısı söz konusudur. Aradan geçen zamanda Revizyonist tarihçiliğin tezi başta Siyasal Marksizm (*Political Marxism*) ekolü olmak üzere kimi Marksist çevrelerce de

⁸ François Furet, *Devrim'in Yorumu*, çeviren Ahmet Kuyaş, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013 [1978]), s. 21.

benimsenmiştir.⁹ Lenin ise Revizyonist tarihçiliğe kaynaklık eden tarihçiliğin -sonuçta kimse hiç düşünülmemiş bir şeyi söylemiyor- ciddiye alınmadığı, ama Fransız Devrimi'nin 'Efendiler biz şimdi, bir burjuva devrimi yapıyoruz' diyenler tarafından gerçekleştirilmediğinin elbette farkında olunan bir zamanın insanıydı. Bu yüzden çalışmada burjuva devrimi kavramı uygunluğu varsayılarak hareket edilecektir; ancak tam da bu kavramın zenginliğinin ve açıklayıcılığının parıldadığı yerlerde bu tartışmaya örtük göndermelerde bulunulacaktır.

Burjuva devrimi meselesi öyle basit bir şey değildir. Marx'ın Fransız Devrimi okuması da böyledir. Örneğin, Marx'a göre Jakoben Cumhuriyet'te "proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları" egemen olmuş; 1789, 1794'te 'burjuvaziye rağmen burjuva devrim için' tamamlanmıştır.¹⁰ Burjuva devrimi bir de o coğrafyada Marksistler belli bir entelektüel çevrenin ötesine geçtiyse, modern işçi sınıfı başını kaldırdıysa bambaşka bir hâl alabilir. Lenin böyle bir ülkede burjuva devrimi kuramını inşa etmiştir. Bir an için Türkiye'deki 1970'li yılların milli demokratik devrim-sosyalist devrim tartışmalarını anımsayabiliriz. Tez çalışmam sırasında Lenin'in burjuva devrimi kuramının Türkiye solunun belirli kesimlerinin en azından bir dönem benimsediği milli demokratik devrim teziyle ne kadar uzak ve uzlaşmaz gözüktüğünü belirtmek durumundayım. Türkiye solunun yolunu ararken yürüttüğü tartışma elbette önemli ve kıymetlidir. Ne var ki, Lenin'in kavramının solculuk adına, sosyalistlik

⁹ Siyasal Marksizm İngiltere'de kapitalizmin nasıl ortaya çıktığı üzerine üretimleriyle şekillenmiştir. Robert Brenner'la (1943-) birlikte ekolün kurucusu olan Ellen Meiksins Wood'un (1942-2016) doktora öğrencisi George C. Comninel yöntemlerini Fransız Devrimi'ne uygulamıştır. Comninel'le Marx metinleri üzerinden bir tartışma için bkz. Sadi Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2021) içinde Bölüm 1.3.2.

¹⁰ Marx'ın Jakoben temel tarih tezi olduğu iddia edilen bu yorum için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, Bölüm 2.1.

adına Şu kullanımının izahı yoktur: 2007’de, 22 Temmuz seçimleriyle ‘‘Türkiye’de burjuva-demokratik [devrim] tamamlanmış[tır.]’’¹¹

Sovyetler’in çözüluŐü için de bir Şey söylenmelidir. Yukarı da andıŐımız Furet’nin de himaye ettiŐi, yine bir Revizyonist tarihçi Dmitry Shlapentokh’un Ekim Devrimi ve sonrasındaki iç savaş günleriyle çözüluŐ zamanını karŐılaŐtırdıŐı Şu yargı ne yazık ki belirli ölçüde doŐrudur: ‘‘Bolşevikler, Rus Jakobenleri olarak adlandırılanlar 1917’de, aslında kuvvet açısından diŐer çekiŐenlere göre daha az meŐruryken iktidarı alıp ayakta kalabilmiŐken, 1991 ve 1993’te kesinkes meŐrurdular. Aslında 1991 AŐustosunu’nun kader belirleyen günleri boyunca *Weltgeist* (tin) onlara 1917’de dedelerine sunduŐundan daha fazla olanak sunmuŐtu.’’¹² Shlapentokh burada ve devamında meseleyi muhafazakâr ideolojisiyle de uyumlu ‘‘Majesteleri Őans’’a dayandırmıştır.¹³ Şurası kesindir Furet’nin anladıŐı anlamda da Fransız Devrimi ve Rus Devrimi 1989 ya da 1991’de bitmeyebilirdi. Dahası 1905 ve 1917’de Lenin için Fransız Devrimi bitmediŐi gibi bugün de bu iki büyük devrim kimileri için bitmemiŐtir.

Yukarıda ‘‘tarih düzleminde olmasa da’’ denilmişti; bunu biraz açabiliriz. Marksist tarihçi Eric J. Hobsbawm’ın (1917-2012) da işaret ettiŐi 19.-20. yüzyıllar geçiŐinde Rus entelektüellerinde Fransız Devrimi tutkuyla öŐrenilen ve sıkça göndermede bulunulan bir tarihsel olaydır.¹⁴ Bunun en başta gelen nedeni Rusya’nın tarihsel olarak

¹¹ *Birikim*, ‘‘Ömer Laçiner ile Söyleşi: Sosyalizmin Tarifine ÇalıŐacaŐız’’, 2007. Son erişim tarihi: 30 Kasım 2023. <https://birikimdergisi.com/guncel/167/omer-laciner-ile-soylesi-sosyalizmin-tarifine-calisacagiz>.

¹² Dmitry Shlapentokh, *The Counter-Revolution in Revolution: Images of Thermidor and Napoleon at the Time of Russian Revolution and Civil War*, (New York: Palgrave Macmillan, 1999), s. 3.

¹³ Age.

¹⁴ Eric J. Hobsbawm, *Fransız Devrimi’ne Bakış*, çeviren Osman Akınhay, (İstanbul: Agora KitaplıŐı, 2009), s. 68-69.

Avrupa'nın bir parçası olmasına karşın Batı'daki emsallerine göre orada mutlakiyetçi bir yönetimin gücünü koruması ve demokrasinin durumu bakımından liberallerin bile ülkedeki karanlıktan muzdarip olmasıdır. Fransız Devrimi krizde de olsa güçsüz denemeyecek bir mutlak monarşiyi en radikal bir şekilde yıkmış bir devrimdir. Rusların Fransızlardan bile fazla o tarihi düşünmesi olsa olsa düzeyi bakımından bir şaşkınlık yaratabilir. Lenin'in çağdaşlarına nazaran Fransız Devrimi tarihine nokta atışı göndermeleri seyreklerdir. Onun Fransız Devrimi tarihi kurdu olmak gibi bir kaygısı olmamıştır. Arkasını Marx ve Engels'e dayamadan ve belli bir soyutluk düzleminin aşağısındaki Büyük Devrim tarihi ayrıntılarına çok nadir girmiştir. Bunda devrim tarihiyle düşünmeye yatkın muarızları karşısında pozisyonunu riske atmamak temel nedenlerden biri olsa gerektir. Lenin teoride, Rusya öngörü ve hedeflerinde hâlihazırda yeterince yeni ve aykırı alanlara girdiği için daha fazlasına gerek duymamış hissi de vermektedir. Bir de onun dünyasının merkezi güncel Rusya'dır. Her şey Rusya'daki devrimci mücadelenin çıkarları içindir. Fransız Devrimi ve Jakobenler bunun için ve belirli soyutluk düzlemlerinde yardıma çağırılmıştır. Bu durumun, yani Fransız Devrimi tarihi göndermelerinin soyutta kalmasının literatürde Lenin'in 1917'ye kadar olan düşünsel üretiminde, onun burjuva devrimi tahayyülünde Jakobenliğin öneminin ve dahası kuruculuğunun hakkının yeterince verilmemesinin nedenlerinden biri olduğunu düşünüyorum.

Çalışmanın yöntem ve içeriğine geçmeden önce son olarak şu söylenebilir: Sovyetler Birliği çözüldüğünde dünyanın daha özgür ve barışçıl bir yere döneceğini bize anlatan Batı'nın, ABD ve AB'nin Rusya-Ukrayna savaşı ve İsrail'in Filistinlilere zulmünde - başkalarına pek kolay yakıştırdıkları deyişle- ne kadar totaliter olabileceklerini bir kez daha izliyoruz. Tarih öyle bir şey ki hem bir yandan hep "aynı" şeyleri düşünüp

tartışıyor hem de hep bir yeni ve biricik şeyi yaşıyoruz. Türkiye ve dünyanın kötüye gidişinin nerede duracağını bilemiyoruz ancak büyük çalkantıların ufukta gözüktüğünü kestirebiliriz. Eğer böyle bir noktada isek belirli bir başa dönüp bazı şeyleri yeniden ele almak daha bir gerekli olabilir.

Bu çalışmanın çerçevesi burjuva devrimi bağlamında Lenin'in Jakobenliğiyle çizilmiştir. Lenin'in 1917 ve sonrasındaki teori ve pratiği sosyalist devrim bağlamında olduğu için yeri geldiğinde kimi göndermeler dışında çalışmaya dâhil edilmemiştir. Burada, Lenin'in Marksizme kimi teorik katkılarına, onunla anılan öncü parti, emperyalizm gibi belli başlı alanlara özel olarak eğilinmeyecek, genel bir Lenin panoraması çizmek yerine Lenin'in Jakobenliğine belli bir bütünlük hedeflenerek bakılacaktır.

Jakobenizmin, devrim ve devlet üzerine tartışmaların özne-nesne, örgütlülük-kendiliğindenlik, yukarıdan eylem-aşağıdan eylem, diktatörlük-demokrasi vb. gibi ilk akla gelen eksenlerini ele alırken başvurmak durumunda kalınan tarihsel bir fenomen olmanın ötesinde modern devlet-devrim ilişkisinin anlaşılmasında temel bir kavram olabileceği ileri sürülebilir. Bunun doğru olup olmadığını bir de Lenin'le sınamak için girişilen bu çalışmada 1917'ye kadar olan kesitte Rus devrimcinin ortaya koyduğu burjuva devrimi kuramını anlamada Jakobenzimin anahtar bir kavram olduğu görülmüştür. Elinizdeki çalışmanın önemli bulgularından birisi de şudur: Lenin devlet ve devrim kuramının büyük bir bölümünü Jakobenzin tarihsel deney ve Marx'ın ona yüklediği anlamlardan hareketle inşa etmiştir. Bu bakımlardan, elinizdeki çalışmadaki Jakobenzin sorunsalı Lenin ve kuramına yeni bir bakışı mümkün kılmaktadır.

Çalışmanın bir diğer sınıırıysa şöyledir: Lenin'i incelerken Marx ve Engels dışında onun öncülü olarak görülmesi gereken Karl Kautsky (1854-1938) ve Plehanov'un dahi Jakobenzim yorumlarını özel olarak sergilemek kendisini dayatmamıştır. Lenin bu meselede çağdaşı da olan bu iki önemli Marksistin üzerinden atlayıp -ki Kautsky'nin Fransız Devrimi üzerine incelemeleri vardır- doğrudan Marx ve Engels'e yönelmiştir. Çalışmanın böyle bir diğer kısıtı Lenin'in akranı sayılabilecek Julius Martov (1873-1923), Alexandr Martinov (1865-1935), Lev Troçki (1879-1940) ve Rosa Luxemburg (1871-1919) gibi Marksistlerin Bolşevik önderle tartışmalarında Jakobenzimi de içeren yorumlarına Lenin'de buldukları karşılık kadar bakılmasıdır. İlerleyen bölümlerde göreceğimiz gibi bu sayılan isimlerle -ve bir yerden sonra siyasal bir rakip olan Plehanov'la da- tartışmalarında Lenin farklı görünümlere bürünebilse de hepsince bir Jakobendir. Lenin burada andığımız Marksistler içerisinde 1793-1794 Jakobenzim iktidar deneyiyle devrimci bir teorisyen ve siyasetçi olarak en yüksek angajman içerisine giren figürdür. Bu da kendi başına önemli bir veridir. Lenin'in Marx ve Engels metinleri ve çağdaşları ile polemikleri dışında geniş bir uluslararası entelektüel camiadaki Jakobenzim yorumları içerisine yerleştirilmesini belirli ölçüde eksik bırakan bu çalışmanın bundan sonra böyle bir çaba içerisine girecek araştırmalara belirli bir katkı ve hatta teorik bir çerçeve ve yöntem sunabileceği iddiasındayım.

Tez çalışmasında tarihsel ve güncel bağlamları göz önünde bulundurularak Lenin külliyatında analitik ve eleştirel bir araştırma yürütülmüştür. Çalışmanın temel kaynağı Lenin'in 45 ciltlik İngilizce *Toplu Eserler*'idir.¹⁵ Lenin'i geçmiş okumalarım

¹⁵ V. I. Lenin, *Lenin Collected Works**, 45 cilt, (Moskova: Progress Publishers, 1960-1970).

* Bundan sonra LCW olarak geçecektir.

ve bu tez için yürüttüğüm literatür gözden geçirmesi ardına *Toplu Eserler*'de ilkin 8-10 anahtar kelime/kavramla başladığım taramada bu sayı 60'ın üzerine çıkmıştır. Sosyalist devrim ve sonrasını da kapsayan ciltlerde yaptığım taramalarda Lenin'in temel kavramları, Fransız Devrimi'nden önemli kişi, kurum ve kavramlar, sonrasındaki Batı Avrupa devrimlerinin belli başlı tarihleri ve simaları, Rus devrimci geleneğinden Jakobenlikle ilişkilendirilmiş şahsiyetler vb. vardır. Yıl mertebesinde süren tarama faaliyetinin sonunda çoğunluğu Lenin pasajları olmak üzere kişisel not ve değerlendirmelerimi de içeren yarım milyondan fazla kelimedden oluşan bir malzeme ortaya çıkmıştır. Bu malzeme üzerinden ilkin 40 civarı başlığa ulaştım. Bunlar üzerinden yapılan bir sonraki soyutlama aşamasında bu sayı 16'ya düşmüştür. Bunlarla yürütülen bir soyutlama ve sentez faaliyeti sonucunda elinizdeki çalışmanın çerçevesi ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın Lenin külliyatında gezindiği teorik düzlemlerin genel karakterini vermek adına şu da kaydedilmelidir. Lenin her şeyden önce bir siyasetçidir. Yani işi daha çok güncelledir. Bir kenara çekilip şu evre bir geçsin diyemeyecek kadar sorumluluk yüklenmiştir. Örneğin, yarattığı parti modeli ve bunun somutlanması bir yerden sonra aksine izin vermeyecektir. Dahası Lenin güncel tezlerini ilke düzeyine çıkarmasa da onları böyle hissettirecek bir kaleme sahiptir. Sadece ardışık Duma seçimlerine yönelik politikaları yan yana koyulduğunda birbirini tutmaz halleri bile bir öyle bir böyle diyen bir siyasetçi imajı çizmektedir. Hatta birkaç yıl öncenin Lenin siyasetini savunan Bolşevik eğilimlerle kavga eden bir Lenin'le de karşılaşırız. Bu çalışmanın belli bir bağlam ve sorunsalla uğraştığı uzun zaman diliminin Lenin'indeyse böyle ve 'Rus güncelliği öncesine ya da sonrasına göre bunu gerektirmiştir' demeye ihtiyaç duyan gelgitlerle, tutarsızlıklarla neredeyse hiç karşılaşmıyoruz. Lenin'de belli bir

gelişimi olan ancak özünü hep muhafaza eden, parçalarını birbirinden ayırması zor bütünlükte bir burjuva devrimi kuramı vardır. Okuyacağınız metin bu bütünlüğün sunduğu imkânlarla yaslanıp her bir bölüm ve alt bölümü farklı soyutluk düzlemlerine/temalara denk düşecek şekilde; bir de bunlardaki kimi temaları, yan vektörleri ve nüansları vermek için, Lenin pasajları arasında bir gezinti olarak da kurgulanmıştır. Böyle bir anlatım, Lenin'in çalkantılı örgütsel yaşamı, değişen bağlamlar, devrim ve ardına gelen karşı-devrim ve gerici dönemlerine rağmen mümkün olmuştur.

O hâlde şimdi ilerleyen sayfalar boyunca hangi konuları gündemimize alacağımıza bakabiliriz. Çalışmanın ilk bölümünde Lenin'in Rusya için çizdiği iki senaryoyu göreceğiz. Bunlar iki devrim ve onlara denk düşen gelişim modelleridir: Bir yanda 1789 Fransız Devrimi diğer yandan 1848 Alman Devrimi vardır. 2. Bölüm'de Lenin'in Rus burjuva devriminde proletaryanın müttefiki olmasını gerektiğini ve olabileceğini düşündüğü köylülük ve onların siyasal temsilcilerine bakışı işlenecektir. Burada Jakobenlerin toplumsal projelerinin taşıyıcısı olan bir sınıf ve onların sözcüleri vardır. Rus burjuva devrimi klasik görünümünü buradan alacaktır. 3. Bölüm'de Bolşevik-Menşevik ayrımını burjuva devrimi bağlamında iki Marksist siyaset tahayyülünün ne kadar birbirinden ayrı olabileceğini resmetmeye çalışacaktır. Aslında, elbette tarihsel koşullarının ürünü olmakla birlikte, bunları aşan, geçmişte ve gelecekte kendisine belli karşılıklar bulabilecek iki ayrı siyasal kavrayış vardı. Lenin buna 'sosyal demokrasinin bir Jakobenleri bir de Jirondenleri' vardır diyecektir. Son bölüm Lenin'in burjuva devrimi için geliştirdiği kuramın bağlandığı yer olan bir iktidar tahayyülü, proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü işlenecektir. Lenin Bolşeviklerin 1917'ye kadar mottosu olacak bu kavrama teorik referansını Marx'ın Jakoben temel

tarih tezinde bulacaktır. Burada Lenin'in Rusya için Marx tezinde yaptığı dönüşümler yanında, kendi devrim kuramının kimi temel kavramlarını da göreceğiz. O hâlde başlayabiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

BURJUVA DEVRİMİ VE İKİ YOL

1.1. İki Devrim: 1789-1794 Fransası - 1848-1849 Almanyası

Lenin'in 'Rusya'da burjuva devrimi gündemdedir' dediği, ancak 1917 ile artık "Eski Bolşevizm" adını alacak bütün bir siyasasının şekillenmesinde karşı karşıya koyulan iki model önemli bir yer kaplar: 1789 belirleniminde Fransa ve 1848'in kaderini çizdiği Almanya modeli. Lenin'e göre, bu iki ülke de kendi devrimlerinin ilk dokunuşunun tesirinden çıkamamıştır. Fransa ve Almanya'nın daha sonraki gelişmelerinin olasılıkları ve seyri âdetâ bu tarihlerde saklıdır. Lenin siyasal mücadelesinin hem kaynağı hem de ürünü olan bütünsel bir tarih yaklaşımı geliştirirken, 1905 Devrimi'nden itibaren bu ikiliğe, 1789 Fransası-1848 Almanyası dikotomisine çok merkezi bir yer vermiştir. 'Rusya'nın gelişimi hangi yönde olmalıdır? Hangi model sosyalizm mücadelesi için daha elverişli bir modern Rusya sunar? Bunun için şimdi hangi siyaseti izlemek gerekir?' sorularına getirdiği cevaplar Bolşevik siyasetin liderinin burjuva devrimi stratejisine tarihsel ve kuramsal bir çerçeve çizmiştir.

Bu alt bölümde söz konusu ikiliğin ilkin devrimleri üzerinden tanımlanışı ele alınacaktır. Sonraki alt bölümde bu devrimlerin ardından gelen burjuva gelişim çizgilerine Lenin'in getirdiği yorum ve yüklediği anlam irdelenecektir.

Lenin 1789 Fransa-1848 Almanya ikiliğini ilk kez, 1905 Devrimi'nin Mart ya da Nisan ayında yazdığı kısacık *1789 Örneği Devrim mi, Yoksa 1848 Örneği Devrim mi?* metninde şöyle ifade etmiştir:

“Rus devrimi[ne] ilişkin önemli bir sorun şudur:

I. Bu devrim, çarlık hükümeti tümüyle devrilene ve bir cumhuriyet kurulana dek devam edecek midir?

II. Yoksa bu devrim, çarlık iktidarının kısıtlanmasıyla ve bir monarşist anayasayla mı sınırlı kalacaktır?

Başka kelimelerle ifade edecek olursak, 1789 örneği bir devrimle mi, yoksa 1848 örneği bir devrimle mi karşı karşıyayız?* (1789 ile 1848'in artık geri gelmeyecek biçimde ortadan kalkın sosyal, siyasal ve uluslararası koşullarının, herhangi biçimde tekrarlanabileceği yolundaki akıl almaz düşünceyi önlemek için örnek kelimesini kullanıyoruz.)

* N.B. Kimileri de, ‘ya da 1871 örneği mi’ diye ekleyebilir. Bu soru, sosyal demokrat olmayan birçok kişi tarafından bize karşı yükseltilecek muhtemel bir itiraz olarak düşünülmelidir.”¹⁶

Lenin ilk olarak önlerindeki devrim için, çarlığın tümüyle yenilmesi-sınırlandırılması ile cumhuriyet-anayasal monarşi ikiliklerini ölçüt olarak koymuştur. Çarlığın yıkımı anlamına gelen ilk senaryo için 1789'u, yani Büyük Fransız Devrimi'ni; ikincisi için 1848 Alman Devrimi'ni örnek göstermiştir. “Biz I. örneği tutuyoruz”¹⁷ diyen Rus devrimcinin 1848'le, mesela 1848 Fransız Şubat Devrimi'ni değil, Almanya'yı kastettiğini ilerleyen satırlarda doğrudan Alman Devrimi'ne verdiği referanslardan göreceğiz. Lenin ayrıca, olası tarih yöntemi eleştirilerinin önünü almak için bunların

¹⁶ Lenin, “1789 Örneği Devrim mi, Yoksa 1848 Örneği Devrim mi?”, 1905 Devrimi Üzerine Yazılar içinde, çeviren Ragıp Zaraklı, (İstanbul: Yöntem Yayınları, 1976 [1905]), s. 77.

¹⁷ Age, s. 78.

yalnızca siyasal çıktılarının biçimleri itibarıyla göz önüne aldığı “örnek”ler, modeller olduğunu belirtme ihtiyacı hissetmiştir.¹⁸

Öte yandan 1848 Almanyası’na kıyasla, evvela işçi sınıfının siyasal arenada daha bağımsız bir görüntü vermesi, daha karmaşık ve keskin süreçlerle seyretmesi ve ömrü kısa da olsa bir cumhuriyete sahne olması bakımından 1848 Fransası daha çarpıcı bir devrim yaşamıştır. Tam da bu nedenlerle Şubat Devrimi Lenin’in 1905 Rus Devrimi’ni mukayese edeceği temel modeller arasına girmemiştir. Lenin’in 1789 Fransa-1848 Almanya ikiliğinde, bunlar için tanımladığı ölçütler düşünüldüğünde, eğer ikilik güçlü bir şekilde inşa edilmişse, 1848 Fransa örneği ancak bir ara form olarak yer alabilirdi ve nitekim öyle de olmuştur. Lenin 1848 Fransız Devrimi’ni, Şubat Devrimi’ni kendi siyasal kariyerinin ve çağdaş Rus siyasetinin başka bir momentinde bir model olarak epey bir öne çıkaracaktır: Bu kesit 1917 Şubat Devrimi ve onu izleyen aylardır.

Aktarılan pasaja dönersek, Lenin’in bir diğer vurgusu Rusya’daki devrim için 1871’in, yani Paris Komünü’nün bir örnek, bir model olamayacağıdır. Bu yönde bir soru, sosyal demokratların 1905’te yaşanmakta olan şeyin bir burjuva devrimi olduğunu, ancak bu kategoride bir devrim olabileceğini anlamadıklarını, kabullenemediklerini, eylemlerinin bu çerçevenin dışına çıktığını ima edeceği için Lenin’e hasmane gelmiştir.

Lenin’in yeni başlamış devrim için olası senaryolar olarak düşündüğü iki modelden biri ona göre çarlık burjuvazisinin gönlünden geçeni ifade etmektedir. Eski Rus

¹⁸ Age, s. 77.

takvimiyle¹⁹ 1905 Mayıs sonuna doğru *Devrimci Mücadele ve Liberal Simsarlık* yazısında Lenin bir de bu meseleyi ele almıştır. Rus liberalinin aklında burjuva devrimci terminolojinin en tipik kurumlarından Kurucu Meclis somut hedefi vardır.²⁰ Kurucu Meclis'in kuruculuğu bir anayasayı yapmak amacıyla çağrılması, halktan bunun için yetki alması ve anayasayı hazırlama görevini yerine getirip yeni bir rejim ilan ve tesis etmesindedir. Rus liberallerinin planında halkın “mutlak monarşi karşısında silahsız, dağınık, örgütsüz ve âciz” durumundan çıkması için Kurucu Meclis'in toplanması yeterlidir.²¹ Liberaller, böylece “devrimci halkın birleşmiş kuvveti”nin çarlığın karşısına çıkmasına vesile olacak; “ancak o zaman, Çar'ın iktidarı ve devrimci halkın birleşmiş kuvveti karşı karşıya geldiğinde, burjuvazi zaferi tadacak; o zaman ancak bu iki kuvveti başarı şansıyla ‘koordine etmek’ ve mülk sahibi sınıflar için en avantajlı sonucu sağlama almak mümkün olacaktır.”²²

Lenin “hiç de aptalca bir plan değil” dediği²³ bu senaryoyu resmettikten sonra tahliline şöyle devam etmiştir: Liberaller bilinçli bir şekilde, monarşinin muhafazasını ve Kurucu Meclis'in onun yanında kabul edilmesini istemektedir. Planlarında mevcut hükümetin devrilmesi ve bir cumhuriyetin ilanı yoktur. “O hâlde, Rus burjuvazisi (1848 Alman burjuvazisinin yolundan giderek) halk ve taht arasında bir ‘anlaşma’yı

¹⁹ Çarlıkta Batı Avrupa'da kullanılan Miladî (Gregoryen) takvime göre 13 gün geriden gelen ve 128 yılda bir 1 gün kayan Jülyen takvimi kullanılmaktaydı. 1918 Şubatı'nda alınan kararla Sovyet Rusya'da Miladî takvime geçilmiştir.

Bundan sonra aksi belirtilmedikçe o dönemde kullanılan eski takvimin tarihleri verilecektir.

²⁰ Lenin, “Revolutionary Struggle and Liberal Brokerage”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 491-492.

²¹ Age.

²² Age, s. 492.

²³ Age.

savunmaktadır.”²⁴ Bu ancak halk ya da tahtın kazanmadığı, ancak güçlerinin birbirini dengelediği durumda başarılı olabilecek bir plandır. “O zaman, ancak o zaman burjuvazi monarşiyle birleşebilecek ve halkı sıkı bir denetim altında tutabilecek, onu iktidarın ‘üçte’ -ya da belki yüzde birine katlanmaya zorlayabilecektir. Tüm halkın Kurucu Meclisi Çar’a sadece bir anayasa bağışlatmaya yetecek güçte olacaktır. Daha güçlü olmayacaktır ve (burjuvazinin çıkarları itibarıyla) olmamalıdır.”²⁵ Dahası çarlığın elindeki ordu gibi maddi araçlar onda kalmaya devam etmelidir.

Lenin burjuvazinin bu kavgada kazananın olmadığı, hatta Kurucu Meclis’in de sadece monarşinin yanında sınırlı bir iktidarla yetindiği bir devrimden yana olduğunu; planını buna göre yaptığını söylemektedir. Karşılaştırmak için 1789’a bakabiliriz. Fransız Devrimi’nin başlarında bir sınıf olarak burjuvazinin gönlünden geçen şöyledir: Halk Kurucu Meclis’i yaratınca bir temsil kazanmış olacaktır. Halk devrimdeki görevini yerine getirdiği için sahneyi Kurucu Meclis’e, yeni rejimin çerçevesini çizecek temsilcisine bırakmalıdır. Halk egemenliğinin yerini, karşılığını temsilde bulan ulus egemenliği almalıdır; artık halk değil Kurucu Meclis egemendir.²⁶ Buraya kadar Rus burjuvazisinininkiyle pek de bir fark yok gibidir. Ne var ki, Fransız Devrimi’nde Ulusal Kurucu Meclis öyle veya böyle, içerisinde Kral ve Meclis arasında bir dengeden yana ciddi bir eğilim olmasına karşın, yapıp ettikleriyle ve farklı yorumlarına karşın halk egemenliği savıyla kendisini Kral’ın üzerinde bir yere koymuştur. Bu yönüyle Rus liberalinin modeli Büyük Devrim’de Fransız halkının burjuvaziyi bir kenara ittirdiği

²⁴ Age.

²⁵ Age. Bir sonraki cümle için de aynı sayfa referanstır.

²⁶ Temsil dolayısıyla halk egemenliğinden ulus egemenliğine geçişin kuramcısı devrimin ilk zamanlarının saygın simalarından Emmanuel Joseph Sieyès’tir.

aşamayı bırakın, daha ilk meclisin, 1789-1791 meclisinin gerisindedir. 1905'te Rusya'da burjuvazinin planına göre "tüm halkın Kurucu Meclisi Çar'a sadece bir anayasa bağışlatmaya yetecek güçte olacaktır."²⁷

Henüz açıktan ifade etmese de Rus burjuvazisi Fransız Devrimi'nin bütününe 'aman Allah korusun' diye baktığı için; planını daha baştan, çok ileri gitmeyen, sınırlı bir devrim üzerine kurduğu için Lenin 1848 Almanyası'na işaret etmiştir. Rus burjuvazisinin kurgusunda, mücadele içindeki öznelerden birinin yok olması demek olan cumhuriyet gündem dışıdır. Burjuvazinin öncülüğünde ve çizeceği çerçevede eski ile yeni, otokrasi ve devrimci halk arasında bir "anlaşma", bir uzlaşma olmalıdır. Müstakbel Kurucu Meclis bunu kayıt altına alacaktır. Almanya'da olduğu gibi monarşi ile burjuvazi birleşecek; yine Alman modeliyle muhafaza edilmiş ve otokrasinin elinde bırakılmış devlet aygıtıyla "halkı sıkı bir denetim altında" tutacaktır.²⁸ Peki, iktidarın halka bırakılan "üçte -ya da belki yüzde biri" ne içindir? Bu, burjuvazinin otokrasi karşısında kazanımlarının garantisinin, çarlığın dengelenmesinin, otokrasi-halk denkleminin üzerinin tamamen çizilmemesinin maddi temeli olacaktır.

Lenin için 48 Almanyası'nın çok özel ve de öznel bir anlamı vardır. Lenin 'bana bundan böyle tek bir şey okumam zorunlu tutulsa şüphesiz onlarınkileri isterim' diyecek kadar tutkulu bir Marx ve Engels okuyucusudur. Tarihsel materyalizmin kurucularının bilfiil katıldıkları yegâne devrim 1848'dir. Lenin'in 48'i, eyleycilerinin farklı zamanlardaki gözüyle okuma, düşünme fırsatları olmuştur. Bu yönüyle Rus devrimcinin 48 Almanyası'na özel bir düşünsel meyli olduğu kestirilebilir. 1905

²⁷ Lenin, "Revolutionary Struggle and Liberal Brokerage", s. 492.

²⁸ Age. Takip eden cümledeki alıntı da aynı sayfadandır.

Devrimi sırasında yazdığı ve burjuva devrimi/demokratik devrim denilince ilk akla gelen ve en önemli eserlerinden biri olan *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*'nde Lenin 1848 Marx'ına şöyle başvurmuştur:

“Berlin proletaryasının 18 Mart'taki zaferinden sonra -diye yazıyordu *Neue Rheinische Zeitung*- devrimin iki türlü sonucu görüldü:

‘... bir yanda halkın silahlanması, dernek kurma hakkı, halk egemenliğinin fiilen kazanılması; öte yanda monarşinin ve Camphausen-Hansemann hükümetinin, yani büyük-burjuvazinin temsilcilerinin hükümetinin korunması.

Böylece devrim, birbirinden kaçınılmaz olarak uzaklaşmak zorunda olan iki sonuçlar dizisi ortaya çıkardı. Halk zafer kazanmış, kesin demokratik nitelikte özgürlükler elde etmişti, fakat dolaysız egemenlik kendi eline değil, büyük burjuvazinin eline geçmişti. Kısacası, devrim tamamlanmamıştı. Halk, bir büyük burjuva hükümetine izin vermişti ve büyük burjuvalar eğilimlerini derhâl, eski Prusya soylularına ve bürokrasiye bir ittifak önererek kanıtladılar. Arnim, Canitz, Schwerin hükümete katıldılar.

*Evvelden beri anti-devrimci olan büyük burjuvazi, halktan, yani işçilerden ve demokratik burjuvaziden duyduğu korkuyla, gericilikle bir savunma ve saldırı ittifakı kurdu.”*²⁹

Lenin Marx'ta 1905 Rusyası'nı bulmuştur. Devrimin tamamlanması ancak egemenliğin burjuvaziden aşağısının eline geçmesine bağlıdır. Alman büyük burjuvazisi halktan duyduğu korkuyla, devrimi durdurmak için eski egemenlerle birleşmiştir. Öte yandan halk egemenliği bir an için fiilen sağlanmıştır. Bir de, Marx'ın şu sözleri Lenin'in önemli devrim soyutlamalarından birinin, “ikili iktidar” kavramının bir öncülü olarak da okunabilir: “Bir yanda halkın silahlanması, dernek kurma hakkı, halk egemenliğinin fiilen kazanılması; öte yanda monarşinin ve

²⁹ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, çeviren Saliha N. Kaya ve İsmail Yarkın, (İstanbul: İnter Yayınları, 1994 [1905], s. 152. Marx'tan aktarılan kısımdaki vurgular Lenin'e aittir.

Camphausen-Hansemann hükümetinin, yani büyük-burjuvazinin temsilcilerinin hükümetinin korunması.”³⁰

“Evvelden beri anti-devrimci olan büyük burjuvazi”³¹ eğer iktidarın bir yerlerindeyse o devrim tamamlanamaz. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de göreceğimiz gibi, Lenin Marx’tan devraldığı bu düşüneyi kendisinin bir sabiti hâline getirecektir. Rus sosyal demokrasisi içerisindeki temel ayrımlardan biri de burjuva devrimine kimin öncülük edeceği tartışması olacaktır. Lenin bu tartışmada diğer 19. yüzyıl Avrupa devrimlerine de bakarak sadece büyük burjuvazinin değil, bir kategori olarak burjuvazinin karşı-devrimci olduğu savıyla hareket etmiştir. Zaman zaman aksi yönde beyanları olsa da Lenin bütün ittifak tartışmalarında çizgiyi bir sınıf olarak burjuvaziye hep dışarıda bırakacak şekilde çekmiştir.

Lenin Marx aktarımından hareketle Rusya’daki devrimin olası seyri için kimi çıkarımlarda bulunmuş ve bir ölçüt belirlemiştir: Bir Kurucu Meclis çağrılmasını bırakın, bu meclisin toplanması bile devrimde belirleyici bir zafer anlamına gelmeyecektir.³² Marx’ın da andığı 18 Mart 1848’de Berlin işçilerinin monarşi birliklerini yenilgiye uğratması gibi bir zaferle de “‘bitmemiş’, ‘tamamlanmamış’ bir devrim olanaklıdır.”³³ Lenin devrimde Kurucu Meclis toplanması gibi bir kurumsallık girişiminin de yönetilenlerin egemenlerin zor aygıtı karşısında fiziki bir zaferinin de devrimi güvenceye almadığına işaret etmektedir. Elinizdeki çalışma boyunca farklı bağlamlarda sürekli döneceğimiz devrimin tamamlanması meselesi öyle basit ve anlık

³⁰ Age.

³¹ Age.

³² Age, s. 152-153.

³³ Age, s. 152.

bir mesele değildir. Lenin'in burada, yetersiz, güvencesiz gördüğü bu iki başarı ihtimalini kaydettikten sonra tamamlanma ölçütünü şöyle tanımlamıştır: “Peki, devrimin tamamlanması neye bağlıdır? Dolaysız egemenliğin kimin eline geçtiğine bağlıdır: Petrunkyeviç ve Rodiçev'in, demek istiyordum ki: Camphausen ve Hansemann'ın eline mi, yoksa halkın, yani işçilerin ve demokratik burjuvazinin eline mi. Birinci durumda burjuvazi iktidara sahip olacaktır, proletarya ise ‘eleştiri özgürlüğü’ne, ‘aşırı muhalefet partisi olarak kalma’ özgürlüğüne.”³⁴ Sondan başlarsak, “aşırı muhalefet partisi olarak kalma” ve “eleştiri özgürlüğü” sırasıyla Menşeviklerin biri RSDİP 3. Kongre'ye katılmayıp Cenevre'de yaptığı diğeri Kafkasya örgütlerinin olmak üzere iki ayrı konferansının karar metinlerindedir.³⁵ RSDİP'in iki temel grubunun 3. Bölüm'de özel olarak göreceğimiz gibi devrime bakışları çok farklıdır. Menşevik metinlerden aktardığı ifadeler Lenin'in siyaset kavrayışı ve tarzı açısından kabul edilebilecek şeyler değildir. Bu mayadaki bir siyasetçi için devrime yarım katılmak diye bir şey yoktur; devrimde böyle şeylerle yetinilmesi akıl almaz bir şeydir.

Lenin Marx'tan aktarımındaki “Camphausen-Hansemann hükümeti”yle işaretlenen büyük-burjuvazi ifadelerinin yerine “birinci durumda burjuvazi iktidara sahip olacaktır” diyerek burjuvaziyi koymuştur. Marx yukarıdaki satırları yazarken bir bütün ve bir sınıf olarak burjuvazinin ihaneti henüz tescillenmemiştir. Lenin'se Marx ve Engels'in sonraki metinlerinden öğrendiklerinin yanında kendi Rusyalı'na bakarak “evvelden beri anti-devrimci olan”³⁶ *burjuvazi* demektedir.

³⁴ Age, s. 152-153.

³⁵ “Aşırı muhalefet partisi olarak kalma” için bkz. Age, s. 45. “eleştiri özgürlüğü” için bkz. Age, s. 109.

³⁶ Age, s. 152.

Bolşeviklerin lideri 1848 Alman hükümet temsilcileriyle yeni kurulan Anayasal-Demokrat Parti'den, dilimize de geçen kısaltmasıyla Kadetlerden İvan İlyiç Petrunkeyev (1843-1928) ve Fyodor İzmayloviç Rodiçev (1854-1933) eşleştirmesinin yanına 18 Mart Berlin Ayaklanması'nın dengi olacak Petersburg işçilerinin sokak savaşında kazanacağı kısmi bir zaferi koymuştur. Bu sonuncusun ardına işçiler hükümeti kurma işini Kadetlere bırakırsa Rusya'da işler 1848 Almanyası'ndaki gibi olacaktır. Bunun karşısında "bir devrimci-demokratik diktatörlük, yani devrimin tayin edici zaferi"ni mümkün kılan bir yol vardır.³⁷ Lenin'in Marx'tan hareketle işaret ettiği iki yol, iki devrim senaryosu, devrimci-demokratik diktatörlük ya da burjuvazinin iktidarı bizi yine 1789-1848 dikotomisine götürmektedir. Burada, sonraki bölümlerde ve bilhassa 4. Bölüm'de göreceğimiz gibi Büyük Fransız Devrimi Lenin'e göre bir devrimci-demokratik diktatörlüğe sahne olduğu için büyüktür ve onun yolundan gidilmelidir.

1789-1848 ikiliğinin Lenin'in formasyonundan ve geliştirmekte olduğu burjuva devrimi kuramından bağımsız, onun gibi çoğu çağdaşının zihnini meşgul eden nesnel bir boyutu da vardır. Geri kalmış Rusya'nın geniş bir spektrumdaki ilericilerinin 20. yüzyıl Avrupası'nın büyük ve gelişmiş ülkeleri içerisinde en geriden geleni olan Almanya tarihi ile kurdukları karşılaştırma yatkınlığı bir veridir. Üstelik eğer mesele gelişmişlikse Prusya önderliğinde Almanya, Fransa karşısında rüşünü 1870'te Sedan Muharebesi'nde epey bir ispat etmiştir. Ne ki kapitalist gelişimin ve modernleşmenin maddi durumu, boyutları Lenin'in ölçütlerinden sadece bir tanesidir.

³⁷ Age, s. 153.

Fransa-Almanya burjuva gelişimi tartışmasını bir sonraki alt bölüme ihale edip 1905 Rusyası'nda ikinci yolu, 48 Alman yolunu dileyenlerden birine kulak verilebilir. 1905'in Eylülü'ne gelindiğinde, Lenin aşağıdaki ifadeleri için “açık sözlülüğü daha uyanık belli liberallerce belki de isabetsiz bulunabilir” dediği tanınmış tarihçi Pavel Vinogradov'dan (1854-1925) şu yargıyı aktarmıştır: “Rusya yeni sisteme Almanya'nın 1848'de kat ettiğine yakın bir yolla ulaşmayı başarabilecek mi bilmiyorum, ama bu yola girmek ve Fransa'nın 1789'da seçtiğine girmemek için her türlü çabanın harcanması gerektiğinde şüphem yok.”³⁸ Rus liberal tarihçiye göre 1789 yolunun bedelini otokrasinin “polis çavuşu” ya da Bismarck sonrası şekillenen ittifaklar sisteminde Rusya için bir tehdide dönüşen Almanya'nın “onbaşı” ödecektir.³⁹ Tercihini kesinkes 1848 Alman yolundan yana yapan Vinogradov'un düşüncesini, Lenin bir sınıf olarak Rusya burjuvazisine yansıtarak şöyle yorumlamıştır:

“İşte bu, Rus burjuvazinin her şeyden çok üzerine düşündüğü şeydir: 1789 'yolunun' mahşeri tehlikeleri! Burjuvazinin Almanya'nın 1848'de kat ettiği yola bir itirazı yoktur, ama Fransa'nın izlediği yoldan kaçınmak için 'her türlü' çabayı harcayacaktır. Düşünecek epey şey sunan öğretici bir beyan.

Bu iki yol arasındaki radikal fark nedir? Fransa'nın 1789'da ve Almanya'nın 1848'de gerçekleştirdiği burjuva-demokratik devrim ilkinde tamamlanana değin yürütülmüştür; ikincisinde ise böyle değildir. İlki bir cumhuriyet ve tam özgürlükle sonlanmışken ikincisi monarşiyi ve gericiliği ezmeden yarı yolda durmuştur. İlki en azından belirli bir ölçüde, en azından bir süre için, devrimci bir şekilde etkin halk

³⁸ Vinogradov'dan aktaran Lenin, “What Our Liberal Bourgeoisie Want, and What They Fear”, *LCW*, Cilt-9, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 241.

³⁹ Age. Lenin'in Vinogradov'dan aktarımının devamı şöyledir: “İkinci yolda [1789] ham, kötü örgütlenmiş ve ölümcül çekişmeyle parçalanmış Rus toplumu, eğer kıyametiyle değilse de, mahşeri tehlikelerle karşılaşacaktır. İktidar, düzen, ulusal birlik ve toplumsal örgütlenme konularında ibretler alana kadar beklemek nahoştur, dahası bu ibretler yeni bir güç kazanacak polis çavuşu ya da Rusya'daki anarşinin kendisine kısımetli bir vazife sunacağı Alman onbaşı tarafından verilecektir.” Bkz. Age.

kitlesince saygın ve ılımlı burjuvaziye kenara iten işçi ve köylülerce nihayete erdirilmişken; ikincisi, esasen yeterince olgun olmayan işçi sınıfını yedeğe alan liberal burjuvazinin liderliğinde ilerlemiştir. İlki belli bir süre için ‘polis çavuşlarının ve onbaşlıların’ direncini ezen devrimci halkın ellerine iktidarı vermişken; ikincisi hızla ülkenin ‘uzlaştırılmasına’, yani devrimci halkın bastırılmasına ve ‘polis çavuşunun ve onbaşının’ zaferine götürmüştür.”⁴⁰

Öncelikle şu söylenmelidir: Pasajda her iki devrim de burjuva-demokratik devrim sayılmıştır. Ancak, ilki bu türden bir devrime kategorik niteliğini kazandıracak şekilde sonuna değin götürülmüştür. Pekâlâ, 1789’a Büyük Fransız Devrimi namını veren de bu “tamamlanana değin yürütülmüş” olmasıdır. Cumhuriyet iki devrim arasında temel bir farktır; 21 Eylül 1792’de Fransa’da Cumhuriyet ilan edilmiştir. “Tam özgürlük”se I. Fransız Cumhuriyeti için epey tartışmalı bir niteliklerdir. Lenin’in bunun için bir tanımlama yapması gerekir, beklenirdi. Buraya bir soru işareti koyup, yukarıdaki pasajdan devam edebiliriz. 48 Almanyası’nda devrimin tamamlanana kadar yürütülmeyişi, yarı yolda durması cumhuriyet ve tam özgürlük şöyle dursun, “monarşi ve gerici[k]” için beka demektir.

Pasajda Lenin’in öne çıkardığı ikinci 1789-1848 farkı devrimde iktidarın kimin eline geçtiğiyle ilgilidir. 1789’da “en azından belirli bir ölçüde”, “en azından bir süre için” devrimci halk burjuvaziye kenara itmiş, iktidarı eline almıştır. Devrimci halk ise işçi ve köylüler olarak tanımlanmıştır. Lenin’in Büyük Devrim’de burjuvaziye yeni elde ettiği iktidardan düşüren aşağı kesimler düşüncesinin ilk ve doğrudan kaynağı Marx’tır. Kastettiği Fransız Devrimi kesiti Jakobenlerin iktidarındır. Onun Rus burjuva

⁴⁰ Age, s. 241-242.

devrimindeki Jakobenliğin en kesin yönlerinden biri olan bu tarih tezi ve siyasal çıktılarını 4. Bölüm’de özel olarak ve derinlemesine incelenecektir.

1789-1848 ikiliğini sonuçları, yani tamamlanma-yarı yolda durma üzerinden tanımladığı ilk özelliğinin nedeni ve gerçekleşme şekli olan bu ikinci özelliğin, yani iktidara hangi sınıfların gelebildiği ayrımının 1848 Almanya’sındaki karşılığı nedir peki? 1789’la işaretlenen 1794’te zirvesine ulaşan devrimde burjuvazi iktidara gelmiş ve hatta oradan kenara itilmişken, Alman 1848’i “yeterince olgun olmayan işçi sınıfını yedeğe alan liberal burjuvazinin liderliğinde ilerlemiştir.” Sonuç ilkinde, 1789’la başlayan devrimde, eski düzenin bekçilerinin halk iktidarınca tamamen ezilmesi; ikincisinde “ülkenin uzlaştırılması”, “yani devrimci halkın bastırılması”dır.⁴¹

Lenin Vinogradov yorumunun devamında, eğer o kadarla kalacaksa Alman Devrimi’nin radikalleştiği anların benzerlerinin Rusya’da yaşanmasının burjuvazi için bir problem teşkil etmeyeceğini kaydetmiştir: “Bilgili tarihçi [...] Alman yolunun halkın silahlı bir ayaklanmasından kaçınmadığını mükemmelen biliyor. 1848 ve 1849’da bir dizi ayaklanma ve hatta geçici devrimci hükümetler olmuştu Almanya’da. *Ama bunların hiçbiri tamamen muzaffer olmadı.*”⁴² Lenin’in yukarıda da andığını gördüğümüz 18 Mart 1848 Berlin Ayaklanması bunlardan en başarılısı olmuştur; ancak o da monarşinin ilgası ile değil birtakım tavizlerle sonlanmış. Kral iktidarını muhafaza etmiş ve kısa süre sonra da verdiklerini geri almayı bilmiştir.

Lenin Rus burjuvazisinin 1848 Alman deneyini benimsediğini, diğerinden, 1789 Fransız yolundan ne olursa olsun kaçınmak istediğini Vinogradov yorumunun başında

⁴¹ Age, s. 241.

⁴² Age, s. 242. Paragrafın devamında da aynı sayfa referanstır.

söylemişti. Burada ise 1848 Almanyası'na daha bir yakından bakmış ve bir devrim olarak değerini teslim etmiştir. Alman yolu da sonuçta ciddi ayaklanmalara, Almanya'nın bölünmüşlüğü nedeniyle birden fazla geçici hükümete tanıklık etmiştir. Ancak bunlar Fransız tipi bir tamamlanmayla, gerçek bir halk iktidarıyla sonuçlanmak yerine; yalnızca, en fazla, monarşinin zayıflasa da iktidarda kaldığı bir durum ve tavizlerle yetinmiştir. İkiliğin Alman örneğini takip eden bir Rusya devriminde de tüm mücadeleler eğer tam bir zafer kazanılmazsa birer birer geri alınacak tavizlerle sonuçlanacaktır. Çarlığın vereceği ilk ciddi taviz otokrasinin kendisini kısıtlayacağını, bunun kurumlarına izin vereceğini ilan eden 1905 Ekim Manifestosu'dur. Zorla verilmiştir. Ardına Kadetlerin sağında kendisiyle, *Oktobristler* (Ekimciler) adıyla anılacak bir burjuva hareket de bırakmıştır. Ne ki tam da Alman senaryosundaki gibi devrimin belli bir eşiği aşmadan düşüşüne mukabil bu kazanımlar hoyratça geri alınmıştır.

Lenin 1789-1848 ikiliğinin muzafferlik-tavizlerle sonuçlanma özelliğini ortaya koyduktan sonra Rus Devrimi'nde burjuvazinin benimsediğini iddia ettiği, yukarıda 1905 Mayıs tarihli *Devrimci Mücadele ve Liberal Sımsarlık* yazısına başvurduğumuzda da gördüğümüz, denklemi yinelemiştir. Sıklıkla işleyip geliştireceği bu denklemde esasta mücadele eden iki özne vardır: Otokrasi ve halk. Burjuvazi bu mücadelede herhangi bir tarafın kazanmasına karşıdır. "Kısa bir süreliğine bile olsa" halkın tam zaferi, burjuvazinin kendisinin de nefret ettiği otokrasinin yıkılması, 1789'la işaretlenen Büyük Devrim yolunun Rusya'da bir nevi tekrarı demektir.⁴³ Rus burjuvazisi bunun yerine ölçülü bir devrimden, 1848-49 Alman

⁴³ Lenin'in burada " " içerisinde verilen ifadeyi içeren paragrafın bütünü şöyledir: "O hâlde, burjuvazinin bilgili tarihçisi halkın bir ayaklanmasından korkmuyor. O, halkın zaferinden korkuyor. O,

modelinden yana tercihini yapmıştır. Burjuvaziye göre devrimin makbulü Alman tipi olandır. 20. yüzyılın başında Rusya’da, 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana bütün Batı Avrupa’da olduğu gibi burjuvazi için 1789’da başlayıp Jakoben Cumhuriyet’te doruğuna ulaşan şey, hakiki ve esaslı bir ibrettir.

Lenin’in 1905 Devrimi’nde siyasetini belirlerken başvurduğu ve yeniden ürettiği 1789-1848 ikiliğinin önemli bir bileşeni devrimde ittifaklar sorunu üzerinedir. Burjuva devrimlerinde köylülük temel bir meseledir ve Rusya söz konusu olduğunda bu çok daha önemli bir hâl alır. Lenin onlarca kez yinelediği bu durumu *1905-1907 Birinci Rus Devriminde Sosyal Demokrasinin Tarım Programı* çalışmasında özlü bir şekilde ifade edecektir: “Tarım sorunu Rusya’da burjuva devrimin temelidir ve bu devrimin spesifik ulusal karakterini belirler. Bu sorunun özü köylülüğün, toprak ağalığını ve serfliğin Rusya’nın tarım sistemindeki ve sonuçta, onun tüm sosyal ve siyasal kurumlarındaki kalıntıları feshetme mücadelesidir.”⁴⁴

Yukarıda, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*’nde Marx’ın 1848 pasajında hareketle Lenin Rusya’da iki iktidar olasılığını şöyle ifade etmişti: İktidar burjuvazinin mi “yoksa halkın, yani işçilerin ve demokratik burjuvazinin eline mi”⁴⁵ mi geçecektir? Lenin bir de Marx’ın halkı işçiler ve demokratik burjuvazi olarak tanımlayışını Rusya’ya belli bir dönüşümle aktaracaktır. Önce Marx’ın “büyük

halkın gerici ve bürokrasiye, onun çok fazla nefret ettiği bürokrasiye hafif bir ders vermesinden korkmuyor. O, halkın gerici hükümeti devirmesinden korkuyor. O, otokrasiden nefret ediyor ve tüm kalbiyle onun devrilmesini istiyor; [ama] otokrasinin muhafazasının değil, halkın organizmasını zehirleyen monarşist yönetimin hâlâ yaşayan parazitinin yavaşça çürütmesinin değil, *halkın tam zaferinin* Rusya’nın kıyametini getireceğini zannediyor.” Bkz. Age.

⁴⁴ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907”, *LCW*, Cilt-13, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907]), s.421.

⁴⁵ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 153.

burjuvaziden farklı olarak, işçilerle birlikte halk olarak adlandırdığı ‘demokratik burjuvazi’ den ne anladığı” üzerine bir iddiada bulunmuş;⁴⁶ bunun için de 29 Temmuz 1848 tarihli *Neue Rheinische Zeitung* Marx metnindeki 1789-1848 mukayesesine başvurmuştur:

“... 1848 Alman Devrimi 1789 Fransız Devrimi’nin sadece bir parodisidir.

Bastille’in zapt edilmesinden üç hafta sonra, 4 Ağustos 1789’da, Fransız halkı bir günde bütün feodal yükümlülüklerin üstesinden geldi.

Mart barikatlarından dört ay sonra, 11 Temmuz 1848’de, feodal yükümlülükler Alman halkının üstesinden gelmiştir, *teste Gierke cum Hansemanno*.*

1789’un Fransız burjuvazisi, müttefiklerini, köylüleri bir an için yarı yolda bırakmadı. Egemenliğinin temelini kırdı feodalizmin yıkılması, özgür toprak sahibi köylü sınıfının yaratılması olduğunu biliyordu.

1848’in Alman burjuvazisi hiç tereddüt etmeden bu köylülere, onlar olmadan soylulara karşı güçsüz kalacağı aynı kandan, aynı candan en doğal müttefiklerine ihanet etmiştir.

(Yanılıcı) tazminat maskesi altında feodal hakların sürdürülmesi, pekiştirilmesi -işte 1848 Alman Devrimi’nin sonucu budur. Dağın doğurduğu fare budur işte!”⁴⁷

Lenin’in bu aktarımın ardından kendisini çok açık ifade edeceği tezlerine varmadan Marx’ın ne dediğine bakabiliriz. Ama ondan önce de şu kaydedilmelidir: Lenin Rus

⁴⁶ Age.

⁴⁷ Age, s. 153-154.

* Lenin dipnotunda bu Latince cümleyi şöyle açıklamıştır: “Gierke ve Hansemann tanıkırlar.’ Hansemann büyük burjuvazinin partisini temsil eden bir bakandı (yani Prusyalı bir Trubetskoi ya da Rodiçev ya da benzeri). Gierke ise Hansemann hükümetinde tarım bakanıydı ve ‘feodal yükümlülüklerin’ ‘tazminatsız’ ‘kaldırılması’ için ‘yürekli’ bir plan hazırlamıştı. Gerçekte ise, küçük ve önemsiz yükümlülükleri kaldırırken, önemli yükümlülükler için tazminatları koruyor ya da bedel getiriyordu. Gierke ‘köylü toprak mülkiyetinin genişlemesini’ talep eden, ama çiftlik beylerine zarar vermek istemeyen Rus Kablukov, Manuilov, Herzenstein ve benzeri türünden burjuva-liberal bir köylü dostuydu.” Bkz. Age, s. 153.

burjuva devrimi için geliştirdiği 1789 Fransız-1848 Alman devrimleri ikiliğine Marx'ın mukayesesi sağlam bir esin ve referans gibi gözükmektedir.

Marx'ta şunları görüyoruz: Eğer burjuva devrimi diye bir şey varsa bu en başta feodalitenin tasfiyesi demektir. Marx ilkin 1789 ve 1848'i feodalite karşısında tutumları üzerinden kıyaslamıştır. 1789'da feodal yükümlülükler devrimin hemen başlarında ve bir anda kaldırılmıştır. 1848'de ise feodal yükümlülükler, tazminatlar ve yeni mevzuatlarla biçim değiştirmiştir. Bu bakımdan iki devrim arasında sugötürmez bir asimetri vardır. Feodalitenin kaldırılması işlemi siyasi bir olaydır ve alınan kararla yeni bir hukuk tanımlanmış olur. Marx'ın burjuvazinin köylülüğe karşı tutumu üzerinden 1789'la 1848'i mukayesesi, feodalitenin kaldırılması da dâhil devrimin siyasal içeriğini oluşturan sınıfsal tutumların karşılaştırılmasıdır. Fransız burjuva devrimi feodaliteyi tasfiye ederek bir "zgr toprak sahibi köylü sınıfı"⁴⁸ yaratmıştır. Feodalitenin maddi gücü böylece yok edilmiştir. Bu, burjuva devrimini tanımlayıcı bir şeydir. Fransız burjuvazisinin feodaliteyi tam olarak tasfiye etmesi "müttefiklerini, köylüleri bir an için yarı yolda bırakma[dığı]"⁴⁹ anlamına gelir. 1848 Alman burjuvazisi ise bunu yapmayarak, "hiç tereddüt etmeden bu köylülere, onlar olmadan soylulara karşı güçsüz kalacağı aynı kandan, aynı candan en doğal müttefiklerine ihanet"⁵⁰ ederek devrimini yarım bırakmış, *Ancien Rgime*'le [Eski Düzen] uzlaşmıştır. Bu bakımdan burjuvazi-burjuva devrimi illiyeti 1789'dan 1848'e kopmuştur. Lenin'in burjuva devrimi tahayyülünde bu kopuş çok kurucu bir vektör olarak yerini almıştır.

⁴⁸ Age, s. 154.

⁴⁹ Age.

⁵⁰ Age

Rus ihtilalci “çok öğretici” dediği Marx pasajından çıkardığı dört tezi şöyle ifade etmiştir:

“1) Tamamlanmamış Alman Devrimi, tamamlanmış Fransız Devrimi’nden, burjuvazinin sadece genelde demokrasiye değil, özelde köylülüğe de ihanet etmesiyle ayrılır. 2) Demokratik devrimin tam olarak gerçekleştirilmesinin temelini bir özgür köylüler sınıfının yaratılması oluşturur. 3) Böyle bir sınıfın yaratılması, feodal yükümlülüklerin ortadan kaldırılması ve feodalizmin yıkılması demektir, ama henüz kesinlikle bir sosyalist devrim anlamına gelmez. 4) Köylüler burjuvazinin -yani onlar olmadan demokratik burjuvazinin gericiilik karşısında ‘iktidarsız’ kalacağı- ‘en doğal’ müttefikleridir.”⁵¹

Bunlardan birkaç satır sonra, Marx’ın pasajını aktarma amacını, yani Marx’ın “işçilerle birlikte halk olarak adlandırdığı ‘demokratik burjuvazi’den ne anladığı”⁵² sorusunun yanıtını Lenin şöyle vermiştir: “Marx’ın 1848 yılında direnişe geçen gericilerin ve hain burjuvazinin karşısına koyduğu ‘halk’ın temel öğelerini proletarya ve köylülüğün oluşturduğuna hiç kuşku yoktur.”⁵³ Marx’ın pasajı burjuva devrimi ve köylülük üzerinedir. İşçilerle birlikte halkı oluşturuyorsa o zaman Lenin’e göre demokratik burjuvazi köylülük olmalıdır. Öte yandan Lenin çıkardığı son tezde “köylüler burjuvazinin -yani onlar olmadan demokratik burjuvazinin gericiilik karşısında ‘iktidarsız’ kalacağı- ‘en doğal’ müttefikleridir”⁵⁴ demiştir. Demek ki köylü olmayan ama köylülükle ittifakın kıymetini bilecek bir demokratik burjuvazi de vardır. Buradaki belirsizlik Rus burjuva devriminde Lenin’in zihnini en çok meşgul eden konulardan biri olan tarım sorunu gündemimize girdikçe giderilmeye çalışılacaktır.

⁵¹ Age, s. 154.

⁵² Age, s. 153.

⁵³ Age, s. 155.

⁵⁴ Age, s. 154.

Lenin devrimin başlarında formüle ettiği 1789 Fransız-1848 Alman devrimleri ikiliğinin açıklayıcılığını devrimin ve Rus siyasetinin seyriyle birlikte sınamaya devam etmiştir. 1910'a gelindiğinde *Rusya'da Parti-İçi Mücadelenin Tarihsel Anlamı* yazısında Lenin Rus burjuvazisinin köylülük politikası konusunda, bu kez 1905-07'nin bütününe göz önüne alarak, yeniden Marx'ın 1848 pasajına başvurmuştur: “1848 Alman burjuvazisi kendisinin en doğal müttefikleri olan ... ve onlarsız soyluluk karşısında güçsüz kaldığı köylülere en ufak bir vicdan azabı duymadan ihanet etmektedir.”* 1905-07'de Rus liberal burjuvazi toprak ağaları ve çarizme karşı mücadele eden köylülere sistematik olarak ve ısrarla ihanet etmiş ve köylü mücadelesinin gelişim yoluna doğrudan engeller koymuştur.”⁵⁵

Lenin Marx'tan hareketle de şekillendirdiği bu Rus burjuvazisi öngörüsünün defalarca doğrulandığını görmüştür. Rusya'da işler 1848 Almanyası gibi gitmiştir. Üstelik Rusya'da Almanya'dan farklı olarak belirleyici bir mücadele yürüten bir köylülük de vardır. Şimdilik bu kadarını söyleyip, Rus köylüsünün burjuva devrimindeki özgün konumuna Lenin'in bakışını 2. Bölüm'e havale ederek 1789-1848 ikiliğinde yine burjuvazi-köylülük ilişkisinden devam edilebilir. Rus devrimci 1907 Nisanı'nda Franz Mehring'in (1846-1919) Rus İkinci Duması'nı ele aldığı makalesinden tam da üzerinde durduğumuz burjuva devrimi-köylülük sorunu üzerine şöyle bir değerlendirmesini aktarmıştır:

“Tarihsel bir örnekle ‘müspet iş’ kavramını açık hâle getirmeliyiz. Ulusal Meclis Fransız köylülüğünün kurtuluşunu 1789'da tek bir yaz gecesinde gerçekleştirdiğinde

⁵⁵ Lenin, “The Historical Meaning of the Inner-Party Struggle in Russia”, *LCW*, Cilt-16, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1910]), s. 376.

* Lenin burada Marx'a şöyle referans vermiştir: “(29 Temmuz 1848 tarihli *Neue Rheinische Zeitung*'da Karl Marx)”.

ücretli deha ve maceracı Mirabeau, anayasal demokrasinin en meşhur kahramanı, hadiseyi ‘iğrenç sefahat [*orgy*]’ sloganıyla vaftiz etmişti; ama bizim fikrimize göre o [bir] ‘müspet iş’ti. Buna karşılık, bir salyangozun hızıyla -1807’den 1865’e- altmış yıl boyunca sürüklenen, bu kadar zaman sayısız köylü yaşamının vahşice ve kıyasıya kurban edildiği Prusyalı köylülerin kurtuluşu, liberallerimizin ‘müspet [bir] iş’ diye evlerin damlarına çıkıp yere göğe sığdıramadığı şeydir. Bizim fikrimize göre o bir ‘iğrenç sefahat’ti.’”⁵⁶

Köylülüğün kurtuluşu bir tarihte başlasa da devrimle olmayınca Almanya’daki gibi sünmektedir. Devrim olur ama 1789’daki gibi bir anda feodalitenin tasfiyesi iradesi gösterilmezse 48’den 65’e bir o kadar yıl köylüler yine özgürlüğe kavuşamazlar. 1789-1848 asimetrisini, bir başka ifadeyle “tek bir yaz gecesi” ile 1807-1865 tezadını Mehring, Honoré de Mirabeau’nun (1749-1791) 4 Ağustos gecesi için sarf ettiği “iğrenç sefahat” lafını kullanarak betimlemiştir.

Mehring’in Marx’ın yukarıdaki karşılaştırmasıyla uyumlu ve onu tamamlayan bu Fransız Devrimi göndermesi üzerine biraz düşünmeliyiz. Çünkü Lenin’in Rus burjuva devrimini tartmak için inşa ettiği 1789-1848 ikiliğinin bir tarafının tamlığına sağlam bir referans sunmakta ve iki devrimin asimetrisini somutlamaktadır. Mirabeau sonrasında böyle anacağı Meclis oturumunda piyasada yoktur. 4 Ağustos 1789 gecesindeki kolektif karar alım sürecini inceleyen makalesinde Jon Elster (1940-) Mirabeau için şöyle diyecektir: “[... Oturuma] bazı vekiller stratejik nedenlerle katılmamıştı. Mirabeau, özel olarak, uzak durmuştu, çünkü o akşamın varabileceği

⁵⁶ Mehring’den aktaran Lenin, “Franz Mehring on the Second Duma”, *LCW*, Cilt-12, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907]), s.386.

yeri öngörüyor ve popülerliğini yararsız bir direnişle tehlikeye düşürmek istemiyordu.”⁵⁷

Charles F. Warwick (1852-1913) Mirabeau biyografisinde o akşamın tanıklıklarına başvurarak şöyle bir tasvirini yapmıştır:

“Dumont katıldığı ve ‘4 Ağustos’un gece oturumu’ olarak andığı o olağanüstü birleşim için şöyle der: ‘hiçbir zaman o kadar kısa vakitte o kadar çok iş yapılmamıştır. ... Kaç tane yasa kararlaştırıldı bilmiyorum, -feodal haklar, aşar ve vilayet ayrıcalıkları; bütün bir içtihat ve siyasal sistemi saran üç sorun, başka on ya da on ikisiyle beraber İngiliz Parlamentosu’nun herhangi bir sonuç tasarısının ilk okumasına karar verme süresinden daha kısa zamanda kaldırıldı. Meclis aceleyle vasiyetini hazırlatan ölmek üzere bir adama benziyordu ya da daha süssüz bir şekilde söylersek, her üye kendisine ait olmayan şeyleri hibe etti ve başkalarının kaybı pahasına kendi cömertliğiyle gurur duydu.’ Rivarol o unutulmaz geceden bahsederken ‘soyluluk ve ruhban temsilcileri onurlarını aleni intiharda arayan Japonlar gibiydiler’ demişti. Bu sahneyi Mirabeau’nun yaptığı gibi bir sefahat [*orgy*] olarak da tasvir edebilirsiniz, gelin görün ki o gece Fransa’da feodalizm ölmüştür.”⁵⁸

4 Ağustos, öncesinin, Köylü Devrimi ve Büyük Korku olarak anılan sürecin ve onun merkezdeki, aristokrasi ve burjuvazi arasındaki siyasi mücadeledeki aksinin bir yere bağlanmasıdır. Yani burjuvazinin arkasında tehlikeli boyutlara ulaşan bir tazyik vardır. Üstelik o yaz gecesinde karara bağlanan şeylerin yazılı hâle gelmesi bile günler almıştır. 11 Ağustos’ta tarihî hüküm ilan edilmiştir: “Ulusal Meclis feodal düzeni bütünüyle ortadan kaldırmakta.”⁵⁹ Devrim tarihçisi Georges Lefebvre (1874-1959)

⁵⁷ Jon Elster, “The Night of August 4, 1789. A Study of Social Interaction in Collective Decision-Making”, *Revue européenne des sciences sociales*, XLV, (2007), s. 82.

⁵⁸ Charles F. Warwick, *Mirabeau and the French Revolution*, (Philadelphia: George W. Jacobs & Company Publishers, 1908 [1905]), s. 288.

⁵⁹ Aktaran George Lefebvre, *Fransız Devrimi*, çeviren Heval Bucak, (İstanbul: Hil Yayın, 2015 [1951-1957]), s. 135.

kararı şöyle yorumlamıştır: “Şurası bir gerçek ki, [...] 4 Ağustos gecesi Meclis, ilkesel olarak ulusun hukuki bütünlüğünü sağladı, feodal düzenle birlikte aristokrasinin taşradaki egemenliğini ortadan kaldırdı ve maliye ve Kilise reformlarını başlattı.”⁶⁰

Feodalitenin tümüyle tasfiyesi Devrim’in gündemini epey bir süre daha meşgul etmiştir; ne ki, nihayet 4 Ağustos’ta ilan edilen şey gerçekleşmiştir. Bunun için öncesinde bir mücadele gerektiği gibi sonrasında da iç ve dış savaşa varan bir devrimci yükseliş icap etmiştir. Fransız Devrimi bir gecenin siyasi yıldırımının hakkını verecek altüst oluşlara sahne olmuştur. Mehring ve Lenin’in Fransız Devrimi’nin bir gecesinde bulduğu şey devrimin her şeyden önce siyasi bir şey oluşudur. İlk bir devrimci otorite olmalı ve bir karar almalıdır. Bu kararın yerine getirilmesi elbette bunların değerini belirleyecek, bir gecenin gerçekliği ve kıymeti alınan kararın ve yeni hukukun ne kadar gerçekleştiğine bağlı olacaktır. Fransız Devrimi’nde bu yaşanmıştır.

Lenin Mehring’in müspet iş-iğrenç sefahat pasajına Alman yoldaşının yazısından hemen sonra 1907 Nisanı’nda başvurmuştu. O yılın Kasım ayında “*İğrenç bir Sefahat’in Hazırlığı*” başlığını atacağı makalesinde Lenin yeniden Mehring’in 1789’un tek bir yaz gecesi ile acılarıyla dolu 1807-1865 Alman hımbıllığı tezadını ve ikincisinin Rusya’da bir tekrarının yaşanmakta olduğunu işlemiştir.⁶¹ Lenin burada Mehring’e

⁶⁰ Age. “[...]” ile atlanan kısımda Lefebvre’in “bu koşullara karşın” ifadesi vardı. Devrim tarihçisi aktarılan yargısından hemen önce şu şerhleri düşmüştür: “Bu, doğru olmaktan uzaktı çünkü ekber evlat hakkı ve unvana bağlı ayrıcalıklar korunuyor ve tazminat zorunluluğu derebeylik tımarlarına uzun bir ömür vaat ediyordu. Aşar tazminatsız olarak kaldırılmıştı; ancak tazminatın biçimi belirlenene dek derebeylikler haraç toplamayı sürdürecekleri gibi, aşar da kamu ibadetini düzenleyen bir yasa çıkıncaya kadar tahsil edilecekti.” Bkz. Age.

⁶¹ Lenin, “The Preparation of a ‘Disgusting Orgy’”, *LCW*, Cilt-13, (Moskova: Progress Publishers, 1978, [1907]), s.147.

Lenin’in buradaki değerlendirmesi şöyledir: “Tanınmış Alman Marksist, Franz Mehring Rus sosyal demokratlarının İkinci Duma’daki görevlerini ve Rus liberallerinin niyetlerini değerlendirirken, Alman liberalizminin son altmış yıldır ‘müspet iş’ kisvesi altında sefil ve yüz kızartıcı bir yol izlemekte olduğunu yazmıştı. Ulusal Meclis 1789 yazının tek bir gecesinde Fransız köylülerinin kurtuluşunu elde

atfettiği, Alman liberalizminin “son altmış yıldır ‘müspet iş’ kisvesi altında sefil ve yüz kızartıcı bir yol izlemekte olduğu”⁶² düşüncesiyle Alman liberallerinin bu sefer 1848’den 1907’ye yürüttükleri siyaseti, yönetimin Alman *Ancien Régime*’inin temsilcilerinde bırakılmış olmasını kastetmiştir. Birazdan, sonraki alt bölümünde göreceğimiz üzere Lenin bu fikrini ileriki yıllarda da muhafaza edecektir.

Gerçekten de, Rusya’nın önünde 1789 yolu ve 1848 yolu vardır. Üstelik köylülüğün özgürleştirilmesi nesnel gereğini çarlık bile çok önceden fark etmiştir. 1853-56 Kırım Savaşı’nın yarattığı travmanın tesiriyle otokrasi serfliğin yukarıdan bir müdahaleyle kaldırılması için 1861’de bir “müspet” işe, bir reforma kalkışmıştır. Ama devrim tarihte, Lenin’in cephanesini bin bir türlü dersle dolduracak denli öyle önemli bir şeydir ki, tarihsel ihtiyaçla yüzleşeli neredeyse yarım yüzyıl geçmesine karşın Rusya bu meselede ancak bir arpa boyu yol almıştır. Mehring’in Büyük Devrim’de erkenden eski devrimci oluveren Mirabeau’ya atıfla dediği gibi Rusya’da iğrenç bir sefahat yaşanmaktadır. Bolşevik önderin derdi günü Rusya’yı bu Alman yolundan çıkarmaktır.

Şimdi Fransız ve Alman yollarının, devrimlerinden sonrasının Lenin tarafından nasıl ele alındığına bakabiliriz.

ettiğinde şaşalı rüşvetçi ve maceraperest Mirabeau, anayasal demokrasinin kıyas götürmez kahramanı hadiseyi pitoresk ‘iğrenç bir sefahat [*orgy*]’ ifadesi ile tarif etmiştir. Ne var ki, (sosyal demokrat) görüşümüzce bu müspet bir işti. Gel gelelim, bizim liberallerimizin bakış açısından Prusya köylüsünün kurtuluşunun bir salyangozun hızıyla 1807’den 1865’e sayısız köylü hayatının zalim ve amansız pahasına sürünmesi evlerin damlarına çıkıp yere göğe sığdıramadıkları ‘müspet bir işti.’ Bize göreyse bu bir ‘iğrenç sefahat’ti.

Mehring böyle yazmıştı. Bugün, Üçüncü Duma açılırken, *Oktobristler* tam manasıyla iğrenç bir sefahat başlatmak isterken, Kadetler aşağılık bir hevesle bunun parçası olmaya hazırken, sosyal demokratlar arasında bu sefahate yardım etmeye hazırlanan Plehanov gibiler varken (bu bizim ayıbımızdır), onun sözlerini hatırlatmadan edemeyiz.” Bkz. Age.

⁶² Age.

1.2. İki Gelişim Modeli: Fransa mı, Almanya mı?

Bir yöntem tespiti ile başlayabiliriz: Lenin'in siyaseti ele alma, siyaset üretme yordamında en çarpıcı özelliklerden biri onun ikilikler yaratarak düşünmesidir. Önceki alt bölümde bu ikiliklerden birinin izi sürülmüştü. Kimilerine çok kaba gelecek bu düşünme biçimi yapıp ettikleriyle en azından 20. yüzyıl ilk çeyreğine damga vurmuştur. Rusya'yı Batı Avrupa ülkelerine göre çok geri bir noktadan tarihin ilk sosyalist devleti konumuna bilinçli ve iradi bir şekilde yerleştiren şey sugötürmez bir şekilde Lenin ve üzerinde en çok kendisinin payı olan Bolşevik Parti'dir. Bu, kesinlikle, o tarihsel koşulları RSDİP'in Bolşevik kanadının yarattığı anlamına gelmez. Verili tarihsel koşulları okumak, onları tanımlamak ve elden geldiğince, işlemekte olan mekanizmalarına müdahale etmeye çalışmak tarihte hiçbir devrimci özneye nasip olmayan bir şekilde denenmiştir Bolşeviklerce. Dahası, herhâlde akıllı başında kimse şunu iddia edemez: Lenin ve Bolşevik Parti olmasaydı Rusya'da sosyalist devrim yine de gerçekleşebilirdi.

Lenin'in siyasi mücadelede şekillendirdiği, belirli bir tarih tahayyülü ve gelecek kurgusunu da ihtiva eden burjuva devrimi kuramı çok entegral ve ekseriyetle dikotomik öğelerden oluşan bir bütündür. 20. yüzyılın başlarındaki bütün o Rusya siyaseti-RSDİP, Avrupa'da devrimci mücadele-II. Enternasyonal hengâmesinde Lenin sanılanın aksine bir "strateji fabrikası" değildir; bütün siyasetini bütünlük ve sade bir kurguyla şekillendirmiştir. Okuyacağınız alt bölümde Lenin'in bu bağlamda düalist denebilecek düşüncesinin bir başka görünümü soyutlanmaya çalışılacaktır.

Rüştünü tarihin ikinci büyük devrimiyle, Büyük Ekim Devrimi'yle ispat edecek bu siyaset tekniğinin, 1905'te ilk biçimlerini şekillendirmeye başladığı Rusya'da burjuva gelişim senaryoları dikotomisi ve bunlar için kullandığı tarihsel modeller önceki kısımda işlenen Lenin'in 1789 ve 1848 devrim modelleri ikiliğinin hem türevi hem de tamamlayıcı eşleniğidir.

1905 Devrimi sırasında yazdığı, Lenin ve burjuva-demokratik devrim denilince ilk akla gelen, onun en önemli eserlerinden biri olan *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*'nde 'Rus Devrimi ve sonrası için iki yol vardır' düşüncesi şöyle karşılık bulmuştur: 1905 öncesi Rusyası'nın öteden beri yapılan Marksist tahlillerine ve 1905'te yaşanmakta olanlara bakıldığında "devrimin iki olası seyri[nin] ve [bunlara denk düşen] iki olası sonucunun mümkün" olduğu görülür.⁶³ Her iki durumda da Rusya'da alt yapı ve üst yapı "burjuva-demokratik doğrultuda dönüşüm"lerden geçecektir. Rusya bir kere belli bir yola girmiştir, bu yol kapitalizmin gelişimidir ve "böyle bir dönüşümü engelleyebilecek hiçbir güç yoktur yeryüzünde."⁶⁴ Lenin'in Rusya'daki dönüşümün yönünü iki senaryoyu da kapsayacak şekilde tarihsel ve toplumsal bir zorunluluk, bir yasa düzeyinde ifade edişindeki iddia kaynağını Marksizmin üretici güçlerin gelişime attığı belirleyicilikten almaktadır. "Fakat bu dönüşüm sırasında etkide bulunan mevcut güçlerin müşterek etkisi, iki türlü sonuca ya da bu dönüşümün iki türlü biçimine yol açabilir".⁶⁵ Bu iki biçimden hangisinin üstün geleceği Rus Devrimi'nin 1789 Fransası'ndaki gibi mi yoksa 1848 Almanyası'ndaki gibi mi sonuçlanacağına bağlıdır. Yani, "1- Ya mesele 'devrimin çarlık üzerinde tayı

⁶³ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 59.

⁶⁴ Age.

⁶⁵ Age.

edici zaferi' ile son bulur ya da 2- güçler tayin edici bir zafer için yetmez ve mesele, çarlığın burjuvazinin 'en tutarsız' ve 'en çıkarıcı' unsurlarıyla anlaşmasıyla son bulur.”⁶⁶

Lenin'in tarih tahayyülünde devrim olgusu çok belirleyici hatta kurucu bir şeydir. Devrim sonraki gelişimin bütün biçimlerini öyle veya böyle belirler. Burjuva Rusya'nın nasıl bir toplumsal formasyon kazanacağı içinden geçmekte oldukları devrimin işleyişinde saklıdır. Ama devrimin bile değiştiremeyeceği bir şey vardır. Rus Devrimi ne kadar radikal olursa olsun Rusya “burjuva-demokratik doğrultuda dönüş[ecektir]”.⁶⁷ Bu 1917'de Eski Bolşevizm adını alacak kuram ve yordamın bir sabitidir.

Devrim'in yarım kalması, bir uzlaşma ile sonlanması da bu genel dönüşüme engel olamaz. Bu noktada Lenin iki devrimli modeline geri döner: Ya Büyük Fransız Devrimi'ndeki gibi Eski Düzen üzerinde tayin edici zafer ya da 1848 Alman Devrimi'nde olduğu gibi monarşi ile burjuvazinin “en tutarsız ve en çıkarıcı unsurları”⁶⁸ arasında bir anlaşma. Lenin bir de Rusya'nın tarihsel özgünlüğünde ortaya çıkacak yeni üst yapının “[h]iç kimsenin önceden göremeyeceği sonsuz çeşitlilikteki ayrıntılar ve kombinasyonlar[ının], son tahlilde genel olarak bu iki olası sonuçtan birine ya da diğerine var[acağı]” ileri sürmüştür.⁶⁹ Bu, dikotominin güçlü kurgulandığı, yüksek bir kapsayıcılıkta olduğu ve Lenin'in -bir devrim esnasında

⁶⁶ Age.

⁶⁷ Age.

⁶⁸ Age.

⁶⁹ Age.

bunları yazdığı düşünülürse- eyleme kılavuzluk etmesi gerektiği iddiasında olduğu anlamına gelir.

Peki her iki olasılık da burjuva-demokratik dönüşümlere sahne olacaksa aradaki fark nedir? Yani devrimlerin neticelerinin sonrasına etkisi nasıl olur? 1899'da Vladimir İnyin adıyla yayımladığı ve muhtemelen 1905 öncesine ilişkin Marksist tahlilleri anarken en çok düşündüğü *Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi* çalışmasına 1907'de yazdığı *İkinci Baskıya Önsöz*'de Lenin burjuva gelişim dikotomisini şöyle açmıştır: Rus Devrimi'nin var olan iktisadi temelleri gözetildiğinde gelişimi ve sonucu ancak iki hatta seyredebilir. İlkinde tarım sistemi, feodal özelliklerin uzunca bir süre muhafazasını da içererek, kapitalistleşecektir. Burada “ya serfliğe binlerce ipe bağlı eski toprak ağalığı ekonomisi sürer ve yavaşça saf kapitalist, ‘Junker’ ekonomiye dönüşür. Çalışma-hizmetinden [*otrabotki*]⁷⁰ kapitalizme nihai geçişin temeli feodal toprak ağalığı ekonomisinin dâhili başkalaşımı olur.”⁷¹ Lenin'in dikotomisinin ikinci hattında ise “serfliğin ve büyük toprak sahipliğinin tüm kalıntılarını en baştan imha eden bir devrimle eski toprak ağalığı ekonomisi[nin çöküşü]” vardır.⁷² Bu devrimle söz konusu olan, “çalışma-hizmetinden kapitalizme nihai dönüşümün temeli toprak ağalarının mülklerine el koyulması” ve bunun “neticesinde muazzam bir hız kazanan küçük köylü tarımının serbest gelişimi”dir.⁷³ Öyle ki serfliğin harabelerinin bütünüyle

⁷⁰ Reform sonrası (1861-) Rusyası'nda toprak ağalarına bağımlı köylülere topraklarını kullanmaları karşılığında ağalarının arazilerinde belirli süreler çalışma yükümlülüğü getirilmiştir. Rusçada *otrabotki* denilen bu uygulama *LCW*'de *labour-servis* olarak çevrilmiştir; burada “çalışma-hizmeti” ifadesini uygun gördüm. Bkz. *LCW*, Cilt-3, s. 174.

⁷¹ Lenin, “The Development of Capitalism in Russia. The Process of the Formation of the Home Market for Large-Scale Industry” içinde 1907 Temmuz tarihli *Önsöz*, bkz. *LCW*, Cilt-3, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907]), s. 32.

⁷² *Age*, s. 32.

⁷³ *Age*, s. 32-33.

yıkılması köylülüğün ayrışmasını da hızlı bir şekilde ilerletecek ve “bütün tarım sistemi” “kapitalist hâle gel[ecektir.]”⁷⁴

1905’te devrimin olası sonuçları üzerinden oluşturulan dikotomideki ilk modelin nereye baktığını, hangi tarihsel örnek ele alınarak inşa edildiğini ikirciksiz bir şekilde anlayabiliyoruz. Junkerlik, Junker ekonomisi 19. yüzyılın bilhassa ikinci yarısının Almanya’sının siyaset literatürüne armağan ettiği bir kavramdır. 1848 Devrimi ancak bir anayasal burjuva monarşisiyle ve eski egemenlerin devlette hâkimiyetini koruduğu bir uzlaşmayla sonuçlanmıştır. Burjuva toplumsal dönüşüm ve üst yapının inşası, Fransız Devrimi’yle kendisine yüklenen yurttaşlık mefhumundan mahrum bir şekilde; Eski Düzen’in ayrıcalıklarını koruyan toprak sahibi soylu kadrolarınca, Junkerlerce yürütülmüştür. Junkerliğin iktisadi ve siyasi ağırlığı, değil 19. yüzyılla ya da Lenin’in zamanıyla, II. Savaş’ta Nazilerin Lenin’in gelecekteki ülkesine, Sovyetler Birliği’ne yenilmesi ve Doğu Almanya’da toprak reformu ile son bulmuştur.

Bolşevik liderin göndermede bulunduğu Junkerlik bir tarihsel figürle anılacaksa, kendisi de bir Junker olan Otto von Bismarck (1815-1898) aklımıza gelmelidir. Alman Birliği, Prusya’ya ayağını basarak müstakbel ilk şansölyenin “Kan ve Demir” siyasasıyla kurulmuştur. Lenin 1912 Eylülü’nde Marx’ın 29 Temmuz 1848 tarihli *Neue Rheinische Zeitung*’daki 1789 ile 1848’i karşılaştıran pasajını bir kez daha aktarıp Bismarck Almanya’sını da ele alan şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

“Gerçekliği ‘objektivizm’ adına haklı çıkaran bir burjuva âlim, Bismarck’ın Marx’ı yendiğini; Bismarck’ın ‘farklı çıkarlar arasındaki mücadelenin karmaşık sürecinde yeni Almanya’nın nasıl *kurulduğunu*’ hesaba kattığını söylüyor. Hâlbuki, Marx

⁷⁴ Age, s. 33.

liberallere rağmen, işçiler ve demokratik burjuvazinin (gericilikle ittifaka girmeyen burjuvazinin) yardımıyla bir Büyük-Alman demokratik cumhuriyeti ‘kurmak için hayalî planlar yapmıştır’. [...]

Marx siyasal gerçekliği öyle doğru ve öyle derin anlamıştı ki, 1848’de, yarım yüzyıl önceden, Bismarck Almanyası’nın özünü ‘soyluluk karşısında güçsüz’ bir burjuvazinin Almanyası olarak değerlendirmişti. 1912 seçimlerinde, Marx değerlendirmesini yaptıktan altmış dört yıl sonra liberaller davranışlarıyla onu tümüyle doğrulamıştır.

1848’den beri liberallere karşı amansız bir mücadele -görülmemiş bir keskinlikte ve liberallerde evrensel bir uğultuya neden olan bir mücadele [...]- veren Marx ve Marksistler bir Büyük-Alman demokratik devleti ‘planı’nı sürdürdüklerinde hiçbir şekilde bir ‘hayal’i savunmuyorlardı.

Bilakis, ‘plan’larını sürdürerek, onun azimle propagandasını yaparak ve ona ihanet eden liberallere ve demokratlara saldırarak Marx ve Marksistler, ‘yeni Almanya’nın yaşamsal kuvvetlerini bünyesinde barındıran, Marx’ın tutarlı ve cansiparane kararlı propagandası sayesinde şimdi tepeden tırnağa silahlanmış, kendisinin sadece Bismarckçı burjuvazinin değil genel olarak tüm burjuvazinin mezar kazıcısı olma tarihsel rolünü yerine getirmeye hazır sınıfın ta kendisini eğitiyorlardı.”⁷⁵

Tarihsel figürlerin, üstelik davalarının belirli bir denk düşüşü varsa, karşılaştırılması keyifli olmasının yanında aydınlatıcı da olabilir. Lenin’in “bir burjuva âlim”in Bismarck-Marx mukayesesini ele alışı, kafasındaki Alman yolu tahayyülünü yeniden düşünmemize fırsat tanımaktadır. Bismarck ve Marx’ın davalarının ortaklaştığı konu, kesişim kümeleri Almanya’nın birliğidir. Junker şef bunu tam da Lenin’in bir önceki pasajda dediği gibi “kapitalizme nihai geçişin temeli [olarak] feodal toprak ağalığı ekonomisinin dâhili başkalaşımı[na]”⁷⁶ aracılık ederek; “esasta toprak mülkiyetinin ve eski ‘üst yapının’ başlıca desteklerinin muhafazası[nın ve] bunun için, liberal-

⁷⁵ Lenin, “The Political Line”, *LCW, Cilt-18*, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912]), s. 331-332.

⁷⁶ Lenin, “The Development of Capitalism in Russia. The Process of the Formation of the Home Market for Large-Scale Industry” içinde 1907 Temmuz tarihli *Önsöz*, s. 32.

monarşist burjuvazi ve toprak ağalığının hâkim rolü[nün]”⁷⁷ şampiyonluğunu üstlenerek yapmıştır. Ne ki Alman birliği Marx’ın ve Engels’in gönlünden geçtiği gibi bir demokratik cumhuriyetle de sağlanabilirdi, eğer Marx’ın -ilk alt bölümde Lenin’den aktardığımız- sözcükleriyle “1848 Alman Devrimi 1789 Fransız Devrimi’nin sadece bir parodisi”⁷⁸ olmakla kalmasaydı...

1912’de ne olmuştur? 1871-1918 arasında Almanların bir nevi avam kamarası olan parlamentonun, Reichstag’ın 1912 seçimlerinde köylerden büyük şehirlere doğru muhafazakâr partilerin toplam oy oranları azalırken, sosyal demokratları artmıştır.⁷⁹ Büyük şehirlerde sosyal demokratlar oyların %49.3’ünü (!) almışken muhafazakâr partilerin toplam oy oranı buralarda %20’dir.⁸⁰ “Liberal burjuvazinin partileri”nin oy oranı dağılım eğilimi ise, kırdan kente bu muhafazakâr/sosyal demokrat ters orantısına kıyasla, daha sakindir.⁸¹ Bütüne, ulusal sonuçlara baktığımızda ise sosyal demokratlar %34.8, muhafazakârlar %38.3, liberal burjuvazinin partileri ise %25.9 oranlarına sahiptir. Özetle ve toplamda liberaller bu siyasal yelpazede geriden gelen taraftır. Sosyal demokrasi en güçlü eğilim olan muhafazakârların ensesindedir.⁸² Lenin 1912’de “Marx siyasal gerçekliği öyle doğru ve öyle derin anlamıştı ki, 1848’de, yarım yüzyıl önceden, Bismarck Almanyası’nın

⁷⁷ Age, s. 33.

⁷⁸ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 153.

⁷⁹ Bkz. Lenin, “Fresh Data on German Political Parties”, *LCW*, Cilt-19, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913]), s. 269.

⁸⁰ Age.

⁸¹ Bu ve takip eden cümlede “liberal burjuvazinin partileri”yle (Lenin’in ifadesidir, bkz. Age, s. 270) Lenin’in verdiği tablodaki *Progressistler* (İlerlemeciler) ve *National Liberals* (Ulusal Liberaller) birlikte düşünülmüştür.

⁸² Age, s. 268-270.

özünü ‘soyluluk karşısında güçsüz’ bir burjuvazinin Almanyası olarak değerlendirmişti”⁸³ derken muhtemelen, seçim sonuçlarına da yansıyan bu tabloyu kastetmektedir. Rus ihtilalci, Marx’ın öngörüsünü yüceltirken ‘Almanya’nın kaderinde Bismarck değil Marx vardır’ demiş de olmaktadır. Alman sosyal demokrasisinin başarısı, Rus sosyal demokrasisinin güncel ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak, Marx ve ardıllarının liberalizme karşı acımasız mücadelesine atfedilmiştir.

Bu Marx-Bismarck mukayesesi ve daha öncesinde gördüğümüz Alman yolu yorumu düşünüldüğünde Lenin’in büyük bir ikilemi, açmazı gün yüzüne çıkmaktadır. O, bir yandan Rus burjuva devrimi sürecinde bütün stratejisini ‘48 ve sonrası Almanyası gibi olmayalım’ diye kurgularken -ki bu, bu bölümün iddiasıdır- diğer yandan kendisinin de bir parçası olduğu Marksistlerin ve proletaryanın en güçlü olduğu ülkenin Almanya olduğunu söylemektedir. Bu ikilemin ve dahi bilmecenin düğümü bir diğer Alman Devrimi’nde, 1918-1923 Almanyası’nda 1917 Ekim Devrimi’ni yalnız bırakacak bir şekilde çözülecektir. Bu bakımdan Lenin’in ‘48 ve sonrası Almanyası gibi olmayalım’ stratejisi, Alman sosyal demokrasisinin heybeti Lenin’in gözlerini kamaştırırsa da, doğrulanmıştır iddiasında bulunulabilir. Bu bakış elbette uzun bir tarihsel dönemi, devrimci ihtimallerinin de gözünün yaşına bakmadan budamakta, soyutlamaktadır. Ne ki, burjuva toplumsal formasyonun kütle çekiminin bu yönde olduğunu Ekim Devrimi’nden bu yana tarih bize defaatle göstermiştir. Buna mukabil şu kaydedilmelidir: Dönemin farklı milletlerden çoğu Marksistinin devrim beklentilerinin aksine, Rusya’da sosyalist devrim yapılabildiği; çarlık halkları tarihsel

⁸³ Lenin, “The Political Line”, s. 331-332.

bir fırsatı şaşırtıcı bir şekilde değerlendirerek ve dahası iktidarlarını ayakta tutup belli bir sosyalizmi inşa ederek dünya-tarihsel bir başarı elde etmiştir.

Lenin'in iki yol tezine geri dönmeden önce 1912 Reichstag seçim sonuçlarının düşündürdüğü birkaç şey daha söylenebilir. 1848 bir sınıf olarak burjuvazinin Eski Düzen'le 'kişiliksiz' bir uzlaşısıyla sonuçlanmıştı. Ama Almanya'da kapitalist dönüşüm, Lenin'in Rusya için de söylediği gibi, yerinde durmamış, hızla ilerlemiştir. Alt yapı üst yapıya eninde sonunda, bir biçimde etkide bulunacaktır. 1848'i takip eden on yıllarda Alman siyasetinde, ilkin yavaşça sonra şaşırtıcı bir ivmeyle büyüyen ve giderek Marksist bir karakter kazanan sosyal demokrasi de vardır artık. 1912 seçim sonuçlarının iki ucu olan muhafazakârlar ve sosyal demokratlar bir şekilde, ama öyle ama böyle on yıllar mertebesinde bir arada durabilmiştir. Bu kendi başına düşündürücüdür. Almanya'nın büyük kentlerinde, ortada bir cumhuriyet bile yokken bir Marksist parti egemen olmasa da toplumsal destek bakımından açık bir üstünlüğe sahiptir. 3. Bölüm'ün gündemi olmasına karşın, yeri gelmişken, 20. yüzyıl başı sosyal demokrat hareketi için şu çarpıcı ve düşündürücü tezada işaret edilmelidir: Ruslar Lenin'in devrimci praksisinin en ayırt edici tezahürlerinden biri olan örgüt kuramından filizlenen ve her iki tarafın da Marksizm iddiasını sürdürdüğü Bolşevik-Menşevik bölünmesini yaşamışken; Marksizmin en temel konularındaki önemli ayrımlarına karşın Alman sosyal demokrasisi bütünlüğünü korumuş, bir tür iç uzlaşmayla yoluna devam etmiştir...

Şimdi, Rusya'nın önündeki iki gelişim modelinin Lenin'deki sürekliliğini görmek ve ikiliğin bir tarafı için olası bir belirsizliği gidermek adına 1909 yılına dönebiliriz. Lenin, Kasım sonunda yazdığı *Şimdiki İdeolojik İhtilafın Bazı Kaynakları* yazısında

“‘Alman çizgisi’ (yani 1848 sonrası Almanya’nın gelişiminin bizim kendi ülkemizde tekrarlaması beklentisi) konusundaki fikirler özel bir ilgiyi hak etmektedir” deyip aşağıdaki satırları kaleme almıştır:

“1905-07 Devrimi’nde Bolşeviklerin taktikleri bu devrimin tam zaferinin sadece, proletarya ve köylülüğün bir diktatörlüğü iken mümkün olduğu prensibine dayanıyordu. Bu bakış için *ekonomik* esaslar nelerdir? *İki Taktik*’le[*] (1905) başlayıp 1906 ve 1907’nin gazete ve derlemelerindeki sayısız yazıyla mütemadiyen şu esasları vermeye devam ettik: Rusya’nın burjuva gelişimi artık kaçınılmaz bir sonuçtur; ama bu, iki formda olabilir -‘Prusya’ formu (monarşi ve toprak ağalığının muhafazası, verili tarihsel temelde burjuvazinin, köylülüğün yaratılması vb.) ve ‘Amerikan’ formu (bir burjuva cumhuriyet, toprak ağalığının tasfiyesi, verili tarihsel durumda belirgin bir değişiklik aracılığıyla bir çiftçi sınıfının, yani, bir özgür burjuva köylülüğün yaratılması). Proletarya, en büyük serbestlik derecesini ve kapitalist Rusya’nın üretici güçlerinin en hızlı gelişimini sunan ikinci yol için savaşmalıdır ve bu mücadelede zafer sadece proletarya ve köylülüğün devrimci bir ittifakıyla mümkündür.”⁸⁴

İki Taktik’te (1905) Rusya için tarif edilen iki yolun referansları tartışmaya pek fırsat tanımayacak şekilde iki devrimin, 1789-1848 ikilisinin temel ayrımları üzerinden şekillendirilmişti. Buradaysa Lenin başlangıca, devrime odaklanmak yerine sonuçlara bakmaktadır: Prusya formu 1848’de burjuvazinin Eski Düzen’le uzlaşmasının doğrudan bir sonucu olarak sunulmak yerine, “monarşi ve toprak ağalığının muhafazası, verili tarihsel temelde burjuvazinin, köylülüğün yaratılması vb.” ile tanımlanmıştır. Ancak esas farklılık ikiliğin diğer yüzündedir. Lenin 1789’un bir aşırıdan fazladır belirlediği Fransa’yı anmak yerine “Amerikan formu” demiştir.

⁸⁴ Lenin, “Some Sources of the Present Ideological Discord”, *LCW*, Cilt-16, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909]), s. 87-88. Pasajın öncesindeki alıntı da aynı sayfadandır.

* Lenin’in 1905 Şubat tarihli *İki Taktik* isimli bir makalesi de vardır (bkz. Lenin, “Two Tactics”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 148-157), ama yukarıdaki *İki Taktik*, Lenin’in *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* eserinin adının kısaltılmış hâlidir.

Yukarıda belirsizlik denilen şey budur. O zaman, Rus devrimcinin Amerikan formuyla neyi kastettiğini bulunmalıdır.

Daha eski bir tarihte de, 1907'nin Nisan sonundan Mayıs'ın ikinci yarısına dek süren RSDİP'in Beşinci Kongresi'nde yaptığı 12 Mayıs tarihli konuşmada, Bolşevik önder gelişim modelleri ikiliğinin bir tarafını "Amerikan yolu" olarak ifade etmiştir:

"Nesnel konuşursak, isteklerimizin değil ama Rusya'nın mevcut ekonomik gelişiminin bakış açısından, devrimimizin temel sorunu kapitalizmin gelişiminin köylülerin toprak ağaları üzerinde tam zaferi yoluyla mı yoksa toprak ağalarının köylüler üzerinde zaferi yoluyla mı sağlanacağıdır. Rusya'nın ekonomisinde bir burjuva-demokratik devrim mutlak olarak kaçınılmazdır. Dünyadaki hiçbir kuvvet onu engelleyemez. Ama bu devrim iki yolla da olabilir: Deyim yerindeyse Prusyalı ya da Amerikan yoluyla. Bu şu anlama gelir: Toprak ağaları kazanabilir; tazminat ödemelerini ya da başka küçük imtiyazları köylülerin başına yıkabilir; bir avuç zenginle birleşebilir; kitleleri yoksullaştırabilir ve kendi çiftliklerini Junker-tipi, kapitalist çiftliklere dönüştürebilir. Böyle bir devrim burjuva-demokratik olacaktır, ama köylülerin en az avantajına, kapitalist gelişimin hızı açısından onların en az avantajına olacaktır. Ya da, aksine, köylü ayaklanmasının tam zaferi, tüm toprak mülklerine el koyulması ve eşit bölünmesi, kapitalizmin en hızlı gelişimini, burjuva-demokratik devrimin köylülerin en avantajına olan biçimini ifade eder.

Bu sadece köylüler için en avantajlısı değildir. Proletarya için de aynı şekilde avantajlıdır. Sınıf bilinçli proletarya bilir ki, sosyalizme bir burjuva-demokratik devrimden başka giden yol yoktur ve olamaz."⁸⁵

⁸⁵ Lenin, "The Fifth Congress of the R.S.D.L.P. April 30-May 19 (May 13-June 1), 1907", *LCW*, Cilt-12, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907]), s. 465-466.

Lenin Bolşevik gazete *Nashe Ekho*'da (*Yankımız*) 1907 Nisan başında kaleme aldığı *Rus Devrimi'nin Gücü ve Zayıflığı* yazısında Rusya'nın önündeki iki yolu bu sefer şöyle tarif edecektir:

"Rusya'da bu gelişim uzun bir zamandır devam etmektedir. Devrim onu hızlandırmıştır. Tek soru onun, diyelim, Prusyalı tipini (*Knecht*'in* bağımlı tutulduğu ve 'adil bir tahmine göre' açlık sınırında bir toprak ödendiği, toprak ağalığı tarımının muhafaza edilmesi) mi ya da Amerikan tipini (toprak ağalığı tarımının lağvedilmesi ve tüm toprağın çiftçilere geçmesi) mi izleyecektir.

Bu, tüm burjuva-demokratik devrimimizin, onun yenilgisine ya da zaferine karar verecek temel sorunudur. [...]

Öncelikle burada ileride Eski Bolşevizm adını alacak stratejinin Rusya için zorunlu bir aşama olarak gördüğü burjuva toplumsal dönüşümün kaçınılmazlığının altı çizilmiştir. Devamı için ilk elden şunu söylemeliyiz: Burada bildiğimiz devrimden, klasik terminolojiyle siyasal devrimden başka bir devrim kavramıyla karşı karşıyayız. Siyasal devrimde yeni bir siyasal-toplumsal sistem ve hukuk tanımlanır, bu doğrultuda eyleme geçilir ve direnç odaklarıyla mücadele edilir. Siyasal devrim en başta, eğer daha ince bir tanımla devletin dönüşümünü işin içine katmıyorsak, egemen sınıfın yerinden, siyasal erkten defedilmesidir. En önemli ölçütlerden biri belirli, tanımlı bir zaman dilimine işaret edilmesidir. Ama Lenin konuşmasında çok daha uzun erimli, alt yapıda önemli ve kararlı hâle ulaşmış dönüşümleri içeren bir devrim kavramsallaştırmasıyla hareket etmektedir. Siyasal devrim ve toplumsal devrim belirli ölçüde birlikte düşünülmektedir.

Prusya modeline baktığımızda, Junker Bismarck önderliğinde yürütülen “yukarıdan devrim” denilen şeyin tarımsal üretim ilişkilerinde vesile olduğu dönüşümden bahsedilmektedir. Artık birliği sağlanmış Almanya’da “toprak ağaları kazanabil[miş]; tazminat ödemelerini ya da başka küçük imtiyazları köylülerin başına yıkabil[miş]; bir avuç zenginle birleşebil[miş]; kitleleri yoksullaştırabil[miş] ve kendi çiftliklerini

Bir alternatif, Prusyalı tipinde evrimdir -serf sahibi toprak ağası bir Junker’e dönüşür; toprak ağaları devletteki gücünü bir on yıl için pekiştirir; demokrasi yerine monarşi: ‘parlamentar biçimlerle süslenmiş askeri despotizm’; kırsalla diğer nüfus arası en büyük eşitsizlik. İkinci alternatif, Amerikan tipinde evrimdir -toprak ağalığı tarımının kaldırılması; köylünün bir özgür çiftçi haline gelmesi; halka ait hükümet; burjuva-demokratik siyasal sistem; özgür kapitalizmin başlangıç noktası ve bir koşulu olarak kırsal nüfus arasında en büyük eşitlik.

Bunlar, (ülkeye ilk yolda önderlik edecek) Kadetlerin ikiyüzlülüğü ve (ülkeye ikinci yolda önderlik edecek) Narodniklerin toplumsal olarak gerici ütopycılıklarıyla renklendirilen tarihsel alternatiflerdir.

Proletaryanın tüm mesaisini ikinci yolu desteklemeye adanması gerektiği açıktır.” Bkz. Lenin, “Strength and Weakness of the Russian Revolution”, *LCW*, Cilt-12, (Moskova, Progress Publishers, 1977 [1907]), s. 355-356.

* Almandada *Knecht* bir çiftlikte ağır işçilik yapan hizmetli anlamına gelmektedir.

Junker-tipi, kapitalist çiftliklere dönüştürebil[miştir].”⁸⁶ Lenin RSDİP’in Beşinci Kongresi’ndeki 12 Mayıs tarihli konuşmasında, bunların hemen ardından, “böyle bir devrim burjuva-demokratik olacaktır, ama köylülerin en az avantajına, kapitalist gelişimin hızı açısından onların en az avantajına olacaktır” demiştir. Böylece bir yukarıdan devrim de, Bismarck’ın “Kan ve Demir”iyle yapılan bir siyasal dönüşüm de burjuva-demokratik devrim sayılmıştır. Devrim kavramındaki genişletme, burjuva olmasının yanında demokratik niteliğinde de bir esnetmeyle devam ettirilmiştir.

Daha çarpıcı bir vektör ise 1871’de Fransa’ya diz çöktürülebilmesine, Lenin’in zamanında Avrupa’da ve dünya kapitalist pazarında dengeleri sarsabilmesine karşın Alman yolunun kapitalist gelişim hızının köylüler açısından gündem edilmesidir. Marksist bir bakışla, kapitalist gelişimin hızı üretici güçlerin gelişimi yanında herhâlde proleterleşme ve üretim araçlarının yoğunlaşması ile ölçülür. Tarımsal üretim ilişkileri açısından Fransa 19. yüzyılın son çeyreğinde bile hâlâ bir köylü ülkesidir. Almanya ise “Junker-tipi, kapitalist çiftlikler”le, bu ve başka pek çok bakımdan öne geçmiştir. Lenin’in bildiğimiz ve devrimden türeyen ve ilk alt bölümde ele aldığımız ikiliğinin, 1789-1848 dikotomisinin burjuva gelişim yollarındaki eşleniği arandığında Fransa en azından, Marksist anlamda alt yapıya bakıldığında sınıfta kalmıştır. O zaman, Lenin’in Prusya yolunun karşısına ikiliğin diğer tarafındakine benzer dönüşümleri yaşamış ve hatta bu özellikleri bir demet hâlinde ve bir devrimle sunan model ülke olmasına karşın Fransa’yı koymamasının bir nedeni bu tarımsal üretim ilişkilerindeki ağır aksak Fransız hâlidir. Öte yandan, bir diğer önemli neden şudur: 19. yüzyıl Fransası

⁸⁶ Lenin, “The Fifth Congress of the R.S.D.L.P. April 30-May 19 (May 13-June 1), 1907”, s. 465.

Devrim'in gölgesinde devrimlere, restorasyonlara ve başka uçlarda siyasal formlara sahne olan karmaşık bir örnektir.

Peki Amerika? Orada da bir devrim olmuştur. Amerikan Devrimi'nde, Bağımsızlık Savaşı'nın (1775-1783) ardından Kuzey Amerika'nın doğusunda, yine Anglo-Sakson ama bu sefer cumhuriyetçi bir rejim tesis edilmiştir. Her devrim belirli dönüşümlere sahne olur; ama öncesiyle yarattığı fark, sonraki zamanlara ve dışarısına tesiri o devrimin dünya-tarihsel öneminin ilk ve en baştaki ölçütleridir. Birleşik Devletler giderek mühim hâle gelecektir; ama o an için, devrimiyle kendince bir "toplumsal proje"nin *siyasal ayağını* gerçekleştirmiştir.

Amerikan Devrimi aynı zamanda Fransız Devrimi'nin bir öncülüdür. Ancak 1789'la mukayese edilince ölçeği, derinliği, şiddeti ve etkileri göz önüne alındığında ortada devasa bir asimetri vardır. Yekûnde bu devrimin nitelik ve nicelikleri 1789-1794 Fransası'nın bir ya da birkaç vilayetindeki hengâmeyle ve belirli ölçüde mukayese edilebilir; ki buna bile kolayca kategorik itirazlar getirilecektir.

Zaten Lenin Amerikan yolu derken 18. yüzyılın son üçte birlik kısmına yayılan Amerikan Devrimi'ne işaret etmemiş görünmektedir. Amerikan yolu için verilen "köylü ayaklanmasının tam zaferi, tüm toprak mülklerine el koyulması ve eşit bölünmesi, kapitalizmin en hızlı gelişimini, burjuva-demokratik devrimin köylülerin en avantajına olan biçimini ifade eder"⁸⁷ yargısında Amerikan Devrimi'yle pek bir ortaklık yoktur. "Tüm toprak mülklerine el koyulması"ndaki "tüm" sıfatı ve "eşit

⁸⁷ Lenin, "The Fifth Congress of the R.S.D.L.P. April 30-May 19 (May 13-June 1), 1907", s. 465.

bölünme” dışında böylesi bir devrimin tarihteki adresi 1789-1794 kesitinde Fransa’da yaşananlardır.

“Amerika” denmesi yukarıda Fransa adına sayılan zorluklar dışında “el koyulma” ve “eşit bölünme” yüzündendir. Bunu kesin olarak gösteren Lenin düşüncülerinden birini 1907 Nisan başında yayımlanan *Tarım Sorunu ve Devrim’in Kuvvetleri* yazısında buluyoruz. Şöyle ki, sosyal demokratların bütünü sosyal ve ekonomik içeriklerinden ötürü var olan devrimin bir burjuva devrimi olduğunda anlaşılır.⁸⁸ Bu Lenin için devrimin kapitalist üretim ilişkileri temelinde ilerlediği ve hâliyle bu ilişkilerin gelişmesiyle sonuçlanacağı anlamına gelir.⁸⁹ Çünkü “en geniş özgürlük elde edildiğinde ve köylüler *toprak* için mücadelelerinde tam zaferi kazandığında bile toplumun tüm ekonomisi gene pazarın, paranın hâkimiyetinde *kalacaktır*.”⁹⁰ En demokratik cumhuriyette dahi, “tüm toprağın halka” ne biçimde devredildiği fark etmeksizin geriye sermayenin egemenliği kalıyorsa “toprak ve özgürlük için mücadele”nin aslında “burjuva toplumunun varoluş koşulları için bir mücadele” olduğu açıktır.⁹¹ Lenin’e göre “böyle bir bakış Marx’ın teorisine yabancı birisi için tuhaf gözükebilir. Lakin Büyük Fransız Devrimi ve sonuçlarını, Amerika’daki ‘özgür topraklar’ın tarihini ve benzerlerini anımsayan biri için bunun doğru olan bakış olduğunu görmek zor değildir.”⁹²

⁸⁸ Lenin, “The Agrarian Question and the Forces of the Revolution”, *LCW*, Cilt-12, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907]), s. 333.

⁸⁹ Age, s. 333-334.

⁹⁰ Age, s. 334.

⁹¹ Age.

⁹² Age.

Görüldüğü gibi Lenin'in asıl vurgusu burjuva devriminin kategorik bir niteliği üzerinedir. Rusya'nın gündeminde burjuva devrimi vardır. Bu devrim olabilecek en ileri noktaya taşınması durumunda bile, Bolşevik şiarla “proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü”⁹³ elde edilse ve görevini yerine getirse bile kapitalist üretim ilişkileri temelinin ötesine geçemez, ona hizmet etmekle kalır. Lenin'in bunu kastettiği “tam zaferi kazandığında bile” demesinden anlaşılmaktadır. Rus burjuva devriminin bir devrim olarak kendi içerisindeki muhtemel safhaları, olasılıkları, bürünebileceği formlar elinizdeki çalışmanın ilerleyen bölümlerinin konusu olacaktır. *Tarım Sorunu ve Devrim'in Kuvvetleri* yazısından ilerlersek orada devrimin amacı ve kıymetinin ölçütü şöyle tanımlanmıştır: “En geniş özgürlük” ve “köylüler[in] toprak için mücadelelerinde tam zaferi”.⁹⁴ Bunların sağlanması burjuva toplumun varoluş koşullarının ne kadar “ideal”leştiğinin ölçütüdür; ancak “en demokratik cumhuriyette” bile, nasıl bir devrimin neticesinde olursa olsun sermaye egemenliği kazanacaktır. Burada Lenin'in nakış gibi işleyeceği burjuva devrimi stratejisinin nesnel bir sınırıyla, aşamayacağı bir duvarla karşılaşılır. Bu, ileride Eski Bolşevizm diye anılacak şeyin önemli öncüllerinden biridir; Lenin'in burjuva devrimi kavrayışında, kavramsallaştırmasında hiyerarşik olarak epey yukarılarda, belirleyici bir vektördür. Öte yandan Bölüm 4.3'te gösterileceği gibi Lenin'in bu sınırı genişletmeye çalıştığı, bu duvarı zorladığı teorik başlıklar da vardır.

⁹³ Yukarıda Lenin'in 1909 tarihli *Şimdiki İdeolojik İhtilafın Bazı Kaynakları* yazısından aktarılan pasajda “proletarya ve köylülüğün bir diktatörlüğü” olarak geçen, böyle farklı şekillerde ifade edilse de en tanımlayıcı hâliyle “proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü” olan kavram ve şiar Bolşeviklerin Rus devrimini bağlamak istedikleri yerdir. Bu kavram elinizdeki çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ve bilhassa 4. Bölüm'de ele alınacaktır.

⁹⁴ Lenin, “The Agrarian Question and the Forces of the Revolution”, s. 334.

Bir de Şu söylenmelidir: Revizyonist Fransız Devrimi tarihçiliğinin temsil ettiği ama kimi Marksist tarihilerde bile etkisi gözlemlenen bir sava Lenin'in burjuva devrimi tahayyülü tamamen kapalıdır. Bu sav burjuva devrimi kavramının klasikleşmiş ve çok kurucu bir öncülüdür: Devrim eski üretim tarzı karŐısısında burjuva üretim ilişkilerinin gelişiminin bir sonucudur ve bu ilişkilerin özgürleşmesine, gelişmesine hizmet eder. Restorasyon tarihçilerinin temel gayesi Marksist terminolojiyle ifade edilen bu tarih soyutlamasındaki burjuva üretim ilişkileri ile burjuva devrimi ilişkisinin ve illiyetinin olmadığını kanıtlamaktır. Bu güçlü bağlantı bir kez koparılnca burjuva devrimi kavramının tamamen sorgulanması ve hatta reddi gündeme gelmiştir.

Tarihle, tarihilikle her Şey olmasa da pek çok Şey ikna edici bir Şekilde ileri sürülebilir ve hatta kanıtlanabilir. Ama bir de 'tarihi yapmak' vardır; ki bunun için en başta niyet olmak üzere, bir tarih tahayyülü ile tasarımı ve bunlara göre inşa edilmiş bir strateji gerekir. Bolşevik nder bunu yaparken burjuva devrimi kavramını yekten sorgulamak yerine onu kavramayı, yeniden yapılandırmayı ve dahi zorlamayı tercih etmiştir. Lenin'in bu praksiste en temel dayanağı da Fransız Devrimi konusunda çok derinlikli bir bilgi ve kavrayıŐa sahip olan Marx'tır. Kanıtlanması gereken bu savı ilerleyen kısımlarda geri dönmek üzere, burada, ortada bırakıp pasajın ikinci kısmına geçebiliriz.

Lenin kapitalist üretim ilişkileri temelinde ilerleyen devrimin yine bu ilişkilerin geliŐimiyle sonuçlanacağı vurgusuyla yaptığı burjuva devrimi karakterizasyonuna Marx'ın kuramını birincil referans olarak vermiştir. Bu teoriye aşına değilseniz Şunları anımsayın demiştir: "Büyük Fransız Devrimi ve sonuçlarını, Amerika'daki 'zgr

topraklar'ın tarihini ve benzerleri".⁹⁵ İşte Prusya yolu karşısına müspet bir yol olarak koyulan şey, Amerika'nın özgünlüğü, "özgür topraklar" meselesidir. "Büyük Fransız Devrimi ve sonuçları" ifadesini ikinci yolun önemli Fransız kaynaklarının da olduğunun kanıtı olarak kaydedip Amerika'dan devam edilebiliriz.

Yeni Dünya'da tarım sorunu Amerikan Devrimi'nden 19. yüzyıl ikinci yarısına hatta 20. yüzyıla uzanan bir meseledir; aşağıdan bir baskının ve mücadelenin konusu olmuştur. Birleşik Devletler için toprak sorunu demek uygun düşmez; çünkü Kuzey Amerika'nın orta ve batısında beyaz adam için bir o kadar "boş" toprak vardır. Geleceğin büyük gücü ilk genişlemesini batıya doğru, kendi kıtası içerisinde halletmiştir. Tartışma Birleşik Devletler'in üzerinde yükseleceği tarım modelinin köle emeğiyle işleyen geniş plantasyonlara mı yoksa küçük mülkiyete, kendi toprağını işleyen çiftçilere mi dayanacağı üzerinedir. Bu üretim ilişkileri çatışması Birleşik Devletler'in Kuzey-Güney olarak bölünmesine ve İç Savaş'a (1861-1865) varacak bir toplumsal problemdir. Amerikan tarım sorunu çiftçilerin Avrupa'dan bakiye feodal kira sistemine karşı mücadelelerine de sahne olmuştur. 1862'den itibaren çıkarılan bir dizi Çiftçi Yerleştirme Yasası'yla (*Homestead Acts*) Birleşik Devletler topraklarının 1934 itibarıyla %10'u kadar kamu arazisi, yerleşip işlemeleri için talep eden yurttaşlara düşük bir vergi bedeliyle verilmiştir.⁹⁶ Uygulamada ise işler yine daha çok varlıklılara yaramıştır. Lenin'in "özgür toprakların' tarihi" dediği, en özet hâliyle böyledir.

⁹⁵ Age.

⁹⁶ Bkz. *National Archives*. 2006. "The Homestead Act of 1862". Son erişim tarihi: 5 Şubat 2024. <https://www.archives.gov/education/lessons/homestead-act>.

Amerika'daki bu "özgür topraklar" çözümü Rusya'nın burjuva devrimi ihtiyaç ve gündemlerine Bolşevik bakış için tarihsel bir örnek sunmuştur. Rusya'nın tarım sorunu öyle veya böyle çözülecektir. Prusya tipinde, eski üretim ilişkileri kapitalist yönde dönüşür ve feodal form ile güç odakları belirli ölçüde muhafaza edilirken; Amerikan tipinde, elbette bir mücadele sonucunda, özgür çiftçilerin küçük mülkiyeti kendini var edebilmiştir. Amerika'nın kendisi beyaz adam için bir yere kadar bir beyaz sayfaydı. Feodal ilişkiler kısmen Avrupa'dan Yeni Dünya'ya taşınsa da orada kurulan şey bir *Ancien Régime* değildi ve olamazdı. Lenin'e Amerikan tipi dedirten nedenler, yukarıda Fransa modeline eksi olarak yazılan şeyler yanında, Fransa'da olmayan "özgür topraklar" ve bunların bedelsiz dağıtılmasıdır.

Lenin'in gelişim modelleri ikiliğinin bir görünümü de 1848 sonrası Almanya'sında yaşanan ve onun anne karnında öldürdüğü ikiz kardeşi Büyük-Alman Cumhuriyeti'dir. Lenin, yoldaşı İvan Skvortsov-Stepanov'a (1870-1928) 16 Aralık 1909 tarihli mektubunda Prusya yolu-Amerika yolu yanında ikiliğin bu görünümünü Rusya'daki gelişmelerle birlikte şöyle düşünmüştür:

"1905 itibarıyla Rusya'nın burjuva gelişimi eskimiş üst yapının, -eskimiş, Orta Çağ toprak icar sisteminin (neden *bütün* üst yapı yerine tek başına icarı ele aldığını elbette anlıyorsunuz)- derhâl parçalanmasını gerektirecek kadar zaten olgunlaşmıştı. Şu an *burjuva* Rusya'nın çeşitli sınıflarının kendine göre tamamlamaya, bitirmeye *çalıştığı* bu parçalanma döneminde yaşıyoruz: Köylüler (+ işçiler) ulusallaştırma yoluyla (belediyeleştirmenin mutlak absürtlüğü konusunda benimle aynı fikirde olduğunuz için çok memnunum: Lehçede *kısmen* yayımlanan bir çalışmamda *Theorien über den Mehrwert*'ten [*Artık Değer Teorileri*] ulusallaştırma lehinde pasajlar alıntılamıştım zaten); toprak ağalarının (+ eski burjuvazi, Jironden burjuvazi) 9 Kasım 1906 yöntemiyle, vb. Toprağın ulusallaştırılması = eski toprak icarı sisteminin köylülere parçalanması Amerikan yolunun ekonomik temelidir. 9 Kasım 1906 yasası = eski toprak icarı sisteminin toprak ağaları çıkarlarına parçalanması Prusya yolunun

ekonomik temelidir. Dönemimiz, 1905-?? bu yollar arasında devrimci ve karşı-devrimci mücadelenin dönemidir. *Tıpkı 1848-71 gibi*, Almanya’da birliğin (= Almanya’da burjuva gelişimin *ulusal* sorununun çözümü) iki yolunun, Büyük-Alman Cumhuriyeti’nden *geçen* yol ve Prusya Monarşisi’nden *geçen* yolun devrimci ve karşı-devrimci mücadelesi gibidir. *Nihayet [...] ancak 1871’de ikinci yol muzaffer olmuştur.* Bundan sonra Liebknecht parlamento boykotunu bırakmıştır. Bundan sonra Lassallecılar ve Eisenachçılar arasındaki ihtilaf *bitmiştir*. Bundan sonra Almanya’da bir genel *demokratik* devrim sorunu da *bitmiştir* -ve Naumann, David ve beraberindekiler 90’larda (yirmi yıl *sonra!*) ölüyü diriltme işini başlatmıştır.”⁹⁷

Lenin’in Rus burjuva devriminin ilk büyük dalgasının geri çekildiğine ikna olması epey zaman almıştır. Hatta onda 1905’ten 1917’ye geniş bir Rus burjuva devrimi tahayyülü de vardır. Bir zaman sonra 1905-07 Devrimi olarak anmaya başlasa da pasajdaki “1905-??” ifadesinden anlaşıldığı üzere, Lenin için 1909’da bir anlamda devrim devam etmektedir. 1905’te *İki Taktik*’te Rusya için çizilen iki yolda soyutlanan sınıf mücadelesi tahlili aynı şekilde muhafaza edilmektedir. Ki üstüne bu tahlili doğrulayan gelişmeler de olmuştur. 9 Kasım 1906’da Başbakan Pyotr Arkadyeviç Stolipin’in (1862-1911) adıyla anılacak toprak reformunu başlatan bir yasa çıkarılmıştır. Bu yasayla köylülere köy komünlerinden çıkma, bireysel toprak sahibi olabilme ve bunları satabilme hakkı tanınmıştır. “Stolipin’in tarım politikası taşrada çarizmin siperi olması için güçlü *kulak** çiftlikleri hedeflemiştir. [...] Stolipin’in toprak yasası *kulak* üst katmanına yaramış ve köy yoksullarını mahvetmiştir.”⁹⁸

Karşı karşıya koyulan, devrim ve karşı-devrim mücadelesinin konusu ve amaçları olarak ele alınan iki yol, Prusyalı ve Amerikan yolları ilkin tarımdaki dönüşümün

⁹⁷ Lenin, “Letter to I. I. Skvortsov-Stepanov”, *LCW*, Cilt-16, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909]), s. 121-122.

⁹⁸ Bkz. *LCW*, Cilt-16, s. 460’taki *Not 62*. Paragrafta aynı ciltteki *Not 18*, 53 ve 62’den yararlanılmıştır.

* *Kulak* söz konusu toprak reformuyla ortaya çıkan zengin köylüleri ifade eden Rusça kelimedir.

alabileceği iki temel biçimi anlatmak için kullanılmıştır. Lenin tahlilinde üst yapının bir bileşeni olarak “Orta Çağ toprak icar sistemi’ parçalanacak ama nasıl?’ demiştir. Alt yapıdaki olgunlaşma hâlinin adı “*burjuva Rusya*” denilerek koyulmuştur. Lenin gibi Marksist terminolojiyle ifade edilirse, Rusya’da burjuva üretim ilişkilerinin gelişimi eski siyasal yapının tarım düzeninin parçalanmasını gerektirecek düzeye gelmiştir; henüz tamamlanmamış devrimin görevi budur. Stolipin Tarım Reformu, bunu Prusya yolundaki gibi Eski Düzen’i belli ölçüde muhafaza ederek ve ona yeni dayanaklar oluşturarak çözmeyi hedeflemektedir. Velhasıl Lenin’in 1905 ikiliği devrimin seyriyle doğrulanmaktadır ancak istenmeyen yol galebe çalmaktadır.

Pasajda bir sonraki adımda bu iki yolun bütün siyasal yapıya öngördüğü formlar olarak monarşi ve cumhuriyet ikiliği verilmiştir. Rusya’daki mücadelenin bir görünümü de bu ikiliktir. Lenin’in başka yerlerde ifade ettiği gibi, Rusya’daki gidişat bu bakımdan da Alman 1848’iyle başlayan yolu takip etmektedir. Rus devrimci, orada burjuva dönüşümün ve bunun siyasal formunun oturmasının 1848’den 1871’e değin sürdüğünü, Büyük-Alman Cumhuriyeti’yle Prusya Monarşisi’nin mücadelesini ikincisinin kazandığını kaydetmiştir.

Böylesi büyük dönüşümler ortada kalmayıp tamamlandığında bütün bir siyasi tablonun yeniden tanımlanması icap eder. Lenin’in Skvortsov-Stepanov’a mektubunda Alman sosyal demokratlarındaki siyaset değişimlerini 1871’de ikinci yolun “tamamen” kazanmasına bağlaması bu yüzdendir. Ancak aktarılan kısmın sonunda bir tuhafılık vardır. Zira 1871’le “Almanya’da bir genel *demokratik* devrim sorunu da bitmiştir” denilmiştir. Yani cumhuriyetsiz bir demokratik Almanya vardır artık. “[Friedrich] Naumann [(1860-1919)], David ve beraberindekiler 90’larda (yirmi

yıl sonra!) ölüyü diriltme işini başlatmıştır” denilenler burjuva siyasetçilerdir. Cumhuriyet davası Almanya’da da Lenin’in Rusya için mücadelesini verdiği kadar önemlidir hâlbuki! Almanya 1918’de cumhuriyetine kavuşacak ama sosyalizmi bununla birleştiremeyecektir. Bu bakımdan Almanya’daki demokratik devrimin tamamlanışı Lenin’in iddiasının aksine daha ileri bir tarihe uzatılabilir.

Rus burjuva devriminde taraflar devrim ve karşı-devrime denk düşen sınıflardır; “köylülerin (+ işçiler)” çıkarları bir tarım programı gerektirirken “toprak ağalarının (+ eski burjuvazi, Jironden burjuvazi)” çıkarları başka bir programı ortaya koymuş, dahası bunu yürürlüğe almaktadır. Mesele tarımdaki dönüşüm olunca, köylüler ve toprak ağaları dışındaki sınıfların parantez, () içinde verilmesini anlayabiliyoruz. Burjuva devriminde köylülerin mücadelesine işçiler destek vermelidir. Bunların karşı tarafında ise toprak ağalarının yanına “eski burjuvazi, Jironden burjuvazi” eklenmiştir. “Eski burjuvazi” ile muhtemelen Eski Düzen’in anayasal bir reformuyla yetinecek *Oktobristler* kastedilmektedir. “Jironden burjuvazi” ise Eski Düzen’den daha hoşnutsuz ama onun tamamen yıkılmasının kendisi için pek de hayırlı olmayacağını anlamış -yukarıda Lenin’in Alman yoluyla eşleştirdiğini de gördüğümüz- burjuvazi olmalıdır. Tüm burjuva devrimi siyasası göz önüne getirildiğinde, Lenin’e göre bu sonuncuların partisi Kadetlerdir.

1909 sonu tarihli *I. I. Skvortsov-Stepanov’a Mektup*’tan devam etmeden önce bir burada bir parantez açabiliriz. Anayasal Demokratlara getirilen Jironden nitelemesinin bir örneğini, 1906 Mart sonunda yayımlanan *Kadetlerin Zaferi ve İşçilerin Partisinin Görevleri* broşürünün son paragrafında şöyle görürüz:

“Kadetlerin başarılarını kıskanmak için bir nedenimiz yok. Küçük burjuva yanlısamalar ve Duma’ya inanç halk arasında hâlâ güçlüdür. Bunlar dağıtılmalıdır. Kadetlerin Duma’da zaferi ne kadar tam olursa bu o kadar çabuk gerçekleşecektir. Büyük Rus Devrimi’nin Jirondenlerinin başarılarını memnuniyetle karşılız! Onları halkın geniş kitlelerinin yükselişi takip edecek; daha enerjik ve devrimci bölmeler öne çıkacak; bunlar proletaryanın etrafında toplanacak; büyük burjuva devrimimizi tam zafere taşıyacak ve Batı’da sosyalist devrim dönemini başlatacaktır.”⁹⁹

Bu söylenenler Lenin’in Rusya için yükselen bir devrim beklentisinde olduğu kesittendir. Yükselen devrim yaklaşımının bilindik bir kaynağı Marx’ın *Louis Bonaparte’in 18. Brumaire’i*’ndeki satırlardır: “Birinci Fransız Devriminde *anayasacıların* iktidarını *Jirondenlerin* iktidarı ve *Jirondenlerin* iktidarını *Jakobenlerin* iktidarı izler. Bu partilerin her biri, daha ileri olanına yaslanır. Devrimi, onu artık izleyemeyeceği ve önüne hiç geçemeyeceği noktaya ulaştırır ulaştırmaz, arkasında duran daha cesur müttefik tarafından kenara itilir ve giyotine gönderilir. Böylece devrim yükselen bir çizgi üzerinde hareket eder.”¹⁰⁰

Fransız Devrimi’nde siyasal suçlardan giyotine gönderilmeler 10 Ağustos 1792 Devrimi’nden sonra başlamıştır. Yani “kenara itil”dikten sonra “giyotine gönderil”me Marx’ın “*anayasacılar*” olarak andığı, 1791’de Kurucu Meclis’in hâkim partisi olan *Feuillant*’ların değil Jirondenlerin durumuna daha bir uymaktadır. Bolşevikler bu Marx pasajındaki gibi bir müttefiklik yerine en baştan Kadetleri karşıya almıştır. Bir de Lenin’in Kadetlere Jirondenlik benzetmesi, muhtemelen, tarihsel örnekte

⁹⁹ Lenin, “The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers Party”, *LCW*, Cilt-10, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906]), s. 276.

¹⁰⁰ Marx, *Louis Bonaparte’in 18 Brumaire’i*, çeviren Erkin Özalp, (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2009 [1852]), s. 41.

Jirondenlerde somutlanan eğilimlerden çok Rus Devrimi için öngörülen yükselen çizgiyle ilişkili olsa gerektir. Onun esas Jironden benzetmesini 3. Bölüm’de göreceğiz.

Lenin’in *I. I. Skvortsov-Stepanov’a Mektup* pasajından vurgulanması gereken bir diğer önemli şey onun Rus Devrimi’ne yakıştırdığı “büyük” sıfatıdır. Lenin zamanına değin gerçek anlamda bir tek büyük devrim vardır: Büyük Fransız Devrimi. Onun Rusya için öngörüsü, dileği ve amacı; ölçeği ve tesiriyle tüm 19. yüzyıl devrimlerini aşır 18. yüzyıla uzanan, Büyük Fransız Devrimi ayarında bir şeydir. Rusya 1905’in başlarından itibaren devrimin ülkesidir. Avrupa merkezli uluslararası devrimci hareketin 1871 Paris Komünü’nden bu yana en büyük atılımı 1905 Rus Devrimi’dir. Bolşeviklerin önderi Batı’da sosyalist devrim dönemini başlatacak Büyük Rus Devrimi istemektedir. Bilhassa Bölüm 4.3’te göreceğimiz gibi, ancak o zaman, Rus Devrimi’nin burjuva sınırlarının aşılması dışarıdan bir destekle gündeme gelecek ve mümkün olacaktır. Bu ihtimal göz ardı edilip Rus iç dinamikleriyle sınırlı bir tahlille yetinildiğinde Rus burjuva devrimi şöyle bir şey olacaktır:

“Burjuva devlet’ten kurtulamayız. Sadece küçük burjuva dar kafalılar bunu yapmayı hayal edebilir. Devrimimiz, tam da, içerisinde süren mücadele sosyalizm ve kapitalizm arasında değil; ama *kapitalizmin iki formu arasında*, iki gelişim yolu, burjuva-demokratik kurumların iki biçimi arasında olduğu için bir burjuva devrimidir. Menşevik Novosedsky’nin bakış açısından *Oktobristlerin* ya da Kadetlerin monarşisi ‘*nispi*’ bir burjuva ‘demokrasisi’dir. Proleter-köylü cumhuriyet de bir burjuva demokrasisidir. Devrimimizde burjuvazinin ama öyle ama böyle bir kesimini eski düzene karşı *desteklemeyen tek bir adım* atamayız -ve atmadık da.”¹⁰¹

¹⁰¹ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the Russian Revolution. Autoabstract”, *LCW*, Cilt-15, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908]), s.175.

Yukarıdaki Skvortsov-Stepanov mektubunda Lenin'in "Lehçede kısmen yayınlam[dı]" diye andığı yazısı 1907 Kasım-Aralık tarihli *1905-07, İlk Rus Devrimi'nde Sosyal Demokrasinin Tarım Programı* kitabının bir özeti olan *Rus Devrimi'nde Sosyal Demokrasinin Tarım Programı*'dır; 1908 Temmuz'da yazılıp Ağustos'ta yayımlanmıştır. Lenin'den şimdi aktarılan parça bu yazıdandır. İki yol, iki gelişim modeli yinelenmiştir; burjuva devlet gündemdedir. "Kapitalizmin iki formu arası" mücadelede kazanan ya "nispî" bir burjuva 'demokrasisi'" olan "Oktobristlerin ya da Kadetlerin monarşisi" ya da "proleter-köylü cumhuriyet" olacaktır. Kategorik olarak her ikisi de burjuva demokrasisi kabul edilmiştir.

Lenin pasajda burjuva devrimi sürecinde "burjuvazinin ama öyle ama böyle bir kesimini eski düzene karşı *desteklemeyen tek bir adım* atamayız -ve atmadık da" demektedir. Evet, bu doğrudur; ama eğer Bolşevikler burjuvazinin bir kesimiyle müttefiklikle karakterize edilecekse bu tartışmasız bir şekilde, Lenin'in 1848 Marx referanslarıyla demokratik burjuvazi olarak işaretlediği küçük burjuvazi, yani köylülüktür. Demek ki "ama öyle ama böyle" aslında tek seçeneklidir. 2. Bölüm'de daha bir odaklanacağımız bu ittifakı bırakıp diğer tarafa baktığımızda *Oktobristler* "eski burjuvazi"nin partisiyken Kadetler "Jironden burjuvazi"nin partisidir. Bu iki partiden ikincisi daha soldadır. Buna karşın, Bolşeviklerin işi gücü daha solda olan burjuva partisiyle, liberal burjuvazinin partisiyle, Kadetlerle mücadeledir.

Lenin kendilerine getirilen 'muhafazakârlardan çok Kadetlerle uğraşıyorsunuz, bu Kadet-yiyenliktir' eleştirisini -ki Bolşevikler de yayınlarında rahatça "liberallere karşı

polemiğimiz muhafazakârlara karşı kavga[mız]dan daha engin ve zengindir”¹⁰² der[ler]- 26 Ağustos 1912 tarihli *Kadet-Yiyenlik Üzerine Bir Konuşma* yazısında ele almıştır. Orada Rus liberallerinin diğer kapitalist ülkelerdeki muadilleri gibi, gerçek demokratlarla savaşmak, onların bağımsız bir hatta sahip olmasına engel olmak için, “kitleleri, gerçekten demokratik bir teori ve gerçekten demokratik bir pratikten saptırmak için” demokrat rolü oynadıklarını kaydetmiştir.¹⁰³ “Ama Rusya dâhil bütün ülkelerin tecrübesi kuşkusuz göstermiştir ki, sadece böylesi bir pratik gerçek ilerlemeyi sağlama olabilir; liberalizm demokrasi korkusu ve *Vekhi-Gredeskul** teorileriyle kendisini kaçınılmaz olarak âcizliğe mahkûm eder: Rus liberalizminin 1861-1904 ve Alman liberalizminin 1849-1912 âcizliği.”¹⁰⁴

Uzun bir zaman dilimleri için kurulan Rus liberalizmi Alman liberalizmi benzerliği Lenin’in Rus burjuva devriminin bütününe atfettiği “*kapitalizmin iki formu arasında*[ki], iki gelişim yolu, burjuva-demokratik kurumların iki biçimi”¹⁰⁵ arasındaki mücadelenin bir görünümüdür. Rus liberalizmi âcizliği ile Alman yoluna aittir. Böyle olunca da proleter-köylü cumhuriyetinin öncüsü olmaya soyunan Bolşevikler “Kadet-yiyen”e dönüşmüştür. ‘Neden daha sağ değil de Kadetler?’ sorusunun cevabı devrim cephesinde Kadetlerin ikna edilmesi, zorlanması gerektiğini ileri süren ve onları bir nevi lider parti olarak görenlerin sayısının az olmamasıdır.

¹⁰² Lenin, “A Talk on ‘Cadet-Eating’”, *LCW*, Cilt-18, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912]), s. 295.

¹⁰³ Age, s. 294.

* *Vekhi (Dönüm Noktaları)* 1909 baharında yayımlanmış bir Kadet sempozyumu derlemesidir. bkz. *Not* 39, Age, s. 612. Nikolay Andreyeviç Gredeskul (1865-1941) Kadetlerin kurucularından biridir.

¹⁰⁴ Lenin, “A Talk on ‘Cadet-Eating’”, s. 294.

¹⁰⁵ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the Russian Revolution. Autoabstract”, s.175.

Sonraki kısımlarda göreceğimiz üzere Bolşevik-Menşevik ayrımının fay hatlarından biri Kadetlere dair yaklaşımlarındaki bu farktır.

Almanya için liberalizmin 1849-1912 âcizliğini yukarıda görmüştük. Orada Lenin'in dayanağı Marx'ın 'soyluluk karşısında güçsüz bir burjuvazi' tahlili ve bunun 1912 Reichstag seçim sonuçlarında liberallerin muhafazakârların ve sosyal demokratların gerisinden gelişiyile doğrulanmış oluşuydu. 1849-1912 uzun Alman dönemlendirmesine karşılık olarak Rusya'dan 1861-1904 kesiti verilmiştir. 1861'de çarlığın Özgürlük Fermanı ile serflik kaldırılmıştır. Yukarıdan başlatılan bu burjuva dönüşüm sürecini Lenin 1904'le yani Rus-Japon Savaşı ya da 1905 Devrimi'nin öncesiyle durdurmuştur. Burada Devrim bir kesinti olarak düşünülmüş olsa gerektir; yoksa Lenin Rus liberallerinin Alman liberalleri tipinde olduklarını 1905 ve sonrası için de sıklıkla işlemiştir.

Yukarıda, Lenin'in Alman yolunun karşısına yerleştirdiği yola, özellikle tarımdaki dönüşümün sadeliği nedeniyle, Amerikan yolu dediğini görmüştük. Bir de ona göre Rus burjuva devrimi köylü sorunundan, tarım sorunundan ayrı düşünülemezdi. Ne var ki, üst yapının tüm biçimi de sadece tarım sorunu üzerinden anlaşılabilir. Şimdi Lenin'in üst yapı için hangi burjuva rejimini gönlünden geçirdiğini anlamaya çalışabiliriz. Rus devrimci, Temmuz 1911 tarihli *Daima Yeni Olan Eski Hakikatler* yazısında ikiliğini bu sefer şöyle kurmuştur:

“Sözün kısası, Rus liberalleri Prusya'dakinden *farklı olarak* İngiltere ya da Fransa'daki mevcut rejime benzer bir şeye hasrettir. Prusya'da feodal toprak ağaları, Junkerler ve monarşist militaristler hüküm sürerken İngiltere ve Fransa'da burjuvazi tam egemendir ve yönetimini (birkaç istisnaıyla) kendisi icra eder. [...]

İngiliz ve Fransız sistemlerinin Prusyalı olandan çok daha demokratik olduğunda en ufak şüphe yoktur; bunlar işçi sınıfı mücadelesi için çok daha elverişlidir ve işçi sınıfının odağını kendisinin temel ve gerçek hasmından uzaklaştıran Orta Çağ kurumlarını çok daha yüksek bir derecede tasfiye etmiştir. Ülkemizi Prusyalı yolundan ziyade Anglo-Fransız yolunda yeniden modelleyecek tüm ülkeleri desteklemenin Rus işçilerinin çıkarına olduğu konusunda en ufak şüphe yoktur. Ama sıkça yapıldığı gibi kendimizi bu tartışmasız sonuçla sınırlandırmamalıyız.”¹⁰⁶

Lenin Prusyalı sisteminin karşısına İngiliz ve Fransız sistemlerini koymuştur. Dahası buralarda burjuvazinin “tam egemen” olması ve “yönetimini (birkaç istisnayla) kendisi[nin] icra” etmesi hasebiyle “Anglo-Fransız” yolu demiştir. Elbette, Prusyalı yolu karşısında böyle bir “model”den bahsedilebilir. Ne ki İngiliz ve Fransız sistemleri hakikaten çok farklıdır. İngiltere’de mesele 17. yüzyılda liberal bir meşrutî monarşiyle neticelenip, Christopher Hill’in (1912-2003) deyişiyle “devrimci on yıllar”ı, 1640-1660 dönemini unutturacak denli, belli bir kararlılık kazanmış ve öyle devam etmiştir. Fransa’nın, Büyük Devrim, ardına koca bir devrimler ve karşı-devrimler dizisi ve türlü türlü siyasal rejimler arasında sürüklenerek burjuvazinin kendisinin icra ettiği bir yönetime ulaştığını söylemek için 19. yüzyılın son çeyreğine yaklaşmak gerekmiştir. Değil Fransa’da bütün ülkelerde 1789’un etkileri Lenin çağına kadar devam etmiştir. Lenin bu büyük İngiltere-Fransa farkını göz ardı edemezdi. Kurduğu benzerlik onun çağında bu iki ülkede burjuvazinin “tam egemen” olduğu ve “yönetimini (birkaç istisnayla) kendisi[nin] icra” ettiği önermesi etrafında tanımlı hâle gelecektir. Öte yandan bu iki ülkede, burjuva üretim ilişkilerini, kapitalizmin gücü karşısında üst yapı

¹⁰⁶ Lenin, “Old Truths That are Ever New”, *LCW*, Cilt-17, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911]), s. 212.

farklarını gölgede bırakacak, biçimsel kılacak bin türlü ortak örüntü elbette bulunacaktır.

Biri meşruti monarşi diğeri bir cumhuriyet olmasına karşın Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'ni bazı bakımlardan birlikte düşünmek daha kolaydır. Ortak bir tarih, kültür ve dilin dışında her ikisinde de kimi müşterek Anglo-Sakson gelenekler ve siyasal düşünceler bazı dönüşümlerle muhafaza edilmiştir. Bir kere, ikisinde de özgün tarihsel süreçler sonunda liberalizm galebe çalmıştır: Britanya'da meşruti monarşiyle uyumlu bir liberalizm, Amerika'da İngiliz monarşisine bir tepkinin doğrudan sonucu olarak cumhuriyetçi bir liberalizm hegemonya kurmuştur. Bu iki İngilizce konuşan güç, Kıta Avrupası'na kıyasla daha bir *laisser-faire*'cidir (bırakınız yapsınlar). Britanya bir ada ülkesi olmanın yanı sıra ilk kapitalist ve sonrasında ilk emperyalist ülke olmasının, ABD ise Eski Dünya'ya uzaklık ve kendi kıtasında rahatça genişleyebilmesinin avantajıyla bazı bakımlardan daha özgürlükçü bir görüntü veren siyasal sistemler oluşturabilmiştir. Ne ki bu siyasal sistemlerdeki özgürlük en fazla burjuvalar içindir. Lenin 1907'de iki büyük Anglo-Sakson model ülkesinin ortak bir resmini şöyle çekmiştir: “19. yüzyılın son otuz yılı boyunca proletarya hem Britanya'da hem de Amerika'da *hemen hemen hiç* siyasal bağımsızlık sergilemedi. Bu ülkelerde -burjuva-demokratik tarihsel görevler âdeta namevcuttur- siyasal alan işçileri kandırma, bozma ve yemleme sanatında dünyada hiçbir yerde benzeri olmayan, bir galip ve halinden memnun burjuvazi tarafından *tamamen* zapt edilmiştir.”¹⁰⁷

¹⁰⁷ Lenin, “Preface to the Russian Translation of Letters by Johannes Becker, Joseph Dietzgen, Frederick Engels, Karl Marx, and Others to Friedrich Sorge and Others”, *LCW*, Cilt-12, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907]), s. 373.

Lenin bu gözlemini, değerlendirmesini öyle uzun uzun işlememiş, bu çıkarımına sağlam dayanaklar sunmaya gerek duymamıştır. Oysa söyledikleri şu kışkırtıcı soruları da tetiklemektedir: 19. yüzyıl dünyasında proletaryanın siyasal bağımsızlık sergileyememesi burjuva-demokratik tarihsel görevlerin ortadan kalkmış olmasıyla ilişkili olabilir mi? Söz gelimi, Lenin'in -bazen Almanya'da burjuva-demokratik görevler tamamlanmıştır demesine karşın- Anglo-Sakson dünyaya göre burjuva özgürlüklerin daha kısıtlı olduğu Almanya'nın proletaryası azametlidir; otokrasinin hâlâ ayakta olduğu Rusya'nın işçi sınıfı ise dünya devriminin öncü gücüdür. İlkiyle ilintili bir diğer soru ise şöyledir: Britanya ve Birleşik Devletler'deki siyasal özgürlüklerin bolluğu bir yerden sonra devrimci mücadelenin önünde bir engele dönüşmüş olabilir mi? Bu sorulara getirilecek ilk itirazlardan birisi herhâlde her iki ülkenin de dışarıdan (ABD için yanı başından) aktardıkları kaynaklar sayesinde içerideki sınıf mücadelesinin tansiyonunu kontrol yeteneği kazanabildiğidir. Ki bu itiraz haklı ve doğrudur.

Belki başka bir yerde tartışılabilir bu spekülasyon soruları bir kenara bırakıp devam edersek, 1907 tarihli Lenin'in aynı metninden, *Johannes Becker, Joseph Dietzgen, Frederick Engels, Karl Marx ve Diğerlerinin, Friedrich Sorge ve Diğerlerine Mektuplarının Rusça Çevirisine Önsöz* yazısından bir Engels alıntısı ve üç sözcüklük "yorum" cümlesi bizi yeniden burjuva gelişim modelleri tartışmasının içerisine çekmektedir:

"1889'da yeni ve devrimci bir ruhun damgasını vurduğu, acemi ve vasıfsız işçilerin (gaz işçileri, limancılar, vb.) genç ve canlı bir hareketi yükselmiştir Britanya'da. Engels buna çok sevinmiştir. Marx'ın kızı Tussy'nin bu işçilerin arasında ajitasyon yapmasından iftiharla söz etmiştir. 7 Aralık 1889'da Londra'dan yazarken şöyle demiştir: '... Burada en itici şey işçilerin iliklerine kadar işleyen burjuva saygınlıktır.

Toplumun her biri sorgulanmaksızın tanınan, her birinin hem kendine ait gururu hem de kendinden ‘büyükler’e ve ‘üstler’e yaradılıştan saygısı olan sayısız katmana bölünmesi o kadar eskidir ve iyice yerleşmiştir ki, burjuvalar hâlâ yemlerini epey kolay kabul ettiriyor. Örneğin, John Burns’ün kendi sınıfındaki popülerliğinden çok Kardinal Manning, Belediye Başkanı ve genel olarak burjuvazideki popülerliğinden gizlice gurur duymadığından hiç de emin değilim. Ve burjuvaziyle ve özellikle muhafazakâr unsurlarla yıllar önce entrika çeviren Champion -bir eski teğmen-papazların Kilise Kongresi’nde vb. sosyalizm vaaz etmişti. Ve içlerinden en iyisi saydığım Tom Mann bile Belediye Başkanı’yla öğle yemeği yiyeceğinden bahsetmeye bayılıyor. Eğer biri bunu Fransızlarla kıyaslarsa, bütün olan bitenden sonra bir devrimin ne işe yaradığını anlar.’

Yoruma gerek yok.”¹⁰⁸

Lenin’in en çok Marx ve Engels’ten beslenerek geliştirdiği ama bir yerden sonra onun alametifarikası hâline gelen, devrim olgusuna merkezi bir önem ve kader tayin edicilik atfeden tarih tahayyülüyle büyük bir uyum içerisindeki bu pasaj, yukarıda Anglo-Fransız modeli olarak ifade edilen şeyin sınırlarını göstermektedir. Bunun ötesinde Engels ve onun düşüncesi üstüne “yoruma gerek yok” diyen Lenin, 17. yüzyıla devrimci dönüşümlerin damga vurduğu İngiltere’yi devrimsiz bir ülke saymıştır. Hâlbuki ilki 1648’le işaretlenebilen, ikincisi 1688’de olmak üzere İngiltere iki devrim görmüştür. 1688’e “Şanlı Devrim” denilmiştir, oysa ilki cumhuriyet de görmüş şanlı ve büyük bir devrimdir. Gelgelelim bir başka devrime atfedilen büyük devrim gibi bir kategoriye kaynaklık edememiştir. Engels ve talebesi Lenin’in kastettiği, sonraki yüzyılın devrimi, Büyük Fransız Devrimi’dir. Tarihteki bir sonraki ve diğer *büyük devrim* için 1917 Büyük Ekim Devrimi’ni beklememiz gerekecektir.

¹⁰⁸ Age, s. 375.

Engels pasajda Britanya için, “burada en itici şey işçilerin iliklerine kadar işleyen burjuva saygınlıktır” deyip lafı ‘Fransızlarda bu yoktur ve bu Devrim sayesinde’ getirmiştir. Peki, Fransızlarda ne vardır? Onları Britanyalılarından ayıran şey nedir? Bu şey bir sözcükle, bir kavramla ifade edilecekse, o “yurttaşlık”tır. 1789-1794, Büyük Fransız Devrimi, “toplumun her biri sorgulanmaksızın tanınan, her birinin hem kendine ait gururu hem de kendinden ‘büyükler’e ve ‘üstler’e yaradılıştan saygısı olan sayısız katmana bölünmüşlüğü”¹⁰⁹ geri dönüşsüz bir şekilde yok etmiştir. Bunun yerine de *citoyen*’ı, yurttaşı koymuştur. Bu elbette, Devrim ve ardından Fransa’da neredeyse bir yüzyıl süren Devrim Çağı’nda yurttaşlıkla uyumsuz ilişkilerin, toplumsal katmanların hiç gözükmediği anlamına gelmez. Hatta Devrim’de bile herkes bir yerden sonra kâğıt üstünde eşit yurttaştır. Lakin tekil bir Fransız, artık, “bütün olan bitenden sonra bir devrimin ne işe yaradığını an[latan]”¹¹⁰ bir yurttaştır.

Peki, Birleşik Devletler de böylesi yurttaşlardan oluşmaz mı? Elbette ABD de bazı bakımlardan benzer yurttaşlardan oluşur. Üstelik Amerika’daki cumhuriyet Fransız Devrimi’ni öncelemiş ve ona esin kaynağı olmuştur. Ama Fransa için model alınamayacak kadar farklı koşulların ürünü olarak da görülmüştür Amerika’daki cumhuriyet. Bir kere “büyük bir toprak parçası üzerinde dağılmış bir şekilde yaşayan [...] küçük sayıdaki [... bir] halkı[n]”,¹¹¹ “hiçbir güçlü komşuyla çevrili olmayan; sınırları ormanlardan oluşan; neredeyse yepyeni olan bir toplumun alışkanlıklarına, duygularına, basitliğine sahip bulunan; insanları hem doğal ve saf kılan hem de

¹⁰⁹ Age.

¹¹⁰ Age.

¹¹¹ Nicolas de Condorcet’nin (1743-1794) 3 Temmuz 1790 tarihli yazısından aktaran: Mehmet Ali Ağaoğulları, *Fransız Devrimi’nde Siyasal Düşünceler ve Mücadeleler 1789-1794, Cilt-1*, (Ankara: Dipnot Yayınları), 2020, s. 131.

yönetim devrimlerine yol açacak yapay tutkuların uzak tutan tarımla ya da gündelik işlerle uğraşan bir halk[ın]¹¹² durumuyla Fransızlarınki birbirinden çok farklıdır.

Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri'nin cumhuriyeti, gerek İngiliz modelinden devraldığı gelenek hukuku (*common law*), iki kamaralı yasama gibi belirleyici öğelerle gerek John Locke'la (1632-1704) işaretlenebilecek yine İngiliz klasik liberalizminin yeni kurulan sisteme içkinliğiyle daha soldaki Fransız devrimcilerine yabancı ve tuhaf gelmiştir. Bir de ABD'deki federalizm ile tek ve evrensel bir hukuka ihtiyaç duyulmaması genel olarak Fransız devrimcilerinde *Ancien Régime*'in hatıralarını canlandıran bir alerji yaratmıştır.

Mehmet Ali Ağaoğulları (1950-) 1789 *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi* ile ondan önce yazılmış Amerikan bildirimlerini karşılaştırırken aradaki ayrımın önemli bir yönüne şöyle işaret etmiştir:

“1789 Bildirisi, Amerikan bildirimlerinde görülen liberal zihniyetten ayrılmaktaydı. Amerikan bildirimleri, siyasal iktidarın hakları garanti etmek için gerekli olduğunu kabul etmekle birlikte, ona karşı kuşkucu bir tavır sergilemişlerdi. Hiçbir siyasal sistemin yetkin olamayacağı düşüncesinden hareketle de, iktidarı sınırlama yoluna gitmişlerdi. Oysa Fransız devrimcileri, doğal yasaların buyruklarının somutlaştırılması işleminde yasa yapıcıların, bir bakıma devletin iyi niyetine, hatta aklına güveniyorlardı. Böylece 1789 Bildirisi, doğal hakların liberalizme özgü ‘doğal uyum’ yerine, ancak siyasal iktidar sayesinde somutluk kazanacağı anlayışı üzerinde yapılandırılıyordu. Ferry ve Renaut’un deyişiyle, bireysel haklar, ‘bireysel çıkarlar arasındaki ilişkilerden hareketle aşağıdan yukarıya doğru değil de, devletin aydınlatıcı

¹¹² Antoine Pierre Barnave'ın (1761-1793) 15 Temmuz 1791 tarihli yazısından aktaran: Ağaoğulları, age, s. 226.

etkinliğinden hareketle bir bakıma yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşen bir süreç olarak algılanıyordu.”¹¹³

Buradaki değerlendirme iki devrim ve iki cumhuriyet arasındaki temel bir ayrımı ortaya koymaktadır. Amerikan bildirimlerindeki tezahürüyle oradaki cumhuriyet tam da bireyler birlikteliğini mistik bir “doğal uyum” a dayandırıp, siyasal bütün ve devlet karşısında bireyi öne çıkarırken Fransa’da ortak bir iyi için siyasal iktidara görev yüklenmektedir. “Devletin aydınlatıcı” bir potansiyeli, görevi ve gayesi olduğu düşüncesi yine Ağaoğulları’nın diğer çalışmalarında ortaya koyduğu gibi Fransız Aydınlanmacılarından Devrim’e miras kalan bir şeydir.¹¹⁴

1789 *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi* 26 Ağustos 1789’da son hâlini almıştır; ama üstüne, Devrim’in farklı momentlerinde başka bildirilere ihtiyaç duyulmuştur. 26 Ağustos Devrim’in henüz başlarıdır; Bastille düşeli birkaç hafta geçmiştir. Daha geniş bir evreyi dikkate aldığımızda, Devrim’in siyasal tartışmaları siyasal düşünce kanonunun şahsiyetlerinden en çok Montesquieu (1689-1755) ve Rousseau (1689-1755) ile işaretlenebilir ve Rousseau’nun “halk egemenliği” düşüncesi ilk zamanlar bağımsız ve rafine bir hâlde siyasetin merkezinde değildir.¹¹⁵ Devrim’i hazırlayan *États Généraux* (Tabakalar Genel Meclisi) toplanması tartışmalarında Emmanuel Joseph Sieyès’in (1748-1836) yeni hâkim sınıf olacak burjuvazinin tarihsel çıkarları doğrultusunda yaptığı dönüştürmeyle Rousseau’nun “halk egemenliği” fikri

¹¹³ Ağaoğulları, *age*, s. 84.

¹¹⁴ Ağaoğulları, Filiz Çulha Zabcı ve Reyda Ergün, *Kral-Devletten Ulus-Devlete*, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009 [2005]), s. 319 ve Ağaoğulları, *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2010 [2006]), s. 344.

¹¹⁵ Sadi Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde bkz. Bölüm 2.2.

başkalaşarak, “ulus egemenliği” yani bir nevi ‘temsilcilerin egemenliği’ görünümüne bürünmüştür.¹¹⁶

Montesquieu etkisi Amerikan sisteminin kuruluşunda da vardır; ancak Rousseauculuk oralara hiç uğramamıştır. Birleşik Devletler, Ağaogulları’nın bildirimler mukayesesindeki kimi eğilimleri de karşılayan şekilde, Lockeçudur; öyle kurulmuş ve devam etmiştir. Rousseau’nun düşüncesi Büyük Devrim’in yükselişine mukabil etkisini arttıracak ve Jakobenlerin iktidarında özüne sadık bir şekilde siyasal dilin temel taşı haline gelecektir. *1789 Bildirisi*’ndeki “yasa yapıcıların, bir bakıma devletin iyi niyetine, hatta aklına [duyulan] güven”¹¹⁷ 1793-94’te “halk egemenliği”ne duyulan güven hâlini almıştır.

İşte Lenin’in Engels aktarımına bir açıklama olarak önerilen ‘yurttaşlık’ bu egemenin, siyasal bütünün bir parçası ve eyleyicisi olan, devrimler yapan, cumhuriyeti kuran ve koruyan yurttaşların kimliğidir. Amerika Birleşik Devletleri yurttaşlarının devletle işlerinde söze ‘ben vergi veriyorum’ diye başladığı rivayet edilir. Bu, Fransız devrimcilerinin Rousseau’dan öğrendikleri ve Devrim’de esas işlerinden biri hâline gelecek “soyut yurttaş-somut birey” ayrımını ortadan kaldırma idealine kıyasla Amerikan yurttaşlığının ne kadar ‘somut’ ve ne kadar ‘birey’ olduğunun bir göstergesi olsa gerektir. Fransız yurttaşlığı için artık, bir yerden sonra bir *idealleştirmeye* varan bu paragraf şöyle bitirilebilir: Engels “eğer biri bunu Fransızlarla kıyaslarsa, bütün

¹¹⁶ Age, s. 44-46, 114. Hatırlanacağı gibi bu meseleye ilk alt bölümde Kurucu Meclis bağlamında değinilmişti.

¹¹⁷ Ağaogulları, *Fransız Devrimi’nde Siyasal Düşünceler ve Mücadeleler 1789-1794, Cilt-1*, s. 84.

olan bitenden sonra bir devrimin ne işe yaradığını anlar”¹¹⁸ derken Britanya vatandaşındaki -bir devrimci için sınır bozucu olan- burjuva saygınlığa işaret etmişti. Devrim’in en hararetli zamanlarında, bilhassa Jakoben iktidarında nihai ve ideal hâlini alan ve “bütün olan bitenden sonra bir devrimin ne işe yaradığını an[latan]” yurttaşlık Amerikan modelininkine kıyasla sosyalizm mücadelesine daha elverişli bir burjuva toplumun *idealidir*.

Bu bölümün sonuna yaklaşırken “Fransızlarla kıyas”, Bolşevik liderin Fransız Devrim Çağı’nın bütününe ele alan bir değerlendirmesiyle devam ettirilebilir. Rus devrimci 1911 Eylül ortasında illegal *RSDİP Merkez Organı, Sosyal Demokrat* gazetesinde yayımlanan *Rus Sosyal Demokrat Hareketinde Reformizm* yazısında devrim ve devrim sonrası burjuva gelişim ikiliklerinde Fransa ve Almanya’yla anılanların hanelerine sırasıyla proletarya-sosyalistler ve burjuvazi-liberaller yerleştirmiştir.¹¹⁹ Lenin ilerleyen satırlarda göreceğimiz Fransız Devrim Çağı tasvirinin hemen ardından bir sosyalistler ve liberaller karşılaştırmasına gitmiştir. Sosyalistler proletaryanın davasının savunucuları olarak “devrimin kaçınılmaz olduğunu ve proletaryanın toplumdaki *tüm* çelişkilerden, düşmanlarının ya da ara sınıfların her zayıflığından faydalanmayı; devrimi daha geniş bir arenada, daha gelişmiş bir nüfusla tekrarlamayı öğretirler.”¹²⁰ Buna mukabil burjuvazi ve liberaller işçilere “devrimlerin gereksiz ve

¹¹⁸ Engels’in sözü yukarıda aktarılan Lenin’in 1907 tarihli “Johannes Becker, Joseph Dietzgen, Frederick Engels, Karl Marx ve Diğerlerinin to Friedrich Sorge ve Diğerlerine Mektuplarının Rusça Çevirisine Önsöz” pasajında geçmişti.

¹¹⁹ Lenin, “Reformism in the Russian Social-Democratic Movement”, *LCW*, Cilt-17, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911]), s. 234-235.

¹²⁰ Age, s. 234.

hatta zararlı olduğunu”, işleri rayından çıkarmak yerine reformlar için çaba gösterilmesinin doğru olduğunu kabul ettirmeye çalışırlar.¹²¹

Bir de sosyalizm iddiasında olup “burjuva düşüncelerinin esiri reformistler” vardır ve “Rus işçilerini sosyalizmden uzaklaştırmak için *sürekli* (Prusya’yla birlikte) 1860’lar Avusturya örneğine başvururlar”.¹²² Lenin’e göre, burjuva devrimi stratejisindeki devrim ve burjuva gelişim ikiliklerinin bir tarafına burjuvazi ve liberalizmin hizasına bir de reformizmin eklenmesi tesadüf değildir. Bu sonuncular da “bu ülkelerde, ‘başarısız’ 1848 Devrimi’nden sonra, burjuva dönüşüm ‘*herhangi bir devrim olmadan*’ tamamlan[dığı]” için bu kadar sık bu örneklere dönmektedir.¹²³ Lenin Bolşevikler için istenmeyen senaryo olan bu örnekleri olumlu gösterenlerin, yani “burjuva düşüncelerinin esiri reformistler”in baklayı ağzından çıkaran bir temsilcisi olarak Yuri Larin’i (1882-1932) anmıştır.¹²⁴ 1917 Ağustosunda Bolşevik Parti’ye katılacak¹²⁵ Larin (1882-1932) başından bu yana Menşeviktir ve Lenin onun şahsında Menşevikleri devrimsiz burjuva dönüşüm cephesine yerleştirmiştir.

1848’den sonra “herhangi bir devrim olmadan” burjuva dönüşümün gerçekleştiği Alman yolu Lenin’in bu bağlamda sosyalistler-liberaller, proletarya-burjuvazi ikiliklerinde ikincilerin yoludur. Burjuva devrimi ve buna bağlı olarak burjuva dönüşümün biçim ile içeriği ve sonrası için daha elverişli koşulların yaratılması sosyalistlerin ve proletaryanın diğerlerine bırakamayacakları şeylerdir. Burjuvazi

¹²¹ Age.

¹²² Age.

¹²³ Age.

¹²⁴ Age.

¹²⁵ Bkz. *Not 68, LCW, Cilt-24, (Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917]) içinde s. 593.*

kendi çıkarına bunlarsız da pekâlâ yoluna devam edebilmiş ve bundan pek bir zarar görmemiştir. Bu yüzden Lenin Avusturya ve Prusya'nın izledikleri yolu Rusya'da gerçekleştirecek sınıflara "toprak ağaları ve fabrika sahipleri"ni saymıştır.¹²⁶ Proletaryanın sınıf çıkarları diğer yoldadır. "Avusturya ve Prusya'da proletarya zayıf olduğu için, toprak sahipleri ve burjuvazinin işçilerin çıkarlarına *aldırmadan* ve işçilere *en zararlı* olacak bir şekilde monarşiyi, soyluların ayrıcalıklarını, kırsalda keyfi yönetimi ve bir sürü başka Orta Çağ kalıntısını idame ettirerek burjuva dönüşümü gerçekleştirmesini engelleyememiştir."¹²⁷

Peki, Fransa? Orada ne olmuştur? Lenin aynı metninde, buraya kadar söylenenler bağlamında, ikiliklerinde Fransız yolunu proletaryanın hanesine yazmıştır:

"Rusya'dan daha eski ve daha 'tecrübeli' ülkelerde devrimci proletarya [ülkesini] 'bir kez bozguna uğradığı yere' iki, üç ve dört kez 'ittirme' yeteneğini göstermiştir. Fransa'da 1789 ve 1871 arası *dört* devrim yapmayı, en ağır yenilgilerden sonra yeniden ve yeniden isyan etmeyi ve şimdi *son* düşmanı -ileri burjuvaziyle yüzleştiği, sosyalizmin zaferi için nihai mücadeleye gerekli koşulları sağlayan tek devlet biçim olan bir cumhuriyeti elde etmeyi başarmıştır."¹²⁸

1789-1871 arası dört devrim, Büyük Fransız Devrimi, 1830 Temmuz Devrimi, 1848 Şubat Devrimi ve 1871 Paris Komünü'dür. Lenin bu devrimlerin itici gücü olarak proletaryaya işaret etmektedir. Rus devrimci modern proletaryanın ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı sorununu bir kenara iterek; bu devrimlerin bağlamını, içeriğini ve sonuçlarını belirleyen sınıfsal ilişkiler ve pozisyonları aşan bir şekilde dördünde de ülkesini devrime götüren gücün proletarya olduğunu iddia etmiştir. Lenin, burjuva

¹²⁶ Lenin, "Reformism in the Russian Social-Democratic Movement", s. 234.

¹²⁷ Age, s. 235.

¹²⁸ Age, s. 234.

devrimi kavramına kaynaklık eden Büyük Fransız Devrimi'nden bu yana devrimlerde itici ve yıkıcı güç proletaryadır demektir. Devrime tanımını veren ve ondan galip çıkan sınıf başka olsa da her devrimde işin çoğunu ayaklar, aşağı sınıflar yapar. Bu bakış Lenin'in Rus burjuva devrimine bakışını üzerine inşa ettiği ve Bolşevik siyaseti diğerlerinden ayrı kılarak yaslandığı bir devrim ve tarih tahayyülünün öncüllerindedir. Lenin bu sabitini ve bunu Fransa söz konusu olunca Büyük Devrim'den başlatmayı ustalarından öğrenmiş ve devralmıştır. Bilhassa 4. Bölüm'de göreceğimiz gibi Lenin'in elinde bunun için sağlam bir Marx tezi vardır.

1789'dan 1871'e Fransız Devrim Çağı "bir kez bozguna uğra[nan] yere",¹²⁹ "en ağır yenilgilerden sonra yeniden ve yeniden isyan [ederek]" gelinen bir uzun tarihsel dönemdir. Lenin Fransız proletaryasının "şimdi *son* düşmanıya -ileri burjuvaziyle- yüzleştiği[ni]" söyleyerek bir şekilde devrimler üzerinden tanımladığı bu çağa bir gelişim, bir ilerleme de atfetmiştir. Sadece bu pasajdan hareket edersek "ileri burjuvazi"nin egemen sınıfın hâline gelmesi "devrimci proletarya[nın] [ülkesini] 'bir kez bozguna uğradığı yere' iki, üç ve dört kez 'ittirme[sinin]'" de bir sonucudur. Öte yandan Fransız proletaryası "sosyalizmin zaferi için nihai mücadeleye gerekli koşulları sağlayan tek devlet biçim olan bir cumhuriyeti elde etmeyi başarmıştır."

Burjuva gelişim modeli tartışmasında artık kesin bir konumlanış tayin edeceksek şunu söyleyebiliriz: Lenin burjuva devrimi stratejisini Fransız tipi ve devrimci mücadelenin ürünü olan bir cumhuriyet hedefiyle kurgulamıştır. Pasajın 1911'de yazıldığını düşünürsek 1905-07 Rus Devrimi böylesi bir Fransız devrim-tarih okumasında henüz

¹²⁹ Paragrafın bütünündeki " " içindeki ifadeler bir önceki pasajdan alınmıştır.

cumhuriyeti elde edemeyen ama bunun için “bir kez bozguna uğra[nan] yere” denk düşmektedir.

Fransa, Lenin bu satırları kaleme aldığında III. Cumhuriyet’tedir. İlk cumhuriyetleri 1792’de, ikincisi 1848’de ve devrimle kurulmuştur. Üçüncüsü 1870’te Prusya’nın II. İmparatorluğu yenmesiyle doğan krizin bir ürünüdür; lakin Lenin proletaryanın kendi başına ve kendisi için ilk iktidarı olan Paris Komünü’nün tarihini, 1871’i anmıştır. Lenin’in kuramsal çalışmaları ve polemiklerinde kendisine hep kılavuzluk eden tarih dönemlendirmesine göre, Komün’ün yenilgisinden 1905 Rus Devrimi’ne kadar Avrupa bir gericilik dönemi geçirmiştir. Bu kesiti ve kapanışını 1905’te, *İki Taktik*’te şöyle ifade edilmiştir: “Avrupa’da Paris Komünü’nden bu yana neredeyse kesintisiz hüküm süren uzun gericilik dönemi, bizi fazlasıyla sadece ‘tabandan’ eylem düşüncesiyle doldurmuş, bizi fazlasıyla sadece savunma savaşını düşünmeye alıştırmıştır. Şimdi hiç kuşkusuz yeni bir döneme girmiş bulunuyoruz; politik sarsıntılar ve devrimler dönemi başlamıştır.”¹³⁰

Komün’ün katliyle yola başlayan III. Cumhuriyet o zamana kadarki iki cumhuriyetten çok daha uzun ömürlü olacaktır. Lenin, yukarıda ele aldığımız 1911 tarihli *Rus Sosyal Demokrat Hareketinde Reformizm*’i yazdığında Fransız cumhuriyeti kırk yılı devirmiştir. Lenin’in Rus burjuvazisi ve otokrasisi ile diğer Batı Avrupa ülkelerine göre daha yakın bir ilişkideki Fransa’ya daha bir bilenmesi için güncel gerekçeleri vardır ve burjuvazinin egemen olduğu bir ülke olmasından öte, bir siyasal rejim olarak Fransız cumhuriyetini elbette eleştirmiştir. Ne ki çağdaşı siyasal rejimlerden sosyalizm

¹³⁰ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 27.

mücadelesi için kategorik olarak en elverişli olanı, yani sınıf mücadelesinin önündeki toplumsal, siyasal ve ideolojik engellerin en kalkmış olanı Fransa'dakidir. Lenin 1913'te yazdığı *Karl Marx'ın Doktrininin Tarihsel Yazgısı* metninde 1848'den 1871'e bir Fransa betimlemesi yapıp, Fransız özgünlüğünün adını koymuştur:

“Devrim tüm ülkelerde toplumun çeşitli sınıflarını *eylem hâlinde* ortaya koymuştur. Nihayet Paris'te 1848 Haziran günlerinde işçilerin cumhuriyetçi burjuvazi tarafından vurulması *yalnızca* proletaryanın doğası gereği sosyalist olduğunu gözler önüne sermiştir. Liberal burjuvazi bu sınıfın bağımsızlığından herhangi türde bir irticadan korktuğundan yüz kat daha fazla korkmuştur. Namert liberaller irtica önünde diz çökmüştür. Köylülük feodalizm kalıntılarının kaldırılmasıyla yetinmiş ve düzenin destekçileriyle birleşmiş, ancak zaman zaman *işçilerin demokrasisiyle burjuva liberalizmi* arasında bocalamıştır. Sınıfsız sosyalizm ve sınıfsız siyasetin tüm doktrinleri düpedüz safсата çıkmıştır.

(1871) Paris Komünü burjuva değişimlerin bu gelişimini tamamlamıştır; cumhuriyet, yani, içerisinde sınıf ilişkilerinin en gizlenmemiş şekilde görüldüğü siyasal örgütlenme biçimi, sağlamlaşmasını yalnızca proletaryanın kahramanlığına borçludur.

Diğer tüm Avrupa ülkelerinde daha karmaşık ve daha az tamamlanmış bir gelişim aynı sonuca varmıştır -belirli bir şekil almış bir burjuva toplumu.”¹³¹

Cumhuriyet Lenin için böyledir; “sağlamlaşmasını yalnızca proletaryanın kahramanlığına borçlu” olan, “içerisinde sınıf ilişkilerinin en gizlenmemiş şekilde görüldüğü siyasal örgütlenme biçimi[dir.]” Yukarıda idealleştiren bir dile de başvurarak sunulan yurttaşlık, Fransız yurttaşlığı işte böyle bir toplumsal formasyon içinde, elbette sınıflara bölünmüş olarak, yerini almıştır.

Lenin'in 1913'te yazdığı bu pasajdaki “diğer tüm Avrupa ülkelerinde daha karmaşık ve daha az tamamlanmış bir gelişim” derken kastettiği şeyin Avusturya ve Prusya'daki

¹³¹ Lenin, “The Historical Destiny of the Doctrine of Karl Marx”, *LCW*, Cilt-18, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1913]), s. 583.

karşılığı; yukarıda aktarılan *Rus Sosyal Demokrat Hareketinde Reformizm* yazısındaki ifadelerle “monarşiyi, soyluların ayrıcalıklarını, kırsalda keyfi yönetimi ve bir sürü başka Orta Çağ kalıntısını idame ettirerek burjuva dönüşümü[n] gerçekleş[miş]”¹³² olmasıdır.

Rus burjuva devriminde Lenin’in devrim ve sonrası için tahayyülünün belirli bir soyutluk düzlemindeki tarihsel ve kuramsal referanslarının; devrim deyince 1789 Fransız-1848 Alman devrimleri dikotomisinin, burjuva gelişim modeli ve devlet formu deyince de Fransa ve Almanya yolları ikiliğinin ele alındığı bu bölümü aynı stratejinin Rusya’da köylülükle ittifak için Jakoben bir toplumsal programla ilişkilendiği diğer bileşenine eğilmek üzere burada noktalayabiliriz.

¹³² Lenin, “Reformism in the Russian Social-Democratic Movement”, s. 235.

İKİNCİ BÖLÜM

JAKOBEN BİR TOPLUMSAL PROJE OLARAK NARODNİKLİK

Bilindiği gibi Rus sosyal demokrasisi Narodnik hareketin içinden ve onun bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır ve Emeğin Kurtuluşu grubuyla (1883-1903) işaretlenir. Diğer tanıdık kurucu isimler bir yana hareketin lideri ve kuramcısı Georgiy Valentinoviç Plehanov'dur (1856-1918). Henüz bağımsız bir nitelik kazanmış olan sosyal demokratların, bir bütün olarak Narodnikliğe baktıklarında getirdikleri eleştiriler iki ekseninde yoğunlaşmıştır. İlki, bir devrim ve toplumsal gelişim modeli olarak, bir tür Rus sosyalizmi olarak işaretlenebilecek 'Rusya'yı kapitalizme teslim etmeden, doğrudan sosyalizme geçilebilir; geçilmelidir' Narodnik tezinin yadsınmasıdır. İkincisi ise Narodnikliğin tarihsel gelişimi içerisinde ve birkaç kez ve bilfiil yapılan 'halka gitme' denemelerinin sonuçlarına bir tepki olarak da ortaya çıkan terörizm eğiliminin reddedilmesidir.

Lenin ve Bolşevikler tarafından pek yapılmaya da öncülleri, çağdaşları ve sonraki kuşaklar tarafından Jakobenliği çok sınırlı ve yüzeysel bir şekilde 'tepeden inmecilik'le eşitleyip Jakoben bir Rus siyasası olarak değerlendirilen, siyasal suikastlar üzerine kurgulanmış bu ikinci, terörist Narodnik eksen bu bölümün kapsamı dışında bırakılmıştır; ilerleyen kısımlarda yeri geldikçe gündeme alınacaktır.

Burada Rus Marksist hareketinin ortaya çıkışında geçmişle ve güncel rakipleriyle bir hesaplaşma olarak karşıya aldığı birinci Narodnik özelliğın, Rusya özgünlüğüne dayanarak kurgulanan ‘kapitalizmi yaşamadan sosyalizme geçilsin’ Narodnik tezinin eleştirisi bir başlangıç kabul edilip sonrasına bakılacaktır. 1905 Devrimi’ne giden süreç ve takip eden yıllarda burjuva devrimi ve köylülük sorununa ve pek çok bakımdan köylülüğün temsilcisi haline gelen Narodnik partilere Lenin’in bakışı ve Rus sosyal demokrasisinde bu bağlamda Narodniklik tartışmaları ve yol ayrımları - Büyük Fransız Devrimi’nin Jakobenleriyle ilişkilendirilerek- ele alınacaktır. Lenin bu tartışma ve ayrımların hem bir yaratıcısı hem de keskin bir tarafıdır.

Rusya’da devrim tartışmalarında Narodnikliğin yerinin, Lenin’in bu geleneğe atfettiği anlam ve önemin irdelenmesi Bolşevik önderin tarihsel Jakobenliğe bakışının kritik bir yönünü de kavramamıza hizmet edecektir. Bu yön *Marx ve Jakobenler*’de Marx’a atfedilen Jakoben teori-program ve pratik ayrımı¹³³ üzerinden Marx-Lenin geçişini gözlemlemeyi de mümkün kılacaktır.

¹³³ Başoğlu, *Marx ve Jakobenler içinde Sonuç*. Orada söz konusu ayırım için şöyle denilmiştir: “Marx’ın Jakobenlere bakışının *bütünlüğünü* yakalayabilmek için, [onun] söz konusu tarihsel olguyu düşünürken *temel bir ayırma* gittiği kabul edilmelidir. Ayırım Jakoben teori ve pratiğın farklı bağlamlar olarak ele alınması üzerinedir. Marx’taki Jakobenlik bakışının tutarlılığı ve bütünlüğü ikili bir bakışta kendisini vermiştir: Birincisi, Jakobenlerin bir uzun vade kurguları olduğudur. Bu toplumsal program halk egemenliği ve erdem cumhuriyetidir. Ayırımın diğeri tarafı ise Jakobenlerin pratikleridir.” bkz. Age, s. 263.

2.1. Narodnik Teori ve Programın Sınıf Temeli, Sınırları

‘Rusya’da kapitalizm Allah’ın emri değildir, ona izin vermeyip sosyalizme yönelebiliriz’ Narodnik iddiası -Rus muhataplarıyla yazışmalarında Rusya için Marx’ın da bu yönde olasılıklara ihtimal vermesine karşın- 19. yüzyılın sonuna yaklaşırken henüz bölünmemiş sosyal demokrasi tarafından sert bir saldırıya uğramıştı. Öyle ki Plehanov’un önderliğindeki Marksist eleştiriyi arkasına alan genç sosyal demokrat Lenin üç yıllık bir çalışmanın ardından 1899 Ocak sonunda tamamladığı *Rusya’da Kapitalizmin Gelişimi* kitabında Narodniklerle tartışıp, özetle, ‘geçmiş olsun, Rusya’ya kapitalizm geldi ve sosyalizme doğrudan geçiş için bir zemin olarak sunduğunuz köy komünlerini şimdiden çözdü’ demiş olmuştur.

Marksistlerin bu bağlamdaki Narodniklik eleştirisi bir başlangıçtır ve sosyal demokrasinin 1903’teki bölünmesi ve 1914’te savaşın başlamasıyla yaşanan altüst oluşlara karşın ortak bir özellik olarak taraflarca muhafaza edilmiştir. Ancak, Rus Marksistlerindeki önceki farklı eğilimler bir yana, 1905 ve sonrasındaki devrim ve ittifakların karakteri tartışmalarında Narodnik partiler karşısındaki konumlanışlar bambaşka haller almıştır.

Bütün bu dönemde Lenin’in pozisyonunun çeşitli yönlerine eğilmeden önce Lenin’in, başlangıçtaki Marksist pozisyondan beslenen, önemli ve ilerideki tartışmalarda Bolşevik önderin konumuyla karşılaştırılması gereken bir değerlendirmesine bakılabilir. Lenin Narodniklerin teorisyenlerinden Nikolay Mihaylovski’nin (1842-1904) Marksistlere getirdiği ‘bunlar 1860-70’lerin mirasından feragat ediyor’

eleştirisinden¹³⁴ hareket ettiği *Feragat Ettiğimiz Miras* yazısını 1897 sonunda kaleme almıştır.

Lenin aslında 1860'ların Aydınlanmacı ideolojik mirasının başlıca temsilcisi olarak Nikolay Çernişevski'yi (1828-1889) görmektedir;¹³⁵ ancak çarlık sansürü yüzünden yazısında 1867-1869 yıllarında *Memleket Notları* dergisinde *Taşrada ve Başkentte* başlıklı bir dizi makalesi yayımlanan Yelenev Fedor Pavloviç'in (1827-1902) Skaldin mahlaslı metinlerine başvurmuş;¹³⁶ söz konusu mirasın tipik bir örneği olmasa da tüm Aydınlanmacılarda ortak olan görüşleri paylaştığını söylediği¹³⁷ Skaldin'le Narodnikler arasında bir karşılaştırmaya gitmiştir.

Skaldin devletin izleyebileceği tek yolun köylülüğün kendi ayakları üzerinde durmasına engel olan, onu sersemleten ve yoksulluk içerisinde bırakan nedenleri ortadan kaldırmak olduğu düşüncesindedir. Ona göre köylüler köy topluluklarına ve toprağa bağlı olmasa bir kır proletaryası ortaya çıkacaktır.¹³⁸ Lenin Skaldin'in bu fikirleri üzerinden şöyle önemli bir yargıda bulunmuştur: Rus ilericileri “serfliğin ve onun tüm kalıntılarının kaldırılmasının dünyada evrensel esenliğin hakimiyetini getireceğine inanan on sekizinci yüzyıl ekonomistlerinin ve ‘Aydınlanmacılarının’ tipik beklentisi[ne]”¹³⁹ sahiptir.

¹³⁴ Lenin, “The Heritage We Renounce”, *LCW*, Cilt-2, (Moskova: Progress Publishers, 1972 [1897]), s. 493.

¹³⁵ *LCW*, Cilt-2 içinde *Not 149*, bkz. Age, s. 565.

¹³⁶ Lenin, “The Heritage We Renounce”, s. 494.

¹³⁷ Age, s. 505.

¹³⁸ Skaldin'den aktaran Lenin, bkz. Age, s. 503.

¹³⁹ Age.

Böyle bir beklenti, Jakobenleri de kapsayan -hatta en çok onların pratikleri üzerinden burjuva ideologlarının büyük bir kısmını bu iyimserliğe yüz çevirten- bir burjuva idealizmidir. İleride işleneceği gibi “serfliğin ve onun tüm kalıntılarının kaldırılmasının dünyada evrensel esenliğin hakimiyetini getireceği” inancının burjuvaları da karşıya alacak kadar pratiğe dökülmesi, çok özel koşullarda, ilk ve en aşkın haliyle Jakobenlerce denenmiştir. Elinizdeki çalışmada bu pratikle Lenin’in burjuva devriminde kendileri için öngördüğü pratiğin ilişkisi başka bir bölümün konusu olacaktır.

Reform (1861) sonrası Rus Aydınlanmacıları ile Narodniklerin, köy komünlerine bakışta uzlaşmaları pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü ilki köy topluluklarını serflikten kalma bir engel, evrensel kurtuluş önünde bir engel olarak görürken ardılları sosyalizmlerini bu kurum üzerine inşa etmenin peşindedir.

Peki, Narodnikler Marksistleri feragatle itham ettikleri 1860-70’ler mirası ve onun bir taşıyıcısı olan Skaldin karşısında, Lenin’in gözünden, nasıl bir tutum sergileyecektir?

“Narodnik, Skaldin’e şüphesiz küçümsemeyle tepeden bakacak ve onun düpedüz bir burjuva olduğunu söyleyecektir. Evet, elbette, Skaldin bir burjuvaydı ama o Narodniklerin küçük burjuva ve bir dizi hususta gerici bir ideolojiyi yerine koyduğu ilerici burjuva ideolojisinin bir temsilcisiydi. Ve bu ‘burjuva’, köylülerin genel olarak sosyal gelişimin ihtiyaçlarıyla geçmişte örtüşmüş ve şimdi de örtüşen pratik ve gerçek çıkarlarının nasıl savunulacağı konusunda Narodnikten daha iyi bir fikre sahipti!*

* Ve tersine, Narodniklerin savundukları içinde bulduğumuz tüm ilerici pratik önlemler, özünde, *tamamen burjuvadır*; yani, bunlar kapitalist gelişim çizgisine, başkasına değil, katkıda bulunur. Sadece küçük burjuva insanlar köylü arazi kullanım hakkının genişlemesinin, vergi indiriminin, yeniden iskânın, kredilerin, teknik

ilerlemenin, pazarlama düzenlemelerinin ve böylesi önlemlerin sözde ‘halkın üretimi’ nin çıkarlarına hizmet ettiğini söyleyen bir teoriyi uydurabilir.’¹⁴⁰

Görüldüğü gibi Lenin pasajın ilk kısmında 1860-70’ler ekolü ile Narodniklik arasında ilginç bir denklem kurmuştur. Ancak denklemi açmadan birkaç şey söylenmelidir. Lenin burada, komünlerin kapitalist üretim tarzı bakımından arkaik ve aşılması gereken toplumsal bir kurum ve dahası kapitalizme karşı bunların muhafazasının olanaksız olduğunu savunan Rus Marksistlerinin Narodnik eleştirisinin adını koymuştur: İdeolojileri “bir dizi hususta gerici”dir. Buna karşın Skaldinler “evrensel esenliğin hakimiyeti” için köy komünleri tasfiye olmalı demektedir. Rusya için kapitalizmin gelişimi önemli ve gerekli bir ilerlemedir. Yeni düzenin gerçek bir kurtuluşu getirip getiremeyeceği, eskinin tamamen tasfiyesinin mevcut devlet eliyle yapılıp yapılamayacağı soruları “on sekizinci yüzyıl ekonomistleri” ve “Aydınlanmacıları”nda olduğu gibi, aradan bir asır ve onca şey geçmesine karşın 1860-70’ler Rus ilericileri için de fazladır. Bu bakımdan, pekâlâ, Narodniklerin onlara küçümsemeyle bakmasına -Lenin’e rağmen- hak verilebilir.

Ne ki Rus Marksistleri ‘bizim işimiz eskiyi tamamen tasfiye eden bir kapitalizmin evrensel bir kurtuluşu getirip getirmeyeceğiyle ya da köy komünlerinin Rusya’da sosyalizme doğrudan geçişi mümkün kılan özgün bir zemin olup olmadığıyla değil tarihsel, toplumsal ve iktisadi yasalarla’dır demektedir. Rus Aydınlanmacılarının ya da Narodniklerin toplumsal kurgu ve programlarının olumlu içeriği tarihsel ilerlemenin yasalarıyla ne ölçüde örtüştükleri üzerinden tayin edilmelidir. Kapitalizm bir tarihsel zorunluluk haline gelmiştir; Skaldinler bunu hızlandıracak bir dönüşümden

¹⁴⁰ Age, s. 503-504.

yana oldukları için bu bakımdan ilerici; Narodnikler kapitalizmin önündeki engellerden birine bel bağladıkları için yine bu bakımdan gericedir. Dahası 1860'ların Rus burjuvasının toplumsal tahayyülü köylülerin “pratik ve gerçek çıkarları”nın savunulması konusunda da Lenin’e göre Narodniklerinkinden üstündür. Narodnikler öncülleri Skaldinlerden hem daha devrimci hem de daha bir köylücü olmalarına karşın durum böyledir.

Bu bölümün ilerleyen kısımlarında sıkça karşılaşacağımız, Rus sosyal demokratlarının başvurduğu ‘Narodniklerin gerici ütopyaları’ tamlamasının kaynağında Narodniklerin, dönemin Marksistlerince tarihsel yasaların işaret ettiği yön olarak görülen kapitalist üretim tarzının gelişimini engellemeye dayanan bir toplumsal projeyi savunmaları vardır.

Pasajın ikinci kısmında Lenin bir adım daha atıp ‘Skaldin’e burjuva diye burun kıvrırsınız ancak sizin önerdiğiniz çözümlerin sadece burjuva olanları ilericidir’ demiş olur: “Narodniklerin savundukları içinde bulduğumuz tüm ilerici pratik önlemler, özünde, *tamamen burjuvadır*; yani, bunlar kapitalist gelişim çizgisine, başkasına değil, katkıda bulunur.”¹⁴¹ Demek ki burjuva olmak bir anlamda, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kapitalizme hizmet etmek demektir. Lenin’e göre Narodniklik hiç istemese de burjuvalıktan kendisini bütünüyle ayırt edememiştir.

Öte yandan genç sosyal demokrat aktarılan pasajda Narodniklerin burjuva niteliklerinden daha çok küçük burjuva özelliklerini vurgulamıştır: 1. Skaldinlerin “ilerici burjuva ideolojisi” karşısında Narodniklerin “küçük burjuva ve bir dizi hususta

¹⁴¹ Age, s. 504-505.

gerici”¹⁴² ideolojisi vardır. 2. “Sadece küçük burjuva insanlar [...] böylesi önlemlerin sözde ‘halkın üretimi’nin çıkarlarına hizmet ettiğini söyleyen bir teoriyi uydurabilir.”¹⁴³

Bu ikinci küçük burjuva özellik, Marx’ın, çağdaşı türlü sosyalist kuramlar ve toplumsal kurtuluş projelerine getirdiği kurgusallık ve tarihsel yasaların kavranmayışı eleştirilerini anımsatmaktadır. Bir de şu vardır: Lenin’in Narodniklere atfettiği bu küçük burjuva ideoloji ve toplumsal program Marx’ın tarihsel ve çağdaşı Jakobenleri bu minvalde düşünürken gördüklerini anımsatmaktadır ve Lenin’in çok erken bir tarihten itibaren saplantılı bir Marx-Engels okuyucusu olduğu bilinmektedir.¹⁴⁴ Lenin’in bu 1897 yargısını ve Marx’ın burjuva devriminin gündemde olduğu yerler ve momentlerde -örneğin kendi pratikleri açısından özellikle 1848 Alman Devrimi’nde yaptığı değerlendirmeleri aşır Rus devriminde köylülük ve Narodnik gruplar sorununda meseleyi Marksistler açısından bir ittifak konusu haline getirmesineyse henüz daha vardır.

1897 tarihli Mihaylovski polemisinde Lenin başka ve bu sefer kendilerini de içerisine dâhil ettiği bir denklem de kurmuştur: 1860-70’ler Rus Aydınlanmacıları-Narodnikler-sosyal demokratlar.

“Aydınlanmacı sosyal gelişimin mevcut gidişatına inanır, çünkü onun içsel çelişkilerini gözlemlemede sınıfta kalır. Narodnik sosyal gelişimin mevcut gidişatından korkar, çünkü o bu çelişkilerin hâlihazırda farkındadır. [Sosyal demokrat]

¹⁴² Age, s. 503.

¹⁴³ Age, s. 504.

¹⁴⁴ Marx’ın *Fransa’da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850* ve *Louis Bonaparte’in 18 Brumaire’i* metinleri bu bağlamdaki birincil kaynaklar arasında sayılabilir. Jakobencilik bakımından Marx’ın anılan eserlerinin bir incelemesi için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde *Bölüm 3*.

‘talebe’ sosyal gelişimin mevcut gidişatına inandır, çünkü daha iyi bir geleceğin tek teminatını bu çelişkilerin tam gelişiminde görür. İlk ve son eğilimler mevcut yol boyunca gelişimi desteklemek, ivmelendirmek, çabuklaştırmak için, bu gelişimi güçleştiren ve geciktiren tüm engelleri kaldırmak için çabalar. Buna karşılık Narodniklik bu gelişimi geciktirmek ve durdurmak için çabalar; kapitalizmin gelişiminin önündeki belli engelleri kaldırmaktan korkar. İlk ve son eğilimler tarihsel iyimserlik olarak adlandırılabilir. İşler şu haliyle daha uzağa ve daha hızlı gittiklerinde daha iyi olacaktır. Buna karşılık Narodniklik doğasında tarihsel karamsarlığa meyillidir: İşler şu haliyle daha uzağa gittiklerinde, daha kötü olacaktır.”¹⁴⁵

Lenin burada düşüncesini çok açık ifade etmiştir. Ancak denklem tek bir vektörle ifade edilemeyeceği için iki ilişkinin altı çizilmelidir. Birincisi, Rus Aydınlanmacılar ve sosyal demokratlar tarihsel iyimser, Narodnikler tarihsel kötümserdir. Buradaki ölçüt Rusya’nın önündeki gidişatla kurulan ilişkidir. Aydınlanmacılar için eskinin tasfiyesi, sosyal demokratlar için onunla aynı anlama gelen kapitalizmin gelişimi hayırlı bir şeydir ve hızlandırılmalıdır. Elbette Narodnikler de ‘Rusya bir bütün olarak geçmişte kalsın’ demez ancak geçmişten kapitalizme uğramadan bir çıkış için yukarıda da anıldığı gibi serflik bakiyesi bir kuruma, köy komünlerine yaslanmak isterler. Aydınlanmacılar ve sosyal demokrasinin hâlihazırdaki gidişat karşısındaki iyimserliğinin karşısında yer alırlar; bu bakımdan tarihsel kötümserdirler.

Denklemdaki ikinci ilişkide ise Narodnikler ve sosyal demokratlar ortaklaşmaktadır. Rusya’nın önündeki yol “içsel çelişkiler” taşır ve bunlar hafiflemek şöyle dursun derinleşecektir. Narodnikler bu yüzden Rusya’nın kapitalist yola girmesini engellemek isterken sosyal demokrat ‘kurtuluş bu dağı aşınca’ der. Her iki hareketin de öncülü sayılabilecek Aydınlanmacılar Lenin’e göre bu çelişkileri göremediği için, Rusya’nın

¹⁴⁵ Lenin, “The Heritage We Renounce”, s. 525.

daha ileri bir toplumsal formasyona geçişiyle, Batı'da olanı yakalamasıyla evrensel bir çözümün elde edileceğine inanmıştır. Narodnik ve sosyal demokrat, kapitalist gelişimin içsel çelişkilerini yakalayıp Aydınlanmacılardan ileri bir noktaya erişmişken gidişatın yönü konusunda, bu bağlamda, zıt tercihler yapmıştır.

1897 Mihaylovski polemigi Narodnik program karşısında sosyal demokrasinin başlangıcını ve güncelin ortak tutumla farklılıklar yaratmadığı bir kesiti resmetmesi açısından önemlidir. *Feragat Ettiğimiz Miras* yazısı Rus sosyal demokrasisinin iç tartışmalarında sıkça gündeme getirilen 'Narodniklerin gerici ütopyaları' meselesine Lenin'in bakışını, ortalığın henüz durgun olduğu bir dönemde, üstelik Aydınlanmacılarla Narodnikleri bir tezat içerisine yerleştirerek sergilemektedir. Burada işaret edilen Aydınlanmacılar-Narodnikler farkı Lenin'de muhafaza edilse de özellikle 1905 sonrasında büyük ölçüde geriye çekilecektir. Bu hem Narodnik grupların çeşitlenmesi ve dönüşmesi hem de Lenin için devrimde köylülüğün önemini kendisini daha bir hissettirmesiyle olmuştur. Bu kesit geleceğin sosyal demokrat önderinin, henüz hareket içerisinde kendisini özgün bir eğilim olarak kurmamış Lenin'in Narodnik toplumsal program ve projeye bakışının özel bir momenti olarak işaretlenmelidir.

Şimdi bu bölümün konusunu, Rus devriminde Jakoben bir toplumsal projenin savunucusu Narodnikler ve Lenin ilişkisini resmetmek için bir zemine ihtiyacımız bulunmaktadır. Rus Marksistin Narodnik tahlillerinin çok önemli bileşenlerinden birisi ve hatta başlangıç noktası Narodniklerin teori ve programlarının sınıf temeli ve karakterinin tayinidir.

Başlarken söylendiği gibi Rus sosyal demokrasisi Narodnikliğin farklı eğilimlerinin birkaç parlayıp sönüşünün üzerine gelmiş ve yükselmiştir. Bu eğilimler bütünü Rusya'nın siyaset literatürüne bir armağanı olacak kadar özgün nitelikler taşır. Öte yandan Lenin'in benimsediği öğretisi, Marksizm evrensellik iddiasındadır. Buna göre Narodniklik ne kadar özgün olursa olsun, bilinçli veyahut farkında olmadan bir sınıf temeline sahip olmalıdır. O zaman bir Marksistin ilk yapması gereken siyasal yelpazedeki mevcut eğilimlerin belli başlılarının sınıf temellerinin ve angajmanlarının incelikli bir analizini yapmaktır.

Lenin bu gayeyle 1892 yazından itibaren üzerinde çalışmaya başladığı Narodnik eleştirisini 1894 yazında, henüz 24 yaşındayken tamamlamıştır: *“Halkın Dostları” Kimlerdir ve Sosyal Demokratlarla Nasıl Mücadele Ederler?* Genç kuramcı kitabında bir yerde “[Narodnik] teorinin gelişimi teorik ve pratik olmak üzere iki çizgi boyunca, ilerlemiştir”¹⁴⁶ deyip ilkin işin pratik boyutunu bakmıştır. Narodnik devrimci eylem başlarda, Reform'la (1861) özgürlüğüne kavuşan köylülerin, mujiklerin komünist içgüdüleri olduğu ve bu yüzden sosyalistlerin siyaseti bir kenara bırakıp ‘halka gitme’si gerektiği inancına sahiptir. Bu inancın gerçeklikte karşılık bulmayışı ve yaşanan hayal kırıklığı üzerine harekette köylülükle uğraşmak yerine doğrudan hükümete karşı bir kavga verilmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu işi aydın bir kesim yürütecektir. Halk sosyalizme hazır olduğu için hükümetin devrilmesiyle siyasal devrim aynı zamanda sosyal bir devrim haline gelecektir. Lenin ‘Narodnaya Volya’nın (Halkın İradesi) hükümete karşı mücadelesinin, terörizminin gözden

¹⁴⁶ Lenin, “What the ‘Friends of the People’ are and How They Fight the Social-Democrats. (A Reply to Articles in *Russkoye Bogatstvo* Opposing the Marxists)”, *LCW*, Cilt-1, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1894]), s. 276. Paragrafin devamı için bkz. Age, s. 277.

düşmesiyle, son zamanlarda, hükümete karşı mücadele radikallerin siyasal özgürlük mücadelesine dönmektedir’ diyerek Narodnik eylemin dönüşümü özetini tamamlamıştır.

Görüldüğü gibi Narodnik hareketin seyri, tutmayan varsayımlar ve kuram ve pratikte büyük yön değişikliklerine sahne olmuştur. Sosyalizm hedefiyle yola çıkan devrimcilerin pratikleri, gelinen noktada siyasal özgürlük mücadelesine daralan bir görüntü vermektedir. Lenin bu hareketin teori ve program cephesine baktığında ise şunları söyleyecektir:

“Sömürünün kaldırılması için bir temel ve destek hizmeti görececek kurumun çalışılmasına yönelmiş olan teorik çaba, küçük burjuvazinin, yani bu sömürü sisteminin tam da üzerinde durduğu sınıfın çıkarlarını ifade eden bir program kaleme alınmasını beraberinde getirmiştir.

Böylece, [...] girişilen iş yola çıkılan noktayla taban tabana zıt sonuçlara yol açmış; [...] sadece radikal burjuva demokrasisinin çıkarlarını ifade eden bir program ortaya çıkmıştır. Aslında, bu süreç henüz tamamlanmamıştır, ama hâlihazırda, bence, net bir biçimde tanımlanmıştır. Narodnikliğin bu gelişimi bütünüyle doğal ve kaçınılmazdı, çünkü bu doktrin köylü ekonomisinin özel (komünal) bir sistem olduğu salt mitsel fikri üzerine kurulmuştur; bu mit gerçeğe temas edince dağılmış ve köylü sosyalizmi küçük burjuva köylülüğün radikal-demokratik temsiline dönüşmüştür.”¹⁴⁷

Narodnik teorik çabanın odağına aldığı kurum önceki sayfalarda da değinildiği gibi köy komünleridir. Bu özgün Rus sosyalizmi, ülkesini kapitalizme teslim etmeden sömürüyü ortadan kaldırmayı gözüne kestirmiştir. Aktarılan pasajda Lenin bu teorik çabanın sosyalizm şöyle dursun özel mülkiyeti ile tanımlı bir sınıfın programıyla, küçük burjuvazinin, yani Rusya özelinde köylülüğün programıyla sonuçlandığını iddia

¹⁴⁷ Lenin, “What the ‘Friends of the People’ are and How They Fight the Social-Democrats. (A Reply to Articles in Russkoye Bogatstvo Opposing the Marxists)”, s. 276-277.

etmektedir. Narodnik düşüncenin on yıllara yayılan gelişimi içerisinde sosyalizmin değil radikal burjuva demokrasininin programı ortaya koyulmuştur.

Lenin'e göre bu gelişim "bütünüyle doğal ve kaçınılmazdı", çünkü Narodnik kuramın sosyalizmini üzerine inşa ettiği köylü ekonomisi varsayımı baştan yanlıştır. Komünler sosyalizme geçiş için bir zemin olmadığı gibi köylülüğün toprağa bağlılığını sürdürmektedir. Kapitalizmin gelişimine mukabil bunlar çözülecek ve köylülük zengin köylüler, Rusların deyişiyle *kulaklar* ve yoksul köylüler olarak çıkarları çelişen iki sınıfa bölünecektir.¹⁴⁸ Narodnik varsayım henüz komünler varken "gerçekle temas edince dağılmış ve köylü sosyalizmi küçük burjuva köylülüğün radikal-demokratik temsiline dönüşmüştür".¹⁴⁹ Narodnik hareketin kendisini dayandırdığı sınıf, yani köylülük Narodnik teori ve programı belirlemiştir. Böylece Narodnikler bir sınıf olarak burjuvazinin değil ama küçük burjuva köylülüğün radikal-demokratik temsilcisi haline gelmiştir.

Bu hareketin Rus burjuva devrimi tartışmalarında Jakoben bir toplumsal proje ve programla ilişkilendirilmesinin sınıf temeli buradan başlamaktadır. Büyük Fransız Devrimi'nin Jakobenleri de -özel olarak köylülük adına konuşmalar ve onlarla anılmasalar da- küçük mülkiyete dayalı bir toplumsal eşitlik projesini savunmuşlardı. Siyasalarında ve ideallerinde burjuvalardan ayrı düşmeleri böyle ve sınırlı bir mülkiyet rejimini evrensel kurtuluş için gerekli görmelerinden ileri gelmişti.

¹⁴⁸ Bkz. *LCW*, Cilt-1, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1894]) içinde *Not 4*, age. s. 512-513.

¹⁴⁹ Lenin, "What the 'Friends of the People' are and How They Fight the Social-Democrats. (A Reply to Articles in *Russkoye Bogatstvo* Opposing the Marxists)", s. 277.

Buradaki Jakoben-Narodnik benzerliğinin Lenin tarafından gündeme alınmasına daha vardır. O henüz sadece kendilerinin öncülü ve mücadele içerisinde oldukları bir ideolojik ve siyasal hareketin sınıf temelini tanımlamaya odaklanmıştır.

Narodniklerin sınıf temeli ve angajmanının Genç Lenin'deki tahlili elbette güncel gelişmeler ve ihtiyaçlarla yeniden şekillendirilecektir; ancak Rus burjuva devriminin gündemde olduğu yıllarda onun sabitlerinden biri olarak kalmıştır. Bu savı kanıtlamak için epey ileri bir tarihten, Lenin'in 1913 Şubatı'nda yazdığı *Narodnikler Arasında Neler Oluyor ve Kırsalda Neler Oluyor* yazısına bakmak yerinde olacaktır. Orada şöyle denilmiştir: “Ancak Narodnik *sosyalizm* Rusya'da ölmüşken, 1905 devrimi tarafından öldürülmüş ve A. V. P. benzeri insanlarca gömülmüş ve ondan geriye kof değişlerden başka bir şey kalmamışken, Rusya'nın köylü demokrasisi -hiçbir şekilde sosyalist değildir ama 1860'larda Amerika'daki, 18. yüzyıl kapanışında Fransa'daki, 19. yüzyılın ilk yarısında Almanya'daki vs., vs. kadar burjuva bir demokrasidir- *canlıdır.*”¹⁵⁰

Evet, Narodniklik bir sınıfla işaretlenecekse bu köylülüktür; programı da köylü sosyalizmi değil, köylü demokrasisidir. Genç Lenin 1894'te ‘Narodnikliğin sosyalizmden küçük burjuva köylülüğün radikal demokrasisine dönüşümü’ için henüz tamamlanmamıştır demişti. 1913'te ise Narodnik sosyalizmin ölümü için 1905 Devrimi'ne işaret etmiştir. Söz konusu devrimci süreçte Lenin'in her ikisi de burjuva olan iki yol tanımladığı ve bunlardan burjuvalar ve toprak sahiplerinin çıkarına olanı

¹⁵⁰ Lenin, “What Goes on among the Narodniks and What Goes on in the Countryside”, *LCW*, Cilt-18, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1913]), s. 558. Paragrafta geçen A. V. P., Halkçı Sosyalist Parti'nin (*Narodno-Sotsialisticheskaya Partiya*) liderlerinden Aleksey Vasilyeviç Peşekhonof'un (1867-1933) mahlasıdır.

için değil, köylülük ve proletarya için en iyi koşulları sağlayacak yol için mücadele edilmelidir stratejisi ile hareket ettiği ilk bölümde işlenmişti. İlk yol Devrim'in ardına gelen Stolipin Reformu ile öne geçmiştir. Bu reformla köy komünlerinin tasfiyesi yasal bir çerçeveye kavuşmuş; köylülük içerisinde sınıfsal çelişkilerin derinleşmesi hızlanmıştır. Narodnik sosyalizmin ölümünde 1905 Devrimi'nin doğrudan bir ürünü olan bu müdahale de anılmalıdır.

Aktarılan pasajda Lenin Narodnik demokrasinin burjuva niteliğini tanımlamak için Amerika, Fransa ve Almanya tarihinden örnekler sıralamıştı. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında bunlardan en önemlisi olan -Lenin için de hakikaten böyledir- “18. yüzyıl kapanışında Fransa'daki” örnekle, yani Büyük Fransız Devrimi'ndeki burjuva demokrasisiyle Narodnik hareketi arasında Lenin'in kurduğu ilişki özel olarak irdelenecektir.

Yeri gelmişken, Rus devrimcinin siyasal çerçevesinin bir başka önemli ikiliğine işaret edilmelidir. Lenin'in burjuva devrimi tartışmaları boyunca başvurduğu bu ikilik şöyledir: Rusya'da burjuvazi burjuva liberalizmi tarafından, köylülük burjuva demokrasisi tarafından temsil edilir.

Önceki bölümde de başvurulan, 1909 Kasım sonunda yazdığı *Şimdiki İdeolojik İhtilafın Bazı Kaynakları* yazısında Lenin liberal ve demokrat arasında şöyle bir mukayeseye gitmiştir:

“Bir liberal tam da, hâlihazırda işleyen, yani, burjuvaziye ‘ödünler’ veren toprak ağaları öncülüğünde yürütülen dışında hiçbir burjuva gelişim rotasını gözünde canlandırmadığı, zihni kabul etmediği için bir liberaldir. Bir demokrat tam da başka bir yol, öncülüğünü ‘halk’ın, yani, küçük burjuvazi, köylülük ve proletaryanın yaptığı

bir yol gördüğü ve onun için mücadele ettiği için bir demokrattır; ama bunun da bir burjuva yol olduğunu göremez.”¹⁵¹

Görüldüğü gibi liberal ve demokrat elinizdeki çalışmanın ilk bölümünde işlenen burjuva devrimleri, burjuva gelişim modelleri ikiliklerine denk düşen siyasal öznelerdir. Bu ikilik Lenin’in Rusya’da burjuva devrimi tartışmalarında oluşturduğu ikilikler dizgesinin bu bölümün temasına karşılık düşenidir. Liberal, “burjuvaziye ‘ödünler’ veren toprak ağaları öncülüğünde”, yani Prusya modelindeki gibi bir burjuva gelişimin peşindeyken; demokratın kafasındaki gelişim Fransız Devrimi’nden türeyen idealler ve terminolojiyle şekillenmiştir. Demokratın yolunun “öncülüğünü halk, yani, küçük burjuvazi, köylülük ve proletarya” yapar. Demokratın kendisinin savunduğu toplumsal projenin de “bir burjuva yol” olduğunu görememesi yukarıdan beri Lenin’in Narodniklere atfettiği kusurdur. Lenin’in Rus burjuva devrimindeki demokratı, Narodniklikle, köylülüğün temsilciliğiyle işaretlediği çeşitli eğilimlerin adıdır.

Fransız devriminde bu ikilik, liberal-demokrat dikotomisi arandığında, pekâlâ, şu tez güçlü bir şekilde iddia edilebilir: Devrim’in yükselişi içerisinde burjuva liberalizminin düştüğü yerde burjuva demokrasisi, yani Jakobenlerin iktidarı başlamıştır.¹⁵²

Rusya’ya dönersek, buraya kadarki kısımda Narodnik hareketin hangi sınıfla, hangi sınıfsal çıkarlarla ilişkilendirilmesi gerektiği sorusuna Lenin’in getirdiği yanıt ikirciksiz gözükmetedir: Küçük burjuvazi, yani Rusya için köylülük ve onun çıkarları. Burjuva devriminin zihinleri meşgul ettiği uzun yıllar boyunca Rus Marksist bu konudaki tasnifinde özel bir revizyona gitme gereği duymamıştır.

¹⁵¹ Lenin, “Some Sources of the Present Ideological Discord”, s. 90.

¹⁵² Bu geçişin bir incelemesi için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler içinde Bölüm 2.2 ve 4.2.*

Lenin 1902’de, henüz bölünmemiş RSDİP’in merkez yayın organı olan *İskra*’da beklenen devrimin karakteri ve Narodnik program hakkında şöyle bir yargıda bulunmuştur.

“*İskra* yaklaşan devrimin bir burjuva devrimi olacağını söyler. Sosyalist-Devrimciler [SR’lar] itiraz eder: O ‘öncelikle bir politik devrim ve belirli ölçüde bir demokratik devrim’ olacaktır. Bu güzel itirazın yazarları bize bunu açıklamaya çalışmayacaklar mı -tarih ‘belirli ölçüde bir demokratik devrim’ olmayan herhangi bir burjuva devrimi bilir mi ya da böyle bir burjuva devrimi düşünülebilir mi? Neden Sosyalist-Devrimcilerin kendilerinin programı (toplumsal bir mülkiyet haline gelen toprağın eşitlikçi kullanım hakkı) bile bir burjuva programın sınırlarının ötesine geçmez; [çünkü bu program] ortak toprakta yürütülse bile meta üretimini muhafaza ettiği ve özel çiftçiliği tolere ettiği için, hiçbir şekilde tarımda kapitalist ilişkileri ortadan kaldırmaz.”¹⁵³

Sosyalist-Devrimci Parti ‘halka doğru’ hareketleri ve terörist evrelerden oluşan klasik Narodnik geleneğin ideolojik mirasçısı partidir. 1890’ların sonlarında şekillenmeye başlayan grupların birleşmesiyle 1901 sonu-1902 başında kurulmuştur. Lenin çağdaşı Narodniklerden bahsettiğinde ilk akla gelmesi gereken bu partidir. Pasaja baktığımızda ise önce şu söylenmelidir: Bir kere Narodnikler ve sosyal demokratlar burjuva devriminin tanımında ortaklaşmamaktır. (İleride bu meselenin bir kategori olarak burjuva devrimcisinin varoluşuyla ilgili boyutu özel olarak açılacaktır.) Lenin’in sunduğu haliyle Narodnikler burjuva devrimi ile politik ve belirli ölçüde demokratik bir devrim arasında bir ayırım görmekte; ilkinde, ikincisine atfedilen özelliklerin en azından tamamını yakıştırmamaktadırlar. Lenin’se ‘bilakis, bizce

¹⁵³ Lenin, “Revolutionary Adventurism”, *LCW*, Cilt-6, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902]), s. 199-200. Lenin’in orijinal metninde değilse bile İngilizce çeviride son cümlede bir tuhaflik sezilip buraya aktarırken düzeltilmiştir. İlgili kısmın değiştirilmemiş bir çevirisi şu şekilde olabilirdi: “[...] meta üretiminin muhafazası ve özel çiftçiliğin tolere edilmesi, hiçbir şekilde tarımda kapitalist ilişkileri ortadan kaldırmaz.”

tarihteki tüm burjuva devrimleri belirli ölçüde demokratik devrimlerdir' deyip Narodnik programın burjuva bir programın çerçevesini aşmadığını ileri sürmüştür. Hatırlanacağı gibi 1897'de Lenin Rus Aydınlanmacılar-Narodnikler tezdını kurarken Narodniklere 'ideolojiniz bir dizi başlıkta gericedir, öngördüğünüz programdaki ilerici tüm önlemler de tamamen burjuvadır' demişti.

Lenin Narodnik programın toprağın ortaklaşa mülkiyetini ve eşitlikçi bir kullanımını gündemine almasına karşın burjuva niteliğini, burjuva devrimi çerçevesini aşamamasını iki başka özelliğine, küçük çiftçiliğe ve tarımda meta üretimine dayandırmıştır. O aslında, Marx ve Engels'ten beri Marksistlerin başvurduğu küçük mülkiyet ve küçük üretimin kapitalist üretime içkinliği ve bu mülkiyet rejimiyle sınırlı bir toplumsal sistem ilan edilse bile mülkiyet ve üretimin yoğunlaşmasını engellemesinin mümkün olmadığı tezini ileri sürmektedir. Lenin'in burjuva devrimi çerçevesi için çizdiği sınırlar kapitalizmin aşılmasının, kapitalist üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılmasının berisindedir. Burjuva devrimleri genel tarihi düşünüldüğünde, en aşkın örneği Büyük Fransız Devrimi de dâhil, Lenin'in başvurduğu ölçütün epey kapsayıcı olduğu görülecektir.

Birkaç sayfa önce Lenin'in 1894'ten 1913'e muhafaza ettiği önemli bir Narodnik tezine yer verilmişti. Buna göre Narodnik siyasete köylü sosyalizmi ve köylü demokrasisi diye bir fark ortaya çıkacak ve ilki sönmünecektir. 1894'teki haliyle "köylü sosyalizmi küçük burjuva köylülüğün radikal-demokratik temsiline dönüşmüştür."¹⁵⁴ 1913'teki formülasyon ise şöyleydi: "Narodnik *sosyalizm* Rusya'da

¹⁵⁴ Lenin, "What the 'Friends of the People' are and How They Fight the Social-Democrats. (A Reply to Articles in Russkoye Bogatstvo Opposing the Marxists)", s. 277.

ölmüşken, [...] Rusya'nın köylü demokrasisi [...] *canlıdır*.”¹⁵⁵ Lenin 1913'te bu ölüm için adres olarak 1905 Devrimi'ni göstermişti. 1894'te de 'bu dönüşüm henüz tamamlanmamıştır' demişti. “Rusya'nın köylü demokrasisi” için Narodnik ifadesinin, sıfatının kullanılmamış olması bu demokrasinin Narodniklikten ayrı görüldüğü gibi bir düşünceye mahal vermemelidir. Rus köylü demokrasisi tarihsel, ideolojik ve organik/örgütsel olarak farklı eğilimler ihtiva eden Narodnik gelenekten bağımsız düşünülemez.

Narodnik sosyalizm-Narodnik demokrasi ayrımının devrim tesirli ilk ciddi somutlanması 1905'in son çeyreğinde Sosyalist Devrimciler (*Sotsialistov-Revolyutsionerov*, SR'lar) Partisi'nin içinden daha sonra Halkçı Sosyalist (*Narodna-Sotsialistiçeskaya*) Parti adını alacak grubun legal bir örgütlenmeye gidilmesi çağrısıyla gerçekleşmiştir. Başlarda partideki ayrılık kamudan gizlenmeye çalışılsa da Birinci Duma'dan sonra esas partiye göre daha sağda duracak Halkçı Sosyalist Parti kurulmuştur.

Yeni grubun sağda kalışları temelde Narodnik hareketteki dönüşümün görünümleri olarak da düşünülebilir. İlk Duma'da iki parti farklı tarım planlarıyla gelmiştir. Halkçı Sosyalistler toprağın komünal kullanımı -ki bu Narodnik sosyalizmin alametifarikasıdır- karşısında köylünün bireysel mülkiyetini savunmuştur. Halkçı Sosyalistler bu tarım programlarının da sayesinde devrimci yükseliş döneminin iki Duması'nda, I. ve II. Dumalar'da etkili olan köylü vekillerinin, Trudoviklerin (*Trudovaya Gruppy*, [Emek Grubu]) büyük çoğunluğunu kendilerine kazanmıştır. Lenin devrimci yılların sonuna doğru -ki henüz buraya gelindiğine ikna değildir- bu iki partinin sosyal demokrasideki gibi gerçek anlamda ayrışmadığı, ortak pek çok iş

¹⁵⁵ Lenin, “What Goes on among the Narodniks and What Goes on in the Countryside”, s. 558.

yaptıkları ve son tahlilde, pratik siyasette, örneğin iş ittifaklara gelince sağ tarafın, Halkçı Sosyalistlerin ağır bastığı değerlendirmesini yapmıştır.¹⁵⁶ Öte yandan bu iki partinin iki farklı Narodnik eğilime, Narodnik sosyalizm ve Narodnik demokrasiye denk düştüğü ve bir yerden sonra bu eğilimleri somutladığı düşünüldüğünde, burjuva devrimi bağlamında Lenin'in sağ tarafı gözüne kestirdiği çıkarsanabilir. Ne ki Lenin burada referans alınan 1907 Kasım tarihli yazısını artık küçük kalmış ve Halkçı Sosyalistlerin bir uzantısı haline gelmiş SR'ların, sağdaki kardeşlerince de reddedilen, terörizmlerine küçümsemeyle işaret ederek bitirmiştir.¹⁵⁷

Trudovikler ilk iki Duma'da meclis bileşiminin beşte birini tutmuş, II. Duma'da birinci parti olmuştur. Stolıpin Darbesi'yle, 3 Haziran 1907'de II. Duma'nın dağıtılması ve üzerine gelen alt sınıfların katılımına ket vuran seçim yasasıyla solun Duma temsilinin beli kırılmıştır. Devrim'in düşüşe geçişi, hatta sonu için bu tarihe işaret edilir. Ancak burjuva devrimi gündemde olduğu sürece Narodnik demokrasi Lenin'in zihnini hep meşgul etmiştir. Trudovik grup bir kez oluştuktan sonra Lenin'in siyaset tablosunda burjuva demokrati-burjuva liberali ikiliğine karşılık düşen partiler şöyledir: “burjuva demokratlar (Trudovikler) ve burjuva liberaller (Kadetler, ‘İlerlemeciler’, vb.)”.¹⁵⁸

Lenin pek çok kez, Trudoviklerin liberallerden ayrı konum almakta güçlük yaşadığına, kitleler üzerindeki liberal etkiyle mücadele etmede yeterli olamadıklarına işaret

¹⁵⁶ Paragrafın buraya kadarki kısmında Lenin'in 1907 Kasımı'nda yazdığı “Lakin Yargıçlar Kimdir?” yazısının ilgili kısmı özetlenmiştir, bkz. Lenin, “But Who are the Judges?”, *LCW*, Cilt-13, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907]), s. 155-157.

¹⁵⁷ Age, s. 160.

¹⁵⁸ Lenin, “Liberalism and Democracy”, *LCW*, Cilt-17, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1912]), s. 573.

etmiştir.¹⁵⁹ Ki Rus burjuva demokratları özel olarak köylüleri, nüfusun ezici çoğunluğunu temsil eden partidir.¹⁶⁰ Fakat köylülük ara bir sınıftır. Kapitalizmin galebe çaldığı bir yerde, Rusya gibi bir köylü ülkesi de olsa, siyasal yapının henüz geride kaldığı, bir burjuva devriminin gündemde olduğu bir kesitte de köylülük burjuvazi ya da proletaryanın hegemonyasına tabi olacaktır. Bir sonraki bölümün kapsamına giren bu meselenin üzerinden atlayıp Rus burjuva demokratlarının toplumsal proje ve programlarının bir başka özelliği için Lenin'in 1912 Nisan tarihli *Liberalizm ve Demokrasi* yazısından önemli bir düşüncesine kulak verilebilir:

“Her ne kadar Trudovikler kendi inançlarına göre, sadece köylülüğün bir partisi olmamalıysa da, eğer köylülüğün bir partisi oldukları ortaya çıktıysa; onların inançları yanlış olmalı, bir yanlısına olmalıdır. Ve bu, Avrupa’da feodalizm ve mutlakiyetçiliğe karşı mücadele döneminde tüm burjuva-demokratik partilerin kapıldığıyla aynı türden bir yanlısamadır. O ya da bu biçimde, ‘sınıfsız parti’ fikri egemen olmuştur; ancak ‘tarihsel koşulların gücü’ her durumda bu fikri çürütmüş ve bu yanlısamayı dağıtmıştır. Burjuva demokrasisinin, farklı sınıfları ‘tek parti’ye dâhil etme girişim ve çabaları, esas düşmanını gelecekte değil geçmişte aramak zorunda olduğunda; düşmanını proletaryada değil feodal efendilerde gördüğünde, daima onun karakteristiği olmuştur.”¹⁶¹

Trudovikler temelde ve özel olarak köylülerin partisi olduklarını kabul etmese de Lenin’e göre böyledirler. O, Narodnik geleneğin bu güncellenmiş temsilcilerini tarihsel bir model ve buna karşılık düşen bir kategoriyle özdeşleştirip tahlil etmektedir. Model olarak Avrupa’da eski düzene karşı mücadeleler, yani burjuva devrimleri düşünülmüştür. Lenin içerisinde pek çok farklı örneğin olduğu bu tarihsel örneklere

¹⁵⁹ Age, s. 571.

¹⁶⁰ Age.

¹⁶¹ Age, s. 575.

kimi özellikler yakıştırmıştır. Kategori ise Avrupa'nın bu tarihinin burjuva-demokratik partileridir.

Sınıf mücadelesi ve burjuva devrimi konseptleri Restorasyon Dönemi Fransız Devrimi tarihçilerinin bizlere armağanlarıdır. Marx kuramını inşa ederken bu kavramları öncül olarak kabul etmiştir. Yani tarihte belirli bir anda, belirli özneler aracılığıyla ortaya çıkmış ve tarihle sınındıkça varlığını sürdürmüş kavramlar söz konusudur. Yoksa, Büyük Fransız Devrimi'nde, (1830) Temmuz Devrimi'nde, tüm Avrupa'yı kasıp kavuran, tarihin ilk ve tek dünya devrimi sayılabilecek 1848 Devrimleri'nde 'biz bir burjuva devrimi gerçekleştiriyoruz, kendimize burjuva devrimcisi deriz' diyen kimse görülmemiştir. Onların amacı türlü biçimlerde demokratikleşme ve dahi cumhuriyettir ve devrimlerine *halk* için soyunmuşlardır. Burjuva devrimi ve burjuva devrimcisi kavramları adı üstünde kavramlardır ve belli soyutlamalara yaslanırlar. Lenin Batı Avrupa tarihi ve siyasal düşüncesinden aldığı kavram setini kendi ülkesine uygulamış ve çağdaşı Trudoviklere burjuva-demokratik parti demiştir.

Batı Avrupa'daki öncüllerinin ve Trudoviklerin teorileri ve ideolojileri tam da burjuva devrimi kavramını tanımadığı için onlar bu türden devrimcilerdir. Bu yüzden halk der; sınıfsız bir partiyle, sınıfsız bir toplum idealiyle hareket eder, vadedilmiş topraklara ulaşmayı umarlar. Aktarılan pasajdaki son cümlede Lenin burjuva demokratının "esas düşmanını gelecekte değil geçmişte" aradığını, "düşmanını proletaryada değil feodal efendilerde" gördüğünü söylemektedir. Doğrudur, bu sayede eski egemenler karşısında kendi içerisinde çözülmez, aşılmaz çelişkiler barındırmayan bir halk kategorisine ulaşılmış ve her şey onun için yapılmıştır. Lenin'in Trudoviklere atfettiği yanılısama budur. O Avrupa tarihine bakıp 'yıkamak istediklerinin hakkından gelseler

dahi tarihsel koşulların gücü bunun bir yanılısama olduğunu göstermiştir; nitekim ortaya burjuva toplumunun siyasal biçimleri çıkmış, kapitalizm galebe çalmıştır' demektedir. 19. yüzyıldaki gelişmeler sonucunda Marksistlerin üzerine kalan burjuva devrimi konsepti gücünü, şimdi bir de Rus toprağında sınanarak, buradan almaktadır.

O zaman, yeni toplumun nasıl bir şey olacağı, böyle bir devrimle ulaşılabilecek toplumsal düzenin zorunlu olarak nereye varacağı konusunda bir Trudovikle bir sosyal demokrat bambaşka dünyalardadır. 1907 Kasım-Aralık aylarında yazdığı ve bu bölümde ele alınan meseleler açısından çok önemli bir metin olan *1905-07, İlk Rus Devrimi'nde Sosyal Demokrasinin Tarım Programı* kitabında Lenin muhatapları için şöyle demiştir: "Narodnik şimdiki tarım devrimini genel olarak serflik, eşitsizlik ve zulümden eşitlik ve özgürlüğe, dahasına değil, geçiş olarak görür. Bu, yaratmakta olduğu yeni toplumun kapitalist özelliklerini göremeyen burjuva devrimcisinin tipik dar kafalılığıdır."¹⁶² Lenin'in "şimdiki tarım devrimi" dediği şey 1905-1907 döneminde köylülüğün devrimci eylemleridir. "Tarımsal ilişkiler alanında burjuva devrimimiz bir 'köylü tarım devrimi' olarak kabul edilmelidir" düşüncesi sosyal demokratların üzerinde uzlaştıkları bir şeydir.¹⁶³

Hatırlanacak olursa Lenin 1894'te, Narodnikler ve 1860-70'ler Rus Aydınlanmacıları mukayesesinde ikincilerine yeni toplumun içsel çelişkilerini göremedikleri eleştirisini getirmişti. Öyleyse Narodnik hareket dönüşümü içerisinde Aydınlanmacılara ve klasik anlamda, Batı Avrupa'daki haliyle burjuva devrimcilerine yakınsamıştır. Öte yandan köylü sosyalizminin taşıyıcısı Sol SR'lar azınlıkta kalsalar da varlıklarını

¹⁶² Lenin, "The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907", s. 296.

¹⁶³ Age, s. 258.

sürdürmektedir. Ancak devrime ve yeni topluma ilişkin söz konusu iyimserlik Lenin'in çağdaşı Narodniklerin büyük ve belirleyici bölmesinin karakteristiği haline gelmiştir.

Bu alt bölümün sonuna yaklaşırken Lenin'in Narodniklere atfettiği burjuva devrimciliğinin ve onların teori ve programlarının bir diğer tanımlayıcı özelliği ortaya koyulmalıdır. Devrim'le birlikte toprak ağalarının ve otokrasi kurumlarının mülkiyetindeki toprakların ne yapılması gerektiği sorunu önemli bir tartışma başlığı haline gelmiştir. Bu programatik tartışmada -çünkü devrimci bir iktidar yoktur ve otokrasi ayaktadır-, 1906 Martı'ndan itibaren Lenin ve Bolşevikler ulusallaştırma derken¹⁶⁴ Plehanov'dan başlamak üzere Menşevikler belediyeleştirmeden yanadır. Sosyal demokrasi içerisinde bu ayrılığın nasıl görünümler aldığı ve temelde ne anlama geldiği bir sonraki bölümün konusu olacaktır. Buradaysa, tarımdaki mülkiyet rejimi söz konusu olduğu için işin esas muhataplarından olan köylülüğün tavrına bakmak ve oradan ilerlemek yerinde olacaktır.

¹⁶⁴ Lenin burjuva devriminde ulusallaştırmayı bu tarihte büsbütün savunmaya başlamıştır. Bkz. Lenin, "Revision of the Agrarian Programme of the Workers' Party", *LCW*, Cilt-10, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906]), s. 165-195. Daha önceki bir konumlanışını sonrasıyla kıyaslamak aradaki çarpıcı dönüşümü görmeyi mümkün kılacaktır. 1905 Haziran-Ağustosunda Polonya Sosyalist Partisi'nin yayımladığı son taslak tarım programındaki ulusallaştırma talebi için mevcut durumda, siyasal özgürlük ve halk egemenliği, demokratik cumhuriyet yokken, toprağın devlete geçişi, bir polis ve sınıf devletine -ki yarının devleti de bir sınıf devleti olacaktır- geçişi demektir. O günün Lenin'ine göre toprağın ulusallaştırılması talebi prematüre ve yersizdir. Bkz. Lenin, "Socialism and the Peasantry", *LCW*, Cilt-9, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 312.

Lenin toprağın ulusallaştırılmasını mevcut devletin yapısı ile ilişkilendirme ve bunun üzerinden destekleyip desteklememe düşüncesini Kautsky'den almış olabilir. "Britanya'da ileri işçiler toprağın ulusallaştırılmasını talep edebilir. Ancak militarist ve bir polis devleti olan Almanya gibi bir ülkede tüm toprak devlet mülkü olduğunda bunun çıktısı ne olacaktır? Bu türden bir devlet sosyalizmi en azından, önemli ölçüde Mecklenburg'da gerçekleştirilmiştir." Kautsky'nin 1891-92 tarihli *Vollmar ve Devlet Sosyalizmi* yazısından aktaran Lenin, "Agrarian Programme of the Russian Social-Democracy", *LCW*, Cilt-6, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902]), s. 138.

Devrim'in ilk günlerinde olmasa da 1907'ye gelindiğinde tüm Narodnik grupların bu toprakların ulusallaştırılmasını talep ettiği bir tablo ortaya çıkmıştır. Ancak bu, “çeşitli siyasal eğilimlerin temsilcileri arasında bu ‘ulusallaştırma’nın gerçekten özdeş bir algılanma biçimi” olduğu anlamına gelmemektedir.¹⁶⁵ “Köylü kitlesi feodal latifundia* tarafından ezildikleri için toprağı kendiliğinden talep etmekte ve toprağın halka devredilmesini hiç de belirli ekonomik fikirlerle ilişkilendirmemektedir.”¹⁶⁶ Köylülük geçmişin, toprak ağalarının tahakkümünden kurtulmayı; küçük çiftçiliğin güçlenmesini ve genişlemesini talep etmektedir.¹⁶⁷ Tüm köylülük, toprak ağalarının elindeki toprağın kendisine verilmesini, toprağın halkın sahipliğine bırakılmasını istemektedir. Lenin’e göre köylülük, Orta Çağ’dan kalma toprak sahipliğinin mevcut biçimlerince engellenmiş mülk sahibinin içgüdüleriyle hareket etmekte ancak küçük çiftçiliğin gelecekteki yeni formlarına dair bir fikir üretmemektedir. Lenin eskinin tasfiyesi ile sınırlı bu ulusallaştırma yaklaşımının negatif önlemlerden ibaret olduğu düşüncesindedir. Köylülüğe atfedilen bu özellik onun siyasal temsilcileri için de geçerlidir:

“Ulusallaştırma kavramının (ya da puslu fikrinin) negatif yönleri köylülüğün taleplerini ve umutlarını ifade eden Narodnik ideolojide de şüphesiz baskındır. Eski engellerin kaldırılması, toprak ağasının kaçıışı, topraktaki ‘çitlerin kaldırılması’, arsa payı sahipliğinin prangalarından kurtulması, küçük çiftçiliğin güçlendirilmesi, ‘eşitsizlik’in (yani, toprak ağası latifundiasının) yerine ‘eşitlik, kardeşlik ve

¹⁶⁵ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907”, s. 295. Paragrafın devamındaki alıntı da aynı sayfadandır.

* Latifundia sözcüğü için Türk Dil Kurumu (TDK) *Güncel Türkçe Sözlük* sayfasında şöyle bir açıklama verilmiştir: “İlkel yöntemlerle ve düşük verimle işletilen geniş tarım alanları.” Son erişim tarihi 7 Ekim 2023. <https://sozluk.gov.tr/>.

¹⁶⁶ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907”, s. 295.

¹⁶⁷ Age. Paragrafın devamında da aynı sayfa referans alınmıştır.

özgürlük'ün koyulması -Narodnik ideolojinin onda dokuzunu ifade eder. Toprak için eşit hak, eşitlenmiş arazi kullanım hakkı, sosyalizasyon -Narodnik, yeni düzeni sosyal ve ekonomik ilişkilerin belirli bir sistemi olarak tasavvur edemeyeceği için tüm bunlar sadece aynı fikirlerin farklı ifade biçimleridir ve tümü esasen negatif kavramlardır. Narodnik şimdiki tarım devrimine genel olarak serflik, eşitsizlik ve baskıdan eşitlik ve özgürlüğe, sadece bunlara bir geçiş gözüyle bakar.”¹⁶⁸

Lenin'in eleştirisi sosyalist devrimci bir zihniyetin çağdaşı burjuva devrimcilerine getirdiği kategorik bir eleştiri olarak okunabilir. Burjuva devrimcisi en radikal hâlinde bile -örneğin Jakobenler için de- yeni toplumda Marksist anlamdaki alt yapıda bir kendiliğindenliği varsayar. Toplumsal bir devrim tahayyülüne sahipse de, enerjisinin çoğunu üst yapı kurumlarına odaklar. Alt yapıya yönelen devrimci eylem ancak sınırlı ve geçici sürelidir. Bu, radikal burjuva devrimcileri için böyle ifade edildiğinde elbette Klasik Ekonomi Politikçilerin “görünmez el” varsayımının ötesinde bir şeyden bahsedilmektedir. Böylesi, Büyük Fransız Devrimi'nde yine devrimci ve cumhuriyetçi olmalarına karşın genel olarak Klasik Ekonomi Politikçi bir bakışa sahip Jirondenlerin pozisyonudur. 1792-93'teki Jakoben-Jironden mücadelesinde liberal kaidelerin ötesine geçmek, mülkiyetin ve piyasanın dokunulmazlığını kaldırmak istemeyenler ikincilerdir. Jakobenler küçük ve kendine yetecek kadar bir mülkiyetle sınırlı, büyük zenginlik ve büyük yoksulluğa düşman bir toplum istemişlerdir.

Jakobenlerin durumunda, farzımuhal eğer belirli ölçüde politik bir durağanlık sağlanabilseydi, sonucu yine hüsrana olacaktı olsa da küçük mülkiyetten büyük saptamalara elbette müdahale denebilirdi. Eski prangalarından kurtulan toplumun kendince bir yerçekimi yaratacağının; mülkiyetin büyümeye, yoğunlaşmaya yazgılı

¹⁶⁸ Age, s. 295-296.

olduğunun; burjuva toplumunun bunu özsel olarak içinde barındırdığının kanıtlanması için belli bir zaman gerekecektir. Jakobenlerin iktidarında en uç noktaya çıkardıkları Devrim'in ardına şekillenen tüm bu devrim ve toplum tahayyülü ve terminolojisi sonraki kuşakları bağlayacaktır. Gelecekte Lenin'in benimseyeceği perspektiften bakan bir sosyalizm tahayyülünün çağdaşı diğer ütopyalara galebe çalması da epey bir zaman alacaktır. İşte Lenin buradan Narodniklerin ideolojisini eleştirmekte, onların önerdikleri önlemlerin tümünü negatif kavramlar olarak görmekte, Narodniklerin “yeni düzeni sosyal ve ekonomik ilişkilerin belirli bir sistemi olarak tasavvur”¹⁶⁹ edemeyeceklerini söylemektedir. Lenin böylesi bir negatif perspektifi yukarıda başvuru olan 1897 tarihli 1860-70'ler Rus Aydınlanmacıları-Narodnikler-Marksistler karşılaştırmasında Aydınlanmacılara atfetmiştir.¹⁷⁰ Buradan bakınca Narodnik sosyalizm bir eğilim olarak varlığını korusa da hareketin hâkim çizgisi 1860-70'ler Rus aydınlanmacılarına, Batı Avrupa Aydınlanmacı düşüncesine ve burjuva demokrasisine yakınsamıştır.

¹⁶⁹ Age, s. 296.

¹⁷⁰ Lenin, “The Heritage We Renounce”, s.525-526. Lenin'in buradaki karşılaştırması şöyledir:

“‘Aydınlanmacılar’ asla Reform-sonrası gelişimin karakteri hakkında sorular öne sürmediler ve münhasıran Reform-öncesi sistemin kalıntılarına karşı savaşmakla, Avrupa tipi bir gelişim için yolu temizleme negatif göreviyle yetindiler. Narodniklik Rusya’da kapitalizm sorununu öne sürdü, ama onu kapitalizmin gerici olması bakımından cevapladı ve bu yüzden aydınlanmacıların mirasını bütünüyle hazmedemedi: Narodnikler genelde bir ‘tek uygarlık’ bakış açısından Rusya’yı Avrupalılaştırmak için gayret eden insanlara karşı savaşmışlardır; onlara karşı sadece kendilerini halkın idealleriyle (böyle bir savaş adil olurdu) sınırladıkları için değil, ama bunun, yani, kapitalist, uygarlığın gelişiminde bu kadar ileri gitmeyi istemedikleri için de savaşmışlardır. ‘Talebeler’ [Marksistler] Rusya’da kapitalizm sorusunu ilerici olması bakımından ve bu yüzden, aydınlanmacıların mirasını sadece bütünüyle hazmedebilecekleri için değil, hazmetmek zorunda oldukları için de, onu mülksüz üreticilerin bakış açısından kapitalizmin çelişkilerinin bir analiziyle destekleyerek cevapladılar. Aydınlanmacılar nüfusun herhangi bir sınıfını özel bir ilgi için ayırmamıştır; onlar sadece genel olarak halktan değil, aynı zamanda genel olarak ulustan da söz etmiştir. Narodnikler emeğin çıkarlarını temsil etmeye çok hevesliydi, çağdaş ekonomik sistemde herhangi belli bir gruba işaret etmediler; aslında, her zaman kapitalizmin bir meta üreticisine dönüştürdüğü küçük üreticinin bakış açısını benimsediler.” Bkz. Age.

Narodniklerin teori ve programlarının sınıf temelini Jakoben teori ve programı ile belirli ölçüde eşleştirilmeye ve Lenin'in bunlar karşısındaki konumlanışının gösterilmeye çalışıldığı bu alt bölüm için son bir soru ortaya atılabilir: Narodnik eğilimler ağırlıklarınca bir bütün oluşturur ve böylece köylülüğün partisidir. Köylülük yukarıda da değinildiği gibi Marksist terminoloji ve Lenin açısından küçük burjuvazidir. Ancak Jakobenlerin bir sınıfla eşleştirilmesi, mesela köylülükle gibi daha tanımlı bir alt kategoriyle özdeşleştirilmesi o kadar kolay değildir. Jakobenlerin küçük burjuvazinin temsilcisi oldukları düşüncesi pek de yanlış olmayan bir kanıdır. Bu, Devrim'de çıkarlarını temsil ettikleri kesimler için de, savundukları mülkiyet rejimi için de böyledir.¹⁷¹

18. yüzyıl Fransı'nın sınıfsal kompozisyonunda küçük burjuvazi kimlerdir denildiğinde elbette nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan, bin türlü feodal yükümlülüğe tabi köylüler de sayılmalıdır. Rus köylülüğü 1861'den beri devam eden elli yıllık bir reformla ağır aksak da olsa belirli ölçüde özgürleşmektedir. Bir de Fransa'da Devrim zamanı için köylülüğün yanına bir başka kesim daha eklenmelidir: 1789-94'te büyük kentler ve özellikle Paris'e *sans-culotte*'lar damga vurmuştur. Burjuvazinin aşağısındaki, daha çok esnaf ve zanaatkarların rengini verdiği bu emekçi katman köylülük yanında Jakoben toplumsal projenin çıkarlarını ifade ettiği kesimdir. Bu yüzden Jakobenler doğrudan ve sadece köylülükle pek ilişkilendirilmez. 20. yüzyıl başında ise Rus büyük kentlerine küçük burjuvazi değil başka bir sınıf damga vurmuştur: Proletarya.

¹⁷¹ Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*'de Marx'ın Jakobenlerin sınıf temelini bakışının da böyle olduğu gösterilmeye çalışılmıştı.

Rus sosyal demokrasisi işte bu sınıfın temsilcisi, onun tarihsel çıkarlarının savunucusudur. Peki gündeminde burjuva devrimi olan bir ülkenin işçi sınıfı partisi hangi sınıfın siyasal temsilcileriyle devrimci bir ittifak yapabilir, yapmalıdır? Bu soruya RSDİP içerisinden temelde iki farklı yanıt çıkacaktır: Burjuvazi ve köylülük. Lenin köylülük diyen tarafın lideridir. Şimdi Lenin'in bu tercihinin hem bir sonucu hem de bir nedeni olarak köylülüğün siyasal temsilcisi Narodniklerin toplumsal projelerine burjuva devriminde yüklediği anlama bakabiliriz.

2.2. Rusya'da Jakoben Bir Toplumsal Projenin İşlevi

İlk kısımda Rus sosyal demokrasisinin bir Narodnik eleştirisiyle çıkış yaptığı söylenmişti. Emeğin Kurtuluşu grubu bu gelenekle ayırım noktalarını netleştirmek, aradaki mesafeyi açmak için bilinçli olarak özel bir çaba sarf etmiş; bu özgün Rus toplumsal hareketi karşısında Marksizmin evrenselliğinin bayrağını açmıştır. Öte yandan çağdaşları Batı Avrupa muadilleriyle kıyaslandığında Rus sosyal demokratları çok daha geri ve kapitalist üretim tarzının varlığının sorgulandığı bir ülkede mücadele etmek durumundadır. Sosyal demokrasi'nin varoluş amacını gerçekleştirmesi, sosyalist bir Rusya'yı gerçek anlamda gündemine alması için önce bir burjuva devrimi ve onun sayesinde özgürleşip gelişecek bir burjuva toplumunun tesisi aşamalarının geçilmesi gerektiği düşüncesi hareketin kaidelerinden biridir.

1898 baharında Rus Sosyal Demokratlar Kongresi'nin hazırlık sürecinde Emeğin Kurtuluşu grubunun kurucularından Pavel Borisoviç Akselrod (1850-1928) *Rus*

Sosyal Demokratlarının Şimdiki Görev ve Taktikleri broşürünü kaleme almış ve Emeğin Kurtuluşu'nun 1885 tarihli *Rus Sosyal Demokratlarının Taslak bir Programı* metnini broşürünün eki olarak yayımlamıştır.¹⁷² Lenin 1899 sonunda yazıp 1900'de son halini verdiği *Partimizin Taslak bir Programı* metninde Emeğin Kurtuluşu grubunun tarihsel kıymetini ve otoritesini teslim etmekle kalmamış 1885 tarihli söz konusu taslak programın “editöryal değişiklikler, düzeltmeler ve sadece detaylarda kimi eklemelerle” geleceğin Rus sosyal demokrat işçi sınıfı partisinin programı olabileceğini ifade etmiştir.¹⁷³ Ancak ardından, politik mücadelenin böyle bağlayıcı metinleri söz konusu olduğunda kendisine has mükemmeliyetçiliğiyle Emeğin Kurtuluşu'nun yıllanmış taslağını, gelecekte bu önemdeki meselelerde takınacağı tarzına kıyasla büyük bir nezaketle, hallaç pamuğu gibi atmıştır.

Lenin Emeğin Kurtuluşu taslağı için eleştirilerini temel bir bağlam farkına işaret ederek ileri sürmüştür: Rusya'da başarı şansı olan bir yol belirlemeye çalışan yurtdışındaki bir grup devrimci tarafından ve 1885 gibi erken bir tarihte yazılmış bir programdan, 1900'de Rusya'da bir dizi sosyal demokrat örgüt tarafından kurulacak bir partinin program sorununu -ki böylesi büyük meseleler parti kongreleriyle halledilmelidir- kendi başına çözmesini beklemek haksızlık olacaktır.¹⁷⁴ Rusya'da on beş senede işler sosyal demokrasi açısından nesnel ve öznel bakımdan değişmiştir. Burada, Rus Marksistleri arasında eskiler ve yeniler, dışarıdakiler ve içeridekiler arasında ilk akşamdan bir rekabetin ortaya çıktığı spekülasyonuna kalkışmak yerine,

¹⁷² Lenin, “A Draft Programme of Our Party”, *LCW*, Cilt-4, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1899]), s. 231.

¹⁷³ Age, s. 232.

¹⁷⁴ Age, s. 233, 238.

Rus burjuva devrimi tartışmalarında en önemli birkaç düğümden biri -ve bu alt bölümün de temalarından biri- olan köylülük karşısında takınılacak tutum sorunundan ilerlenmelidir.

Köylülük meselesi henüz bir parti haline gelememiş Rus Marksizmi içerisinde Lenin'e göre program tartışmalarında "en çekişmeli kısım ve tüm sosyal demokratlarca kabul edilen, genel itibarıyla yerleşik gerçeklerle daha uzak bir bağı olduğu için" özel olarak ince işlenmesi gereken bir başlıktır.¹⁷⁵

Lenin müdahalesinde ilkin Emeğin Kurtuluşu'nun taslağından şöyle bir vektöre işaret etmiştir: "Otokrasinin ana istihkâmı tam da köylülüğün siyasal duyarsızlığı ve entelektüel geriliğinde yatar."¹⁷⁶ Lenin bu olumsuz ve yapacak bir şey bırakmayan yargı karşısında Marx'ın köylülük üzerine bilindik bir pasajına¹⁷⁷ başvurup köylülüğün biri geriye diğeri ileriye bakan ikili bir doğası vardır¹⁷⁸ demiştir: Devrimci köylü-tutucu köylü. Köylülüğün ikili doğası Lenin'in bu meselede programa atfedeceği pozitif ve negatif ödevlerin hem kaynağı hem de eşleniği olacaktır.

Devamla, Lenin Emeğin Kurtuluşu'nun taslak programında köylü sorunu konusunda sadece bir talep bulunduğunu, onun da şöyle olduğunu kaydetmiştir: "Tarımsal

¹⁷⁵ Age, s. 245.

¹⁷⁶ Age, s. 246.

¹⁷⁷ Lenin'in aktardığı Marx pasajı ondaki köylülüğün ikili doğası düşüncesine mükemmel bir kaynak ve dayanak teşkil etmektedir: "Bonaparte hanedanı, devrimci köylüyü değil tutucu köylüyü, toplumsal varoluş koşulu olan tarlanın ötesini zorlayan köylüyü değil, tersine onu sağlamlaştırmak isteyen köylüyü, kentlerle ittifak halinde kendi enerjisiyle eski düzeni yıkmak isteyen kır nüfusunu değil, aksine körü körüne bu eski düzenin içinde kalıp tarlalarıyla birlikte imparatorluk hayaleti tarafından kurtarılmak ve kayırılmak isteyenleri temsil eder. Köylülerin aydınlanmasını değil boş inancını, yargısını değil önyargısını, geleceğini değil geçmişini, çağdaş Cévennes'ini değil çağdaş Vendée'sini temsil eder." Bkz. Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, s. 119.

¹⁷⁸ Lenin, "A Draft Programme of Our Party", s. 246.

ilişkilerimizde radikal bir revizyon, yani toprak kefareti ve köy komünlerine toprak tahsisi koşullarında bir revizyon; bir tahsisi reddetme ve böyle yapmayı daha münasip bulan köylülere köy komününden ayrılma vb. hakkının verilmesi.”¹⁷⁹ Lenin’e göre taslaktaki köylülüğün durumunda ‘radikal bir revizyon gereklidir’ ifadesi yeterli değildir; program bu meselede hem siyasal çalışmaya bir kılavuz sunmalı hem de sosyal demokrasiyi küçük mülkiyet ekonomisinin savunucuları karşısında korunaksız bırakmamalıdır.¹⁸⁰ Demek ki programın köylülük konusunda bir pozitif bir negatif görevi olmalıdır. Bir yandan köylülüğe siyaset götürmenin yolunu açmalı, diğer yandan sosyal demokrasiyi kendi sınıfından, proletaryadan başka bir sınıfın çıkarlarına tabi kılmamalıdır. O zaman sosyal demokrasinin köylülüğe vereceği destek bir koşula bağlanmalıdır: Proletarya köylülüğü, bu sınıf devrimci olduğu, otokrasiye karşı devrimci bir mücadele yürüttüğü sürece destekleyecektir.¹⁸¹ Köylülük karşısındaki bu ikili görev ve destek koşulu Lenin’in burjuva devriminin gündemde olduğu 1917 yılına kadar hep aklında tuttuğu sabitlerinden biri olacaktır. Bu ikili görev ve koşul tarifi ve buradaki ağırlık merkezini pozitif göreve doğru kaydırma eğilimi onu Rus sosyal demokrasisi içinde özgün ve hatta uç bir konuma yerleştirecektir.

Belki öncesi de vardır ancak buradan bakınca, Rus sosyal demokrasisinin iki hizbinin 1905 Devrimi ve sonrasında devam eden, köylülük sorunu üzerine büyük tartışmasının tohumu 1885 Emeğin Kurtuluşu taslağı ve Lenin’in 1899’da buna getirdiği eleştiri içerisinde şekillendirdiği eğilimle ekilmiş gibi görünmektedir. Ne ki, Rusya için “bir

¹⁷⁹ Aktaran Lenin, bkz. Age, s. 241.

¹⁸⁰ Age, s. 244.

¹⁸¹ Age, s. 245.

şey olmak”¹⁸² tartışılacaksa nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan köylülüğün bu işe dahli maddi bir zorunluluktur. Bu yüzden Lenin sosyal demokrasinin kimi yerleşik kabullerinin sorgulaması gerektiğini; kendi has sınıfından, işçi sınıfından başka yerlere uzanması gerektiğini iddia etmektedir:

“İşçi sınıfı partisinin tam da ‘eski düzeni’, yani, Rusya’da, her şeyden önce otokrasiyi alaşağı etmek için çabalayan köylülüğü desteklemesi gerekir. Rus sosyal demokratları her zaman Narodnik doktrin ve eğilimin devrimci yanını çıkarmak ve kendisine katmak ihtiyacını tanımıştır. Emeğin Kurtuluşu grubunun programında bu sadece, yukarıda alıntılanan ‘radikal bir revizyon’ vb. için talepte değil ama şu sözcüklerde de ifade edilmiştir: ‘Yeri gelmişken, bugün bile köylülükle doğrudan temaslı insanların, onlar arasında eylemleriyle Rusya’da sosyalist harekete önemli bir hizmette bulunduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Sosyal demokratlar bu türden insanları reddetmek şöyle dursun işlerinin temel prensipleri ve yöntemlerinde onlarla anlaşmaya varmak için her türlü çabayı harcayacaktır.’ On beş yıl önce, devrimci Narodnikliğin gelenekleri hâlâ hayattayken böyle bir deklarasyon yeterliydi; ama bugün eğer sosyal demokrat işçi sınıfı partisinin demokrasinin öncü savaşçısı haline gelmesini istiyorsak, köylüler arasındaki ‘işlerin temel prensiplerini’ kendimiz tartışmaya başlamalıyız.”¹⁸³

Lenin tipik tarzıyla, ilkin Emeğin Kurtuluşu’nun taslağında ve grubun geçmiş yazınında, kendisinin sosyal demokrat hareketi çekmek istediği yerle uyumlu eğilimleri dayanak almıştır: Devrimci köylülük desteklenmelidir; Narodniklerin tarihsel hizmetinin hakkı teslim edilmeli, devrimci yanları sosyal demokrat harekete kazanılmalıdır; Narodniklerle birlikte yürünmeye çalışılmalıdır. Bunlar Lenin’in köylülüğün tutucu doğasıyla sınırlı Emeğin Kurtuluşu negatif tezinin karşısına yine

¹⁸² “Bir şey olmak” Fransız Devrimi’ni hazırlayan sürecin en önemli devrimci metinlerinden birinin vurucu bir ifadesidir. Emmanuel-Joseph Sieyès’in (1748-1836) *Tiers-État Nedir?* broşüründe şöyle denilmiştir: “*Tiers-état* [Üçüncü Tabaka] nedir? –HER ŞEY. Şimdiye dek siyasal düzen içinde ne olmuştur? –HİÇ. Ne istemektedir? –BİR ŞEY OLMAK.” Bkz. Emmanuel-Joseph Sieyès, “*Üçüncü Sınıf Nedir?*, çeviren İsmet Birkan, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2005 [1789]), s. 7.

¹⁸³ Lenin, “A Draft Programme of Our Party”, s. 246-247.

kıdemli Rus Marksistlerden koyduğu pozitif görevlerdir. Ancak bununla kalınmaz; sayılan görevler 1885 için yeterliyken artık daha fazlası yapılmalıdır. Lenin'in buradaki varsayımları Narodnik geleneklerin öldüğü ve başka bir formda ortaya çıksa bile etkili olamayacağı ve elbette, o günden bugüne Rusya'da sosyal demokrasinin bir gelişme kaydettiğidir. Ne var ki, önceki alt bölüm hatırlanırsa, bu kesitin öncesinde ve sonrasında Lenin'in öyle veya böyle bir Narodnik geleneği verili, hayatta kabul ettiğini biliyoruz. Onun program tartışmasında dediği şey esasen şuraya varmaktadır: Yerleşik kabullerimizle pek uyumlu olmasa da, Narodniklerin alanına girmeyi, Marksizmle kan uyuşmazlığı olan bir ara sınıf da olsa köylülüğün temsilini kazanmayı gündemimize almalıyız. Bu iddia kendisinden türeyen siyaset vektörleriyle birlikte, gerçekleşmesinden bağımsız bir şekilde, Lenin'i çağdaşı Marksistler içerisinde ve burjuva devrimi tartışmalarında özgün bir konuma yerleştirecektir.

Bu noktada biraz uzunca bir “parantez” açıp Lenin'deki, başka bir yöne bakan bir köylülük tutumuna yer verilmelidir. 1902'de yürütülen program tartışmalarında Lenin buradaki köylülüğün temsilini kazanma iddiasını bir kenara bırakıp çok daha Ortodoks, köylülük ve temsilcileri karşısında çok daha karamsar bir portre çizecektir. O günün Lenin'i, 1902 Şubat-Martı'nda işi ‘eğer proletaryanın devriminde küçük burjuvaziden destek gelecekse diktatörlükten bahsetmek anlamsızlaşır; çoğunluğun elimizde olduğu durumda diktatörlük olmadan da bu iş hallolunabilir’e kadar vardıracaktır.¹⁸⁴ Burada Lenin'in akıl yürütüşü diktatörlüğün gerekliliğinin kabulünün Marksizmin amentüsünden sayıldığına dayanmaktadır. Çünkü o esnada Batı Avrupa sosyal demokrat partilerindeki revizyonizmin, Bernsteinciliğin Rus muadilleriyle

¹⁸⁴ Lenin, “Notes on Plekhanov's Second Draft Programme”, *LCW*, Cilt-6, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902]), s. 49.

mücadele yürütülmektedir. “Proletarya *diktatörlüğünün* gerekliliğinin kabulü *Komünist Manifesto*’nun *yalnızca* proletarya gerçekten devrimci bir sınıftır teziyle *en sıkı ve ayrılmaz bir biçimde* birbirine bağlıdır.”¹⁸⁵ Evet, Lenin’in köylülük bahsinde 1902 program tartışmalarındaki pozisyonu *en çok* “yalnızca proletarya gerçekten devrimci” sınıftır Manifesto tezine yakındır.

Ancak 1902’dekiyle 1900’deki program tartışmalarının çerçevesinin aynı olmadığı kaydedilmelidir. 1902’de parti kuruluşunda yol alınmıştır; hatta kendisine 1900’dekine göre sınırları belirli ölçüde tanımlı bir yol haritası çizebilmiştir. Program henüz kabul edilmese de bir taslak vardır, asgari ve azami program dendiğinde herkes benzer şeyleri anlamaktadır. Diğer taraftan bu program Lenin için, sosyal demokrasinin esas görevinin, işçi sınıfının burjuva toplumunu yıkmasının ve yerine sosyalist toplumu kurmasının programı olmalıdır. Metin çok uzun erimli düşünülmesi, teori ve ilkelerde yereli ve günceli aşmalıdır.

Köylülüğe gelince Lenin bu sınıfı programa şu gözle dâhil etmeli düşüncesindedir: “Programımızın pratik kısmında küçük üreticiye (mesela köylüye) ne kadar ‘hoşgörü’ gösterirsek programın *teorik* kısmında bu güvenilmez ve ikiyüzlü toplumsal unsura, *kendi* duruşumuzdan bir zerre bile ödün vermeden, daha katı bir şekilde davranmalıyız.”¹⁸⁶ Lakin, gündemdeki devrim burjuva devrimidir. Bu yüzden nihai amacı ifade eden talepler, burjuvazinin iktidarını alaşağı edecek toplumsal devrimin acil talepleri arasında yer alamazken; “serf sahibi toprak ağalarının iktidarını alaşağı edecek toplumsal devrim (yani Büyük Fransız Devrimi’ndeki gibi burjuvazinin bir

¹⁸⁵ Age.

¹⁸⁶ Age, s. 51.

toplumsal devrimi)”, o gün de mümkün olduğu için köylülüğün sorunları acil talepler arasında yer almalı ve sosyal demokrasi tarafından temsil edilmelidir.¹⁸⁷

Lenin’in programa atfettiği değer ve uzun erimlilik düşünüldüğünde köylülük tutumu konusunda böylesi bir ihtiyacı karşılayan, 1917’ye kadar temelde değişmeyen ve bir yönüyle 1917 Ekim Devrimi’nin sonrasında da muhafaza edilecek bir tahlil ve bunun üzerine tanımlanan görevlerden oluşan bir tez anılmalıdır. Tahlilin bir vektörü Lenin’in düşünsel üretiminin ilk günlerinden bu yana benimseyeceği, köylülüğü kesen kırsalda bir sınıf mücadelesi üzerinedir. Buna göre köylülük kırsal proletarya ve kırsal burjuvazi olarak ikiye bölünmüştür.¹⁸⁸ Tahlilin diğer vektörü temelde bu iki sınıftan oluşan bir bütün olarak köylülüğün toprak ağalarıyla mücadelesine, yani Eski Rejime karşı mücadeleye işaret eder. İlk vektör ileriye, sosyalizme dönükken ikincisi geçmişle mücadeleye, güncel burjuva devrimci görevlere bakmaktadır.¹⁸⁹ Rus sosyal demokratları her yeni durumda ağırlığı yeniden belirlemek üzere bu iki görevi bir arada götürmelidir.

Köylülük karşısındaki bu programatik konumlanışla Bolşevik önderin SR’larla giriştiği güncel bir mücadele belli bir faz farkıyla benzer bir döneme denk gelmiştir. Lenin 1902 Haziranı’ndan 1903 Temmuzuna kadar yeni partileşmiş SR’ların program

¹⁸⁷ Lenin, “Agrarian Programme of the Russian Social-Democracy”, s. 117.

¹⁸⁸ Lenin’in kırsaldaki bu bölünmeyi açık bir şekilde, muhtemelen, ilk ifade ettiği metin 1894 tarihli “*Halkın Dostları*” *Kimlerdir ve Sosyal Demokratlarla Nasıl Mücadele Ederler?* kitabıdır. Bkz. Lenin, “What The ‘Friends of the People’ are and How They Fight the Social-Democrats. (A Reply to Articles in Russkoye Bogatstvo Opposing the Marxists)”, s. 249.

¹⁸⁹ Lenin, “The Workers’ Party and the Peasantry”, *LCW*, Cilt-4, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1901]), s. 423. Lenin 1905 Martı’nda yayımlanan *Proletarya ve Köylülük* yazısında sosyal demokratların bu ikili görevini 1902’deki ilk köylü hareketinden bile önce, 1901 Şubat’tan, *İskra* 3. sayısından başlamak üzere (bu dipnottaki ilk referans) sıkça vurguladıklarını ve daha sonra Parti programlarına aldıklarını kaydetmiştir. Bkz. Lenin, “The Proletariat and the Peasantry”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 231-232.

ve taktiklerini karşıya alan bir dizi yazı/taslak kaleme almıştır.¹⁹⁰ Narodniklerin mirasçısı bu parti (Lenin'e göre) Marksizm karşıısındaki iki yüzlü konumlanışından sınıf temeline, sınıf mücadelesi perspektifine zarar verişinden tarım programlarına, terörizmlerinin emekçiler arasında örgütlenmeye verdiği zararlara uzanan bütüncül bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Buradaki SR karşıtı teorik ve siyasal yoğunlaşmada iki hareket arası rekabet ve mücadelenin yanı sıra Lenin'in program tartışmalarındaki pozisyonunun da etkisinin olduğu tahmin edilebilir. Bu kesitin sonlarına doğru, 1903 ortasında karaladığı *Sosyalist-Devrimcilere Karşı bir Makalenin Taslağı*'nda Bolşeviklerin lideri konumuz açısından önemli ve bu alt bölümün devamıyla mukayese edilmesi gereken şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur:

“Avrupa'daki tüm burjuva devrimlerden işçi sınıfı hayal kırıklığıyla çıkmıştır, çünkü bunlara burjuva-demokratik yarımsamalarla katılmıştır. Sosyalist-Devrimciler bu tarihi 'tekrarlamak' için ellerinden geleni yapmaktadır; Rus proletaryası yaklaşmakta olan devrimden hayal kırıklığı değil, ama kendi gücüne taze bir inanç, önündeki bir kat daha heybetli mücadele için daha büyük bir cesaret ve güçlü, bütünüyle proleter bir örgütlenmenin esaslarını elde etsin diye buna karşı kararlı bir mücadele yürütmek bizim görevimizdir.”¹⁹¹

“Avrupa'daki tüm burjuva devrimler” denilmiştir, o zaman ilk bakışta 1789-94'ün de buna dâhil edildiği varsayılmalıdır. Lenin Marx'ın Büyük Fransız Devrimi'nde proletaryadan, yani işçi sınıfından bahsettiğini bilmektedir, okumuştur. Elbette nihayet burjuva düzeni tesis olduğu, eşitlik ve özgürlüğün sözlerde kaldığı bir şekilde Devrim sona erdiği için hayal kırıklığı da doğrudur. Lenin bu sonucu proletaryanın Devrim'e

¹⁹⁰ Söz konusu metinler Lenin, *LCW*, Cilt-6, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902]) içinde Haziran-Temmuz 1902 tarihli *Sosyal Demokratlar Sosyalist-Devrimcilere Karşı Neden Kararlı ve Amansız bir Savaş İlan Etmelidir* yazısıyla başlayıp Temmuz 1903 tarihli *Sosyalist-Devrimcilere Karşı bir Makalenin Taslağı*'yla biter.

¹⁹¹ Lenin, “Outline of an Article Against the Socialist-Revolutionaries”, *LCW*, Cilt-6, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1903]), s. 462-463.

burjuva-demokratik yanılısamlarla katılmasına dayandırmıştır. Devrim’de bu yanılısamların ötesine geçtiği iddia edilebilecek, Jakobenlerin bu bağlamda solunda olan *Enragé*’ler (Kudurmuşlar) vardır; lakin buna rağmen tasfiye edilebilmişler ve dahi bu yüzden tasfiye edilmişlerdir. Devrim’de modern ve devrimci bir komünizmin ilk temsilcisi olarak Jakobenlerin düşüşünden sonra çıkış yapan Gracchus Babeuf (1760-1797) anılmalıdır. Yine de Marx ve Engels birlikte geliştirdikleri kuramda Büyük Fransız Devrimi’nde burjuva-demokratik yanılısamların ve Devrim’in en yüksek noktasına çıktığı kesite önderlik eden Jakobenlerin ötesinde ve ilerisinde bir devrim sonucu tahayyülünü hiçbir zaman gündeme getirmemiştir.¹⁹² Dahası Lenin’in bütün yazınında 1789-94’e dair bu yönde hiçbir değerlendirmesi de yoktur.

Yukarıdaki pasajdan hareketle Büyük Devrim üzerine bu kaydı düştükten sonra Lenin’in bağlamına dönülebilir. Bu bölümde şimdiye değin Lenin’in Narodnikleri ve ardılarını burjuva demokratları olarak tanımladığı ve bu düşünsel dünyanın yanılısamlarını paylaştıklarını iddia ettiği gösterilmişti. Buradaki düşünceyi farklı ve dikkate değer kılan birkaç nokta vardır. İlk, gündeme gelecek burjuva devriminde işçi sınıfının bu yanılısamlardan bağışık kalıp hayal kırıklığına uğramadan çıkabileceği varsayılmıştır. Lenin’in Avrupa’daki burjuva devrimi örneklerine bakıp, burjuva devrimi öncesinden Marksist bir partiye ve Rusya’da modern bir işçi sınıfı hareketinin emarelerine sahip olmaları farklarına dayanarak bunu iddia etmesi makul görülebilir. Onun Rus burjuva devrimini Büyük Devrim ayarında bir devrim haline

¹⁹² Bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*. Yukarıdaki yargıya karşı, Genç Marx’tan Jakobenlerin işlerini yarım bıraktığı yönünde ve çok kısa bir süre sonra terk edeceği *Yahudi Sorunu*’ndaki politik toplumcu değerlendirmeler ve Engels’in Marx’ın ölümünden sonra Devrim’de Jakobenlerin soluna, Avrupa’ya savaşla devrim ihracını savunan Hébertistlere meyleden kimi değerlendirmelerini içeren birkaç mektubu ileri sürülebilir. Bu satırların yazarı yine de yukarıdaki savının arkasındadır. İtiraza mahal verebilecek söz konusu metinler ve değerlendirilmesi incelemesi için bkz. Age.

getirmek iddiasında olduğu ilk bölümde işlenmişti. Proletaryayı hayal kırıklığına uğratmayacak bir sonuç ise bunun da ötesinde bir şey istendiğini göstermektedir.

Peki Sosyalist-Devrimciler? “Avrupa’daki tüm burjuva devrimler” tarihini “‘tekrarlamak’ için ellerinden geleni yapmak”,¹⁹³ hemen yukarıda bahsedilen Lenin’in SR’ları bu kesitte ‘işçi sınıfı hareketine zarar veriyorsunuz’ suçlamasıyla birlikte düşünülürse Lenin’in kendi cephesinden bir anlam kazanır. Bu, ‘Rusya’nın özgün durumunun olanaklarına -burjuva devrimi öncesinde Marksist bir parti ve modern bir sınıf hareketi olası birlikteliğine- kötülük ediyorsunuz’ eleştirisidir. Yani ‘işçi sınıfına bulaşmayın’ denmektedir. Oldu diyelim, SR’lar burjuva demokratlarıysa, burjuva-demokratik yanlısamalardan azade kalabilirler mi? Peki ya esas temsil ettikleri sınıf, köylülük? Onlar böylesi bir devrimde burjuva-demokratik yanlısamalardan kaçabilirler mi? Bir de şu vardır: Aynı kesitte Lenin -1900’deki program tartışmalarındaki pozisyonunu anımsatır şekilde- köylülüğü de Narodniklere bırakmamak niyetinde olduğu anlar da vardır.¹⁹⁴

1905 Devrimi’nde ve sonrasındaki Lenin’in burjuva-demokratik yanlısamları ele alışı buradaki sorulara fırsat vermeyecek şekilde, değişmiştir. Lenin hem köylülerin hem de onların ideolojik ve organik temsilcisi Narodniklerin burjuva-demokratik

¹⁹³ Lenin, “Outline of an Article Against the Socialist-Revolutionaries”, s. 462-463.

¹⁹⁴ Lenin’in böyle bir perspektifle de hareket ettiğine bir örnek RSDİP’in 2. Kongresi’ için hazırladığı *Kongre’ye Sunulmayan Taslak Kararlar* metnindedir. Orada, köylülük üzerine taslakta şöyle denilmiştir: “Kongre tüm Parti üyelerinin köylülük içindeki çalışmanın geliştirilmesi ve güçlendirilmesinin önemine hususi ilgisini talep eder. Köylülüğü (ve özellikle kırsal proletaryayı) sosyal demokrat programın bütünüyle tanıtmak ve köylülüğe mevcut sistemde ilk ve acil talepler olarak tarım programının önemini anlatmak gereklidir. Sınıf bilinçli köylüleri ve taşradaki entelektüelleri, Parti komiteleriyle sürekli bağımlı koruyacak iyice birleşik sosyal demokrat gruplar oluşturmak için kazanmak gereklidir. Sosyalist-Devrimcilerin köylülük içinde yürüttüğü propagandaya, ilkesiz ve gerici Narodnik önyargıları yayan propagandaya karşı koymak gerekmektedir.” Bkz. Lenin, “Second Congress of the R.S.D.L.P. July 17 (30) - August 10 (23), 1903”, *LCW*, Cilt-6, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1903]), s. 478-479.

yanılsamalarına zorunlu, olumlu, muzaffer bir devrim için bir mana atfedecek, böylesi bir tabloyu zorlayacaktır. Rusya’da burjuva devrimi ve tartışmaları gündemde olduğu sürece ondaki baskın ve belirleyici doğrultu bu yenisi olacaktır. Lenin’deki bu dönüşüm, bir Marksist olarak burjuva devrimi kuram ve pratiğine nasıl çarpıcı bir şekilde angaje olduğunun bir yönünü -diğer yönleri sonraki bölümlerin konusu olacaktır- de sunacaktır. Pasajı aktarmadan önce bu alt bölümün devamıyla buradaki düşünce mukayese edilmelidir denilmesi bu yüzdendir.

Bu uzun “parantez”i şöyle kapatmak mümkündür: 1902 program tartışmalarındaki ‘tek devrimci sınıf proletarya’dır yaklaşımı kendi bağlamında ve teorik bir kaide olarak Lenin’de hep muhafaza edilecektir. Ancak bu vektörü Rusya gerçekliğinde bayrak edinin siyaset yapmak da en azından Lenin’i tatmin etmeyecektir. Zati sadece köylülüğün değil tüm Rusya’nın, Lenin’in önceki program tartışmasında köylülüğe destek vermek için koyduğu koşulu, otokrasiye karşı devrimci mücadele verilmesi koşulunu karşılaması için çok beklmelerine gerek kalmayacaktır.

1905’e gelindiğinde Rusya’daki sosyal demokratların asgari programları ihtilal de dâhil güncel hale gelecektir. Devrim 9 Ocak’ta, Kanlı Pazar diye anılan hadiseyle başlamıştır. Mayıs ayında Lenin defterine bir buçuk sayfalık devrimin sınıfsal ve siyasal bir tahlilini kaydedecektir. *Muzaffer Devrim* olarak adlandırılan elyazmasında önce şöyle denilmiştir:

“Muzaffer devrim. Bugünlerde sıkça bu sözcükleri duyuyor ve okuyoruz. Bunlar aslında ne anlama gelir? ‘Devrim’ kavramını putlaştırmayacağız (burjuva devrimcileri mutlaka bunu yapacaktır ve aslında yapıyorlar). Kendimiz için yanılsamalar ya da mitler yaratmamalıyız; bu materyalist tarih anlayışı ve sınıf bakış açısıyla bütünüyle uyumsuz olurdu.

Şu an gözlerimizin önünde iki gücün mücadelesinin, tam olarak iki gücün bir ölüm kalım mücadelesinin cereyan ettiğinden hiç şüpheniz olmasın; çünkü söz konusu mesele Çar'ın egemenliğine karşı halkın egemenliğidir. Bu iki güç devrim ve karşı-devrimdir.”¹⁹⁵

Lenin bir yandan devrimi idealize ettikleri için burjuva devrimcileriyle kendileri arasında bir ayırım koymaktadır. Evet bu devrim evrensel bir kurtuluşu getirmeyecek, sonuçta varılacak yer bir burjuva toplumu olacaktır. Öte yandan Lenin tam da burjuva devrimi çerçevesi ve terminolojisi içerisinde, devrim ve karşı-devrimin karşılıkları olarak Çar'ın egemenliği ve halk egemenliğini yazmıştır. Devrimin karakteri onu bir burjuva devrimi olarak kavrayan Marksistleri de kendi diliyle konuşmaya itmektedir. 1848 Alman Devrimi'nde Marx ve Engels de tıpkı böyle yapmışlardı.¹⁹⁶ Başka bir teorik evrenin taşıyıcılarının tanıklık ettikleri, içerisinde eyledikleri devrimde böyle hissetmeleri ve konuşmalarının burjuva devrimi denen kategorinin açıklayıcılığını ve gücünü bir kez daha kanıtladığı ileri sürülebilir. El yazmasını Lenin şöyle sürdürmüştür:

“Bu yüzden, görevimiz zihnimizde (1) bu toplumsal güçlerin sınıf içeriği ve (2) şimdi, şu andaki mücadelelerinin gerçek ekonomik içeriği konusunda çok net olmaktır.

Bu sorulara aşağıdakiler kısa bir cevap (etrafıca genişletilmeye ihtiyaç duyan bir cevap) olabilir:

Devrimci güçler = proletarya ve köylülük (köylülük *devrimci* küçük burjuvazinin baş temsilcisidir; entelijansiya *devrimci* bir faktör olarak ihmal edilebilir).

¹⁹⁵ Lenin, “Victorious Revolution”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 450.

¹⁹⁶ Lenin'in *İki Taktik*'te başvurduğu Marx'ın 6 Haziran 1848 tarihli bir *Neue Rheinische Zeitung* yazısındaki şu pasaj buna çarpıcı bir örnektir:

“Marx'ın görüşüne göre Ulusal Meclis şunları yapmakla yükümlüydü: ‘Almanya'nın fiilen var olan durumundan halk egemenliği ilkesine ters düşen her şeyi çıkarıp atmak’ ve sonra ‘devrimin kazanımlarını, halk egemenliğini bütün saldırılara karşı güvence altına almak için, üzerinde durduğu devrimci zemini korumak.’” Bkz. Aktaran Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 151.

Muzaffer devrim = proletarya ve köylülüğün demokratik devrimi.

Devrimin içeriği = demokratik bir politik sistemin yaratılması, iktisadi karşılığı (1) kapitalizmin serbest gelişimi; (2) serfliğin kalıntılarının kaldırılması; (3) kitlelerin, özellikle alt tabakanın, yaşam ve kültür standartlarının yükseltilmesi. [...]

Burjuva demokratların tarihsel pozisyonunun kaçınılmaz sonucu olarak *Mythenbildung* (mit üretimi). (Tüm Rusya Avukatlarının Kongresi kararları ile karşılaştırın.) Hepsi 'sosyalist'tir....

Umwälzung (devrim, ayaklanma), *Umsturz* (alaşağı etme)... Nerede? Entelijansiya arasında? Avukatlar arasında? *Hiç*. Sadece proletarya ve *köylülük* arasında. Ne onların fethini garantiye alabilir? Sadece cumhuriyet, demokratik diktatörlük.¹⁹⁷

Demek ki, en azından 1905 Rusyası'nda, gerçekten devrimci tek sınıf proletarya değildir. Muzaffer bir devrim proletarya ve köylülüğün demokratik devrimiyle mümkündür. Devrime atfedilen demokratik sıfatı, yukarıdan devrim ya da sürece yayılan bir dönüşüm sonunda burjuva devrimi tamamlanmıştır dedirten farklı burjuva devrimi modellerinden ayırt etmek için de kullanılmıştır.

Büyük Fransız Devrimi'ndeki meclislerde, önder çevrelerinde bir avukat yoğunluğu çarpıcıdır. 1905'e gelindiğindeyse aradan uzun bir 19. yüzyıl geçmiş, modern sınıflar ve siyasal partiler şekillenmiştir. Lenin entelijansiya karşısında Marx ve Engels'ten başlamak üzere harekete içkinleşmiş, elbette sınıfsal ve tarihsel bir analiz yanında pratikleri içerisinde edindikleri, güvensizlik ve karamsarlığı taşımaktadır. Diğer yandan gün onların günüdür; sermayesi eğitimleri olan burjuvalar elbette kendi has devrimleri için söz söyleyeceklerdir. Lenin ve yoldaşları da kendi konumlarından bu kesimin gövdesinden büyük bir etki kazanmasının önünü almaya çalışacaktır.

¹⁹⁷ Lenin, "Victorious Revolution", s. 450-451.

İlerleyen sayfalarda yeniden gündeme geleceği için burada sadece işaret etmekle yetinilebilir; Lenin avukatlardan hareketle burjuva devrimcilerine ‘devrime dair mit üretiyorlar ve hepsi kendini sosyalist sayıyor’ demektir. Devrime dair mit üretmek devrimin Rus halkının bütün sorunlarını çözeceği, herkes için en iyiyi sağlayacağı yani bir nevi evrensel bir kurtuluş getireceğine inanmak; bu inancı yaymaktır. Şimdikinden başka bir devrime gerek olmayacağı ve en ileri ve rasyonel fikirlere onların sahip olduğu inancı -ki böyle olmasa neden burjuva devrimcisi olsunlar?- onları “sosyalist” yapmaktadır. Daha doğrusu, bu halleri sosyalistlere ‘bunlar hakikaten kendilerini sosyalist sanıyorlar’ dedirtmektedir.

Lenin’in analizinde devrimci güçler proletarya ve köylülüktür. Bunların zaferini “cumhuriyet” ve “demokratik diktatörlük” garantiye alabilir. Her iki kavramın da modern kökleri Büyük Fransız Devrimi’ndendir. Cumhuriyet 10 Ağustos 1792 ayaklanması ile resmen olmasa da fiilen kurulmuştur, ardına ilanı gelmiştir. Demokratik diktatörlük ondan bir süre sonra, Jirondenlerin tasfiyesinin ardına, iç ve dış savaş koşullarında, bıçak gibi keskinliği ve açık sözlülüğüyle ilan ve tesis edilmiştir. Sonraki bir yüzyılda Jakoben pratiğinin yanına yaklaşır bir demokratik diktatörlük tarihsel örneği çıkmamıştır.

Köylülüğün çıkarlarının temsilcisi Narodniklerin savundukları toplumsal projenin Rus burjuva devrimi için ifade ettiği anlama odaklanmadan önce Lenin’in burjuva devrimci söylemle kurduğu ilişkiyi bir parça daha açmak yerinde olacaktır. Marx ve Engels’in de kendi burjuva devrimlerinde bu dille konuştuklarına değinilmişti. İkilinin 48 Devrimleri’nin ve özelden Alman Devrimi’nin yenilgisi ardından işçi sınıfının bağımsız bir siyasal ve örgütsel mücadele zemini kazanmasına yoğunlaştıkları,

burjuva devrim tahayyülünün kavramsal çerçevesi ile daha bir mesafe tanımlamaya çalıştıkları bilinmektedir. Ancak Rusya’da işler farklıdır. Burjuva devrimi güncel olduğu sürece sosyal demokratlar “halk”, “halk egemenliği”, “halkın temsilcilerinin bir meclisi” gibi kavram ve taleplere siyasal söylemlerinde yer verecektir. Bunun için illa devrimin kapıya dayanması ya da tüm heyecanıyla sürmekte olması da beklenmemiştir. Örneğin 1900 yılında çarlığın Çin’le savaşı üzerine şöyle yazan bir Lenin’le karşılaşıldığında şaşırılmamalıdır: “Savaşın emekçi halkın üzerine yıkacağı yeni yükün ortadan kaldırılabilmesi tek bir yol vardır ve bu, hükümetin otokrasisine son verecek ve onu sadece şu saray adamlarının bir çetesinin çıkarlarından başkasına saygı duymaya zorlayacak halkın temsilcilerinin bir meclisinin toplanmasıdır.”¹⁹⁸

1905 Haziran-Temmuzu’nda RSDİP’in bir bildirisi olarak yayımlanmış *Üç Anayasa ya da Üç Hükümet Sistemi* metnindeki mutlak monarşi, anayasal monarşi, demokratik cumhuriyet sistemlerinin bir karşılaştırmasında demokratik cumhuriyetin mühim özellikleri olarak Lenin şunları sıralamıştır: “[Demokratik cumhuriyette] 1. Ne polis ne de memurların bağımsız bir gücü [olur]; onların halka tam tabiiyetleri [vardır]. 2. Ne kapitalistler ne de toprak ağaları için ayrıcalıklar var[dır]. 3. Tüm iktidar - bütünüyle, tamamen ve bölünmez bir şekilde- tüm halkın elinde[dir].”¹⁹⁹ Demek ki her cumhuriyet demokratik değildir. Demokrasi de sınıfsız bir şey değildir. Hatırlanacağı gibi Lenin’in, çağdaşı Fransız III. Cumhuriyeti’ne bir sınıf egemenliğinden azade bir demokrasi atfetmediği ilk bölümde görülmüştü.

¹⁹⁸ Lenin, “The War in China”, *LCW*, Cilt-4, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1900]), s. 377.

¹⁹⁹ Lenin, “Three Constitutions or Three Systems of Government”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 558.

Pasajda demokratik cumhuriyete yüklenen özelliklerin Marksist bir burjuva devrimi kuramı ve Marksist bir devlet kuramıyla pek de uyumlu gözükmediği kolaylıkla ileri sürülebilir. Lenin'in 1905 devrimci yükselişi sırasında burjuva devrimcilerine 'devrimi idealleştiriyorlar, mitler üretiyorlar' dediğini de biraz önce görmüştük. Burada Lenin'in ve daha önemlisi bir kolektif irade olarak RSDİP'in inanmadığı şeylerin propagandasını yapmadığını varsaymak kuramsal bir inceleme açısından daha ilerletici olacaktır. Siyasette rol yapmak aşağı sınıfların temsilcilerinin pek becerebildiği bir şey değildir; hele devrim zamanı ve henüz iktidara gelmemişken bu çok daha zor bir iştir. Pasajın dili ve 1905'le başlayan yükselişin bütünündeki tutumu düşünüldüğünde, Lenin'in devrimle kurduğu ilişki 'bu aslında tam olarak bizim devrimimiz değil' yabancılığının tam aksine 'madem bu bir burjuva devrimi, biz de burjuva devriminin gereklerine göre davranır; burjuva devrimcilerinin en ileri hattında oluruz' doğallığında gözükmektedir.

Devrimler burjuva devrimleri de olsa devrimdir ve oyun usulünce, bir yerden sonra ona kendini kaptırarak oynanmalıdır. Bir de ilk bölümde de vurgulandığı gibi Lenin'e göre devrim, kendisinden sonrasının yazgısını belirler.

Burjuva devrimcilerini bu minvalde eleştirmesine karşın Lenin'in dahi idealleştirdiği gibi bir demokratik devrimle bir demokratik cumhuriyet kurulursa sonrası için temiz bir sayfayla başlanmış olacaktır. Aynı bildiriye "bu hükümet sistemleri hangi amaca hizmet edecektir?" sorusuna demokratik cumhuriyet için şu cevap verilmiştir: "Özgür ve aydınlanmış halk işleri kendisi yürütmeyi öğrenebilir ve özellikle, işçi sınıfı sosyalizm için, altında ne zengin ne de yoksulun olacağı ve tüm toprağın, tüm

fabrikaların ve işlerin tüm emekçi halka ait olacağı bir sistem için mücadele etmekte özgür olabilir.”²⁰⁰

Lenin’in başka bir değerlendirmesinde demokratik bir devrim olsa da bunun halk egemenliği gibi bir şey için yeterli olmadığına işaret eden bir düşüncesi de göze çarpar. 1906 Martı’nın ikinci yarısında yazdığı RSDİP’in 4. (Birlik) Kongresi’nde Bolşevik tezleri desteklemek için yazdığı²⁰¹ *İşçilerin Partisinin Tarım Programının Revizyonu* broşüründe şöyle denilmiştir:

“[...] Ya (burjuvaziye doğal olarak güçlendiren) demokratik devrimden sonra güçlenmiş burjuvazi işçilerin ve köylü kitlelerin tüm kazanımlarına el koyacak ya da proletarya ve köylü kitleler kendi yollarında daha ileriye doğru savaşıacaktır. Ve bu bir cumhuriyet ve tam halk egemenliği anlamına gelir. Bu -eğer bir cumhuriyet kurulursa- bir burjuva-demokratik devrimin varabileceği en ileri, burjuva demokrasisinin zaferinden sosyalizm için gerçek mücadelenin başlangıcına atılacak doğal ve gerekli adım olarak tüm toprakların ulusallaştırılması anlamına gelir.”²⁰²

Yukarıda da değinilmişti, 1906 Martı Lenin’in tam da toprakların ulusallaştırılmasını savunmaya başladığı tarihtir. Bu devrimci müdahalenin Rus burjuva devriminin ulaşabileceği en ileri nokta olarak sunulması da önemlidir. Pasajda burjuva devriminin kategorik olarak burjuvaziye güçlendiren bir şey olduğu düşüncesi vardır. Öte yandan başka ve Lenin’in bütün stratejisini üzerine kurduğu bir ihtimal de mümkündür: Proletarya ve köylülüğün kendi yollarında daha ileriye doğru savaşması ve kazanımlarını burjuvaziye kaptırmaması. İşte cumhuriyet ve halk egemenliği Rus burjuva devriminde Lenin için bu anlama gelmektedir. Sonraki kısımlarda özel olarak

²⁰⁰ Age. s. 559.

²⁰¹ Bkz. *LCW*, Cilt-10, s. 537’deki *Not* 82.

²⁰² Lenin, “Revision of the Agrarian Programme of the Workers’ Party”, s. 191.

incelenecektir ancak şu noktada şöyle bir şey söylenebilir: Büyük Fransız Devrimi'nde Jakobenlerin iktidarı burjuvazinin bir sınıf olarak iktidardan düşürüldüğü ve hakimiyetin "proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları"na geçtiği bir dönemdir.²⁰³ Lenin'in proletarya ve köylülüğü burjuvazinin karşısına koyup daha ilerisine işaret ederek halk egemenliği demesi ondaki devrim tahayyülü ile Jakobenlik arasındaki ilişkinin bir görünümüdür.

1900 ve 1902 program tartışmalarında köylülük ve Narodnik hareket konusunda Lenin'in farklı bağlamlara denk düşen iki momentini görmüştük. İlkinde Rus Marksizminin doğumundaki köylülükle mesafeli tutum karşısında Lenin'in bu sınıfın temsilini kazanmayı da içeren bir iddiayla hareket ettiğini, sonraki tartışmada Ortodoks, teorik ve 'tek devrimci sınıf proletaryadır'cı bir çizgiyi. 1917'ye kadar bu ikinci moment sosyal demokrat bir kaide, programatik bir sabit olarak muhafaza edilirken ilkindeki iddia ve siyasal esneklik pratikte belirleyici olmuştur. İkincisi ya azami programın düşünüldüğü durumlarda, yani bugünün ötesine bakılırken ya da köylülüğün devrimci tutumu geri çekildiğinde, siyasal temsilcileri sosyal demokrasi yerine liberallere angaje olduğunda veya bu olumsuzluklar düşünülürken gündeme getirilen negatif bir vektördür. İlki ise Devrim'in yükseliş zamanında ya da yakın gelecekte yeniden kabarması beklentisinde, devrimi ilerletmenin koşul ve olanaklarının tartışıldığı veya düşünüldüğü durumlarda gündeme getirilen pozitif bir vektördür. Velhasıl Lenin'de, Rusya'da Fransız Devrimi'ndeki gibi büyük bir devrim, klasik bir burjuva devrimi beklentisi ve hedefi olduğu sürece yani 1917'ye kadar olan

²⁰³ Marx'ın 1848 tarihli *Burjuvazi ve Karşı-Devrim* yazısından aktaran Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, s. 90-91. Marx'ın yukarıda referans verilen cümledeki düşüncesini ele alan bir inceleme için bkz. Ağı içinde Bölüm 2.1.

bütün süreçte ağırlık köylülüğü devrime kazanmaya bakan pozitif siyasal doğrultudadır.

Avrupa'daki büyük devletler içerisinde en gerisinin, en köylü olanının sosyal demokrat partisindeki diğer eğilim, Menşevikler yekûnde, 'Devrim'in kaderini burjuvazinin tutumu belirleyecektir' derken Bolşevikler 'bu düğümün çözümü köylülüktedir' düşüncesindedir. Bir sonraki bölümde Bolşevik-Menşevik ayrımının Rus burjuva devrimi tartışmalarında büründüğü görünüm özel olarak işlenecektir. Lenin'in köylülüğün siyasal temsilcilerinin devrimden beklentilerine, ona bağladıkları toplumsal projelerine bakışını incelemeye geçmeden önce şu söylenmelidir: Rus Marksizminde burjuva devrimi tartışmasında köylülük-burjuvazi ikiliğinin eşleniği sırasıyla Bolşevizm-Menşevizm ikiliğidir.

İlk alt bölümde Lenin'e göre Narodnik hareket ve ideolojinin sınıf temelini ve sınırlarının ne olduğu ele alınmıştı. Şimdi, tüm bunlara karşın, köylülük ve temsilcilerini Lenin'e göre Rus burjuva devriminde işçi sınıfının doğal müttefiki ve hatta bu devrimin esas öznesi yapan şeye bakmanın zamanı gelmiştir.

İlk alt bölümde Rus burjuva devriminde köylülük-Narodniklik meselesinde Lenin'i anlamak için önemi vurgulanıp başvuru olan 1907 Kasım-Aralık tarihli *1905-07 İlk Rus Devrimi'nde Sosyal Demokrasinin Tarım Programı* metninde Lenin Trudovik vekil Kiselyov'un II. Duma'da yaptığı 12 Nisan 1907 tarihli konuşmasından pasajlar aktarılıp değerlendirilmiştir:

“[...] Yeter, çoban beyler... Yeter. İhtiyacımız olan şey çobanlar değil, liderlerdir; ve onları sizler olmadan bulacağız ve onlarla aydınlık ve hakikate giden yolu, vadedilmiş topraklara giden yolu bulacağız.’

Trudovik, toprağın ulusallaştırılmasının kendisini ‘vadedilmiş topraklara’ götüreceği hayaline kapılan, ama *şimdiki* devrim için fedakârca mücadele eden ve onun ölçüğünü sınırlandırma fikrinden tiksinen devrimci burjuvayla tamı tamına aynı bakış açısına sahiptir.”²⁰⁴

Yukarıda Marx, Engels ve Lenin için burjuva devrimi güncelken onun diliyle de konuşmuşlardır denilmiştir. Lenin’in burada devrimci burjuva dediği köylü vekilinin söylemiyse Marksistlerin de başvurduğu burjuva devrimci kavramlar ve politik taleplerden öte gerçek anlamda ideallerle örülmüştür. Yaptıkları şeyin burjuva devrimi olduğunun ferasetinde olmayanlar hakiki burjuva devrimcileridir. Lenin’in ‘vadedilmiş topraklara ulaşma hayaline kapılırlar’, ‘devrimin ölçüğünü sınırlandırma fikrinden tiksindirler’ demesi bununla uyumludur. Yani eldeki kuram ve pratikle hiç böyle bir niyet olmasa da eni sonu burjuva topluma varılacak ve bunun sınırları aşılamayacaktır. Ki zaten kavram da Büyük Fransız Devrimi’nden epey süre sonra ortaya çıkmış ve önceki ve sonraki devrimleri değerlendirmenin bir aracı haline gelmiştir.

Lenin “devrimci burjuvayla tamı tamına aynı bakış açısına sahiptir” derken en çok Jakobenleri ima etmektedir. Jakobenler temelde, ideallerine samimi olarak inandıkları -Lenin bu samimiyeti Trudoviklere de atfetmiştir- ve eyledikleri için, onlar iktidardayken burjuva toplumsal ilişkiler rahat edemeyeceği için, bu devrimcilerin düşmeleri teorik bir zorunluluktur.

²⁰⁴ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907”, s. 395.

Bir de, Lenin'in burjuva devrimciler için 'mitler yaratırlar' dediği şey Trudovik Kiselyov'un "aydınlık", "hakikat" ve "vadedilmiş topraklar"ı için de pekâlâ söylenebilir.

Lenin'in Kiselyov'un konuşmasından aktarımına şöyle devam etmiştir:

“Halkın Özgürlüğü Partisi tarım sorununun adil çözümünü reddetmektedir... Beyler, halkın temsilcileri, Devlet Duması gibi bir yasama kurumu eylemlerinde adaleti menfaat için feda edebilir mi? Adaletsiz olduklarını bile bile yasalar geçirebilir misiniz? [...] Buradaki bazılarının yaptığı gibi 'Adalet nedir?' diye sormayın. (Konuşmacı burada besbelli, 24'üncü oturumda, 9 Nisan'da 'Adalet, beyler, oldukça göreceli bir terimdir,' 'adalet hepimizin onun için gayret ettiği bir idealdir, ama bu ideal' benim için (Kadet için) 'sadece bir ideal olarak kalır ve elde edilmesinin mümkün olup olmayacağı hâlâ çözülmemiş bir meseledir.' diyen Kadet toprak ağası Tatarinov'u kastetmektedir.) İnsan adalettir. Bir insan doğduğunda -demem o ki yaşaması gerekir ve yaşamak için, demem o ki kendi emeğiyle ekmeğini kazanma imkânına sahip olması gerekir.'...

Görürsünüz: Köylülüğün bu ideologu 18. yüzyıl Fransız Aydınlanmacısının tipik bakış açısını benimsemektedir. O, adaletin tarihsel sınırlılığını, tarihsel olarak belirlenmiş içeriğini anlamaz. Ancak *istediği* bu soyut adalet ve temsil ettiği sınıf uğruna tüm Orta Çağ kalıntılarını *tamamen süpürüp atabilir*. Bu 'menfaat' için feda edilemez adalet talebinin *gerçek* tarihsel içeriğidir. Bu Orta Çağ'a, toprak ağalarına, eski rejime taviz yok demektir. Bu, Konvansiyon üyelerinin dilidir. Ne var ki, liberal Tatarinov için burjuva özgürlük 'ideal'i, uğruna samimi olarak savaşmadığı, gerçekleşmesi için her şeyi feda etmediği, lakin toprak ağaları ile bir anlaşma yaptığı 'bir ideal olarak kalır sadece'. Kiselyovlar halkı muzaffer bir burjuva devrimine sürükleyebilir, Tatarinovlar sadece ona ihanet eder.”²⁰⁵

Halkın Özgürlüğü Partisi bildiğimiz Kadetlerdir. Trudovik Kiselyov'un konuşmasında yasama kurumuna kendinde bir adillik atfedilmesi yine burjuva devrimci idealizmin

²⁰⁵ Age, s. 395-396.

bir tezahürüdür. Halkın temsilcilerinden oluşun bütün, halkın temsilcilerinden oluştuğu, sırf böyle olduğu için, işlerinde genel çıkarları, genelin iyiliğini bulacaktır. Kiselyov bir de insana kendinde bir değer ve adalet atfetmiştir. Bu insanın yaşam ve çalışma hakları vardır. Kiselyov'un evrensel bir adalet savunusunun muhatabı Kadet Tatarinov ise adaleti bir ideal olarak tanımlayıp bunun varlığını ve mümkün olup olmadığını sorgulamaktadır. Lafi 'evrensel bir adalet yoksa onun için bin türlü zahmete ve hatta mücadeleye değer mi?' sorusuna getirmektedir.

Lenin Kiselyov ve Tatarinov'un adalet ideali üzerine sözlerini aktarıp yorumlarken ilkin Kiselyov'un düşüncesini adreslemiştir. Ona göre, köylülüğün ideologu dediği Kiselyov 18. yüzyıl Fransız Aydınlanmacıları gibi hayatı yorumlamaktadır. Aydınlanmacılar *Ancien Régime*'in krizine doğup bunu derinleştirmişti. Devrim'in doğrudan nedeni olmasalar da onu yapacak kuşağın zihin yapısını şekillendirmişlerdi. Kiselyov'un adaletinin "tarihsel sınırlılığı, tarihsel olarak belirlenmiş içeriği"²⁰⁶ onun evrensellik iddiasına karşın burjuva toplumunu aşamayacak oluşudur. Vadedilmiş topraklar 18. yüzyıl Fransası'ndaki gibi 20. yüzyıl Rusyası'nda da *Ancien Régime*'in ardında değildir. Ancak, Kiselyov'un "soyut adalet"i uğruna vereceği mücadele "tüm Orta Çağ kalıntılarını *tamamen süpürüp atabilir*."²⁰⁷ Lenin bunun için Kiselyov'un adalet talebinin "*gerçek tarihsel içeriğidir*" demektedir. Gerçek tarihsel içerik bu ve benzeri idealler uğruna verilecek mücadelenin tarihsel işlevidir. 1907'de Rus köylü ideologunun, Rus burjuva demokratinin savunduğu toplumsal projenin anlamı ve görevi budur ve Bolşevik önder bunu çok önemli bulmuştur. Rus eski rejimine, toprak

²⁰⁶ Age, s. 396.

²⁰⁷ Age.

ağaları hükümlerine taviz verilmemesinin, onun bütünüyle yıkılıp geçilmesinin yolu Kiselyov'un adaletinden geçmektedir.

Lenin için Rus burjuva devrimindeki bu siyasal eğilimin Fransız Devrimi'nin Jakoben toplumsal proje ve programıyla ilişkisi pasajdaki "bu, Konvansiyon üyelerinin dilidir" yargısıyla somut kanıtlarından birine ulaşmaktadır. 1792 Eylülünde toplanan Konvansiyon ilkin *Montagnard*²⁰⁸ (Dağlı)-Jironden mücadelesine, ardından Jakoben iktidarına ve nihayet *Thermidor* gericiliğine sahne olmuştur. Lenin'in işaret ettiği Konvansiyon dili Jakobenlerin hüküm sürdüğü dönemin hâkim söylemidir.

Lenin Kiselyov'un mücadelesinin bir de temsil ettiği sınıf uğruna olduğunu yazmıştır. Kiselyov köylülüğün temsilcisidir. Söz konusu sınıf Marksist terminolojide küçük burjuvaziye denk düşmektedir. Kiselyov'la "burjuva özgürlük 'ideal'i" için mücadelede ortaklaşmayan Tatarinov'sa liberaldir. Bu ikili Lenin'in burjuva demokrati-burjuva liberali ikiliğine denk düşmektedir. İlki köylülüğün sınıfsal çıkarlarının, ikincisi bir sınıf olarak burjuvazinin çıkarlarının sözcüsüdür. Lenin "Kiselyovlar halkı muzaffer bir burjuva devrimine sürükleyebilir, Tatarinovlar sadece ona ihanet eder"²⁰⁹ demiştir. Muzaffer bir burjuva devriminin modeli Fransız Devrimi'dir. Lenin'in de böyle düşündüğü ve Rusya için bunun en acil ve elzem mesele olduğu ilk bölümde gösterilmişti. Kiselyov-Tatarinov ikilisi tam da ilk bölümdeki iki devrim modeline denk düşmektedir. O halde burjuvazi burjuva

²⁰⁸ "*Montagnard* (Dağlı) deyişi Ulusal Konvansiyon toplantılarının yapıldığı Tuileries Sarayı'ndaki salonda aşırı solun yüksek taraftaki sıralarda oturması ve Meclis'in bu tarafının *Montagne* (Dağ) olarak adlandırılmasından türemiştir." Bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, s. 23.

²⁰⁹ Lenin, "The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907", s. 396.

devrimine bir yerden sonra ihanet eden sınıftır. Fransız Devrimi'nde de böyle olmuş Jakobenler burjuvaziye rağmen burjuva devrimini tamamlamıştır.²¹⁰

Kiselyov-Tatarinov faslını kapatmadan önce Lenin'in bir karşılaştırmasına daha değinilmelidir. Lenin aynı metinde Kiselyov'un konuşmasından bir parça daha aktarıp bu kez 1848 Fransız Devrimcileriyle Rus burjuva demokratinin birlikte düşünmüştür.²¹¹ Konu çalışma hakkıdır. Lenin 'bu meselede 1848 Fransız küçük burjuva demokrati ile Kiselyov'un bakışı arasında hiçbir fark yoktur; her ikisi de mücadelenin gerçek tarihsel içeriğini belli belirsiz ifade ederler' der. Ne ki aradaki büyük fark bunların bağlamlarındadır. 1848 Fransız küçük burjuva demokrati o tarihte iktisadi olarak imkânsız olan sosyalist devrimin amaçlarını belli belirsiz ifade ederken 20. yüzyıl başındaki Rus küçük burjuva demokrati, Trudovik iktisadi olarak pek mümkün burjuva devriminin gerçek amaçlarını belli belirsiz ifade etmektedir. Lenin burada özetlenen karşılaştırmasını birçok Rus Marksistinin bu ayrımı göz ardı ettiğini kaydederek noktalamıştır.

Lenin 1848 Fransız küçük burjuva demokratinin düşünürken muhtemelen en çok Marx'ın 48 Fransası incelemelerini dikkate almıştır. Marx'ın Fransız küçük burjuva demokrasisi ve küçük burjuva sosyalizmini yoğun olarak düşündüğü *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, 1848-1850* metninde 1848 Şubat Devrimi'nden hemen önce Engels'le birlikte yazdıkları *Manifesto*'daki bu türden Fransız eğilimlerine beslenen iyimserlik²¹² bir kenara bırakılıp 'proletarya bunlardan kendisini arındırmalıdır'

²¹⁰ Bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde *Bölüm 2.1*.

²¹¹ Lenin, "The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907", s. 396-397. Paragrafin devamının kaynağı da aynı kısımdır.

²¹² Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, s. 137.

denilmiştir.²¹³ Lenin'se Marx'ın 1848 Fransız eleştirisini benimseyip benzer yönler taşıyan kendi burjuva demokratlarının burjuva devrimine gerçek bir içerik sunduklarını iddia edip onlarla yürümeyi denemiştir.

Şimdi devrimci köylülüğün temsilcisi burjuva demokratlarının Jakoben toplumsal programlarına ve böylesi bir toplumsal proje için verilecek mücadelenin Rus devrimi için ne ifade ettiğine daha bir yakından bakılabilir. Lenin RSDİP'in Beşinci Kongresi'nde 12 Mayıs 1907 tarihli *Burjuva Partilerine Yönelik Tutum* başlıklı konuşmasında şu teze yer vermiştir:

“Sadece köylülüğün şimdiki devrimdeki tarımsal ütopyalarının arkasında ne olduğuna dikkatlice bakın. Esas ütopyaları nedir? Şüphesiz, bu eşitlikçilik fikridir; toprakta özel mülkiyetin kaldırılmasının ve toprağın (ya da icarın) eşit bölünmesinin yokluk, sefalet, işsizlik ve sömürünün köklerini kurutabileceğine duyulan inançtır.

Kimse *sosyalizm* bakımından bunun bir ütopya, küçük burjuvazinin bir ütopyası olduğu gerçeğine itiraz etmiyor. Sosyalizm bakımından, proleter sosyalizm idealini küçük mülk sahiplerinin eşitliğinde değil ama büyük ölçekli toplumsallaşmış üretimde gördüğü için bu gerici bir önyargıdır. Ancak, bizim şimdi değer biçtiğimiz şey sosyalist harekette değil ama şu anda, burjuva-demokratik devrimde köylülerin ideallerinin önemidir. *Şimdiki* devrimde tüm toprakların toprak ağalarından alınmasına ve köylülere devredilmesine ya da eşitçe dağıtılmasına ütöpik ya da gerici diyebilir miyiz?! Hayır! Bu [talep] gerici olmadığı gibi bilakis, tüm eski düzenin, serfliğin tüm kalıntılarının en esaslı ilgası arzusunu en kesin ve en tutarlı şekilde yansıtır. [...]²¹⁴

Köylülüğün, daha doğrusu köylülüğün siyasal temsilcilerinin yani Narodnik grupların ve bilhassa Dumalar'daki Trudoviklerin savunduğu toprak reformu, toprak ağalarının toprağının ulusallaştırılması ile başlayacak ve bir genel yeniden dağıtımla toprağı

²¹³ Age, s. 180.

²¹⁴ Lenin, “The Fifth Congress of the R.S.D.L.P. April 30-May 19 (May 13-June 1), 1907”, s. 464-465.

köylülerin kullanımına verecektir. Elde edilecek toprak rejimi eşit ve küçük toprak mülkiyetine dayanacaktır. Herkese yetecek kadar toprak ve eşitsizlik ve adaletsizliklerin kesin çözümü. Bu toplumsal program evrensel bir kurtuluşu, eşit ve özgür herkes için en iyiyi vadettiği için Lenin tarafından ütopya olarak nitelendirilmiştir. Burada Marksizmin kendisinden önceki toplumsal kurtuluş ve eşitlik projelerine getirdiği ütopyiklik eleştirisi referans alınmaktadır. Köylülüğün ütopyasının gericiği Marksistlerin savunduğu anlamda bir sosyalizm karşısında burjuva toplumunun dinamiklerini anlamada yetersizliği ve bu yüzden hedefine ulaşamayacak oluşundan ileri gelmektedir.

Lenin ‘ama bu bugünün sorunu değildir; önümüzdeki devrim sosyalist bir devrim değil, bir burjuva devrimidir’ demektedir. Yani köylülüğün toplumsal projesi ütopyik de olsa tam da Rusya’daki şimdiki devrimin ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Eski düzen ancak böylesi bir dönüşümle yıkılabilir. 20. yüzyıl Rusyası’ndaki bu Jakoben programın tarihsel işlevi budur. Ve diğer, mesela Kadetlerin ya da Oktobristlerinki gibi burjuva toplumsal kurguları karşısında modern bir Rusya’yı en ileriye, sosyalizm mücadelesi için en elverişli koşullara taşıyacak olan bu programdır. İşin Jakobenliğe referansı Lenin’in köylülüğün talebi için ifade ettiği “tüm eski düzenin, serfliğin tüm kalıntılarının en esaslı ilgası arzusunu en kesin ve en tutarlı şekilde yansıtır”²¹⁵ yargısında gizlidir. Lenin’in “eski düzenin, serfliğin tüm kalıntılarının en esaslı ilgası” demesi doğrudan Marx’ın Jakobenlerin iktidarının tarihsel işlevini değerlendirdiği

²¹⁵ Age, s. 465.

pasajlarına dayanmaktadır.²¹⁶ Lenin'in bu düşüncüyü Marx'tan miras alışı elinizdeki çalışmada Bölüm 4.1'de incelenecektir.

Lenin 1905 Devrimi'yle birlikte mevcut haline kavuşan Narodnik program ve onun uğruna mücadele edilen burjuva devrimindeki işlevi üzerine bu tezi pek çok kez yinelemiştir. Muzaffer bir burjuva devrimi için köylülük ve siyasal temsilcileriyle bir ittifak kurulmasını mümkün ve gerekli kılan bu tez, öyle dönemin tüm Marksistlerince kabul görmüş bir şey değildir. Bolşevikler ve Menşevikler bu meselede de uzlaşmamaktadır. Lenin ilk bölümde de başvurulan 1907 Nisan tarihli *Rus Devrimi'nin Gücü ve Zayıflığı* yazısında artık Menşeviklerin de Narodniklerin Kadetlerin solunda olduğunu ve sosyal demokratlar ve Kadetler arasında sürekli bocaladıklarını kabul ettiğini kendi metinlerine atıfla belirtmiştir. Ona göre bu kabuller kaçınılmaz olarak Bolşevik siyasetin, Narodniklerin Kara Yüzler ve Anayasal-Demokratlara (Kadetler) karşı sosyal demokrasinin yanına çekilmesi siyasetinin tanınmasını gerektirmektedir.²¹⁷

“Menşevikler kendi kabullerinden çıkarılacak kaçınılmaz sonucu zayıflatmaya ya da köylülüğün liberallerden ‘daha devrimci ve daha demokrat’ olmasına karşın, aynı zamanda ‘gerici toplumsal ütopyalarla’ doldurulduğu ve ‘ekonomi alanında tarihin tekerleğini geriye döndürmeye’ çabaladığı gerçeğine atıfla bundan kaçınmaya çalışmaktadır.

Sosyal demokrat literatürümüzde yeterince yaygın olan bu argüman mantık ve iktisat tarihi bakımından büyük bir hata barındırmaktadır. Burada elmayla armut mukayese edilmektedir; köylü fikirlerinin sosyalist devrim hakkındaki gerici doğası, liberal siyasetin burjuva devrimindeki gerici doğasıyla mukayese edilmektedir.

²¹⁶ Marx'ın ilgili düşüncesinin incelendiği bir metin için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobener* içinde Bölüm 2.1.

²¹⁷ Lenin, “Strength and Weakness of the Russian Revolution”, s. 353.

Eğer köylüler sosyalizmin görevleri itibarıyla kesinlikle gerici ütopyalardan yanaysa, liberal burjuvazi de, *o aynı* görevler itibarıyla, 1848 Haziranı ya da 1871 Mayısı'ninkilere benzer gerici aşırılıklardan yanadır.

Eğer *şimdide*, yani burjuva devriminde, köylüler ve onların ideologları, Narodnikler liberallerle kıyaslandığında gerici bir politika yürütüyorsa, bir Marksist asla Narodnikleri liberallerden daha solda, daha devrimci ve daha demokratik olarak tanıyamazdı.”²¹⁸

Evet tartışma kiminle ittifak yapılacağı üzerinedir. Lenin'in köylülüğün ütopyasının sosyalizmin gerisinde olduğu argümanı için 'sosyal demokrat literatürümüzde yeterince yaygındır' demesi Rus sosyal demokrasininin genetiğinde olan Narodnik eleştirisinin bir tezahürüdür. Ancak Lenin'e göre Rusya'da eğer devrim yarım kalmayacaksa köylüler siyasal temsilcileri Narodnikler dolayısıyla liberal siyasetin etkisinden kurtarılmalı, bu sınıf proletaryayla yan yana yürümelidir. Burjuva devriminde ittifak burjuvazinin temsilcisi liberallerle değil köylülüğün temsilcisi Narodniklerle yapılmalıdır. Menşeviklerin köylü temsilcilerine burun kıvrması karşısında Lenin yukarıda burjuva demokrati-burjuva liberali olarak gördüğümüz Narodnik-liberal ikiliğini bu sefer sosyalizm karşısındaki konumlanışları üzerinden kurmuştur: Sosyalizm deyince bir tarafın gerici bir ütopyası varken diğer tarafın gerici aşırılıkları olmuştur. Lenin'in burjuvazinin gerici aşırılıklarına referansları, Marx'ın *Fransız Üçlemesi*'nde de işlenen, 1848 Haziran işçi katliamı ile 1871 Paris Komünü'nün ezilmesidir.

Aynı metinde Lenin bir yandan Menşeviklerin Narodniklerle ittifak karşısındaki tereddüt ve argümanlarını boşa çıkarmaya çalışırken bir yandan da Narodnik teori ve programa teorik mesafesini muhafaza etmiştir. Lenin burada Narodnik demokrasiden

²¹⁸ Age, s. 353-354.

Narodnik sosyalizme geri dönüp, onun da sosyalizmde küçük üreticiye yer vererek meta üretimini tamamen dışlamadığı için Marksizme göre gerici bir doğası olduğunu vurgulamıştır. Ne ki Narodnik sosyalizm de dahil bir bütün olarak Narodniklerin yaslandığı eşitlikçilik fikirleri tam da bu yüzden, ‘Marksizmin gerisindedirler’ denilmesine neden olan özellikleri yüzünden Lenin’e burjuva devrimci görevleri en tam şekilde ifade ederler.²¹⁹

Köylülük ve daha genel anlamda küçük burjuvazinin sınıfsal çıkarlarından yola çıkarak şekillenmiş ya da bunlara denk düşen toplumsal kurtuluş programlarının eleştirisi Marksizmin bir alametifarikası ve bilimsellik iddiasının görünümülerindedir. Rus sosyal demokrasisi bunun üstüne, yukarıda da birkaç kez söylendiği gibi, ülkelerindeki Narodnik geleneğin bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Menşeviklerin köylü ütopyasına alan açmaya Lenin kadar teşne olmayışında bu zihniyet ve geçmişin de etkisi vardır. Lenin’in mesafesine dönersek, bu teorik bir tayindir; ancak teori başka siyaset başkadır. Ona göre, burjuva devrimi söz konusuysa, devrimin kaderi ülkenin en büyük kesimi ve ataleti olan köylülüğün ne yapacağına bağlıysa ondaki en ileri devrimci düşünce ve eylem işçi sınıfının devrimcilerinin mücadelesi ile birleştirilmelidir.

Burjuva devriminin gündemde olduğu bir ülkede Marksistlerin ne yapması gerektiği ve yapabilecekleri üzerine siyasal düşüncülerin de illa ki teoriye katkıları olacaktır.

²¹⁹ Burada referans alınan pasajın bütünü şöyledir: “Narodnikler eşitliğin meta üretimi temelinde sürdürülebileceği ve bu eşitliğin sosyalizmin gelişiminin bir bileşeni olabileceği fikrine sahip olduğu sürece, görüşleri hatalıdır ve onların sosyalizmi gericidir. Bu her Marksistin bilmesi ve hatırlaması gereken bir şeydir. Ancak, Marksist eğer bu eşitlik fikrinin ve pek çok farklı eşitlikçi planların burjuva devriminin -sosyalist olan *değil*- görevlerinin mümkün olan en tam ifadesi olduğunu ve bunların kapitalizme karşı mücadelenin değil, toprak ağaları ve bürokrasi hakimiyetine karşı mücadelenin görevlerini ifade ettiğini unutursa; kendisinin burjuva-demokratik devrimin spesifik görevleri tarihsel analizine sadakatsizlik etmiş olur.” Bkz. Age, s. 355-356.

Bu, RSDİP'in ikiye bölünmüşlüğünde de böyledir, söz konusu parti iki parti sayılırsa her ikisi için de böyledir. Rus Marksistlerinininki çağdaşlarına kıyasla daha özgün bir problemdir; önlerinde Batı Avrupa'dan böylesi bir örnek yoktur. Elbette Marx ve Engels'in 1848 Alman Devrimi pratiği önemli bir mirastır ve Lenin'in ikilide en önemseddiği siyasal momentlerdendir. Ancak, hem burjuva devrimci görevler bakımından bu kadar geri koşulların hem de bir parti görünümü verecek düşünsel ve fiziksel özelliklerde bir Marksist oluşumun bir arada varoluşu ilk kez Ruslara nasip olmuştur.

Önceki alt bölümde Lenin'in, bir yerden sonra, toprağın ulusallaştırılmasını savunduğu, Menşeviklerinse bu toprakların belediyeleştirilmesinden yani yerel idarelere devredilmesinden yana olduğuna değinilmişti. Menşevikler bu siyasetlerinde, yeterince sağlam ve merkezi olan otokrasiyi daha da güçlendirmemek gerektiği ve toprağın ulusallaştırılması girişiminin bütün köylülükte karşı-devrimci bir ayaklanma, Fransız Devrimi'nin Vendée İsyanına²²⁰ atıfla bütün Rusya'nın bir Vendée'sini başlatacağı savlarını ileri sürmüştür. Tüm Narodnik grupların toprağın ulusallaştırılmasını savunur hale geldiği gün²²¹ Lenin, 1906'da RSDİP'in 4.

²²⁰ Vendée İsyanı Büyük Fransız Devrimi'nde 1792 Ağustos sonunda başlayıp büyük bir bölgeye yayılan kralcı bir köylü ayaklanmasıdır.

²²¹ Lenin Narodnik grupların kendisine sunduğu zaferin gücüyle Menşevik Maslov için şunları söylemiştir:

“Böylelikle, 1905'te ulusallaştırma köylüler buna razı olmayacağı için ‘en başta’ umutsuzca ütöpikti.

1907'de, Mart'ta, aynı Maslov şöyle yazdı: ‘Tüm Narodnik gruplar (Trudovikler, Halkçı Sosyalistler ve Sosyalist-Devrimciler) o ya da bu biçimde toprağın ulusallaştırılmasını savunuyor.’ (*Obrazovaniye*, 1907, No. 3, p. 100.)

İşte yeni Vendée'niz! İşte ulusallaştırmaya karşı tüm Rus köylüleri isyanınız!

Ama ulusallaştırmaya karşı bir köylü Vendée'si hakkında konuşmuş ve yazmış insanların şimdi kendilerini buldukları saçma pozisyon üzerine düşünüp taşınmak yerine, iki Duma tecrübesi ışığında, 1905'te yaptığı hatayı açıklamaya çalışmak yerine, P. Maslov Unutkan İvan gibi davranıyor. [...]” Bkz. Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907”, s. 262.

Kongresi'nde kendisinin ulusallaştırma önerisi karşısında toprakların belediyeleştirilmesine işaret eden bir program kabul ettiren Menşevikleri programın savunucusu Pyotr Maslov (1867-1946) şahsında -burada ileri sürülen Narodnik tezine de yer vererek- şöyle itham etmiştir.

“Fiiliyatta, Trudovik köylü en kararlı bir burjuva devrimcisidir, ama sözcüklerde bir ‘Genel Yeniden Dağıtım’ı kapitalist çiftçiliğin değil ahenk ve kardeşliğin başlangıç noktası olarak hayal eden bir küçük burjuva ütopyacıdır. Pyotr Maslov, sözcüklerde burjuva gelişimle ilgili mekanik olarak öğrenilmiş ifadeleri düşüncesizce tekrarlar; fiiliyatta, geleceğin bir karşı-devriminin Vendée’sinden korkan, toprak sahipliğinin eski biçimlerinin mevcut anti-devrimci bileşenlerini sağlamlaştırmaya çabalayan ve köylü gettolarını kalıcılaştırmaya çalışan bir gericidir.”²²²

Trudovik köylü ilkin bir ulusallaştırma ve ardından bir yeniden dağıtım deyip bunun gereğini yerine getirdiğinde -ki böyle bir siyasi irade ancak muzaffer bir devrimle ortaya çıkabilir- eski toprak rejimi ve toprak ağalarının egemenliği tümüyle tasfiye edilmiş demektir. Biri varsa diğeri yoktur. Trudovikleri ütöpik yapan böylesi bir dönüşümün evrensel kurtuluşa, vadedilmiş topraklara ulaştıracağı inancıdır. Buna karşın otokrasiyi varsayıp ‘ulusallaştırma olmaz belediyeleştirmeli’ diyen Menşevik program değil sosyalist toplum, burjuva toplum açısından da geri olan feodal ayrıcalıklar ve bölünmüşlükleri ve serflikten kalma üretim ilişkilerini çağrıştırmaktadır. En azından Lenin’de böyle hisler oluşturduğu için “toprak sahipliğinin eski biçimleri” ve “köylü gettoları”yla Menşevikleri ilişkilendirmekten çekinmemiştir. Zamanında Jakobenler de Paris’in devrimci enerjisi karşısında

²²² Age, s. 281.

vilayetlerden destek toplamaya çalışan Jirondenlere federalizm ve irtica eleştirisi getirmiştir.²²³

Lenin'in Narodnik toplumsal projeye burjuva devrimi açısından yüklediği önem ve işleve ilişkin şimdiye kadarki referanslar hep 1905 Devrimi'nin yükseliş döneminden ya da Lenin'in 1907 Haziran'daki Stolipin Darbesi'yle devrimin düşüşe geçtiğine henüz ikna olmadığı zamandır. Pekâlâ Lenin'in burjuva demokratları olarak tanımladığı bu köylü temsilcilerine atfettiği anlamın konjonktürel olduğu ve buradan ondaki burjuva devrimi tahayyülünün kurucu bir vektörüne gidilemeyeceği iddia edilebilir. Ancak Lenin'in söz konusu siyasal hareketlere yüklediği işlev onun hem genel bir kategori olarak burjuva devriminde hem de özgün Rusya'da koşullarında tamamlanması beklenen burjuva devriminde analitik bir boşluğu doldurmaktadır.

Genel kategorinin esas referansı Fransız Devrimi'dir. Lenin'de Jakobenlerin burjuva devrimi genel kategorisinde doldurduğu boşluk devrimin ideallerinin en tam ve samimi savunucusu ve pratikte devrimin tamamlanışının özneleri olmalarıdır. Rus burjuva devriminde Narodniklerin toplumsal projelerinin doldurduğu analitik boşluk da budur. Bu boşluğu kendi başlarına doldurmalarının önünde Rus Marksistlerinin öznel ve nesnel engelleri olduğu kestirilebilir. Devrimci bir köylülük ve onun devrimci siyasal temsilcilerinin olduğu durumda Lenin'e göre işçi sınıfı devrimcileri bu olanağı sonuna kadar değerlendirilmelidir.

İşin teorik, analitik kısmı böyle görünmektedir. Peki pratik? Lenin'in Narodnik toplumsal projenin anlam ve işlevine yönelik tezini 1907 yılında yani Devrim'in

²²³ Rus sosyal demokrasisi içerisindeki Jakoben-Jironen tartışması bir sonraki bölümün konusu olacaktır.

yükselişinin sonuna doğru tarım tartışmalarında sıkça ileri sürdüğünü görmüştük. Bu tez bir kez geliştirildikten sonra burjuva devriminin güncelliğini koruduğu kesit boyunca Lenin’de hep muhafaza edilmiştir. Örneğin 1905-1907 yükselişinin ardına gelen gericilik yıllarından çıkışla birlikte, Rus toprağının yeniden kıpırdanmaya başladığı ancak henüz devrimci denilemeyecek yıllarda Lenin bu tezini yeniden sıkça gündeme getirecektir. 1912 Ekimi’nde yazdığı *İki Ütopya* yazısında Marksizm ile ütopyacılık arasındaki kan uyuşmazlığını kaydedip -ondaki liberal ve burjuva demokrati ikiliğine denk düşen- liberal ve Narodnik olmak üzere iki ütopya tanımlamıştır. Narodnik ütopyaya atfettiği müspet içerik için şunları ifade etmiştir:

“Tarihin diyalektiği öyledir ki, Narodnikler ve Trudovikler Rusya’da tarım sorunu hususunda ziyadesiyle tutarlı ve hepten kapitalist bir önlemi anti-kapitalist bir çare olarak önermekte ve teşvik etmektedir. Toprağın ‘eşitlenmiş’ bir yeni bölüşümü ütöpiktir; lakin ister toprak ağası, arsa payı ya da ‘kraliyet’ olsun, eski toprak mülkiyetlerinin tümünden en tam bir kopuş -yeni bir paylaşırma için zaruri bir kopuş- en gerekli, iktisadi olarak ilerici ve Rusya gibi bir devlet için burjuva demokrasisi yönünde en acil önlemdir.

Engels’in değerli özdeyişini hatırlamalıyız:

‘Teoride iktisaden yanlış olan bir şey, dünya tarihi bakımından yine de doğru olabilir.’

Engels bu engin tezi ütöpik sosyalizmle bağlantılı olarak ileri sürmüştür: Bu sosyalizm, formel iktisadi açıdan ‘yanıltıcı’ydı. [...]

Ancak ütöpik sosyalizm, kapitalizmden doğma ve şimdiye kadar, 20. yüzyılın başında, kapitalizme son verebilecek ve karşı konulmaz şekilde bu hedefe ilerlemekte olan bir kitle gücü haline gelen sınıfın bir semptomu, bir ifadesi, bir alameti olduğu için dünya tarihi bakımından *doğrudur*.

Narodnik *demokrasi*, formel iktisat bakımından yanıltıcıyken *tarihsel* bakımdan doğrudur; *bu* demokrasi bir sosyalist ütopya olarak yanıltıcıyken burjuva dönüşümün

ayrılmaz bir unsuru ve onun tam zaferi için bir koşul olan köylü kitlelerin kendine özgü, tarihsel olarak koşullanmış demokratik mücadelesi açısından *doğrudur*.”²²⁴

Lenin’in “toprağın ‘eşitlenmiş’ bir yeni bölüşümü” için ütöpik demesi eşit toprak mülkiyetine dayalı bir sistemin var olamayacağıının altının çizilmesi içindir. Yine 1912’nin, bu sefer Temmuzunda Stolypin tarım programı ve Narodnik programlarını kıyaslarken bundan ne kastettiğini çok açık ifade etmiştir: “Kapitalizmde ne toprağın ‘eşitlenmiş bölüşümü’ ne de sosyalizasyonu mümkündür. Bu ütopyadır.”²²⁵ Böylesi bir toplum, Lenin’in de gönlünden geçen gibi muzaffer bir burjuva devrimi ve güçlü ve sonuna kadar giden bir devrimci iktidarla ilan ve tesis edilse dahi sürdürülemez.

Öte yandan böylesi bir toplumsal proje amacıyla Rus *Ancien Régime*’inin toprak mülkiyeti biçimlerinden tam bir kopuş, eski üretim ilişkilerinin tam bir tasfiyesi burjuva toplumunun alt yapısı için de üst yapısı için de gerçek ve mümkün en ileri çözümdür.

Rus burjuva devriminde Narodnik programın işlevi üzerine Lenin’in 1912’deki tezi önceki teziyle birebir aynıdır. Engels’ten devraldığı yargı ütöpik sosyalistler olarak anılan akımların durumunda bir semptomun -öznenin değil- haklılığını, dünya tarihi açısından doğruluğunu ifade ederken; Narodnik demokrasinin durumunda, belirli koşullarda, bir devrimin gerçek yapıcısı bir toplumsal program ve özne için ifade

²²⁴ Lenin, “Two Utopias”, *LCW*, Cilt-18, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912]), s. 357-358. Lenin’in Engels referansı Marx’ın *Felsefenin Sefaleti* eserinin Almanca ilk baskısına Engels’in 1884’te yazdığı *Önsöz*’dendir. Bkz. *LCW*, Cilt-18, s. 630’daki *Not 145*. Engels *Önsöz*’de David Ricardo’nun (1772-1823) Emek Değer Teorisinden, metaların değerinin üretiminde harcanan emek miktarı tarafından belirlendiğini ileri süren tezden filizlenen Marksizm öncesi sosyalizm türlerine atıfla Lenin’in andığı yargıyı ifade etmiştir. Bkz. Friedrich Engels, “Birinci Almanca Baskıya Önsöz”, Marx, *Felsefenin Sefaleti*, (Ankara: Sol Yayınları), 1966 [1847] içinde, s. 7-12.

²²⁵ Lenin, “A Comparison of the Stolypin and the Narodnik Agrarian Programmes”, *LCW*, Cilt-18, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912]), s. 147.

edilmiştir. Bu yönüyle dünya tarihi açısından Engels'in yargısına kaynaklık eden tarihsel örnekten çok daha gerçek ve yüksek bir dönüştürücü potansiyel taşımaktadır.

Rus Marksizminin doğuşundan, tanık olduğu 1905 ve 1917 devrimlerine uzanan süreçte ortak ve çekişmeli bir tarihe sahip olduğu Narodniklikle Lenin'in kurduğu dinamik ilişkinin belli başlı momentlerinin olduğunu gördük. Burada başından itibaren muhafaza edilen vektörler vardır. Ancak Lenin'in zihninde bunların ve yenilerinin ağırlıkları Rusya'da burjuva devrimi sorununun ihtiyaç ve olanaklarına göre değişmiş, güncellenmiş ve nihayet bir kararlılığa ulaşmıştır. Bunların ötesinde güncel politik gelişmelerin, siyasal eğilimler arası ittifaklar ve tartışmaların yakıcılığında girilen polemikler ve getirilen keskin yargılardan yukarıdaki tabloya şerh düşecek pek çok örnek bulunabilir. Ancak elinizdeki çalışmanın bütününde öne sürülecek analitik tabloyla birlikte bu bölümde çizilen Lenin'in Narodniklik bakışının tüm o politik hengameler karşısında güçlü bir şekilde ayakta duran bir stratejinin kurucu bir bileşeni olduğu/haline geldiği iddia edilmektedir.

Lenin Rus Marksizmindeki öncüllerinin Narodniklik eleştirisini benimsemiş ve geliştirmiştir. Buna göre bu hareket bir toplumsal sınıfla ilişkilendirilmelidir ve bu sınıf köylülüktür. Hareketin teori ve programının sınırlarını, köylülüğün kategorik doğası ve Rusya'ya geç ama hızlı bir giriş yapan kapitalist üretim tarzının eski üretim biçimleriyle etkileşiminde bu sınıfın değişen varoluşu belirlemiştir. Bu yönüyle Narodnik teori ve program Marksizme göre arkaik ve zayıf bir çerçeve sunmaktadır; bu kuram modern proletaryanın devrimci kuramıyla gireceği bir rekabette yenilgiye mahkumdur.

Ancak aynı Lenin Rus burjuva devrimi sorununda bu klasik Rus sosyal demokrat Narodnik yorumuyla yetinmemiştir. Rusya bir köylü ülkesidir. Lenin'e göre burjuva devriminin kaderi bu sınıfın devrimde nerede duracağına bağlıdır. İlk bölümde Rusya'nın önünde iki burjuva devrim modeli ve bunlara denk düşen burjuva gelişim modelleri olduğu işlenmişti. Köylülüğün sınıfsal çıkarları bunlardan 1789 Devrimi ve cumhuriyetle işaretlenen Fransız gelişim modeline denk düşmekte, köylüler bu çizgi için gerekli maddi potansiyeli oluşturmaktadır. Devrimci köylülüğün siyasal temsilcisi Narodnikler yaslandıkları sınıf temeli itibarıyla böylesi bir toplumsal projeye eğilimlidir ve bilhassa 1905 Devrimi'yle birlikte bu doğrultuda, klasik ve ideal bir burjuva devrimcilik yoluna girmiştir.

Lenin Rus tarihsel gerçekliğinin bu boyutunu tahlil edip burjuva devriminde işlevlendirirken yine Batı Avrupa burjuva devrimler tarihine dönmüştür. Gözünü diktiği yer Büyük Fransız Devrimi ve ondaki Jakoben iktidarındır. Jakobenlerin insanlığın evrensel kurtuluşunu getireceğine inandıkları toplumsal proje kavramları ve diliyle Rus burjuva devriminde yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Aydınlanmacılar ve bilhassa Rousseau'nun halk egemenliği düşüncesini arkasına alarak, ilk ve en çarpıcı haliyle 1793-94'te Jakobenlerle iktidara gelen bu toplumsal proje kurulmaya kalmadan yenilmiştir. Dahası, tüm 19. yüzyıla damga vuran bu kısa deney Marksizme göre en ideal koşullarda bile insanlığı vadedilmiş topraklara erdirmeyebilir. Ne ki Lenin köylülük ve siyasal temsilcileri eliyle 20. yüzyıl başı Rusyası'nda yeniden gündeme gelen bu devrimci tahayyülün önlerindeki burjuva devriminin, Rus *Ancien Régime*'inin

tasfiyesinin “mümkün olan en tam ifadesi”²²⁶ olduğunu ve köylülüğün proletaryanın temel müttefiki olduğunu iddia etmiştir.

Peki bu, Rus sosyal demokrasisi içinde genel bir kabul müdür? Yukarıda bir boyutuyla değinilmişti: Köylülük mü burjuvazi mi Rus burjuva devriminin çıkarları açısından daha önemlidir sorusuna RSDİP’in iki hizbi zıt cevaplar vermiştir. Burjuva devrimi tartışmalarında Bolşevik-Menşevik ayrımının en önemli bileşenlerinden birisi budur. Bunun ötesinde ilk bakışta küçük gözükten örgüte dair bir meseleyle başlayan ayrılıkta her iki eğilim de Marksist olmakla birlikte teoriden pratiğe, stratejiden örgüte uzanan neredeyse belli başlı tüm alanlarda bambaşka tarz-ı siyasetler haline gelmiştir. Öyle ki kendi aralarındaki uyuşmazlıkta birbirlerini 1793-94’ün Jakobenlerine ve Jironenlerine benzetmişlerdir. Şimdi bu yakıştırmaların kaynağına ve belli başlı bileşenlerine bakıp Lenin’in Jakobenliğine doğru bir adım daha atabiliriz.

²²⁶ Lenin, “Strength and Weakness of the Russian Revolution”, s. 356.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL DEMOKRASİNİN JAKOBENLERİ VE JİRONDENLERİ

3.1. Sosyal Demokraside Fransız Devrimi Gölgesi

1900 Eylül sonunda gerçekleştirilen Paris Uluslararası Sosyalist Kongresi'ne Rus sosyalistlerini temsil etmek üzere katılan Plehanov 23 Eylül'deki ilk oturumda şöyle bir tabloyla karşılaşmıştır: Çeşitli ülkelerin delegeleri kongreyi partileri adına selamlarken birlik üzerine konuşmakta ve ısrarla Fransız sosyalistlerinin ortak düşmana karşı birleşmelerini tavsiye etmektedir.²²⁷ Belçika temsilcisi Émile Vandervelde (1866-1838) Fransız sosyalistlerine birleşme çağrısını yaparken 1793'te anlaşmazlıkların, devrimin bayrağını taşıyanları ortak düşmana karşı birlikte yürümekten alıkoymadığını söyleyip '1793'te burjuvaların yaptığını yapamayacak mısınız?' diye sormuştur. Bu sözler salonda bir alkış tufanına neden olmuştur. Konuşmanın bu kısmı ve verilen tepki karşısında şaşırın Plehanov Nisan 1901'de *Zarya'nın* (*Şafak*) ilk sayısında o tarihsel kesitin birlik şöyle dursun Dağ ve Jirond arasında en keskin mücadelelere sahne olduğuna, ama bunun Fransız devrimcilerinin düşmanı alt etmesini engellemediğine işaret etmiştir. Demek ki birlik zafer için gerekli

²²⁷ Georgiy Valentinoviç Plehanov, "Neskol'ko slov o poslednem Parişskom mejdunarodnom sotsialistiçeskom kongresse (Son Paris Uluslararası Sosyalist Kongresi Üzerine İki Çift Söz)", *G. V. Plehanov Soçineniya (Plehanov Eserler)*, Cilt-12, (Moskova: Gosizdat, 1926 [1901]), s. 103-104. Plehanov'un Rusça metninin ilgili sayfalarının ve bundan sonraki Rusça referanslarının okunmasında Yasin Çalış ve Aziz Seçilmiş'in yardımına başvurduğum; kendilerine bir de buradan teşekkür ederim.

bir koşul değildir. Üstelik, yine Plehanov'a göre *Montagnard*'ların Jironenleri alt etmesi devrimci kesimin gücünü on katına çıkartmıştır ve muhtemelen bu iki grubun uzlaşması bu gücü çok zayıf kıldı. O hâlde devrimde iyi bir kavga kötü bir barıştan yeğdir.

Vandervelde bir ihtimal özel bir bağlam tanımlayarak ya da sezdirerek böyle bir 1793 göndermesi yapmıştır. Mesela Jironenlerin tasfiyesinden sonraki belirli bir dönem için Konvansiyon'da bir birlikten söz edilebilir ve bu dönem Devrim'in kaybettiklerini kazandığı, iç ve dış savaşta ilerleyişini sürdürdüğü bir evrenin bir parçasıdır.²²⁸ Eğer böyle değilse, yani 1793-94'teki çatışma ve tasfiyelerden bir haber olup ya da bir habermiş gibi birlikten bahsedilmişse bu Vandervelde ve Uluslararası Sosyalist Kongresi açısından ayıplı bir durumdur. Kesin olan, oradaki hadisenin Plehanov'a iki hizbin birliği konusunda tarihteki en olmadık örneklerden birinin verilmesi olarak gözüktüğüdür.

Daha öncesinde, bu sefer Şubat 1901'de *İskra*'nın ikinci sayısında yayımlanmak üzere, Plehanov muhtemelen aklının bir kenarında yine kongrenin bu sahnesi varken *20. Yüzyılın Eşiğinde* yazısını kaleme almıştır. Orada şu söylenmiştir: Nasıl ki 16., 17. ve 18. yüzyıllar burjuvazinin özgürlük mücadelesine tanıklık etmişse 19. yüzyıl da işçi sınıfının özgürlük hareketinin yüzyılıdır ve proletaryanın mücadelesi 20. yüzyıla devredilmiştir.²²⁹ 20. yüzyıl 19. yüzyılın en iyi ve en radikal özelemlerinin asrı

²²⁸ 31 Mayıs-2 Haziran 1793 ayaklanması sonucunda Jironenler Konvansiyon'dan zorla atılmıştır. Bu tarihten 1794 başlarına kadar Fransız devrimci siyasetinde belirli şerhlerle bir birlikten söz edilebilir. Ardından sırasıyla *Enragé*'ler [Kudurmuşlar], Hébertistler ve *Indulgent*'ların [Höşgörürler] tasfiyesi gelmiştir.

²²⁹ Plehanov, "Na poroge dvadtsatogo veka (20. Yüzyılın Eşiğinde)", *G. V. Plehanov Soçineniya (Plehanov Eserler)*, Cilt-12, (Moskova: Gosizdat, 1926 [1901]), s. 63-64.

olacaktır.²³⁰ Ne ki bu zafer kolay elde edilmeyecektir. Plehanovlar bir dizi yenilgi ve ağır hayal kırıklıklarıyla karşılaşacaklarının ferasetindedir. Aynı ülkelerle birbirlerine bağlı birçok insan bu yolda ayrı düşecektir. Şimdi bile sosyalist harekette iki farklı yön açığa çıkmış ve belki de bu yüzyılın devrimci mücadelesi, belli bir uyarlamayla, “sosyal demokrat Dağ ve sosyal demokrat Jirond”un kopuşuna yol açacaktır.

Kongre’de Fransızların bölünmüşlüğü’nün arkasında meclisteki Bağımsız Sosyalistler grubunun lideri Alexandre Millerand’ın (1859-1943) 1899 ortasında burjuva hükümette, Pierre Waldeck-Rousseau’nun (1846-1904) -“Komün celladı” General Gaston, Marquis de Galliffet’nin (1830-1909) de Savaş Bakanı olacağı- kabinesinde bakanlık alması vardır. Hükümetin adı Cumhuriyetçi Savunma’dır; amacı aşırı sağ, cumhuriyetçi kurumlara karşı ajitasyonu durdurmak ve Dreyfus Davası’nın gölge düşürdüğü yargı bağımsızlığını geri kazanmaktır. Tüm cumhuriyetçiler aralarındaki ayrımları bir kenara bırakmalıdır. O günden bugüne farklı ülkelerde bir tehdit karşısında ama seçim desteği ama ittifak ya da hükümete katılım vb.’ye bürünerek sayısız kez nükseden, burjuvazinin temsilcileriyle bu ilişkilene biçimi 1905 Devrimi’yle Rus sosyalistlerinin de gündemine girecektir. ‘Demokrasi için otokrasi destekçisi sağ karşısında seçimlerde Kadetlere destek vermeliyiz’ diyen bir sosyal demokrasiyle karşılaşılacaktır.

Plehanov Fransız sosyalistlerini bölen şeyin bundan öncesine dayandığı ve mevcut tablonun diğer ülkelerin sosyal demokratlarının da son yıllarda içerisine düştüğü bir

²³⁰ Age, 64-65. Paragrafın devamında Plehanov’un pasajı özetlenmektedir.

ayrımın tezahürü olduğu düşüncesindedir.²³¹ Uluslararası sosyalist harekette “eleştirel” bir eğilim, siyasal iktidarın nasıl ele geçirileceği sorusuna getirilen ‘devrimle’ cevabını tartışmaya açmıştır. Bunların sözcüleri ‘hareketin her şey, nihai amacın hiçbir şey olduğunu’, sosyal demokrasinin devrimci eylemi bir kenara bırakmasını ve toplumsal reformun barışçıl partisine dönüşmesini vaaz etmektedir. İşte, Rus Marksizminin babası Plehanov’un ‘sosyal demokrasinin *Montagnard*’ları ve Jirondenleri bölünmesine varabilir bu iş’ dediği şey, bu büyük fikir ayrılığı, uluslararası sosyalist hareketteki devrimci ve reformist yol ayrımını anlatmaktadır.

Bu farklılaşmada reformist pratiğin ilk çarpıcı örneği 1789’un ve 19. yüzyılın devrim ulusu Fransızlardan gelmiştir; yukarıda anılan Millerand bakanlığıdır. İşin teorisi de 19. yüzyılın kuramcı milletinden ve mevzubahis pratikten bir süre önce gelmiştir: Revizyonizm, namıdiğer Bernsteincilik.²³²

Eduard Bernstein (1850-1932) Engels’in ölümünden (1895) sonra kuramın birkaç birincil teorik mirasçısından birisidir. 1896’dan itibaren -ki öncesinde de Marx ve Engels’ten farklı eğilimler gösterdiği olmuştur- “sosyalizmin sorunları”na kafa yormaya başlamıştır. Vardığı sonuçlarla şu düşüncelerin kuramcısı olarak anılacaktır:

²³¹ Plehanov, “Neskol’ko slov o poslednem Parişskom mejdunarodnom sotsialistiçeskom kongresse (Son Paris Uluslararası Sosyalist Kongresi Üzerine İki Çift Söz)”, s.106-107. Paragrafın devamında da Plehanov’un metninin aynı kısmı referans alınmıştır.

²³² Lenin *Ne Yapmalı?*’da bu Alman-Fransız teori-pratik işbölümüne, Fransızların devrimci tarihi konusunda Engels’in hatırdaki kalan bir ifadesine başvurarak şöyle yorum getirmiştir: “Bernstein’in teorik eleştirisi ve onun politik emelleri birileri için hâlen açıklık kazanmamış idiyse, Fransızlar ‘yeni yöntem’in somut bir biçimde sergilenmesini sağladılar. Fransa, bu kez de eski şanına sadık kalarak ‘tarihsel sınıf mücadelelerinin, her defasında başka hiçbir yerde olmadığı kadar, kesin sonuca ulaşana dek sürdürüldüğü ülke’ (Marx’ın *Der 18 Brumaire*’ine Engels’in yazdığı önsöz) olduğunu ispatladı. Fransız sosyalistleri teoriyle uğraşmak yerine, doğrudan eyleme geçtiler; Fransa’nın demokratik açıdan daha gelişkin politik koşulları, bütün sonuçlarıyla birlikte hemen ‘pratik Bernsteinciliğe’ geçiş yapmalarına olanak sağladı.” Bkz. Lenin, *Ne Yapmalı?*, çeviren Arif Berberoğlu, (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2011 [1902]), s. 29.

Marksizmin bir revizyona tabi tutulması gerekmektedir, toplumsal gelişim devrimle değil evrimle gerçekleşecektir, ‘nihai amaç hiçbir şey, hareket her şeydir’. Bugün bildiğimiz sosyal demokrasinin 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Avrupa’da işçi sınıfının ve Marksizmin Mont Blanc’ı²³³ olan bir partinin, Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin (*SPD*) içinden boy atması bu fikirlerle karşılıklı bir etkileşim içerisinde gerçekleşmiştir. Yani belki de Bernstein’ın düşünceleri *SPD*’nin içerisine girdiği bir sürecin başlangıcına değil de belli bir anına denk düşmektedir; yani belki de revizyonizm nedenden çok bir sonuçtur. Elbette Marksizmin *SPD*’yi giderek kaybetmesi daha çok bundan sonraki sürecin ürünüdür ve trajik bir finalle sergilenmiştir. Yine belki de, Plehanov’un yukarıdaki sözlerini de anımsarsak, erken ve ayrılığı göze alan sert bir kavga işlerin başka bir yola girmesine neden olabilirdi...

Alman “Dağ”ı *SPD* savaşın ilk yıllarında bile ayakta kalmıştır. Bir tek Spartakist Birliği savaşın başında ayrılır. 1916-17’de partinin sağı pasifistleri savaş karşıtı tutumundan dolayı tasfiye eder. Sonra bu sonuncular gidip *USPD*’yi (*Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands, Bağımsız Alman Sosyal Demokrat Partisi*) kurmuştur. 1917 Nisanı’ndaki kuruluşun ardına Spartakistler de bu partiye katılır. Sonuçta, 1900’de Fransız sosyalistleri neden birleşmiyor denilirken, sonradan I. Dünya Savaşı olarak anılacak savaşın başlarında imza atacakları büyük skandala kadar ve hatta tüm yıkımına karşın savaşın büyük kısmında Almanlar bir türlü bölünemez!

Peki bölünmek şart mıdır? Kendinde bir değer mi taşır? Çok temel meseleler için kimisine öyle gelmiştir. Ruslarda sosyalistlerin Dağ’ı ve Jironenleri meselesi başka

²³³ Mont Blanc Avrupa’nın en yüksek dağıdır. Yukarıda Lenin’in *SPD*’nin heybeti karşısında bir seferinde yaptığı Mont Blanc benzetmesinden esinlenilmiştir, bkz. Lenin, “How Vera Zasulich Demolishes Liquidationism”, *LCW*, Cilt-19, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913]), s. 412.

türlü seyretmiştir. Plehanov'un sosyal demokrasideki iki eğilime 1793 kostümleri giydirdiği ve iyi bir kavga için kötü bir barıştan iyi oluşuna işaret ettiği Rus sosyal demokrasisindeki kavga için de bir üründür. 1898'deki ilk kongrenin hemen ardından çarlık polisinin ağır bir darbesi ile kurumsal yapısı dağıtılan RSDİP içerisinde 1900'e doğru, Ekonomistler diye anılacak bir eğilim ortaya çıkmış ve uluslararası revizyonizmle bir rezonansa girmiştir. Ekonomizm sosyal demokrasinin siyasi mücadeleyi bir kenara bırakıp işçilerin ekonomik mücadelesi ile kendisini sınırlaması gerektiğini ileri sürmektedir. RSDİP'in gerçek anlamda bir partiye dönüşmesi *İskra* grubunun gazeteyi etrafında partinin örgütleneceği bir mücadele aracı olarak kurgulanmasıyla ve söz konusu eğilimle kavga sayesinde gerçekleşmiştir. Gazeteye tüm Rusya'daki sosyalist grupları 'bir'leştirme örgütlenme projesinin esas mimarı Lenin'dir.

Bu noktada Legal Marksistler de anılmalıdır. Rusya'da kapitalist gelişmenin tarihsel bir ilerleme anlamına geldiği tezine yaslanan ve yaptıkları Narodniklik eleştirisinin çarlığın da işine gelmesiyle önü açılan bu entelektüel ve yayıncılık çevresi ülkede Marksizmin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. *Rusya'nın Ekonomik Gelişmesi Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler* (1894) kitabıyla Piyotr Berngardoviç Struve (1870-1944) Çar III. Aleksandr'ın sansüründen izin alan ilk yasal Marksist yazar olmuştur.²³⁴ Hızla popülerleşen Legal Marksizmin tarihsel materyalizm adına karşıya alınması çok erken bir tarihte, 1893'te ve ilk kez Lenin'den gelmiştir.²³⁵ K. Utin mahlasıyla

²³⁴ Anon., "1905 Rus Devrimi", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt-2, Bölüm 17, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), s. 511-514.

²³⁵ "Lenin Yasal Marksistlerin liberal burjuva doğasını herkesten önce fark etmiştir." LCW editörleri buna kaynak olarak 1893 tarihli *Sözde Pazar Sorunu* makalesini göstermiştir. Bkz. LCW, Cilt-12 içinde *Not 41*, s. 525. Yine erken bir örnek de şöyledir: "Lenin, 1894'te, St. Petersburg'daki bir Marksist gruba okunan *Burjuva Yazınında Marksizmin Yansıması* başlıklı yazısında, Struve'nin ve öteki Yasal Marksistlerin görüşlerine saldırdı." Bkz. Lenin, *Bir Adım İleri, İki Adım Geri. Partimizdeki Bunalım*,

*Halkçılığın Ekonomik İçeriği ve Bay Struve'nin Eserinde Eleştirilişi (Burjuva Literatüründe Marksizmin Yansıması)*²³⁶ metni Rusya'nın Ekonomik Gelişme Sorunu Üzerine Materyaller Marksist derlemesinde yer almıştır.²³⁷ Derleme kitaplar 1895'te yasal bir şekilde yayımlanmasının ardından çarlık tarafından toplatılıp yakılmıştır.²³⁸

Lenin ve diğer sosyal demokratlar bu yazına eleştirilerine devam etmekle birlikte Legal Marksizmle sosyalistlerin ilişkisi 1901'e kadar devam etmiştir. Lenin 1901 sonu 1902 başında, *Ne yapmalı?*'da Legal Marksizmle ilişkilerini "Rus sosyal demokrasinin ilk gerçek politik ittifakı" olarak değerlendirmiştir.²³⁹ Öyle ki "Bu ittifak sayesinde Narodnizm akımına karşı şaşırtıcı bir hızla zafere ulaşıl[mış] ve Marksist düşünceler (kaba bir biçimde de olsa) olağanüstü yaygınlık kazan[mıştır]."²⁴⁰

İttifak dışarıdaki bir unsurla kurulur; yani Lenin Legal Marksistleri Rus sosyal demokrasinin bir parçası olarak görmemiştir. Klasik, devrimci bir Marksizmle her zaman derdi olan bu çevre Bernstein'in eleştirilerinin üzerine atlamıştır. Lenin 1895'teki eleştirisinin verdiği gücü de arkasına alarak "kopuş, kuşkusuz, 'müttefiklerin' burjuva demokrat olduklarının ortaya çıkması üzerine yaşanmadı"²⁴¹ demiş ve bütün kariyeri boyunca muhafaza edeceği -ilerleyen sayfalarda da gündemimize girecek- en önemli ittifak ölçütünü, işçi sınıfının burjuvaziden bağımsız

çeviren Yurdakul Fincancı, (Ankara: Sol Yayınları, 2009 [1904]), içinde *Not 42*, s. 285. Lenin daha sonra 1895'te yukarıda anılacak derlemede yayımlanmak üzere yazısını genişletecektir.

²³⁶ Anon., "1905 Rus Devrimi", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt-2, Bölüm 17, s. 514.

²³⁷ Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 37.

²³⁸ Age.

²³⁹ Age.

²⁴⁰ Age.

²⁴¹ Age.

kalabilmesini esas gerekçe olarak öne sürmüştür. Legal Marksistlerle, artık 1902'nin burjuva demokratlarıyla ve 1905'in müstakbel Kadet önderleriyle ittifak bu sebepten sonlandırılmıştır.

Ancak şu da söylenmelidir: Legal Marksizmin eskiden de proletaryanın bağımsızlığı, tarihsel misyonu ve sosyalist devrim gibi bir derdi yoktur.²⁴² Bu çevrenin, Lenin'in ittifakın sonlanması gereğini açıklarken işaret ettiği sonradan Bernsteincilikleri²⁴³ da onlarda büyük bir niteliksel bir dönüşüm anlamına gelmemiştir. Hatta Lenin, burjuva demokrasisiyle sınırlı kalsalardı onların Rusya'nın demokratik gündemleri düşünüldüğünde "sosyal demokrasinin doğal ve arzu edilen müttefikleri" olarak kalacaklarını ima etmiştir.²⁴⁴ Önceki bölümlerden hatırlanacağı gibi Lenin 1905'te eski Legal Marksist Struve'nin de kurucularından olduğu Kadetleri burjuva demokrasisi kategorisinden alıp burjuva liberalizmine yerleştirecektir. 1901'de Legal Marksizmle kopuş sanki, esasen, revizyonizmin Rus Marksizmi içindeki karşılığı Ekonomizmle kavganın ve devrimci bir işçi sınıfı partisini kurma çabasının bir tamamlayıcısı gibi gözükmektedir.

Plehanov'un sosyal demokrasinin Dağ'ı ve Jironenleri benzetmesini Lenin sahiplenecektir. 21-22 Eylül 1901'de Zürih'te *İskracılar* ve (Emeğin Kurtuluşu'nu da kapsayan) Sosyal Demokrat örgütünün de dâhil olduğu bir dizi Rus sosyal demokrat yapının birleşmesinin tartışıldığı bir Birlik Konferansı yapılmıştır.²⁴⁵ Lenin yurt dışı gruplarında ilk defa ve Frey takma ismiyle görüneceği konferansın ilk gününde yaptığı

²⁴² Anon., "1905 Rus Devrimi", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt-2, s.513.

²⁴³ Age.

²⁴⁴ Age.

²⁴⁵ Bkz. *LCW*, Cilt-5 içinde Not 88, s. 549.

konuşmada Ekonomist yayın organı *Raboçyeye Dyelo*'nun (İşçi Davası) 10. nüshasına referans verip orada uluslararası sosyal demokraside Dağ ve Jirond ayrımının, yani devrimcilik-revizyonizm kavgasının reddedildiğine işaret etmiştir.²⁴⁶ O bu inkârı, büyük farklılıklara rağmen bir birlikteliğin isteği; yani 'biz Ekonomizmimizi yapmaya devam edeceğiz' olarak okumuştur. Konferansta *İskra*'nın ilk başyazısında ideolojik bir birlik olmadan örgütsel bir birliğe karşı olduğunu ilan ettiğini hatırlatmıştır. Lenin'e göre karşı taraf kavgayı kabul etmese de *İskra* Dağ'ı temsil etmektedir. Sonuçta *İskra* ve Sosyal Demokrat grupları, Yurtdışı Rus Sosyal Demokratlar Birliği Ekonomist fikirlerini sürdürdüğü için konferanstan çekilmiştir.

Lenin birkaç ay sonra tamamlayacağı *Ne Yapmalı?*'da bu sefer *Raboçyeye Dyelo*'nun ilgili pasajını doğrudan aktarmıştır.²⁴⁷ Gazetenin editörlerinden Boris Kriçevskiy'nin savı şöyledir: Sosyal demokraside Dağ ve Jirond üstüne söylenenler yüzeysel bir tarihsel benzetmedir; 1793'tekiler "farklı anlayışları ya da düşünsel akımları" değil "farklı sınıf ya da tabakaları" temsil etmiştir. Bunlar Dağ için "proletarya ile birlikte küçük burjuvazi", Jirond içinse "orta burjuvazi"dir. Uluslararası sosyal demokraside böyle farklı sınıf çıkarları söz konusu değildir. "En iflah olmaz Bernsteincılar" bile "proletaryanın sınıf çıkarlarının, proletaryanın politik ve ekonomik kurtuluşu için verdiği sınıf mücadelesinin zemininde durmaktadır." Lenin 'hayır' deyip ilk elden, küçük burjuvazi olarak gördüğü "akademisyenler" in harekete katılımının Bernsteinciliğin hızla güçlenmesini sağladığını ileri sürmüştür. Yani ona göre sosyal demokrasi içerisinde farklı sınıf çıkarları söz konusudur. Ayrıca revizyonizmin

²⁴⁶ Lenin, "The 'Unity' Conference of R.S.D.L.P. Organisations Abroad. September 21-22 (October 4-5), 1901", *LCW*, Cilt-5, (Moskova: Progress Publishers, 1977), s. 227. Paragrafin devamı için de bkz. Age.

²⁴⁷ Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 31-32. Paragrafin devamında da aynı sayfalar kaynak alınmıştır.

“proletaryanın politik ve ekonomik kurtuluşu için sınıf mücadelesi zemini üzerinde durduğu” da bir yalandır.

Kriçevskiy'nin 1793 savı üzerine birkaç şey söylenmelidir. Marksist Fransız Devrimi yorumlarında böyle bir eğilim olsa da Dağ ve Jirond'un farklı sınıfların temsilcileri olduğu tezi sorgulanmalıdır. Bir kere bu iki grubun üyeleri aynı sınıf temeline sahiptirler: İkisinin de ekseriyeti sermayesi eğitimi olan burjuvalardır. İktisadi bakımından yine iki grubun da geneli ortalama servet sahibi kent soylulardır.²⁴⁸

Devrim tarihçisi Georges Lefebvre'in (1874-1959) aktardığı bilgilere göre bu iki grup, belirli ölçüde, Fransa'nın farklı tarihsel, toplumsal özellikler taşıyan bölgelerinde yoğunlaşmıştır ve bu arka planları siyasal eğilimleriyle, yine belirli ölçüde, ilişkilendirilebilir.²⁴⁹

Jirondenlerin ortalaması *Montagnard*'larinkinden on yaş büyüktür; Dağlılar Aydınlanmanın ikinci neslidir. Bunun da etkisiyle eğitimlerini aldıkları ekoller genelde farklılık gösterir: “İki öğreti ve sonuç olarak iki ayrı sıralanma: Biri, *Gironde* [Jirond] düşünürü, son filozof Condorcet'nin dâhil olduğu Voltaire ve *Ansiklopedi* yazarlarının; diğeri Rousseau ve onun artçılarının soyu. Bir yanda iyimser ve elitist bir liberalizm; diğeri yanda eşitlikçi bir toplumsal hassasiyet ve siyasetin iradeci kavranışı.”²⁵⁰

²⁴⁸ Georges Lefebvre, *Fransız Devrimi*, s. 263-264.

²⁴⁹ Age, s. 262-263.

²⁵⁰ Age, s. 264.

Coğrafi, toplumsal konum gibi ölçütlere nazaran burada belirgin bir fark gözükmemektedir. Bu iki dünya görüşü Devrim'in sarsıntılarıyla yeni görünüm kazanmıştır. 10 Ağustos 1792 Devrimi'yle monarşi halk eliyle fiilen yıkılmıştır. Jirondenler Devrim'de ve Jakoben Kulübü'nde bir önceki döneme liderlik etmişti. 21 Eylül 1792'de Cumhuriyet'in ilanı fiili durumu yasallaştırmıştır. Jirondenler cumhuriyetçi olmalarına karşın yeni durumdan, halk hareketinin devrimci önlemler konusundaki baskısından ve Konvansiyon'daki soldan rahatsızdır. 1789'dan bu yana bütün tarafların kaderini çizen Devrim'in kadim sorusu yeniden gündeme gelmiştir: Devrim bitmeli midir; devam mı etmelidir? Üstelik şimdi bir de iç ve dış savaş söz konusudur! 'Devrim artık bitmeli' diyen Jirond karşılarında *Montagne* burjuva kaideleri bir kenara bırakıp yüzünü halka dönmüştür.²⁵¹ Böylece 1793'te "burjuvazilerin boşanması", "burjuvazi içerisinde siyasi bir boşanma" gerçekleşmiştir.²⁵² Jirondenlerin burjuvaziyi temsil etmeleri Devrim'i liberalizmlerinin ötesine geçirmek istememeleridir. Jakobenlerin Jirondenleri tasfiye edip "proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları"nın²⁵³ iktidara taşınması ve burjuvaziye rağmen burjuva devrimini tamamlaması²⁵⁴ Kriçevskiy'nin Dağ için söylediği "proletarya ile birlikte küçük burjuvazi"yi temsil ederler²⁵⁵ yargısına karşılık gelmektedir. Dağ ve Jirond aynı sınıfın

²⁵¹ Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde Bölüm 4.1.

²⁵² Lefebvre, *Fransız Devrimi*, s. 264. Lefebvre bu ifadeleri Marc Bouloiseau (1907-1999) ve Claude Mazauric'ten (1932-) almıştır: "Burjuvazilerin boşanması" diye yazar M. Bouloiseau *Gironde-Montagne* çatışması için. Cl. Mauzauric ise bunun sonuç olarak 'burjuvazi içerisinde siyasi bir boşanma'dan ibaret olduğu cevabını verir."

²⁵³ Marx, "The Bourgeoisie and the Counter-Revolution", *Marx and Engels Collected Works*, * Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1848]), s. 161.

* Bundan sonra MECW olarak geçecektir.

²⁵⁴ Marx'ın Jakoben iktidarı için temel tarih tezi olduğunu iddia ettiğim bu soyutlama için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde Bölüm 2.1.

²⁵⁵ Aktaran Lenin, Ne Yapmalı?, s. 31.

mensuplarıdır; ne var ki Kriçevskiy'nin iddiasının aksine “farklı anlayışları ya da düşünsel akımları”²⁵⁶ temsil etmektedir.

Kriçevskiy'nin Dağ ve Jirond'un farklı sınıfları temsil ettikleri savı üzerine şu da söylenmelidir: Ekonomist yazarınki gibi güncel ve tarihi bu tür eşleştirmelerin ilkin, daha gelişkin sınıfsal bakışlara yaslandığını varsayılmalıdır; ancak bu tür yargılar belirli bir çerçeve tanımlamadan söylenince, farklı sınıfların temsili *a priori* bir şey gibi anlaşılabilir. Hâlbuki Devrim'de sınıfların çıkarlarıyla kurulan ilişkiler o anda, pratik içerisinde inşa edilmiş, somutlanmıştır. Bilindiği gibi Devrim'deki öznelere modern anlamda sınıflarla ilişkilendirilmesi sonradan, geçmişe bakanların, ilk olarak Fransız Restorasyon Dönemi tarihçilerinin yaptığı bir şeydir.

Şimdi yeniden Rus sosyal demokrasininin 20. yüzyılın hemen başındaki gündemlerine dönebiliriz. Rus sosyal demokrasininin bölünmesi uluslararası sosyal demokrasideki reformizmin belirli farklarla karşılıkları olduğu iddia edilebilecek Legal Marksizm ve Ekonomizmle yolların ayrılmasıyla kalmaz. Rusya'da Batı Avrupa sosyal demokrasisini geride bırakacak ve onlara anlaşılmaz gelen bir ikilik ortaya çıkacaktır. Anlaşılmazdır çünkü buradaki ayrım devrimci ve reformist eğilimler arasında değildir. Sosyal demokrasinin devrimci kanadı içinde, Dağ'ın içinde bir kampaşma gerçekleşmiştir.

RSDİP'in gerçek anlamda kurulmasıyla bölünmesi aynı tarihte, Temmuz-Ağustos 1903'teki II. Kongre'de gerçekleşmiştir. O zamana kadar *İskra* revizyonist eğilimlerle mücadelesinde kazanmış ve çarlıktaki sosyal demokrat örgütler arasında bir ağ

²⁵⁶ Age.

kurabilmiştir. Kongre öncesinde uzun bir tartışma sürecinden geçen program taslağı parti programı olarak kabul edilmiştir. Gelgelelim parti tüzüğü'nün kabulü bu şekilde gerçekleşmemiş, Parti üyesinin tanımına ilişkin başlayan tartışmada bir uzlaşmaya varılamamıştır.

Lenin'in 1902 Martı'nda basılan *Ne Yapmalı?*'da belirli bir şekil kazandırdığı öncü parti modelinde kesin olan şeylerden biri işçi sınıfının partisi ile sınıfın kendisinin eşitlenemeyeceği, partinin sınıfın ilerisinde olması gerektiği prensibidir. II. Kongre'deki tartışmada Lenin'in ancak parti örgütlerine bağlı kimselerin parti üyesi sayılabileceğini içeren önerisinin karşısında Martov'un böyle bir bağı zorunlu kılmayan önerisi *Ne Yapmalı?*'nin varsaydığı bu eşitsizliği göz ardı ettiğinden tartışma Lenin için bir ilke meselesine dönüşmüştür. Sonuçta, Kongre'de çoğunluk görüşü doğrultusunda Martov'un önerisi kabul edilmiştir. Akabindeki başka tartışmalarla Bundçular ve Ekonomistlerin Kongre'yi terk etmesi üzerine dengeler değişmiş ve merkezi kurulların seçiminde Leninciler üstün gelmiştir. Böylece RSDİP'te Bolşevikler (çoğunluk) ve Menşevikler (azınlık) olarak anılacak şekilde ayırım ortaya çıkmıştır. Kongredeki çekişme kimi kişisel ve hizipçi görünümlere bürünse de temelde iki ayrı parti prensibi, dahası iki ayrı siyaset tahayyülü olduğu kısa süre içerisinde anlaşılacaktır.

Buradan başlamak üzere, özel olarak Lenin'e parti içindeki rakiplerinden diğer çağdaşlarına ve sonraki kuşaklara uzanan bir çizgide bir tür Jakobenlik atfedilmiştir. *Lenin ve Rusya'da Jakoben Kimliği* makalesinde bu meseleyi ele alan Robert Mayer ilkin, Lenin'in Jakobenliğinin Reform (1861) sonrası Rusya'da şekillendiği ileri sürülen Jakoben siyasal eğilimlerle bir ilişkisinin olmadığını ileri sürmüştür. Ona göre,

Lenin'inki bir Fransız Jakobenliğidir ve tarihsel kaynağı doğrudan 1793-94'tür ve baştan sona Marksist teori içinde bir seyir izlemiştir.²⁵⁷ Elinizdeki çalışmadaki bulgular da bu savla uyumludur. Ancak, meseleyi buradaki gibi Plehanov'un 1901 yazılarıyla başlatan Mayer'in şöyle bir tezi de vardır: 1900 Eylül'deki Paris Uluslararası Sosyalist Kongresi'nde Vandervalde 1793'e göndermede bulunmamış ya da Plehanov bu konuşmayı duymamış olsa Lenin'in Bolşevizmi partinin Jakoben kanadı olarak tanımlayacağı şüphelidir.²⁵⁸ Kendi sözcükleriyle bir de makalesinin sonuç kısmından aktaracak olursak:

“O hâlde, Bolşevizm o zamana kadar var olmuş tek belirgin Rus Jakobenizmi formudur ve varoluşunu kısmen olumsal koşullara borçludur. Plehanov'un 1901'de Jakobenezmin diline başvurusu olmasaydı Lenin'in Jakoben davanın arkasında durmak için bir gerekçesinin olup olmayacağı belirsizdir.

Bolşevizm Rusya'daki daha ılımlı sosyalistlere tepki içerisinde şekil almıştır ve bu yüzden kendi kimliği için onlara bağımlıdır. Belki Lenin bölünme büyüdükçe Jakoben imgeye kendi başına ulaşırdı ama bu gelişimle ilgili kaçınılmaz hiçbir şey yoktur. Ne Marksizm ne de Rus radikal geleneği birini orijinal Jakobenezimle tanımlanmak için yatkın kılıyordu.

Bu makalede argümanım büyük ölçüde olumsuzdur. Pre-Bolşevik Rus Jakoben geleneğinden bir kültürel gerçeklikmiş gibi söz edenlere cevaben böyle bir geleneğin varlığına ilişkin çok az gerçek olduğunu iddia ettim.”²⁵⁹

Mayer Pre-Bolşevik Rus Jakobenezimi derken kendisini Jakoben olarak tanımlayan Pyotr Grigoriyeviç Zaiçnevski (1842-1896), Pyotr Nikitiç Tkaçhof (1844-1886) ve bunların takipçilerinden Narodnaya Volya'ya uzanan ve kendisini Jakoben olarak

²⁵⁷ Robert Mayer, “Lenin and the Jacobin Identity in Russia”, s. 127.

²⁵⁸ Age, s. 141.

²⁵⁹ Age, s. 146-147.

tanımlayan bir geleneğin varlığını yadsımıştır.²⁶⁰ Mayer böyle bir Rus Jakoben geleneğini reddederken anılan isimler ve başkalarının kendilerini açıkça ve daimî olarak Jakoben olarak tanımlamalarını temel ölçüt olarak almıştır. Bu önemli bir kriter olmakla birlikte, 1793 Jakobenleriyle adı geçen Rus devrimciler arasında teori ve pratik yaklaşımında olası benzerlikleri ele alıp *yeterince* sorgulamaksızın bu kriterle yetinmek bu satırların yazarına önemli bir yöntem hatası gibi gelmiştir. Örneğin Zaiçnevski'nin Jakobenlerden daha kararlı ve sert olacakları iddiasını Mayer Jakobenleri 'devrimci eylemin tamamen uygun bir modeli' olarak görmediklerine dayanak olarak almıştır.²⁶¹ Ne var ki, Zaiçnevski'nin Jakobenlere kararsızlık atfetmesini onun Jakobenliğinin daha bir dışavurumu olarak okumak da pekâlâ mümkündür.

Bolşevikler öncesinde bir Rus Jakoben geleneği olup olmadığı sorusunu bir kenara bırakıp Mayer'in Lenin'in Jakobenliği üzerine söylediklerine döndüğümüzde tanımladığı olumsuzluk, zorunlu olmama durumu ciddi bir şekilde ele alınmalıdır. Çünkü, bu iddia Lenin'deki Jakobenlik tahayyülünü ve dahası Rus burjuva devrimine yüklediği anlamı kötürüm bırakma tehlikesi taşımaktadır. Elinizdeki metnin bütünü ve bilhassa buradan sonraki kısımları Mayer'in bu iddiasının bir reddi olarak da okunabilir.

İlk elden, şu iki şey söylenebilir: Birincisi, Bolşevik-Menşevik ayrımıyla Plehanov'un 1901 yakıştırması taraflarca başka bir düzleme geçirilmiştir. Hatta yeni durum Vandervalde-Plehanov meselesinden büyük ölçüde bağımsızdır: Çünkü bu ayrım

²⁶⁰ Age, s. 127.

²⁶¹ Age, s. 130.

Plehanov'un sosyal demokrasinin Dağ'ı dediklerinin arasında çıkmıştır. Çünkü Plehanov'un tasnifi göz ardı edilerek başlamıştır. Çünkü parti içi kavganın daha hemen başlarında Menşevik taraftan, sanki “sosyal demokrasinin Dağ'ı ve Jirondenleri” tasnifi hiç yapılmamış gibi, parti meselesinde aldığı konum üzerinden Lenin'e Jakobenlik yakıştırılmıştır. Plehanov'un tasnifinde olumlu bir nitelik olan Jakobenizm bu kez -Mayer'in 'Rusya'da esas var olan anti-Jakoben gelenektir' dediği²⁶² şeydeki gibi- bir suçlama hâlini almış; Lenin'in “bir otokrat olduğu, bir Robespierre giyotin rejimi kurduğu, eski yoldaşlarının siyasi defnini sergilediği” iddia edilmiştir.²⁶³ Dahası, sosyal demokraside Dağ-Jirond ayrımını yapan Plehanov bile bölünmeden kısa bir süre sonra Lenin'i terk ederken Bolşeviklerin liderinin *İskra* Yayın Kurulu'ndan istifası üzerine “Robespierre düşmüştür” demiştir.²⁶⁴ “Eski yoldaşlarının siyasi defnini sergile[mek]” ve özel olarak Robespierre adının anılması hemen 1793-94'teki siyasi tasfiyeleri anımsatmalıdır. Robespierre'in Jakoben iktidarının ideologu ve sözcüsü olduğu dönemde, Dağ'ın bir parçası olan ama şimdi iktidarın sağındaki *Indulgent*'lar ve solundaki Hébertistler tasfiye edilmiştir. Bolşeviklerin kongre üstünlüğü ile merkez kurulları belirlemesi bu tarihsel emsalle ilişkilendirilmiştir. Lenin 1903 Aralık'ta kaleme aldığı *İskra* Yayın Kurulu'ndan *Neden İstifa Ettim* başlıklı açıklamasında “eski yoldaşlarının siyasi defnini sergilediği” suçlamasını aktarıp hemen ardına parantez içerisinde “merkezi kurullara seçilmemek defnedilmektir!”²⁶⁵ yazarak tepkisini göstermiştir. 1901'deki tasnifi bir kere

²⁶² Mayer, “Lenin and the Jacobin Identity in Russia”, s. 143, 146-147.

²⁶³ Lenin, “Why I Resigned from the Iskra Editorial Board. A Letter to the Editors of *Iskra*”, *LCW*, Cilt-7, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1903]), s. 121.

²⁶⁴ Martov'un 4 Kasım 1903 tarihli Akselrod'a mektubundan aktaran Mayer, “Lenin and the Jacobin Identity in Russia”, s. 143.

²⁶⁵ Lenin, “Why I Resigned from the Iskra Editorial Board. A Letter to the Editors of *Iskra*”, s. 121.

benimsemiş Lenin de ilk fırsatta ve hiç tereddüt etmeden ‘e siz de Jirondensiniz o zaman’ diyecektir.

İkincisi ve daha önemlisi, Mayer’in iddiasının aksine, önce Plehanov, sonra Lenin kendilerini sosyalizmin Dağ’ı olarak hiç ifade etmeseydi de Lenin’in Rus burjuva devrimi için geliştireceği stratejinin tarihsel referansı, ilerleyen kısımlarda gösterileceği üzere, doğrudan 1793’tür ve teorik zeminini Marx’ın 1793 değerlendirmelerinden alır. Yani tarafların birbirine Jakoben-Jironden yakıştırmalarının ötesinde Lenin’in Jakoben deneyle tarihsel, teorik ve siyasal bir etkileşimi söz konusudur. Lenin’e bakınca olumsal değil zorunlu bir Jakobenlikten bahsedilmelidir.

Bir de Mayer bütün devrimci kariyeri boyunca Lenin’in düşüncelerinde tayin edici ilham bütünüyle Marksist teoridir iddiasını temellendirirken onun Plehanov’un Dağ-Jironden benzetmesi öncesinde ne Rus ne de Fransız Jakobenizmi üzerine tek kelime etmediğini ileri sürmüştür. Mayer’in bu bulgusu yine Lenin’in Jakobenliğinin olumsuzluğunu kanıtlayan bir argüman olarak hizmet görmüştür. Bu çalışmada yapılan taramalarda Mayer’in iddiasının aksine, Plehanov benzetmesi öncesine denk gelen üç önemli Jakoben deney referansı bulunmuştur. Bunlardan biri 1897 baharından *Ekonomik Romantizmin bir Karakterizasyonu (Sismondi ve Yerli Sismondistlerimiz)* yazısındaki “feodalizmin kalıntıları Fransız Devrimi tarafından yok edil[miştir]” ifadesidir.²⁶⁶ Bir diğeri 1901 Ocak ayında yazılıp sonraki ay Plehanov’un “sosyal demokrat Dağ ve sosyal demokrat Jirond” ayrımını ilk kez yaptığı *İskra, No. 2*’de

²⁶⁶ Lenin, “A Characterisation of Economic Romanticism (Sismondi and Our Native Sismondists)”, *LCW, Cilt-2*, (Moskova: Progress Publishers, 1972 [1897]), s. 209.

yayımlanan *İşçilerin Partisi ve Köylülük* yazısındaki şu yargıdır: “Paranın gücü feodal toprak ağalarının gücünden zavallı, gönülsüz bir reformla değil ama muazzam bir halk devrimiyle kurtulan Fransız köylüsünü bile yenmiştir.”²⁶⁷ Bu değiniler yine Marksizm içerisindedir. Hatta büyük ihtimalle, Marx’ın 1847 Ekim sonunda yazdığı *Ahlakileştiren Eleştiri ve Eleştirel Ahlak (Karl Heinzen’e Karşı Alman Kültür Tarihine Bir Katkı)* yazısındaki “Demek ki Fransa’daki terör muazzam çekiç darbeleri ile, bir bakıma, Fransız toprağındaki feodalizm kalıntılarını yok etti”²⁶⁸ cümlesi ya da benzer bir değerlendirmesi Lenin’e esin olmuştur. Bir de Lenin daha erken bir tarihte, 1895’te Marx ve Engels’in *Kutsal Aile*’si üzerine uzunca notlar almıştır.²⁶⁹ *İskra No. 2*’den aktarılan, “paranın gücü”nden dem vuran cümlesi kitaptaki şu ifadeyi anımsatmaktadır: “Bu *çikar* [burjuvazinin çıkarı] öylesine güçlüydü ki Bourbonların İsalı haçını ve mavi kanını olduğu gibi, bir Marat’ın kalemını, Ürkücülerin (Terörcülerin) giyotinini ve Napoléon’un keskin kılıcını da yendi.”²⁷⁰ Lenin bu yargıyı not etmemiş gözükmemektedir ama aklında yer etmiş olmalıdır. Lenin’in aynı çalışmasında *Kutsal Aile*’den şu ifadeyi içeren bir pasajı kendi cümleleriyle not almıştır: “Feodal yapısı devrimin çekici tarafından parçalanmış Fransa”.²⁷¹

Elbette, Fransız Devrimi’nin en çok Jakoben kesitine dair bu göndermeler Lenin’in Jakobenliğine diş dokunur kanıtlar teşkil etmez. Fakat Mayer’in ‘Plehanov benzetmesi öncesi Lenin’de Jakobenler üzerine hiçbir şey yoktu’ tespiti üzerine

²⁶⁷ Lenin, “The Workers’ Party and the Peasantry”, s. 421-422.

²⁶⁸ Marx, “Moralising Criticism and Critical Morality. A Contribution to German Cultural History. Contra Karl Heinzen”, *MECW*, Cilt-6, (Moskova: Progress Publishers, 1976 [1847]), s. 319.

²⁶⁹ Lenin, “Conspectus of the Book *The Holy Family* by Marx and Engels”, *LCW*, Cilt-38, (Moskova: Progress Publishers, 1976 [1895]), s. 21-51.

²⁷⁰ Marx ve Engels, *Kutsal Aile*, çeviren Kenan Somer, (Ankara: Sol Yayınları, 2015 [1845]), s. 122.

²⁷¹ Lenin, “Conspectus of the Book *The Holy Family* by Marx and Engels”, s. 41.

söylenmesi gerekliydi. Mayer'in Lenin'in Jakoben sıfatını sahiplenmesi zorunlu değildi iddiasının aksine Rus burjuva devrimi tartışmaları ve bizzat devrimin kendisi yükseldikçe Lenin'in Jakoben bir stratejiyi keşfetmeye âdeta yazgılı olduğu savı ise kanıtlanmayı beklemektedir.

İlerleyen sayfalarda Lenin'in ve çağdaşlarının örgüt teorisi konusundaki ayrımlarına özel olarak bakılmayacaktır. Meselenin bu boyutu Lenin'in en ayırt edici yönlerinden biridir fakat ilk bakışta ve kendi başına, 1793 tarihsel örneğiyle bağın en zayıf gözüktüğü alandır. Örgüt esasta, Jakoben-Jironen ayrımının ve özel olarak Jakobenliğin düğümlendiği devrim-devlet sorunsalının öncesine ilişkin bir şeydir. Elinizdeki çalışmada devrimci öznenin içerisine yönelik tartışmalar zorunlu gözükmeyen bir kenara bırakılacak; Bolşevikler ve Menşeviklerin devrimci mücadeledeki ve Rus burjuva devrimi tartışmalarındaki konumlanışlarının temel farkları Jakobenlik-Jironenlik bağlamıyla ilişkileri, ortak örüntüleri sorgulanarak ele alınacaktır. Yine de, aradaki kontrastlar biraz da uçlara çekilerek şunlar söylenmelidir: Bolşevikler daha sıkı ve tek bir iradeyle hareket edebilecek bir partiden yanayken Menşevikler daha gevşek ve sınıfın bütününe verili, kendiliğinden hâliyle daha yakın ve heterojen bir parti istemektedir. Burada en genel anlamıyla bir demokrasi ölçütü uygulanırsa Menşevikler daha bir demokrattır. Örgütün aşağıdan yukarıya mı yoksa yukarıdan aşağıya mı kurulacağı sorununda Bolşevikler net bir şekilde merkezcidir. Lenin örgütte niteliği niceliğin önüne koymuştur. Robespierre'in Jironenlerin tasfiyesinin ardından iç ve dış savaş koşullarına müdahale için çizdiği yol haritasının vurucu ilk cümlesi, "bir irade lazımdır, tek bir irade"²⁷² hükmü hatırlanacak olursa,

²⁷² Robespierre'den aktaran: Mathiez, *Fransız İhtilâli*, Cilt-3, s. 8.

Lenin’le birlikte bu devrimci tahayyül devrim ve iktidar öncesine ve hatta devrimci öznenin oluşumuna taşınmıştır. Bu bakımdan, ilk akşamdan söylemeleri haksız olmakla birlikte Menşeviklerin Lenin’de bir Jakoben, bir Robespierre görmesi boşa değildir.

Biraz önce geçerken işaret edilmişti; şimdiki ayrılık Plehanov’un ‘sosyal demokrasi Dağ ve Jirond olarak bölünmektedir’ öngörüsünün ötesine geçen bir şeydir. Çünkü buradaki her iki eğilim de revizyonizm karşılığında, sosyalizmin bir devrimle kurulacağı konusunda hem fikirdir. Meseleleri işçi sınıfının partisinin nasıl olması gerektiği sorunuyla başlayıp başka görünümlere bürünmüştür. Bu farklı tezahürlerin birbirinin simetriği olmayan ikisi bu bölümün devamını oluşturacaktır. Birincisi örgüte bakıştan dışarıya seslenmeye ve mücadelenin diğer araçlarına uzanan, siyasetle kurulan ilişkinin derecesiyle ilişkilidir. Derece sözcülüğü aradaki farkı ifade etmek için kullanılmaktadır ve bir ölçüde doğrudur. Ancak aradaki nitelik ayrımı öyledir ki, sanki ortada aynı ölçütlerin uygulanamayacağı iki farklı öz vardır. Bolşevikler siyasetle yapılabileceklerin alanını daha geniş tutmuş, siyaseti böyle ele almıştır. Tam burada yukarıda Lefebvre’den aktarılan, Dağlılar için söylediği “siyasetin iradeci kavranışı” ifadesi hatırlanmalıdır. Yine, Marx’ın en çok Jakobenlere attığı “politik kavrayış” kavramı da burada anımsanmalıdır.²⁷³ Gelgelelim artık Marksistler söz konusudur. Yine de nasıl Jakobenler Jirondenlerden farklıysa Bolşevikler de Menşeviklere göre başka ama güçlü bir “politik kavrayış”a sahiptir. Bu noktada ilerleyen sayfalarda yapılandırılmak üzere *siyasal kavrayış* diye bir kavram önerecek olursak bu bakımdan Bolşevikler daha koyu ve katıdırlar. İkinci tezahür 1905 Devrimi

²⁷³ Bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde Bölüm 1.2.2 ve 2.3.

ile gerçeklik kazanan burjuva devrimi tartışmalarında burjuvaziye bakışta somutlanır. RSDİP'teki bu ayrımın ilk görünümünün bir simetriği olmayışı Bolşevikler ve Menşevikler arasındaki siyasal kavrayış farkının burjuva devriminde burjuvaziye bakışı da belirlemiş olmasından kaynaklıdır. Temelde aynı devrimci kurama yaslanan iki siyaset tahayyülü bambaşka sonuçlara ulaşmış ve kendi aralarında bunun kavgasını vermiştir.

Lenin II. Kongre ve sonrasında yaşananlara kapsamlı bir yanıtı 1904 Şubat-Mayıs kesitinde yazdığı *Bir Adım İleri, İki Adım Geri. Partimizdeki Bunalım* eseriyle vermiştir. Ona göre uluslararası sosyal demokrasideki devrimci-reformist ayrımının, yani Plehanov'daki hâliyle sosyal demokrasinin Dağı ve Jirondu karşıtlığının şimdiki bölünmeyle ortak örüntüleri ve bir sürekliliği vardır. Lenin partideki yeni ayrılığa, Bolşevik-Menşevik bölünmesine önceki karşıtlığın devamıdır demiştir:

“Hiç kuşkuya yer bırakmayan, karşı çıkılmayacak gerçek şudur: *Bizim partimizde azınlığı oluşturanlar oportünizme en çok eğilim göstermiş olanlardı. Azınlık, partide, teoride en az istikrarlı, ilke sorunlarında en az sebatlı kişilerden oluşmuştu. Azınlık, partinin sağ kanadından çıkmıştı. Çoğunluk ve azınlık diye bölünmemiz, sosyal demokratların devrimci ve oportünist kanat olarak, [bir Dağ] ve [bir Jirond] olarak bölünmelerinin, doğrudan ve kaçınılmaz bir devamıdır.*”²⁷⁴

Kelime anlamı fırsatçılık olan oportünizmi Marx ve Engels de bir eleştiri olarak kullanmıştır. Kabaca, kısa erimli çıkarlar için geleceğin büyük mücadelesinin feda edilmesi anlamına gelir.²⁷⁵ Kavram esas yaygınlaşmasını Bernstein'ın başlattığı

²⁷⁴ Lenin, *Bir Adım İleri, İki Adım Geri. Partimizdeki Bunalım*, s. 166.

²⁷⁵ Gérard Bensoussan, Georges Labica, *Marksizm Sözlüğü*, çeviren Volkan Yalçintoklu, (İstanbul: Yordam Kitap, (2016 [1982]) içinde “Oportünizm” başlığı, s. 697. Burada şöyle denilmiştir: “Oportünizm sözcüğü siyasetin kelime dağarcığına 1860'lı yılların sonunda girdi. Sosyalist yazında ise, sözcüğün ilkesel tanımını, Engels 1891'de Erfurt programının eleştirisinde yaptı: ‘Günübirlik çıkarlar için büyük, temel düşüncelerin unutulması, gelecekteki sonuçları dikkate alınmadan yönelinen geçici başarılar ve bu başarılar adına verilen mücadeleler, hareketin bugünü için geleceğinin feda edilerek

tartışmaya borçludur.²⁷⁶ Bundan böyle sosyal demokrasideki reformist eğilimler oportünizm, ‘Marksizmde bu yönde bir revizyon gereklidir’ diyenler oportünist olarak da anılagelmiştir.

Aktarılan pasajda Lenin parti prensibi konusundaki ayrılığı genel politikaya ve uluslararası sosyal demokrasideki büyük ayrıma yansıtmıştır. İlk bakışta küçük görünen ayrımların böylesine uçlara çekilmesi Lenin’in bir siyaset tekniğidir. Belki de, daha doğrusu Lenin’le karşılıklı siyaset yapmanın bir fiziğidir. Bir de işin nesnellik boyutu vardır: Rus siyasetinin 1905 Devrimi’nden başlamak üzere tanıklık edeceği gündemler büyük resimde Bolşevikler ve Menşevikleri yakınlaştırmak şöyle dursun daha bir uzaklaştıracaktır.

Şu da bir gerçektir: Bölünmenin hemen başlarında Menşeviklere -en azından henüz- oportünist, reformist, revizyonist demek hakkaniyetli olmasa da onlar bu eğilimlere Bolşeviklerden analitik olarak daha yakındır. Tam da böyle olduğu için partinin daha sağdaki eğilimleri yeni bölünmede Menşeviklerden yana tutum almıştır. Lenin’in argümantasyonundaki temel bir dayanağı da bu yan yana geliştirdi.

Bir an durup şimdiye değin söylenenlere ve bundan sonra söyleneceklerle karşı bir vektör kaydedilmelidir: *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*’nin bütünü göz önüne alındığında oradaki tartışmanın tarihsel Jakoben-Jironen ayrımına dair pek bir şey söylemediği görülecektir. Mesele son haddinde günceldir ve 1793’le pek ilişkisi yoktur. Öte yandan Menşevikler ilk akşamdan onu bir Jakoben, bir Robespierre ilan

yüzüstü bırakılışı; tüm bunların makul gerekçeleri olabilir. Ama bütün bunlar oportünizmdir ve oportünizm olarak kalır. Üstelik ‘dürüst’ oportünizm, belki de bütün oportünizmlerin en tehlikelidir.”

²⁷⁶ Age.

etmiştir. Lenin de kendi pozisyonunun Plehanov'un başlattığı sosyal demokrasinin Dağı ve Jirondu ayırında devrimci kanadın devamcısı olduğunu iddia etmiştir.

Benzetmenin kapsamını sınırlayıcı bir Lenin pasajı da vardır ve elinizdeki çalışmanın karşısına koyulabilir. Lenin *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*'nde sosyal demokrasinin Jakobenleri ve Jirondenleri ayırımı için şöyle bir çerçeve çizmiştir:

“Elbette bu, bizim 1793 yılının Jakobenlerine öykündüğümüz, onların görüşlerini, programını, şiarlarını ve eylem yöntemlerini devralmak istediğimiz anlamına gelmez. Hiç de öyle değil. Eski değil, yeni bir programımız var: Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin asgari programı. Yeni bir şiarımız var: Proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü. Devrimin gerçek bir zaferini yaşarsak, işçi sınıfının tam sosyalist devrimi hedefleyen partisinin karakterine ve hedeflerine uygun yeni eylem yöntemlerimiz de olacak. Bu karşılaştırmayla sadece, tıpkı 18. yüzyılın en ileri sınıfının, burjuvazinin temsilcilerinin Jirondenler ve Jakobenler olmak üzere iki kanada bölünmesi gibi 20. yüzyılın en ileri sınıfının, proletaryanın temsilcilerinin de, yani sosyal demokratların da iki kanada (oportünist ve devrimci kanat) bölündüklerini açıklamaya çalışıyoruz.”²⁷⁷

Son yargıdan başlanabilir. Mesele Plehanov'un tasnifinin üstüne bir de Bolşevikler ve Menşeviklerin bölünmesi ve bu ayırımın genel bir eğilim olarak giderek

²⁷⁷ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 64. Lenin'in yukarıdaki benzetmenin sınırları düşüncesiyle bir başka yerde daha karşılaşıyoruz. Rosa Luxemburg'un 1904 tarihli *Rus Sosyal Demokrasininin Örgütsel Sorunları* yazısına aynı yılın Eylülü'nde yazdığı yanıtta Lenin şöyle demiştir: “Yoldaş Luxemburg, devrimci bir sosyal demokratı, kendini sınıf bilinci taşıyan işçilerin örgütüyle özdeşleştirmiş bir Jakoben diye tanımladığım zaman, tutumumu, belki de muhaliflerimden herhangi birinin yapabileceğinden daha keskin bir biçimde nitelemiş olduğumu söylüyor. Bir yanlış daha. Jakobencilik hakkında ilk kez konuşmaya başlayan ben değilim, P. Akselrod'du. Bizim partimizdeki eğilimleri büyük Fransız Devrimi günlerinin eğilimlerine ilk benzeten oydu. Ben, yalnızca, benzetmeye, bugünkü sosyal demokrasinin devrimci ve oportünist kanatlara bölünmesinin bir noktaya kadar, *Montagnard*'ları ve Jirondenler bölünmesine uygun düştüğü anlamında izin verilebileceğini söyledim. Parti kongresinin onayladığı eski *İskra*, sık sık bu benzetmeyi yapmıştır. Eski *İskra*, bu bölünmeyi gördüğü için, partimizdeki oportünist kanada karşı, *Raboçyeye Dyelo* eğilimine karşı savaştı. Rosa Luxemburg, burada, 18. ve 20. yüzyıldaki devrimci iki eğilimin birbiriyle karşılaştırılmasını, bu eğilimlerin birbiriyle özdeşleştirilmesiyle karıştırıyor.” Bkz. Lenin, *Bir Adım İleri, İki Adım Geri* içinde *Ekler*, s. 266.

derinleşmesiyle Fransız Devrimi'nde burjuvazinin temsilcilerinin iki kanadının eşleştirilmesinin ötesindedir. Arada daha devrimci olanlarla ılımlı olanlar ayırımının ötesinde ortak örüntüler, ortak analitik ve fizik mekanizmalar vardır. Bu yüzden Menşevikler ısrarla Lenin'in bir Jakoben olduğunu iddia etmiştir. Bu yüzden Lenin onlarca kez 'bizler Jakobeniz ve siz de proletaryanın Jirondenlerisiniz' demiştir. Eşleştirmenin bir arka planı ve anlamı vardır. Ki Rusların kendi ağızlarından Jakoben ve Jironden nitelemeleri yapılmasaydı dahi Büyük Fransız Devrimi'nin aktörleriyle tarihteki ikinci büyük devrimde rol alan devrimci eğilimlerin benzerlikleri ve farklılıklarının araştırılması bilimsel bir çalışmanın konusu olmayı hak ederdi.

1793 Jakobenlerinin şiarlarına, programları ve toplumsal projelerine Lenin'in bakışı Rus köylülüğü ve siyasal temsilcileri dolayısıyla önceki bölümde işlenmiştir. 93 Jakobenlerinin eylem yöntemlerinin bütünü bir praksiste soyutladığımızda bununla Bolşevik siyaset tahayyülünün bir mukayesesi bu bölüm ve sonraki bölümün konusudur. Bolşeviklerin yeni şiarının, "proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü"nin 1793 Jakoben deneyiyle tarihsel ve teorik ilişkisiyse yine bundan sonraki bölümün konusu olacaktır.

Lenin'in sosyal demokrasinin Jakobenleri ve Jirondenleri benzetmesine yaptığı düzeltme ve şerhe şerhimizi düştükten sonra yeniden *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*'ye dönebiliriz. Bolşeviklerin lideri orada "kendisini proletaryanın -kendi sınıf çıkarlarının *bilincinde* olan proletaryanın- *örgütüyle* tam olarak özdeşleştiren bir Jakoben, *devrimci bir sosyal demokrattır*"²⁷⁸ demiştir. Lenin'in sözcükleri titizce seçtiğini

²⁷⁸ Lenin, *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*, s. 212.

varsaydığımızda devrimci bir sosyal demokrat olmanın 20. yüzyıl başı Rusyası'nda Jakobenliğin bir koşulu olarak düşünüldüğünü görürüz.

Lenin'in Jakobenliği sahiplenmenin ötesinde sosyal demokrasiyle özdeşleştirilmesi bu cümlede en açık karşılıklarından birini bulmuştur. Jakobenizmi sosyal demokrasiyle birlikte düşünmeyi bırakın, bir suçlama olarak gören Menşeviklerin böylesi açıklıkta bir beyanın üzerinde tepineceğini tahmin etmek güç değildir.

Mayer'e göre muarızlarından Lenin'e Jakobenizm bahsinde onun bağlamına değen yani Fransız Jakobenleri üzerinden çok nadir eleştiri getirilmiştir. Makalesinde bunun için iki isim saymıştır: Troçki ve Martinov.²⁷⁹ Martinov'un kritiği için Mayer'e yeri geldiğinde yeniden başvuracağız; Amerikalı siyaset bilimcinin özel olarak işlemediği Troçki'nin eleştirisiyse Lenin'in Jakobenliği sorununda, burada, bir derinleşme imkânı sunacak gibi gözükmektedir. Bolşevik-Menşevik ayrımında ikincilerde yer alan, sonrasında Menşeviklerle de arası açılıp parti gruplarını birleştirmeye çalışan ayrı, küçük bir grup örgütleyen Troçki 1904'te henüz ikirciksiz bir Menşevikken Lenin'in *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*'sine karşı *Siyasi Görevlerimiz* isimli bir broşür yazmış ve dördüncü bölümüne *Jakobenizm ve Sosyal Demokrasi* başlığını vermiştir. Burada Troçki Lenin'in "kendisini proletaryanın -kendi sınıf çıkarlarının *bilincinde* olan proletaryanın- *örgütüyle* tam olarak özdeşleştiren bir Jakoben, *devrimci bir sosyal demokrattır*" cümlesini en başa yazıp II. Kongre'de gerçekleşen Bolşevik-Menşevik bölünmesinin ve taraflar arasındaki örgütsel/siyasi ayrımların teorik kökeninin bu

²⁷⁹ Mayer, "Lenin and the Jacobin Identity in Russia", s. 145.

formülde gizli olduğunu ileri sürmüştür.²⁸⁰ Ona göre Jakobenizm sosyal demokrasiye en az reformizm kadar uzak bir şeydir.

Troçki beş on sayfalık bu bölümde, Robespierre'in düşüşlerinden bir gün önceki ve 'içeriğiyle *Thermidor* Darbesi olarak anılacak olayın gününü de belirlemiştir' denilebilecek 8 *Thermidor* Yıl II konuşmasına doğrudan referans vermiştir. Bu tarih önemlidir; artık iç savaş durdurulmuş, dış düşman Fransa sınırlarının ötesine sürülmüştür. Robespierre bu konuşmasında bir yandan eşit ve özgür Fransızların ülkesinin kurulması için, anayasanın güvenle yürürlüğe girebilmesi için karşı-devrimle mücadelenin devamının gereğini vurgulamakta diğer yandan Jakoben iktidar karşısındaki homurdanmalar ve komplolardan dem vurmaktadır. Troçki broşüründe bu konuşmanın bağlamını hakikatten ve adaletten uzak bir şekilde bütün bir Jakoben iktidarına yansıtmıştır. Menşevik devrimcinin metninde, Jakobenlerin iktidarında iç savaş ve dış savaş ve bunlara çare olarak o güne gelene kadar başvurulmuş Devrimci Yönetim ve Terör'ün mücadelesi ve başarıları göz ardı edilip Jakobenlik giyotinden başka bir aracı olmamış,²⁸¹ desteğini giderek kaybetmiş, çaresiz bir iktidara tutunma

²⁸⁰ Lev Troçki, "Our Political Tasks", *Marxist Internet Archive*, 2007 [1904], <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1904/tasks/>, 5 Mayıs 2023 tarihinde erişilmiştir. Buradan itibaren Troçki'nin metnine yapılan göndermelerde kaynak metinde sayfa numaraları bulunmadığı için metnin bütününe referans verilmek durumunda kalmıştır.

²⁸¹ Troçki metninde Jakoben pratiği birkaç kez sadece giyotine eşitlemiştir. Jakobenlerin iktidara gelişi ve düşüşü arasında yaşanmış olayları soyutlamada epey tartışmalı görünen bu bakış Troçki'nin metninde şöyle karşılıklar bulmuştur: "O [Jakobenizm] burjuva toplumunun kendi çelişkileriyle değil ama soyut insan ve yurttaş haklarına [onların boğucu başvurusuyla (?)], pratikte giyotinle üretebileceği radikalizmin doruk noktasıdır." "Devrimci coşkunun zirvesini muhafaza etmek için bir 'kuşatma hali' tesis etmek ve ayırıcı çizgileri giyotinle çizmek siyasal korunma içgüdüleri tarafından Jakobenlere dikte edilen taktikti." "Onlar akıl ve eşitliğe dayalı eşitlikçi bir cumhuriyet istediler. Onlar özel mülkiyete dayanan eşitlikçi bir cumhuriyet istediler; bir sınıfın bir diğerini sömürmesi çerçevesinde bir akıl ve erdem cumhuriyeti. Devasa bir karşıtlığın arasında kalmışlardı, giyotinin bıçağını yardıma çağırdılar." "Jakobenler kendileriyle ılımlılık arasına sadece giyotinin bıçağını yerleştirdiler. Sınıf mücadelesinin mantığı onların aleyhindeydi ve onlar onun boynunu vurmak istedi. Bu aptalcaydı; o çok başlı bir ylandı ve erdem ve hakikat ideallerine adanmış kafalar giderek daha nadir hâle geldi. Jakobenlerin 'tasfiyeleri' onları zayıflattı. Giyotin sadece onların siyasal intiharlarının mekanik aracıydı ama bu intihar sadece umutsuz bir tarihsel durumdan ölümcül bir çıkış yoluydu." Bkz. Age.

çabası olarak resmedilmiştir. Jakobenlerin iktidarı için tarih durmalı, o anda asılı kalmalıdır. Troçki çizdiği bu Jakoben imajını ilkin eski *İskra* ardından Bolşevik-Menşevik ayrımında Lenin’le özdeşleştirmek için kullanacaktır. Bu, gelecekte güvensiz, çaresiz Jakobenler karşısında 20. yüzyıl başı sosyal demokrasinin nasıl görüldüğü için kendisine kulak verebiliriz:

“Bu [Jakoben] kariyer, partilerin en iyimseri sosyal demokrasinininkinden ne kadar farklıdır! Onun ‘hakikat’i ani bir vahiy değil sadece proletaryanın sınıf mücadelesinin gelişiminin teorik ifadesi olduğu için, gelecek ona hakikatının destekçilerinin yükselişini *garanti eder*. Devrimci sosyal demokrasi yalnızca proletaryanın siyasal partisinin kaçınılmaz gelişimine değil Parti’de *devrimci* sosyalizmin fikirlerinin kaçınılmaz zaferine de iknadır. İlk kesinlik burjuva toplumunun gelişiminin proletaryanın kendiliğinden siyasal olarak şekil almasına neden olacağı gerçeğinde; ikincisi bu sürecin nesnel eğilimlerinin devrimci, Marksist olan sosyalizmde en açık hâle gelecek olması gerçeğinde temellenir. [...] En bilinçli ve bu yüzden en devrimci bileşenler Partimizde her zaman bir ‘azınlık’ olacaktır. Ve bu sadece bir toplumsal devrim olarak işçi sınıfının kaderine ve proletaryanın tarihsel hareketine en iyi tekabül eden devrimci fikirlere inancımızla açıklanabilir. Biz sınıfın pratiğinin, Marksizm sayesinde, daha az bilinçli bileşenlerin seviyesini yükselteceğine inanıyoruz. Bu bizi Jakobenlerden ayıran şeydir. *Bizim temel toplumsal güçlere ve dolayısıyla geleceğe dönük tavrımız devrimci bir özgüvendir*. Jakobenler için bu güçler haklı olarak şüpheliydi çünkü bu güçler proletaryanın da bir sınıfa dönüşmesine yol açıyordu.”²⁸²

Troçki’nin bütün yazısı boyunca çizdiği gelecekte güvensiz, karamsar Jakoben imgesi bütünüyle ve kaynak verdiği tek metin olan 8 *Thermidor* tarihli Robespierre ve onunla hareket eden Jakobenlerin derdest edileceği Konvansiyon konuşmasıdır.²⁸³ Son konuşmasıdır, öncesinde Jakoben Kulübü’nde yapacağı birkaç konuşma dışında haftalarca kamusal alanı terk etmiştir. Bütün sürecin ihalesini kendisine kesecek hizip

²⁸² Age.

²⁸³ Bu konuşma ve bağlamının bir değerlendirmesi için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde 176 ve 217 numaralı dipnotlar.

ve eğilimlerin arı gibi çalıştığı bir dönemin üzerine böyle bir konuşma hazırlamıştır. Konuşma sadece karamsarlık, ümitsizlik değil mücadele azmi ve geleceğe inanç da içerir. Karamsarlık ve iyimserlik bu söylevde at başı gitmiştir. Metni doğuran bu en son süreci bütünüyle karamsarlığın hesabına yazacak olsak bile Jakobenlerin Jirondenleri tasfiyesinden sonraki zamanın taş çatlasın onda birini kapsar. O gün de, öncesindeki onda dokuzluk zaman zarfında da iç ve dış düşmanı yenme inancıyla -ki burada belli bir kısmı kanıtlanmış olan komplolar karşısında kuşkuculuk da vardır; ama bu gelecekte değil o andan duyulan bir kuşku- dünyada ve herkes için cenneti kurmaya girişmiş bir iyimserlik ve evrensellik söz konusudur. Velhasıl Troçki'nin gelecekte ümitsiz ve tarihi o anda zapt etmek isteyen Jakoben betimlemesi hakikatten ve adaletten uzaktır.

Bu bahiste bir de şu söylenmelidir: Jakobenlerle Marksistleri geleceğe güven üzerinden tartışmanın bağlamı siyasal bir hengamenin ortasında, güncelliğin tahakkümünde yapılmış bir beyandan ziyade toplumsal projeleri üzerinden yapılmalıdır. Buna bir örnek bir önceki bölümde ele alınan Lenin'de Jakoben bir toplumsal projenin Rus burjuva devrimindeki tezahürü/işlevi meselesidir.

Troçki pasajda “kendiliğinden” demiştir; bu Bolşevik-Menşevik ayrımında anahtar bir kelimedir. Lenin'in kendiliğinden gelişim konusunda Menşevikler kadar iyimser olmadığı kesin bir şeydir. Bu mesele bir sonraki alt bölümde daha bir açılacaktır. Pasajda Jakobenlere bir de şüphecilik atfedilmiştir; Troçki bunda en çok Robespierre'i düşünmektedir. Şüphecilik ve püritenlik Fransız devrimciyi çağdaşları arasında en ayrı kılan niteliklerdendir ve bundan sakınma gibi bir kaygı da gütmemiştir. Bir siyasetçi olarak Lenin'in tıynetinde de böylesi özellikler bulmak hiç de zor değildir. Ancak

Lenin hem kendisinde karşılık bulan Marksizm hem de iki devrime tanıklık eden uzun siyasal kariyeri sayesinde Robespierre'den çok daha karmaşık bir profil çizmiştir.

Troçki'nin söz konusu metnini yazarken Robespierre'in 8 *Thermidor* konuşmasına başvurduğu söylenmişti. Eğer bu okuduğu ilk Robespierre metni değilse oradaki düalist siyaset tahayyülü ve bir teknik olarak taraflaştırıcılığın Lenin'le benzerliği karşısında bir kez daha hayrete düşmüş olmalıdır. Nitekim yazısında Lenin'in Robespierre'e bu benzerliğine eski *İskra*'da onun yanında durmuş ve şimdinin önde gelen Menşevik isimlerini küçük düşürme pahasına şöyle işaret etmiştir:

“[Maximilien Robespierre:] ‘Sadece iki parti biliyorum, iyi yurttaşları ve kötü.’ Bu siyasal aforizma Maximilien Lenin'in kalbine kazınmıştır ve toptan bir şekilde eski *İskra*'nın siyasal aklını özetler. Güvensizlik pratiği kesinlikle *İskra* ekibinin temel karakteriydi: Çalışma yürüttükleri ortam anti-proleter doğasını çeşitli biçimlerde gösteren entelijansiya çevresiydi. Eski *İskra* entelijansiyanın siyasal bilincini aydınlatmayı değil onu *teorik olarak terörize etmeyi* kendine iş edinmişti. Bu okulda eğitilmiş sosyal demokratlar için ‘ortodoksi’ Jakobenlerin mutlak Hakikatine çok yakın bir şeydi. Ortodoks Hakikat her yerde, üyelerin kabulü sorununda bile hüküm sürdü. Kim ona meydan okuduysa bertaraf edildi; kim onu sorguladıysa şüpheli durumuna düştü.”²⁸⁴

Eski *İskra*'da yer almış Menşeviklerin küçük düşürülmesi onlar da yayın kurulunda olmasına karşın RSDİP'in kurucu yayınının siyasal tahayyülünün bütünüyle Lenin'in hanesine yazılmasındandır. Bölünme öncesinde Lenin'in otoritesinin bir itirafı olarak da okunabilir.

Pasajdan ilerlersek, Troçki Robespierre-Lenin çizgisinin düalizmini böyle tasvir etmiştir. Büyük Fransız Devrimi'nin en yüksek noktasına böyle bir düalizm ebelik ve

²⁸⁴ Troçki, “Our Political Tasks”.

refakat etmiştir. Tarihteki ikinci büyük devrimin, Büyük Ekim Devrimi'nin Robespierre'in düalizmini çağrıştıran bir siyasetçiyle anılması en azından bu satırların yazarına bir tesadüf gibi gözükmemektedir. Jakobenizm Troçki'nin güncel politik kaygılarının güdümünde işlediği böyle bir taraflaşırıcılığı ihtiva eder.

“Ortodoks Hakikat” ve “Jakobenlerin mutlak Hakikati” eşleştirmesi söz konusu düalizmlerin kurucularının kerterizlerinin ve meşruiyetlerinin kaynağının bir yerden sonra bizzat öznelerin kendisi hâline gelişine de işaret etmektedir. Sert bir argümandır. Devrim karşıtı entelektüel cephanenin de önemli bir bileşenidir. Gerek Jakobenlerin gerek Bolşeviklerin ‘ne hakla?’ sorusuna ‘çünkü bizim hakikatimiz bunu gerektiriyor’ ya da ‘bizinkisi hakikattir’ diye siyaset yapmadıklarını biliyoruz. Mutlak bir hakikatin varlığının kabulü Robespierre için geçerliyse de kendi pratiklerini ve dahi kendisini sorgulayan bir siyasetçi söz konusudur. Troçki'nin aynı metninde işaret ettiği Jakoben karamsarlığın -ki onun iddiasının aksine bu bir Jakoben karakteristiğinden ziyade bağlamı olan, güncel bir karamsarlıktır- kaynağı da budur zati. Lenin'se böyle bir kabul için önüne ontolojik ve epistemolojik engeller koyan bir teorinin talebesiydi.

Ancak iş devrim cephesi içerisinde bile tarafların birbirini ikna edemeyeceği bir duruma geldiğinde sonucu öznelerin güçleri ve siyaset belirleyecektir. Troçki'nin Jakobenlere atfettiği “mutlak Hakikat”ın düşüşü Devrim'in de düşüşü anlamına gelmiştir; bu önerme hakikattir. Bolşeviklerin “Ortodoks Hakikat”ının maceralarına bir yerden sonra Troçki de katılacaktır. Yine de hem Jakobenlerin hem de Bolşeviklerin siyasetlerinin onlarla bir duygudaşlık kurarak anlamaya çalışan bir gözlemci için bile zaman zaman meşruiyetini kendisinde bulan bir özne üzerinden anlaşılabilir hâle geldiğini de kabul etmek gerek. Buradaki esas yargıç “herkes”in

kendisine göre yorumladığı tarihtir. ‘Ne hakla?’ sorusuna dönülecek olursa iki tarihsel devrimci özne de iktidara gökten zembille değil belli toplumsal güçlere yaslanarak gelmiş ve bunların kendilerine o anda verdiği *hak ve güçle* siyaset yürütmüştür. Ortada temelsiz, tabansız iktidarlar yoktur.

Troçki’nin *Siyasi Görevlerimiz* broşürünün ilgili bölümünün bir diğer argümanıysa şöyledir: “Jakobenizm toplumlar üstü (*supra-social*) bir ‘devrimci’ kategori değildir; tarihsel bir üründür.”²⁸⁵ Lenin tam da böyle düşünmediği için Jakobenliğe büyük anlamlar yüklemiş olsa gerektir. Onun için de Jakobenlik belirli tarihsel koşullarda ortaya çıkmış bir fenomendir. Ne var ki bu siyasete yataklık eden koşullar ve Jakobenlerin devrimci pratiği Jakobenliği toplumlar üstü değilse bile bilhassa büyük devrimlere özgü “bir devrimci kategori” hâline getirmiştir. Lenin’in burjuva devrimi tahayyülünde Jakobenlik kategorisinin kapladığı kurucu işlev elinizdeki çalışmanın şimdiye kadarki kısımları bir yana bir sonraki bölümde özel olarak işlenecektir. Lenin’deki devrim ve devlet sorunsalında Jakobenliğin genel bir kategori halini alışı bir de Büyük Ekim Devrimi bağlamında gösterilmelidir. Böyle bir uğraş da bu çalışmanın devamı olarak düşünülmektedir. Velhasıl Lenin için Jakobenlik 18. yüzyıl sonu Fransası’nın birkaç yılı ile sınırlı bir şey değildir.

Troçki bir de şöyle ikilikler ortaya koyup Lenin’in Marksizm ve Jakobenizm arasında bir tercihte bulunmaya davet etmiştir:

“Ya Marksizmi bırakıp burjuva liberalizmi ve proleter sosyalizm arasından bir ‘köprü’ yükselten liberaller gibi burjuva devrimci demokrasi (Jakobenizm) ve proleter

²⁸⁵ Age.

demokrasi arasında teorik ‘köprü’nü kurmayı bırakırsın ya da seni böyle bir teorik saldırıya sevk eden pratiği bırakırsın. *Ya Jakobenizm ya proleter sosyalizm!*

Ya ‘azınlığa’ karşı mücadelede aldığın gerçekten tek ilkeli pozisyonu bırakırsın ya da onlara karşı *görünüşte* savunduğun Marksizm alanını bırakırsın. Ya o ya o, Yoldaş Lenin!”²⁸⁶

Lenin’in ne Jakobenlikten ne Marksizmden vazgeçmediğini biliyoruz. O bu ikisini birbirini dışlayan şeyler olarak görmek şöyle dursun devrimci bir kategori olarak Jakobenliği Marksizmin bir gereği olarak görmüştür. 1917’de sosyalist devrim tartışmalarını başlattığında da pozisyonu böyle olacaktır.

Troçki’nin pasajı bağlamında düşünmeye devam edersek, yukarıda geçerken söylenmiş bir şeyin atını çizebiliriz. Lenin 1905 Rus Devrimi’nde programatik hatlar olarak “burjuva devrimci demokrasi (Jakobenizm)” ile burjuva liberalizmi arasına duvar örmeye çalışmış; ilk gruba köylülüğün siyasal temsilcisi ve toplumsal projesi olarak devrimci bir anlam ve işlev yüklemiştir (bkz. Bölüm 2). Buradan bakınca bunun “burjuva devrimci demokrasi (Jakobenizm) ve proleter demokrasi arasında teorik [ve hatta proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü kurulabilseydi pratik bir] ‘köprü’”²⁸⁷ kurmak olduğu pek tabii iddia edilebilir.

Troçki faslını kapatırken Plehanov’un sosyal demokrat Dağ ve Jirond ayrımının Lenin’deki sürekliliğini görmek için tarafların bir nebze karmaşıklaştığı 1910’ların başlarına uzanalım. Artık “burjuva liberalizmi ve proleter sosyalizm arasında bir ‘köprü’ yükselten liberaller”in görevini başkaları tam anlamıyla devralmıştır. 1908’de

²⁸⁶ Age. Lenin’in 1905 Rus Devrimi’nde “burjuva devrimci demokrasi (Jakobenizm)” ile burjuva liberalizmi arasına duvar örmeye çalışıp ilk tarafa köylülüğün siyasal temsilcisi ve toplumsal projesi olarak devrimci bir anlam ve işlev yüklediğini Bölüm 2’de görmüştük.

²⁸⁷ Age.

RSDİP'in merkez organı olarak çıkmaya başlayan *Sotsial-Demokrat*'ın yayın kurulunda Bolşevikler, Menşevikler ve Polonyalı sosyal demokratlar vardır. Lenin burada da Bolşevik bir hattı zorlamıştır. Temmuz 1911'de Menşevikler gazeteden ayrılmış ve aynı yılın Aralık ayından 1917 Ocak'a kadar yayının editörlüğünü Lenin yürütmüştür. Gazetenin Eylül 1911 sayısında Lenin *Rus Sosyal Demokrat Hareketinde Reformizm* başlıklı bir yazı kaleme almıştır. En başta kapitalizmin son on yıllardaki muazzam gelişimi ve işçi sınıfı hareketinde hızlı büyüme karşısında Avrupa ve Amerika'daki yeni tehdiye işaret etmiştir: Modern, eğitilmiş ve "ileri" burjuvazi sosyalizme karşı liberalizmle değil toplumsal devrime karşı reformizmle oynamaktadır.²⁸⁸ Bundan hareketle eski ayrım ve terminoloji yeniden gündeme getirilmiştir:

"İşçi sınıfı hareketi *içinde* reformizmin devrimci sosyal demokrasiye karşı mücadelesinin yoğunlaşması uygar dünya boyunca ekonomik ve siyasal durumun bütünündeki değişimlerin mutlak surette kaçınılmaz bir sonucudur. İşçi sınıfı hareketinin büyümesi ister istemez saflarına burjuva ideolojisinin büyüdüğü altındaki, kendilerini o ideolojiden kurtaramayan ve sürekli onun içine geri kapılan belli bir sayıda küçük burjuva bileşenleri, insanları çekmektedir. Proletarya tarafından gerçekleştirilen toplumsal devrimi bu mücadele olmadan; bu devrimden *önce* sosyalist Dağ ve sosyalist Jirond arasındaki ilke sorunlarında açık bir sınır çekilmeden, bu devrim *süresince* yeni tarihsel gücün oportünist, küçük burjuva bileşenleriyle proleter, devrimci bileşenleri arasında tam bir kopuş olmadan düşünemeyiz."²⁸⁹

Lenin reformizmin maddi, nesnel ve tarihsel bir zemini vardır iddiasındadır. Yine o 'sadece bizde değil her yerde devrime kalmadan reformizmle tam bir kopuş gerçekleşmelidir' demektedir. Plehanov'un başlattığı sosyal demokrasinin Dağı ve

²⁸⁸ Lenin, "Reformism in the Russian Social-Democratic Movement", s. 229.

²⁸⁹ Age, s. 230.

Jirondu ayrımının ikinci tarafı Lenin'e göre yeni eğilimlerle genişlemiş olarak hâlâ günceldir. Diğer taraftan Rusya'da burjuva devrimi tamamlanmamıştır ve günceldir. Plehanov'un ayrımından birkaç yıl sonra Lenin için sosyal demokrasinin Jirondenlerine Menşevikler de dâhil olmuştur ve şimdiyle geçmiş arasında bu cenahta belirli bir süreklilik de vardır.

O hâlde, 20. yüzyıl başında Rus sosyal demokrasisinde Fransız Devrimi gölgesinin arka planının ele alındığı bu bölümü noktlayıp yine bu ülkenin, başkalarının değil, Lenin'e göre yeni Jakobenleri ve Jirondenlerinin dünyalarına daha bir yakından bakabiliriz.

3.2. Marksist Praksisin İki Yorumu: Bolşevizm-Menşevizm

Blanquizm mi, Jakobenizm mi?²⁹⁰

Eski sağ ile Menşeviklerin kendilerinden daha solda olanlara getirdikleri eleştiriler benzer nitelermeler ihtiva etmiştir. Lenin *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*'de bu örüntüye, revizyonizmin sosyal demokrasinin devrimci kanadına getirdiği bir eleştiriyile Menşeviklerin nasıl da ortaklaştıklarına şöyle işaret etmiştir:

“Yoldaş Akselrod'un sözünü ettiği öteki şey -‘Jakobenler’den söz etmesi- de daha başka şeyleri göz önüne seriyor. Yoldaş Akselrod herhâlde biliyordur, bugünkü sosyal

²⁹⁰ Tezin konusunu belirleme sürecinde Lenin'e getirilen Jakobenlik eleştirisinin yanında sıklıkla Blanquist nitelmesiyle de karşılaşmışım. Louis-Auguste Blanqui (1805-1881) ve yarattığı siyaset ekolünün Jakobenlerle ilişkisini bu çalışmadan önce bir şekilde çözmeliydim. Blanqui'nin Jakobenliğini irdelediğim makale için bkz. Başoğlu, “*Mehmet Ali Ağaoğulları'na Armağan, Bir Jakobenizm Tahlili: Blanqui ve Devrimleri*”, *Mülkiye Dergisi*, cilt-47, sayı 4, 2023 Sonbahar, s. 1376-1411.

demokrasinin devrimci ve oportünist kanatlara bölünüşü -üstelik yalnızca Rusya'da bölünüşü değil- uzun bir süreden beri, 'Büyük Fransız Devrimi çağıyla tarihsel bir paralellik kurulması'na yol açmıştır. Yoldaş Akselrod herhâlde biliyordur, bugünkü sosyal demokrasinin Jirondenleri, kendi karşıtlarını tanımlamak için, her yerde ve her zaman, 'Jakobencilik', 'Blanquicilik' gibi terimlere ve benzeri terimlere başvururlar."²⁹¹

Bir önceki kuşağın Rus Marksistlerinden, Emeğin Kurtuluşu Grubu üyesi Pavel Borisoviç Akselrod (1850-1928) bir yerden sonra her dönemde Menşeviklerin sağında başı çekecektir. Lenin'in yukarıdaki yine *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*'den aktarılan partinin sağ kanadı Menşevikleri oluşturmuştur tespitine de somut bir örnektir.

Sosyal demokraside Ruslarla bir adım ileriye taşınan bölünmelerdeki sürekliliğin belli başlı temalarından birisi bu Jakobencilik ve Blanquicilik eleştirisidir. Lenin Blanquistliği kendilerini tanımlayan bir şey olarak hiçbir zaman kabul etmemiştir; ancak aynı durum Jakobencilik için geçerli değildir. Hem burjuva devrimi tartışmalarında hem de sosyalist devrimi yaparken Jakobencilik olduklarını gururla ve defalarca ifade etmiştir.

Menşevikler sıkça Bolşeviklere Jakobencilik ve Blanquicilik eleştirisi getirmiştir. İki şeyin yan yana kullanıldığı durumlarda farklı şeyleri ifade ettikleri düşünmek daha ilerletici olacaktır. Blanquiciliğin o güne kadarki Marksist literatürde Jakobencilığe göre daha açık bir karşılığı ve tanımı vardır. Bizzat Marx ve Engels'in özel olarak-Blanquistler üzerine değerlendirmeleri bilinmektedir. Louis Auguste Blanqui (1805-1881) ve Blanquiciler konusunda Marksistler arasındaki genel kabuller için ilk elden

²⁹¹ Age, s. 210.

şunlar söylenebilir: Komploculuk; sınıf mücadelesinin ve toplumsal formasyonun belirli yasalarının göz ardı edilmesi ve bunun bir tezahürü olarak devrimin nesnel bir olgu olmaktan çok kendisini devrim için yapılandırmış bir örgütün yetkinliğine dayandırılması. Bu yargılar Blanqui'nin devrimlerin tarihsel bir gelişimin ürünü, nesnel olgular oldukları yönündeki değerlendirmelerine²⁹² karşın düşüncesinin bütününe ve daha çarpıcı bir şekilde pratiğine bakınca da doğrudur.

1897 sonunda sürgünde kaleme aldığı *Rus Sosyal Demokratlarının Görevleri* yazısında Lenin, Piyotr Lavroviç Lavrov'un (1923-1900) eleştirisiyle birlikte Narodnaya Volya'yı düşünürken onları Blanquizm'le ilişkilendirmiştir.²⁹³ "Halkın İradesi için politik mücadele terimiyle politik *konspirasi* terimi eşanlamlıdır!"²⁹⁴ Bu öyledir ki Blanquist, komplocu gelenekler dışında bir siyasal mücadele tahayyül edemezler. Sosyal demokrasi siyasal mücadelenin alanını çok daralttığı ve mücadeleyi en yersiz araçlarla yürütmeye çalıştığı için konspirasiye inanmaz; onun devri kapanmıştır. Lenin özel olarak vurgulamamıştır ancak şu söylenmelidir: Narodnaya Volya'nın devletin üst kademelerindekilere yönelik suikastları -ki Lenin bunu ekseriyetle bireysel terörizm olarak anmıştır ve bu geleneğin sürdürülmesinin yarardan çok zararı olduğu düşüncesindedir- siyasal mücadelenin etkili ve başat bir aracı olarak

²⁹² "O kadar tesadüfi görünen devrimler, aslında uzun bir kuluçka döneminin ürünüdür." Blanqui'den aktaran Alan B. Spitzer, *L. Auguste Blanqui'nin Devrimci Teorileri*, çeviren Suphi Nejat Ağırnaslı, (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2013 [1957]), s. 146. Spitzer (1925-) aktarımının üzerine şöyle bir yorumda bulunmuştur: "O hâlde özlemi çekilen Devrim, hiçbir insanın yapamayacağı, yavaşça olgunlaşan güçlerin ürünüydü. Blanqui, Fransa'nın uzun süredir devrimci bir durumun tüm tarihsel koşullarını bünyesinde ete kemiğe büründürmüş olduğundan emindi. Dolayısıyla, onun devrimci eyleme dair entelektüel nitelendirmeleri pratik bir önem taşımadıkları gerekçesiyle bir kenara atılabilir. Kayda geçen başarısızlıkları, kesinlikle, kendi döneminin devrimci nesnel potansiyellerine dönük ısrarcı bir kayıtsızlığa delaletmiş gibi görünür. [...]" Bkz. Age.

²⁹³ Lenin, "The Tasks of the Russian Social-Democrats", *LCW*, Cilt-2, (Moskova: Progress Publishers, 1972 [1897]), s. 340.

²⁹⁴ Age. Paragrafin devamında da aynı sayfa referans alınmıştır.

kullanmasına emsal teşkil edecek bir pratik Blanqui (1805-1881) ve takipçilerince pek izlenmemiştir.

Lenin'e göre Blanquizm vb. komploculuk siyasetin öneminin abartılmasıdır. Ona göre Marksizm hem buna hem de siyasetin karalanmasına ya da oportünizme, reformizme indirgenmesine eşit derecede mesafeli bir öğretilerdir.²⁹⁵

Bolşeviklerin Blanquistliği sosyal demokrasi dışından, örneğin Kadetlerce de sıkça dile getirilmiştir. Lenin'in Menşeviklerin ılımlılığına vurgularını haklı çıkarır şekilde burjuvazinin RSDİP'teki tarafı bellidir. 1906 Mayıs'ında Kadetlerin yayın organı *Rech*'te (Söylev) “muhalefetin parlak başarısı defnedilmiş gözüken ve devrimci hareketi Blanquizm yoluna geri döndürmekle tehdit eden, Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin makul Azınlık'ının geçen Aralık'taki başarısız ‘silahlı ayaklanma’dan sonra [hareketi] başka bir yöne çekmek için o kadar üstün gayret sergilediği eski yanlısamaları diriltmiştir”²⁹⁶ denilmiştir. Menşevikler devrimin yükselişine mukabil, bir dönem Bolşeviklerle yakınlaşmış ardından *Rech*'te söylendiği gibi adanmış bir şekilde dümeni sağa kırmıştır. Akselrod'un temsil ettiği eğilim bu dönemde ağırlık kazanmıştır.

Lenin bu Kadet iddiasına yanıtında mevzubahis 1905 Aralık mücadelesine sahip çıkmış ve ‘orada yaşananlar Blanquizmin bir tecellisi midir?’ diye sorup ‘hayır’ demiştir. Çünkü “Blanquizm sınıf mücadelesini tanımayan bir teoridir. Blanquizm insanlığın ücretli kölelikten proleter sınıf mücadelesi ile değil ama küçük bir

²⁹⁵ Lenin, “A Protest by Russian Social-Democrats”, *LCW, Cilt-4*, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1899]), s. 177.

²⁹⁶ Lenin, “The Congress Summed Up”, *LCW, Cilt-10*, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906]), s. 392.

entelektüeller azınlığının tezgâhladığı bir konspirasi yoluyla kurtulacağını umar.”²⁹⁷ Aralık'ta böyle bir şey olmamıştır. Proletarya mücadelesiyle yarı-proleter ve kentli küçük burjuva kitlelerle köylüleri kendi tarafına çekmiştir. Burjuvazi Blanquizm umacısıyla halkın iktidar mücadelesini küçültmek ve eski rejimden tavizlerle kısıtlamak istemektedir. Sağ sosyal demokratlar Blanquizmi polemiklerinde retorik bir araç olarak kullanırken burjuvazi bu kelimeyi proletaryaya karşı bir silaha dönüştürmüştür.

Birkaç hafta sonra Lenin *Yoldaş Plehanov Sosyal Demokrat Taktikler Hakkında Nasıl Tartışıyor?* isimli yazısında, artık Menşeviklerin başındaki Plehanov'un Bolşevik taktiklere getirdiği eleştirilere yanıt vermiştir. Lenin Blanquist suçlaması karşısında bu kez şöyle demiştir: “Blanquistler komplocudur (hiçbir zaman genel grevden yana olmamışlardır); devrimci hükümetin önemini abartırlar.”²⁹⁸

Peki, Menşeviklerin Bolşeviklere bunlardan başka bir bağlamda bir Blanquizm eleştirisi olsa bu bütünüyle yersiz mi olurdu? Lenin'in örgüt modelinde gizliliğe ve profesyonel devrimcilere verilen önemin Blanqui yordamının bu yönleriyle ilişkilendirilmesi abes değildir. Lenin daha 1902'de, *Ne Yapmalı?*'da bu konuda hiç de alttan almayacağını açıkça ifade etmiştir:

“[P]ek çok kişi -anlaşılan B. Kriçevskiy de bunlara dâhil (*Raboçyeye Dyelo*, sayı 10, sf. 18)- sosyal demokratların, politik mücadelenin 'komplocu' anlayışına karşı her zaman yürütmüş oldukları polemiği yanlış anlıyor. Biz, politik mücadelenin onu komploya indirgeyen *daraltılmasına* her zaman karşı çıktık ve kuşkusuz karşı çıkmaya da devam edeceğiz. Ama bu elbette kesinlikle, sağlam devrimci bir örgütün

²⁹⁷ Age. Paragrafın devamının kaynağı da aynı ve takip eden sayfadır.

²⁹⁸ Lenin, “How Comrade Plekhanov Argues about Social-Democratic Tactics”, *LCW*, Cilt-10, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906]), s. 466.

gerekliliğini yadsıdığımız anlamına gelmez. Örneğin, önceki dipnotta adı anılan broşürde, politik mücadelenin bir komploya indirgenmesine karşı yürütülen polemikle birlikte, (sosyal demokrat bir ideal olarak) ‘mutlakiyetçiliğe öldürücü darbeyi indirmek için’ gerek ‘ayaklanmaya’ ve gerekse de ‘diğer bütün saldırı biçimlerine’ başvurabilecek kadar sağlam bir örgütün taslağı çiziliyor.’ Otokratik bir ülkede böyle sağlam bir örgüt, *biçimi* açısından ‘komplocu’ bir örgüt olarak da adlandırılabilir; çünkü Fransızca ‘*conspiration* (illegal/gizli)’ sözcüğü Rusça ‘*zagovor*’ (komplo) sözcüğünün karşılığıdır, illegallik ise böyle bir örgüt için mutlak bir zorunluluktur. İlegallik böylesi bir örgütün o derece zorunlu bir koşulu ki, diğer bütün koşulların (üyelerin sayısı, seçimi, görevleri vb.) onunla uyumlu olması gerekir. Bu nedenle biz sosyal demokratların komplocu bir örgüt kurmak istemekle suçlanmaktan çekinmemiz, büyük bir saflık olurdu. Bu suçlamalar ‘Ekonomizmin’ her düşmanı için, ‘Narodnaya Volyacılık’ suçlaması kadar gurur verici olmalıdır.’²⁹⁹

Lenin bu satırları henüz *İskra* Grubu’yken, geleceğin Menşevikleriyle beraber Ekonomizme karşı mücadele yürütürken yazmıştır. Onun açısından aradan geçen zamanda bu bakımdan değışen bir şey olmamıştır. Konspiratif denebilecek araçlar Bolşeviklerce etik ya da doktrin ilkeleri gereğı reddedilmemiştir; önemli olan politik ölçütlerdir. Hatta devrimci yükselişlerde taktik düzeyinde kalmak koşuluyla gerekli gördüklerinde bu türden pratiklere başvurmuşlardır. Buna mukabil, *Ne Yapmalı?*’daki prensipler ve bunların Lenincilerce tatbiki yukarıda gördüğümüz gibi Menşeviklerde Jakobenizm ve Blanquizm eleştirilerine neden olmuştur.

Lenin aktarılan pasajın ilk kısmında ifade etmiştir, sonraki bütün pratiğı de buna kanıttır: Onda sınıf mücadelesinin önemsizleştirildiğı ve devrimin toplumsal ve tarihsel bir fenomen olarak devrimci öznenin güç ve iradesinin ötesinde bir şey olduğunun yadsındığı Blanquist bir pratik ya da fikir yoktur. Lenin’in Blanquistlik ya da Narodnaya Volyacılık yerine Jakoben nitelemesini benimsemesi buradan başlar.

²⁹⁹ Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 152.

Çünkü ilk ikisi esasta iktidarın fethine yönelik bir araçlar seti üzerinden tanımlanır. Blanquistler ve Halkın İradesi'nin iktidar tahayyüllerinin Jakoben bir niteliğe bürünmeyi gözüne kestirmiş olma ihtimali de, muhtemelen, oraya benimsedikleri yordamlarıyla ulaşamayacakları kabulüyle Lenin tarafından göz ardı edilmiştir. Burada anılan Narodnikler iktidara hiç yaklaşmamıştır. Blanquistlerin bu şansa eriştiği tek örnek olan Paris Komünü Jakobencilik açısından ele alındığında pek parlak bir tabloyla karşılaşılmaz. Gerek Marx gerek Lenin Komün'ün Jakobence denilebilecek pratikler açısından sınıfta kaldığına birden fazla kez işaret etmiştir. Komün belli başlı meselelerde, devrimci araçlar ve otorite açısından zayıf davranmıştır.

Alman Sosyal Demokrat Modeli ve Menşevikler

Şimdi Blanquizm faslını, gerektiğinde yeniden dönmek üzere, bir kenara bırakıp Bolşevik-Menşevik ayrımını Jakobencilikle düşünmeye devam edebiliriz. İlk bölümde Lenin'in Rusya için iki devrim, iki gelişim modeli tahlilini ve bunlardaki tarihsel ve teorik tercihlerini görmüştük. Orada da başvurulan *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* 1905 Temmuz-Haziranı'nın bir ürünüdür. Lenin burada Devrim'le birlikte yeni bir döneme girdiklerini ve bunun sosyal demokrat pratiklerde yeni bir taktik setini gerektirdiğini öne sürmüştür:

“Politik özgürlük ve sınıf mücadelesinin büyük sorunlarını son tahlilde zor çözer, ve biz bu zoru hazırlamayı ve örgütlemeyi, bu zoru sadece savunmada değil, saldırıda da etkin biçimde kullanmayı başarmalıyız. Avrupa'da Paris Komünü'nden bu yana neredeyse kesintisiz hüküm süren uzun gericilik dönemi, bizi fazlasıyla sadece 'tabandan' eylem düşüncesiyle doldurmuş, bizi fazlasıyla sadece savunma savaşını

düşünmeye alıştırmıştır. Şimdi hiç kuşkusuz yeni bir döneme girmiş bulunuyoruz; politik sarsıntılar ve devrimler dönemi başlamıştır. Rusya'nın şimdi içinden geçmekte olduğu gibi bir dönemde, eski şablonlarla yetinmek caiz değildir. Tepeden eylem düşüncesini propaganda etmek, en enerjik saldırı eylemlerine hazırlanmak ve bu tür eylemlerin koşullarını ve biçimlerini incelemek gerekir.”³⁰⁰

Lenin burada Menşeviklerle, bu sıralar daha sık kullandığı tabirle “yeni ‘*İskra*’cılıkla” tartışmaktadır. Devrimci pratik savunma-saldırı, tabandan eylem-tepeden eylem ikilikleriyle düşünülmekte ve sosyal demokrasinin Jirondenlerine savunma ve tabandan eylem taktikleriyle sınırlılık atfedilmektedir. Tabandan eylem-tepeden eylem ikiliği en kestirmeden gidilecek olursa ‘iktidara gelecek miyiz, onun bir parçası olacak mıyız?’ meselesidir. RSDİP’in iki hizbi Devrim’in yükselişiyle kurulması gündeme gelebilecek bir Geçici Hükümet’e girip girmemeyi tartışmaktadır.

Böylesi bir ayrımı aramak için Büyük Devrim zamanına dönebiliriz. 1793’te 31 Mayıs-2 Haziran olayına kadarki süreçte Jirondenler Konvansiyon’daki desteklerini giderek kaybetmekle birlikte iktidarın bir parçasıdır. Bu ana yaklaştıkça onların ‘Devrim artık durmalı’ siyasetleri Paris halk hareketini bastırmak için tepeden eylemi çağırmıştır. Savunma-saldırı ikiliğiyle düşünüldüğünde Devrim’i ilerletmek isteyenlere karşı saldırı isteyen, karşı-devrimle ise uzlaşa değilse bile savunma siyaseti izleyen bir Jirondenlerle karşılaşılır. Yani bu ikilikler Menşeviklerle Jironden siyaseti ilişkilendirmeye pek olanak tanımamaktadır. Zati Menşevikler kendilerini ve proletaryayı Rus burjuva devriminin başat öznesi olarak da kabul etmemektedir. Jirondenlerse Devrim’i ilkin yükseltip 1792’den itibaren durdurmayı hedefleyecek kadar o tarihin öznesidir.

³⁰⁰ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s.27.

‘Devrim ilerletilmeli midir; bu zorlanmalı mıdır?’ sorusu bağlamında saldırı ve tepeden eylem taktikleri düşünüldüğünde 1793 Jakobenleriyle-Bolşevikleri, ikincilerinki henüz niyet düzeyindedir, eşleştirirken hiç de zorlanılmaz. Lenin aynı metinde günün sloganının “proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü” olduğunu;³⁰¹ bunun yeni iktidarın dayanacağı sınıfları içerdiğini ve yeni üst yapının diktatörlükle kurulacağı anlamına geldiğini; bunun karşı-devrimin şiddetine karşı şiddete, halkın silahlandırılmasına dayanacağını kaydetmiştir. “Her kim şimdi bu devrimci-diktatörlük sloganını, devrimci ordu, devrimci hükümet ve devrimci köylü komiteleri sloganını tanımiyorsa, o ya devrimin görevlerini hiç mi hiç kavramamakta, onun bugünkü durumun getirdiği yeni ve daha yüksek görevlerini belirleyememektedir ya da ama halkı aldatıp, devrime ihanet etmektedir, çünkü ‘devrim’ sloganını suiistimal etmektedir.”³⁰² Bu iktidar pratiği öngörüsü ve araçlar seti tarihte en çok ve ilk olarak, Jironenlerin tasfiyesi sonrası iç ve dış savaş karşısında gereken serbestiyi elde eden Jakobenlerin iktidarıyla ilişkilendirilebilir. Kapsamlı olarak ele alınacak burjuva devriminde Lenin’in Jakobenliğinin bu en önemli başlığı elinizdeki çalışmanın bir sonraki bölümünün konusu olacaktır.

Lenin’in dönem tarifi ve 1905’le kapandığını iddia ettiği bu kesitin eski şablonlarından çıkamadıkları yönündeki Menşevik eleştirisi önemlidir. Bolşevik-Menşevik ayrımının farklı örgüt modellerinin ötesinde bir şey oluşunun kök nedenlerinden birine ulaşmada bir kılavuz olabilir.

³⁰¹ Age, 146.

³⁰² Age.

Her ikisi de sosyal demokrasinin Ortodoks Marksist kanadındaki bu eğilimler *devrim* ve devrimci pratiğin nasıl olması gerektiği konusunda bambaşka sonuçlara ulaşmış ve bu yönlerde siyasetler izlemiştir. Önceki cümlede burjuva devrimi-sosyalist devrim gibi bir ayrıma gitmeden *devrim* denilmiştir. Çünkü Rusya'nın tanık olduğu 1905 ve 1917 Devrimlerinin her ikisinde de Bolşevik ve Menşevik teori ve eylemleri kendi içlerinde belli dönüşümler geçirmiş olmakla birlikte bazı temel farklarını hep korumuştur. Bolşevikler siyasete daha fazla alan açmış ve devrimlerin her ikisinde de daha ilerisini zorlamıştır. 1905 Devrimi'nin başlarındaki küçük bir kesit dışında Menşevikler 'burjuva devriminde iktidara gelmek ya da onun bir parçası olmak mı? Asla!' siyasetini yürütmüştür. 1917'de iktidarın paydaşı olmaları tarihin onlara bir cilvesidir. Lenin 1917'de devrim kurgusunu burjuva devriminden sosyalist devrime dönüştürdüğünde Bolşeviklerin iktidara gelişini yeni koşullar tanımlayarak bir nevi biraz ertelemiştir. Yani 1905'te olduğu gibi 1917'de de iktidarı almak ve devrimi daha ileri taşımak isteyenler Bolşeviklerdir.

Ayrımın örgütsel bir başlıktan ortaya çıktığı ve diğer alanlarda kendisine karşılıklar bulduğu söylenmişti. Peki, '1903 Ağustosunda, II. Kongre'de bölünmeseler de birkaç adım sonra yine çok benzer bir bölünme gerçekleşirdi' dedirtecek denli farklı siyasal konumlanışları, üstelik aynı kurama yaslanırken, nasıl almışlardır?

Bir avuç entelektüel dışında Ruslar, Marksizmi bu kuramın sosyalizmlerden biri olmanın ötesine geçtiği koşullarda, Avrupa'da ve bilhassa Almanya'da ciddi bir gövdeye ulaştığında tanımış ve benimsemiştir. Bu tanışma pasajdaki "Avrupa'da Paris

Komünü'nden bu yana neredeyse kesintisiz hüküm süren uzun gericilik dönemi”nde³⁰³ gerçekleşmiştir. Bu kesit bir yerden sonra Lenin'in sabitlerinden biri hâline gelen Fransız Devrimi'yle başlattığı tarih dönemlendirmesinde 1871-1905 evresidir.³⁰⁴ 1789-1871 Avrupa'da burjuva devrimleri dönemidir; 1905'le birlikte doğuda burjuva devrimler dönemi açılmıştır.

Lenin için 1871-1905 neden bir gericilik dönemidir? Çünkü devrimi yoktur. 1871'de Komün'ün ezilmesinden 1905 Rusyası'na kadar devrim ölçeğinde bir şey düşünüldüğünde en fazla yapraklar kıpırdamıştır. Gelgelelim aynı dönemde Marksizm diğer sosyalist akımları geride bırakıp göz ardı edilemez bir güç hâline gelmiştir. Dahası *SPD* örneğinde iktidara yürüyen bir parti modeline ulaşmış izlenimi vermektedir. Önceki bölümde de işlendiği gibi kendilerine has ve birkaç kez başarısızlığı görmüş devrimci gelenekleri olan Rusların ışığı burada görmesi çok doğal ve yerindedir. Eski Narodnik Plehanov Rus Marksizminin Babası unvanını bu süreçteki üretimiyle kazanmıştır.

Rusların teori ve pratik bakımdan palazlanmış hâlde bulduğu Marksizm üzerine birkaç şey daha söylenmelidir: Birincisi II. Enternasyonal sosyalizmi ya da onun belirleyici partisi *SPD* modeli olarak anılabilecek şey bir Marksizm olmakla birlikte, bu öğretinin belirli tarihsel koşullar altında ve belirli bir tarihsel gelişimle kazandığı bir formdur. Hatalı teşbihler pahasına birkaç çalılımlı laf edilecek olursa, Marx İsa'ysa II. Enternasyonal bir bakıma resmi kilisedir; Kautsky de onun papasıdır. Revizyonizm-

³⁰³ Age, s.27.

³⁰⁴ Lenin'in benimsediği tarih dönemlendirmesinin bütünü olmasa da 1848-1871, 1871-1905 ve 1905 sonrası üç evresinin temel eğilimlerini özetlediği bir metin için bkz. Lenin, “The Historical Destiny of the Doctrine of Karl Marx”, s. 582-585.

devrimci sosyalizm “bölünmesi”nde Kautsky bu Marksizmin sadık bir havarisiyse Bernstein Yahuda İşkaryotu’dur. Burada en az hatalı teşbih Bernstein için olmalıdır. Marx ve Engels’in siyaset tahayyülleri ve bütün siyasal pratikleri göz önüne alındığında Berstein’in başlattığı eleştiriden, revizyon girişiminden sonra kuramın kurucularının yaşasalarđı bu eğilimle aynı çatı altında tahayyül edilebilmesi çok zordur. Kautsky’yse Engels’in Bernstein’la birlikte başat emanetçilerinden biri olarak, Marksizmin en önde gelen otoritesi ve teorisyeni olarak, revizyonizmin *SPD* içerisindeki sert bir eleştirmeni olarak Plehanov’un tabiriyle ‘sosyal demokrasinin Dağ’ında’ kalanların -Lenin’in Menşeviklere Jirondenler demesinin aksine onlar da dâhil) bütününde- 1914’e kadar ağırlığını koruyabilmiştir. O tarihte küçük bir azınlık dışında *SPD*, Marksizmin Mont Blanc’ı emperyalist savaşta burjuvazilerinin yanında yer alarak Marx ve Engels’i mezarında ters döndürmüş; ortada ‘sosyal demokrasinin Dağı’ falan bırakmamıştır. Uluslararası sosyal demokrasinin önderlerinden hiçbiri için değilse bile Lenin için yaşanan şey böylesine büyük bir yıkımdır.

Bolşevik önderin Avrupa sosyal demokrat modelinin sadık bir takipçisi olduğu iddiasındaki Amerikalı akademisyen Lars T. Lih (1947-) *Lenin* biyografisinin *Giriş* bölümünde şöyle bir yargıda bulunmuştur:

“[Ana akım,] ders kitabı yorumu, Lenin ile Avrupa sosyal demokrasisinin geri kalanı arasında temel bazı karşıtlıklar görür. Onlar iyimserken, Lenin karamsardır. Onlar kaderciyken, Lenin iradecidir. Onlar demokratikken, Lenin seçkincidir. Onlar bir kitle hareketine kendilerini adanmışken, Lenin komplocudur.

Gerçekte ise Lenin, Avrupa sosyal demokrasisi içinde güçlü kökleri olan son derece iyimser, hatta romantik sayılabilecek, ilham verici bir sınıf liderliğini temel alıyordu. [...]”³⁰⁵

Lih’in tezi farklardan çok ortaklıklara ve aradaki ardılığa odaklanmıştır ve bu bakımdan doğrudur. Karşıya aldığı yorum Lenin’e pek de iyi duygular beslemeyen ana akım yaklaşımdır. Lih’in kitabının savını temellendirirken özel olarak işlediği Lenin-Kautsky ilişkisi³⁰⁶ içinse şu söylenmelidir: Elbette Kautsky uluslararası sosyal demokrasiye Lenin’in en önemseddiği kuramcıdır. Ancak Lih’in resmettiği kadar şaşmaz bir otorite ve dahası Marx ve Engels’in mertebesine ikirciksiz ve tek başına eklenebilecek bir figür değildir. Kautsky bilhassa Rus sosyal demokrasisinin gündemleri üzerine konuştuğunda Lenin kendilerinden yana bir tutumsa ‘bakın

³⁰⁵ Lars T. Lih, *Lenin*, çeviren Aslı Önal, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, (2017 [2011]), s. 20-21.

³⁰⁶ Lih’in rafine ve güçlü bir edebî kurguya dayanan eserinde bu iddiasını ifade ettiği birkaç vurucu örnek şöyledir: “[Kautsky’nin] Rus Sosyal Demokrasisi ve kişisel olarak Lenin üzerindeki etkisi sonsuzdu [...]” Bkz. Age, s. 50-51. “Lenin’in 1914 sonrası Kautsky ile ilgili duygularının yoğunluğu, ihanete uğramış bir aşıkinkileri andırır -ve belki de bu meseleye yaklaşmanın en iyi yolu budur. Lenin Kautsky’den nefret ediyordu, çünkü Kautsky’nin kitaplarına âşıkı.” Bkz. Age, s. 148. Bu iddia için en azından şu söylenmelidir: Siyasette eskiden aynı cephede olunan birine büyük bir nefretin doğması için öncesinde aşk şart değildir; belli bir saygı ve yoldaşlık duygusu de pekâlâ yeterlidir; Kautsky Lenin için büyük saygı duyduğu bir yoldaşıydı. Ki bu saygı da savaştan epey önceki RSDİP tartışmalarında Kautsky’nin aldığı kimi pozisyonlarla sarsılmıştır. Lih’in bir başka önermesi de şöyledir: “Senaryosuna, [Lih’e göre Lenin’in kariyerinin hemen başlarında Rusya için geliştirdiği üç aşamalı stratejisine] olan bu duygusal adanmışlığı, Lenin’in onu mümkün olan en sağlam otoriteye dayandırmak istemesine neden oldu. Bu, Lenin’in Marx ve Engels’in yazdıklarıyla olan aşk ilişkisini (ki bu ifade kesinlikle abartılı değildir) de açıklar. Dahası, başlangıçta Eski Bolşevizmin temel fikirlerine otoriter bir onay mührü vuran, fakat sonrasında (Lenin’e göre) kendi öğütlerine uymayı başaramayarak Lenin’in zihninde en önde gelen dar kafalı ve dönüğe dönüşen Kautsky ile olan müebbet aşk-nefret ilişkisini de izah eder.” Bkz. Age, s. 225.

Bu çalışmada Lenin’in Marx ve Engels’in metinlerine olan sonsuz aşkına Lih gibi tanıklık ettiğimi ve bu tutku ve özdeşleşmenin Lenin’i çağdaşları arasında gerçekten özgün bir yere yerleştirdiğini düşünüyorum. Ne ki Lih’in iddiasının aksine, böylesi bir tutku ve özdeşleşmeyi Kautsky’nin metinleriyle kurduğu ilişkide gözlemlemedim. Lenin Marx ve Engels’te kendi siyaset tahayyülünü görmüştür, kendisindeki özü onlarınkiyle yeniden harmanlamıştır. Kautsky’yle ise aynı teorik çerçeveyi benimsemelerine karşın siyaset kavrayışlarında büyük ve temel farklar vardır.

Örneğin Kautsky demokrasiye kendinde bir değer atfeder ve bu onun için ilkesel bir şeydir; dahası ona göre “eğer herhangi bir demokratik ilke varsa, o da azınlık üzerinde çoğunluğun egemen olmasıdır, tersi değil[dir.]” Kautsky’den aktaran Lenin, *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*, s. 232. Eğer siyaset tahayyülünüzde böyle bir demokrasi kurucu bir şeyse, SPD içinde parti çoğunluğu istediği için savaş kredilerine onay verebilir ya da toplumun çoğunluğu devrimci bir havada değilse, devrimci bir durumu reddedebilirsiniz...

gördünüz mü' demiş, belli yönleri işine gelmediğinde onun savlarını rehabilite etmiş, bu bile mümkün değilse karşıya almıştır.

Lenin'in de gövdesine ve kazanımlarına öykündüğü ve Kautsky'de somutlanan teorik önderliğini önemseydiği Alman sosyal demokrat modeline sadakat Menşeviklerin Bolşeviklerden temel bir farkıdır. Lih'in bakışından çok ana akım Lenin imajına yakın olan, Polonya göçmeni Amerikalı tarihçi Abraham Ascher (1928-) Menşevikleri kendi metinleriyle birlikte sunduğu çalışmasında, II. Kongre'deki demografik dağılımla ilişkilendirerek, Batı sosyal demokrat modeli meselesinde şöyle bir yargıda bulunmuştur:

“Her iki gruba da entelektüeller egemen olmakla birlikte, Menşevikler Rusya İmparatorluğu'ndaki azınlık grupların üyelerine, Bolşeviklerden çok daha çekici geliyorlardı. Menşevik harekette Gürcüler ve Yahudiler özellikle önemli bir rol oynuyorlardı. Yahudilerin ağırlığı, bölünmenin başlangıcından itibaren çok açıktı. İkinci Kongre'ye katılan 57 devrimciden 25'i Yahudi idi: Bunların altısı Bund'a (Genel Yahudi İşçileri Birliği) dâhildi, 4'ü Bolşevik ve 15'i de Menşevik'ti (topu topu, yalnızca 17 Menşevik delege vardı). Menşevizmin, Batı'ya yönelişi -Bolşevizmin yoksun olduğu bir boyuttu bu- Rusya ötesindeki dünya ile bağlarını geleneksel şekilde koruyan ve daha kozmopolit kent merkezlerinde kökleşme eğilimi taşıyan Yahudi entelektüellerin işgal ettiği önemli yerle açıklanabilir. [Bilhassa bu, Menşeviklerin] Batılı (özellikle de Alman) sosyalist partilerin kitlesel yapısına ve saflarındaki çeşitli görüşlere hoşgörü gösterme eğilimine hayran oldukları anlamına geliyordu. Kuşku yok ki birçok Menşevik bu partilere, Rusya sosyal demokrasisi için birer model gözüyle bakıyordu. Aynı zamanda, onların Batı'ya yönelimleri, temelde tarımın egemen olduğu Rus toplumunun doğasını neden tam olarak anlayamadıklarını açıklamaya da yardımcı olabilir. Bolşeviklerden farklı olarak Menşevikler, ülkede o sırada en büyük grup olan köylülere çekici gelebilecek bir program hazırlayamadılar.”³⁰⁷

³⁰⁷ Abraham Ascher, *Rus Devriminde Menşevikler*, çeviren Celal Kanat, İstanbul: Metis Yayıncılık (1992 [1976]), s. 15-16. Pasajda [] içerisindeki kısımda İngilizcesiyle karşılaştırarak bir düzeltmeye

Menşeviklerdeki bu Yahudi yoğunluğu ilginçtir ve salt tesadüfi gözükmemektedir. Ancak Ascher'in Menşeviklerin Avrupa partilerini model almasıyla bunun arasında bir korelasyondan öte bir nedensellik kurması kendi başına yeterli gözükmemektedir. Dahası Bolşeviklerin Batıya yönelmediği savı karşısında Lih'in 'Lenin de bu geleneğin bir parçasıydı' iddiası daha ikna edici gözükmemektedir. Yine de Bolşevikler ve Menşevikler arasında Batı Avrupa ve özellikle Alman örneğiyle kurulan ilişkinin niteliği konusunda bir fark olduğu kesindir. En az bunun kadar kesin olan bir diğer şey de Ascher'in köylü meselesi üzerinden işaret ettiği gibi Bolşeviklerin ülkelerinin özgünlüğünün hakkını vermek için daha esnek ve gayretkeş olduklarıdır. Bu noktada, Lenin'in köylülük ve siyasal temsilcilerine burjuva devrimi ve Jakoben toplumsal proje bağlamında bakışının ele alındığı önceki bölüm hatırlatılabilir. Bolşeviklerin mevzubahis modeli, daha doğrusu bunun Menşeviklerdeki kavramşını zorladığı, ona aşına olmayan şeyleri denediği her durum Menşeviklerde bir baş ağrısı yaratmıştır.

Menşeviklerin Batı Avrupa ve bilhassa *SPD* sosyal demokrasisini model alışı üzerine iki önemli şey daha söylenmelidir. Birincisi Menşeviklerin doktriner oluşudur. Onlar verili ve doğru kabul ettikleri bir sosyal demokrat praksisin dışına çıkmamak gerektiği düşüncesindedir. 1917'deki tutumları ve yenilgileri üzerine olmakla birlikte Ascher da Menşeviklerin doktrinerliklerine ve bunun onları Bolşevikler karşısında zayıf düşürdüğüne işaret etmiştir.³⁰⁸

gidilmiştir. Bkz. Abraham Ascher, *The Mensheviks in the Russian Revolution*, New York: Cornell University Press, 1976.

³⁰⁸ Ascher çıkardığı Menşevizm panoramasının Sonuç kısmında onların doktrinerliğinin altını iki kez çizmiştir. Birincisi şöyledir: "[...] Ancak bunların yanı sıra, Menşeviklerin öğretiyeye katı bağlılıklarının da burada kritik bir rol oynadığını pek az kişi yadsıyacaktır. Menşeviklerin çoğu ancak kapitalizm uzun bir zaman süreci içinde gelişip güçlendikten sonra proletaryanın devlet denetimini alması gerektiğine ilişkin, partinin benimsemiş olduğu dogmayı bir yana atamıyorlardı. [...]" Bkz. Ascher, *Rus Devriminde Menşevikler*, s. 52. İkincisi Sonuç kısmının son cümleleridir: "[...] Menşeviklerin katı dogmatizminin

1793 Fransası ve 20. yüzyıl ilk çeyreği Rusyası arasında bu başlıkta da ortak bir örüntü vardır denilebilir. Devrimlerin ihtiyaçları her iki kesitte de öznelerden o güne kadar doğru bildiklerini bir kenara bırakmalarını beklemiştir. Genç Marx'ın Jironenlerin düşüşüne Konvansiyon'da Sarthe vilayeti mebusu olan Rene Levasseur'ün (1747-1834) hatıratında getirdiği yorumu benimseyerek ileri sürdüğü açıklama onların doktrinlerinin cumhuriyetçi Fransa'nın yıkımı anlamına geldiğiydi.³⁰⁹ Bu doktrin önceki alt bölümde işaret edildiği gibi liberalizmdir. 1793'te Devrim'in gündemine bireysel hak ve özgürlüklerin, burjuvalarınki de dâhil mülkiyet hakkının ve serbest piyasanın dokunulmazlığının ihlal edilmesi girmiştir. Paris halkı Cumhuriyet'in kurtarılması için Konvansiyon'dan bunları beklemiştir. Jironenlerin doktrini bu talepleri kabul etmelerine engel olmuştur. Robespierre ve yakın çevresinde bu liberal kaidelerin pek hükmü olmasa da Jakoben bütünde tesirleri vardır. Velhasıl bu fikirler devrimci özne tarafından bir kenara itilmiş; oyun için yeni kurallar tanımlanmıştır.

Tarihteki ilk büyük devrimdeki bu örüntü, ikincisine tanıklık edecek Rusya'da Lenin'in özgünlüğünün de özel katkısıyla daha önceden kendisini ortaya koymuştur. Menşevikler 20. yüzyılın başından bu yana ülkelerinin içinde olduğu krizde doktrinlerini devrimci bir yönde dönüştürmekten imtina etmiştir. Devrimlerin belli doktrinerlerle daha bir kan uyuşmazlığı vardır.

onları, strateji ve taktiklerde, kendilerini katlanmak zorunda kaldıkları kaderden kurtarabilecek değişiklikler yapmaktan alıkoymuş olduğundan pek az kuşku duyulabilir. Onlar Lenin kadar esnek, becerikli ve ilkesiz bir kişiyle rekabet ederken, ilke sahibi insanların şansa bel bağlayamayacağını anlayamadılar." Bkz. Age, s. 54.

³⁰⁹ Bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde Bölüm 4.1.

İki Marksist Siyaset Yatağı: Dağlık ve Düzlük

Tam bu noktada Menşevik varoluş ve siyaset tahayyülüyle Bolşeviklerinkilerin farkını ortaya koyan bir temaya bakmak yerinde olacaktır. Bu mesele Lenin'in tarafları devrimci dönem-barışçıl dönem, dağlık yol-düzlük yol ikilikleriyle anlayıp sunduğu bir farklılık üzerinedir. 1905 Ağustos tarihli *Kara Yüzler ve bir Ayaklanmanın Örgütlenmesi* yazısında Lenin devrim-doktrin ilişkisine bakışını şu şekilde ifade etmiştir:

“Bir ayaklanmanın gerekliliğine dair teorik tartışmalar yapılabilir ve yapılmalıdır ve bu konudaki taktik kararlılıklar dikkatli bir düşüncenin ve tasarlanmanın çıktısı olmalıdır; bu sırada kendiliğinden olayların her türlü filozofça düşünüşten bağımsız, kendi otoriter yolunu izleyeceği unutulmamalıdır. Rus yaşamında yüzyıllardır biriken mahşeri çelişkilerin kitleleri öne çıkararak, barışçıl ilerlemeye dair köhne ve ölü öğretileri çöp yığına göndererek şu an karşı koyulamaz güçle olgunlaşmakta olduğu unutulmamalıdır. Her türden oportünistler bize şunu anlatmayı seviyor: Hayattan öğrenin. Ne yazık ki, onların hayattan kastettiği sadece barışçıl dönemlerin, hayatın neredeyse hiç ilerleme kaydetmediği zamanların durgun suyudur. Bu kör insanlar her zaman *devrimci* hayatın derslerinin *gerisinde kalırlar*. Onların ölü doktrinleri her zaman, hayatın -kitlelerin en yaşamsal çıkarlarını içeren- en geniş kapsamlı taleplerini ifade eden devrimin fırtınalı sağanağının gerisine düşer.

Örneğin, hayat tarafından verilen bu derslere rağmen sosyal demokrasinin belli bir grubu tarafından ayaklanmanın komplocu görünmesi tehlikesi hakkında, onun gerekliliği sorununda dar bir 'Jakoben' yaklaşım hakkında, yaklaşan siyasal olaylarda maddi güçlerin önem ve rolünün abartılması hakkında şikayetlerinin ne kadar saçma olduğunu görün. Bu şikayetler, bir halk için en gerçek ve yaşamsal ihtiyaç hâline gelmekte olan bir ayaklanmanın arifesinde, tam da kitlelerin tüm 'konspirasiler'den en uzak olduğu, Kara Yüzlerin günahları yüzünden bir ayaklanmaya yüz tuttuğu bir

zamanda başladı. *Kötü bir doktrin iyi bir devrim tarafından mükemmelen düzeltilir.*”³¹⁰

Lenin'deki devrimci dönem-durgun/barışçıl dönem ikiliği ve bunun Bolşevikler ve Menşeviklerle, sosyal demokrasinin Jakobenleri ve Jirondenleriyle eşleştirilmesi tam da böyle bir şeydir. Devrim ve doktrin Menşeviklerin durumunda uyuşmazlık yaşarken Lenin devrimin doktrin sağaltıcılığı vardır demektedir. Aktarılan parçadaki son yargıda Rusya'daki Menşevik örgütlerin Bolşeviklerin anladığı anlamda devrimci bir çizgiye yönelişi dayanak alınmıştır. Bunun karşısında hariçteki Menşeviklerin cansız, ruhsuz doktrinleri vardır.³¹¹

Lenin pasajda her türden oportünist derken eski Legal Marksist Struve'nin editörlüğündeki, liberal burjuvazinin sözcüsü *Osvobojeniye* (Kurtuluş) mecmuasından Menşeviklere uzanan geniş bir yelpazeye işaret etmektedir. O zaman, oportünizm sadece sosyal demokraside ayıplı bir durumdan fazlasıdır. Lenin birkaç ay sonra anayasal demokratları, Kadetleri kuracak Struve'lerin halk isyanı karşısındaki korkusuna, otokrasiyi haklı göstermesine ve irtica karşısında kişiliksizliğine işaret edip oportünistler demiştir.³¹²

Bolşeviklerin lideri devrim ve bu yüzden devrim odaklı bir tarih tahayyülünde saplantılıdır. Ancak bu, devrimsiz dönemlerde işçi sınıfı ve devrimciler için hiçbir ilerleme kaydedilemeyeceği gibi bir körlüğe vardırılmaz. 1906 Martı'nın ürünü *Kadetlerin Zaferi ve İşçileri Partisinin Görevleri* broşüründe Lenin “biz devrimciler

³¹⁰ Lenin, “The Black Hundreds and the Organisation of an Uprising”, *LCW*, Cilt-9, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 201-202.

³¹¹ Age, s. 202-203.

³¹² Age, s. 201.

gerici dönemlerin devrimci rolünü inkâr etmekten uzağız” diyecektir.³¹³ Bir kere Marx ve Engels’in yaşamları buna bir kanıttır. 1848’in tüm Avrupa’daki yenilgisinden sonraki dönemde kat edilen bir yol vardır. Söz konusu gerıcılık döneminde üretim tarzında önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Lenin işin öznel, düşünsel boyutunu siyasi bir liderin hapislik zamanında yoğun bir entelektüel faaliyet için fırsat bulmasına benzetmiştir. Gerıcılık ve durgunluk dönemlerinde fikir emekçileri sakin kafayla geçmişin bir değerlendirmesini yapar, yeni sistemler ve metotlar geliştirirler. Lenin 1848 sonrasındaki kesitin bakiyesi olarak Marx’ın *Kapital*’ini anmıştır.

Yine aynı metinde Lenin Marx ve Engels’in bir paradoks gibi gözükten farklı iki siyasetine işaret etmiştir. Tarihsel materyalizmin kurucuları devrimci evrede burjuva demokratlarını, 1848 Almanyası’nda burjuva-demokratik uzlaşmacıları yerden yere vururken durgun bir dönemde, 15 yıl sonra, 1860’ların anayasal çekişmesinde işçilere burjuva demokrasisini desteklemelerini salık vermiştir. Lenin’e göre bunda bir tutarsızlık yoktur; devrimci dönemlerle durgun dönemlerin siyasetleri başkadır.³¹⁴ İşte bu devrimci dönem-durgun dönem ikiliği onun Menşeviklerle polemiklerinde en sık başvurduğu mekanizmalardan biridir. Lenin’e göre onlar Rusya’nın devrimci evresinde durgun bir dönemin siyasetini savunmaktadır.

Ne ki 1905 Devrimi başarısızlığa uğramıştır; 1907’de devrimin artık geri çekilmekte olduğunu anlaşılmış ve üzerine bir gerıcılık dönemi gelmiştir. Devrimin düşüşünden sonra Lenin zaman zaman, ‘ileri adım atarlarsa destekleriz’ gibi beyanlarda bulunsa da burjuva demokrasisini, daha doğrusu Kadetlerde somutlanan *burjuva liberalizmini*

³¹³ Lenin, “The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers Party”, s. 256-257. Paragrafın devamında da aynı sayfalar referans alınmıştır.

³¹⁴ Age, s.261-262.

desteklemek için durgun bir dönemde olmak bile ona göre makul bir gerekçe değildir. Lenin'deki ince bir ayrım düşünülerek *burjuva liberalizmi* diye düzeltmeye gidilmiştir, çünkü önceki bölümde gördüğümüz gibi Lenin burjuva demokrasisiyle sistematik olarak daha solu, Trudovikleri, Narodnikleri kastetmiştir.

Bolşevik lider 1905 öncesinde ileri adım atmaya yeltendiklerinde burjuva liberallerini desteklemeyi, ileri itmeyi önemli ve gerekli görmüştür. Ancak 1905 Devrimi'nde burjuvazinin pratiğinden sonra, burjuva liberalizminin yeniden devrimin öngünündeki gibi bir iki ileri adım atabileceği varsayımıyla -19. yüzyıl Avrupası'na bakıp bu, teorik bir ihtimal olarak kabul edilse de- hareket etmemiştir. Bolşevikler, bilhassa 1905'ten sonra, dereyi görmeden paçaları hiç sıvamamıştır.³¹⁵

Bu burjuvazi karşısındaki tutumdur. Peki devrimci öznenin kendisi, parti? Devrim'in yenilgisi ve karşı-devrimin doğal sonuçlarından biri hayal kırıklığı ve buna mukabil doğru bilinenlerin sorgulanmasıdır. RSDİP'in her iki hizbinde de yeni eğilimler ortaya çıkmıştır. 1907'de Bolşeviklerde biri Duma'dan vekillerini geri çağırılmaları gerektiğini öne süren Otvovistler, diğeri vekillerin partiye tam bağımlı kılınması gerektiğini söyleyen Ültimatovistler olmak üzere iki sol hizip ortaya çıkmıştır. Ama

³¹⁵ Buna bir örnek Lenin'in 1909 Nisanı'nda yazdığı *Burjuvazinin "Sola Çark Edışı" ve Proletaryanın Görevleri* yazısıdır. Kadetleri bırakın Oktobristler de feodalist toprak ağaları güdümündeki Duma ve çarizmin buna denk düşen siyaseti karşısında bir süredir homurdanmaktadır. Bir dizi yerel ve ulusal ticaret ve sanayi çevresi de son yıllarda toprak ağası yanlısı siyasadan tatminsizliğini dile getirmektedir. Başlığını Martov'un *Burjuvazinin "Sola" Çark Edışı* yazısına göndermeyle belirleyen Lenin devrim yokken, henüz bir sınıf olarak iktidarın bir paydaşı sayılamayacak burjuvazi konusunda Menşeviklerle farklarını şöyle sezdirmiştir: "Menşevik yayınlar da dâhil [!] liberal basın bu türden her bir haber parçasının üzerine atladığını ve binbir çeşitlemeyle liberalizmin yeniden doğuş ve yenilenmesi olarak parlattığını birinin eklemesine gerek yoktur." Yani sosyal demokraside dereyi görmeden paçaları sıvayanlar vardır. Bkz. Lenin, "The 'Leftward Swing' of the Bourgeoisie and the Tasks of the Proletariat", *LCW, Cilt-15*, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909]), s. 395-396.

Lenin'in aynı metinde burjuvazinin bir kez devrim yükseldiğinde bir yerden sonra karşı-devrim cephesine geçmesinin sonraki zamanlarda onun yeniden belirli ölçüde sola meyletmesine engel teşkil etmediğine tarihsel referans olarak 1789 Fransız ve 1848 Alman devrimleri ve takip eden on yıllara işaret etmiştir. Bkz., s. 397-398.

çoğu zaman olduğu gibi esas yıkıcı güç sağdan gelmiştir: Tasfiyecilik (likidasyonculuk). Lenin 1914 Nisanı'nda bu bölümde şimdiye değin işlenen bölümlere tasfiyeciliği de katarak şöyle bir dönemlendirmeye gitmiştir: “[...] Rusya’da entelektüalist küçük burjuva oportünizmi kendisini ilk olarak Ekonomizm ve ‘Legal Marksizm’ biçiminde (1895-1902), sonra Menşevizm biçiminde (1903-1908) ve nihayet tasfiyecilik biçiminde (1908-1914) ortaya koymuştur.”³¹⁶

Menşeviklerde belirleyici bir gövdeye ulaşan tasfiyeciler yenilginin bakiyesini devrim dönemi radikalizmine kesmiş ve illegalitenin tasfiye edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun karşısında Plehanov önderliğinde Parti-tarafı Menşevikler grubu ortaya çıkmış ve tasfiyecilik karşısında Bolşeviklerle ittifak kurmuştur. Bolşeviklerde baş gösteren hizipler devrimci zamanın Bolşevik tutumlarıyla analitik olarak daha yakındır ama ortodoks Bolşevikler artık geri çekiliş dönemine uygun bir çizgi tutturmak gerekli demektedir. Bolşeviklerde hizipler bütün karşısında azınlıktayken, Menşeviklerin ezici çoğunluğu tasfiyecidir.³¹⁷ Lenin yine kendisine has tarzıyla Menşeviklerin likidasyoncu sağıyla, anılan Bolşevik sol hizipleri tasfiyecilikte birleştirip³¹⁸ partiyi ve illegaliteyi muhafaza etmeyi mücadelenin merkezine almıştır. Bolşeviklerin iki sol hizbinin alt edilmesi 1909’u bulmuştur. Rusya’da ortalık biraz kıpırdanmaya görsün Bolşevik-Menşevik temel ayrımı yeniden tayin edici hâle gelmiştir.³¹⁹ Ruslar yine

³¹⁶ Lenin, “Concluding Remarks to the Symposium *Marxism and Liquidationism*”, *LCW*, Cilt-20, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1914]), s. 269.

³¹⁷ Lenin, “The Liquidation of Liquidationism”, *LCW*, Cilt-15, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909]), s. 453.

³¹⁸ Age.

³¹⁹ Gérard Bensoussan, Georges Labica, *Marksizm Sözlüğü* içinde “Bolşevizm” başlığı, s.138. Burada RSDİP’in iki kanadında ortaya çıkan hizipler, birleşme ve Bolşevik-Menşevik nihai ayrışması şöyle betimlenmiştir. “[...] Bolşevikler devrimci umutların sönmesinin yarattığı hayal kırıklığıyla bölündüler. İçlerinden bazıları Menşeviklerle uzlaşmayı isteseler de, Bogdanov, Lunaçarski ve Krassin’in etrafındaki çoğunluk siyasi ve felsefi bir sol oluşturdu ve tüm yasal eylemleri reddetti. 1908’de,

Batılı yoldaşlarının aklının almayacağı şekilde bölünmüştür. 1911’de Plehanov’la kurulan ittifak bozulacak ve 1912’de RSDİP(B) ve RSDİP(M) olarak nihai ayrılık gerçekleşecektir.

Lenin 1909’da devrimin geri çekilişine nihayet kendisinin de kesin olarak iktidar olmasıyla yeni bir mücadele dönemi tarifi yapmıştır:

“Devrim süresince ‘Fransızca konuşmayı’ öğrendik, yani harekete en büyük sayıda kışkırtıcı sloganlar sunmayı, kitlelerin doğrudan mücadelesinin enerjisini yükseltmeyi ve ölçeğini genişletmeyi öğrendik. Şimdi, bu durgunluk, gericilik ve dağılma döneminde ‘Almanca konuşmayı’, yani sistematik, süreğen, adım adım ilerleyerek, santim santim kazanarak yavaş çalışmayı (işler yeniden canlanana kadar bundan başka çıkar yol yoktur) öğrenmek zorundayız.”³²⁰

Lenin’in böyle bir rutine çok hevesli olmadığı, bunu koşulların bir gereği olarak gördüğü bellidir. Sanki, Almanca konuşmayı öğrenmek ona pek çekici gelmemiştir. 20. yüzyıl başı Rusyası gibi bir ülkede Lenin tıynetinde birinin istikrarlı bir şekilde ‘ne yazık ki, herhâlde artık durgun bir döneme girdik’ diyebilmesi için epey bir süredir yaprak kırıdamamış olmalıdır. Ne ki Rus tarihsel bloğunun öylesi bir durgun dönem beklemek için ne mecali vardır ne de tarih ona böyle fırsat tanıyacaktır.

Aslında, Lenin kendileri dâhil sosyal demokrasideki dağılma emarelerine karşın ‘bir nefes alalım, yeni bir yükselişe kadar sakince mayalanalım’ eğilimine bile

Otzovistler Bolşevikler içinde etkiliydiler. *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* (1909) Lenin’in Bogdanovcuların partiden ayrılması pahasına üstün geldiği zorlu bir dönemde yayınlandı. Menşeviklerin ‘tasfiyecilerin’ etkisiyle daha çok bölünmesine ve örgütsüzleşmesine rağmen, Lenin Bolşevizmin birliğini korumayı başardı ve birkaç birlikçi girişimden sonra, Ocak 1912 Prag konferansında nihai ayrışmayı kabul ettirdi. Bu ayrışma 1911’den beri kitlelerin yeniden harekete geçmesi ve Bolşeviklerin proletarya üzerindeki etkilerini arttırmaları nedeniyle daha gerekli hâle gelmişti. Bolşevikler 1912 sonbaharındaki IV. Duma seçimlerinde tüm işçi vekilliklerini kazandılar. Yeni bir hamlenin Rus emekçi kitlelerini ayağa kaldırdığına inanan Lenin partinin atılımlarının Menşevizm ile olan son organik bağların korunmasıyla kısıtlanmasını kabul edemezdi.” Bkz. Age.

³²⁰ Lenin, “The Liquidation of Liquidationism”, s. 458-459.

tahammülsüzdür. Bir bütün olarak Menşeviklerse Rusya’da sosyalist bir pratik için en azından belli bir süreliğine böyle bir dönemi gerekli görmektedir. Bolşevik lider 1913 Eylülü’nde kıdemli devrimci Vera Zasuliç’in (1849-1919) aynı yılın Temmuzu’nda yayınlanan bir makalesini hedef almıştır. Ona göre metin tasfiyeciliğin mükemmel bir savunusudur.³²¹ Lenin Menşevik yazardan parantez içinde küçük notlarla işaretlediği şöyle bir iddia aktarmıştır:

“Örgüt, Parti için gereklidir. Ama örgütün bütün Parti’yi herhangi uzun bir dönem boyunca kucaklaması ve (!) tek ve aynı formda ve tek ve aynı kurallar setinde güzel güzel var olması sadece (bunu dinleyin!) Rus sosyal yaşamı bir yasallık sistemi kazandığında ve onu (eğer Rusya’da bir kez sağlamlaştırılabilirse) sağlamlaştırdığında ve nihayet düz bir yolda ilerlediğinde; zaman zaman yükseldiği, zaman zaman irticanın cehennemine çarptığı, aldığı yaralardan kurtulduğunda yeniden yokuş yukarı tırmanmaya başladığı ivmelenen bir hızla tüm bir yüzyıl boyunca takip ettiği dağlık yolu geride bıraktığında mümkündür.”³²²

Lenin Zasuliç’in bu iddiasını, ‘dağlık yolda bu iş olmaz’ inancını liberallere atfetmiştir: “Bu ziyadesiyle hatırı sayılır bir argümandır ve liberaller ve *Vekhi*’ye aittir; *düz yola* ulaşana kadar her şey pis ve fenadır; Parti bir parti değildir ve siyaset siyaset değildir. ‘Düz yol’da her şey ‘düzenli’ olacaktır ve ‘dağlık yol’da kaostan başka bir şey yoktur.”³²³ Lenin’in hiddetle karşı çıktığı bir diğer Zasuliç argümanı da Batı’daki herhangi bir sosyalist partiye katılmak için her türlü hakka sahip olacak geniş bir işçi kesiminin Rusya’da sadece resmen katılabilecekleri bir partiden mahrum olduklarıdır. Demek ki Parti bu işçiler dışındakilerden oluşmaktadır, demek ki Parti partinin dışında

³²¹ Lenin, “How Vera Zasulich Demolishes Liquidationism”, s. 394.

³²² Zasuliç’ten aktaran Lenin, bkz. Age, s. 403.

³²³ Age, s. 404. Paragrafın devamında belirtilen ve bir sonraki sayfa referans alınmıştır.

kalanlardır. Lenin'in cephesinden bakan biri için Zasuliç'e göre Parti yoktur, olan da tasfiye edilse olur. Bolşevikler için tasfiyecilik böyle bir şeydir.

Rus sosyal demokrasisinde iki ayrı kozmosun mücadelesinin geçici bir görünümü denilebilecek tasfiyecilik tartışmasından sıyrılrsa dahi orta da iki yol vardır: Düzlük yol ve dağlık yol. Mesele 1909-1913 tasfiyecilik tartışmasının öncesinde olduğu gibi sonrasında da devam etmiştir. Sosyal demokrasinin Jakobenleri-Jirondenleri ayrımının bin türlü görünümü içerisinde kapsayıcı bir metafordur bu dağlık yol-düzlük yol ikiliği. Bu zıtlık ilk bölümde işlenen Rus burjuva devriminin izleyebileceği iki hat, Alman ve Fransız yolları dikotomisinin tam izdüşümü olmasa da analitik ve teorik bir eşleniğidir.

Başka faktörlerle birlikte Bolşevikler ve Menşevikler devrim tartışmalarının da etkisiyle kendilerine dağlık ve düzlük yolları "seçmiştir". Böyle bir yola çıkmak için burjuva-demokratik görevlerin tamamlanması gerekmektedir. Bu her iki tarafın da, elbette oradaki siyasetin doğasına ilişkin farklı beklentiler içererek, benimsediği bir düşüncedir. Ne ki Rusya'nın ufkunda henüz bir düzlük yol gözükmemektedir. Bolşevikler bu uğurda canımızı dişimize takmalı ve devrimde öncülüğü sınıfımızla birlikte ele almalıyız demiştir. Menşeviklerse devrim tartışmalarının bütünündeki eğilimleri soyutlanırsa 'burjuva devrimi adı üstünde burjuva devrimidir ve onun öncü sınıfı burjuvazidir; işçi sınıfı ve onun partisi buna yardımcı olmalı, belli bir çizgiyi aşarak burjuvaziyi ürkütmemelidir' kabulüyle hareket etmiştir.

Temel sorun Marksistler ve bir aydın çevresini aşmış, kitlelerle hareket edebilen bir işçi sınıfı partisinin yaklaşan ve bir yerden sonra baş vermiş bir burjuva devriminde ne

yapması gerektiği sorunudur. Böyle bir durumla tarihte ilk kez Rus sosyalistleri karşılaşmıştır.

‘Peki Almanya?’ denilirse; ilk bölümde işlenmişti, anımsayalım. Orada burjuva devrimi meselesi 1848’in ardına ilkin yukarıdan müdahaleler ve ardına bir imparatorluk rejiminde aşağıdan bir mücadeleyle kitlesel bir sosyal demokrasiyi mümkün kılan bir şekilde çözülmüştür. Rusya’da 1905 Devrimi tamamlanmamış, üst yapıda geriye katılımı giderek üst sınıflarla kısıtlanan Dumalar dışında pek bir şey bırakmamıştır. Bir kez daha söylenmelidir ki Rusya’da, 1848 ve 1871’de Fransa ve Almanya’da olmayan Marksist bir işçi sınıfı partisi ve iki Marksist tahayyül ve praksis vardır. Menşevikler proletarya için, belli bir yerden sonra Almanya’daki gibi aşağıdan ve belirli sınırlar içerisinde ve her etapta bu sınırları kaosa mahal vermeden genişleten bir yol istemektedir. Buna burjuvazi yapmayacaksa burjuva devrimi de dâhildir; proletarya için bu iş temelde kendiliğinden çözülecektir. Burjuva devriminin doğal öncüsü burjuvalardır; bu sınıf ve siyasal temsilcileri önden buyurmalıdır. Sanki Menşevik eğilimler ‘Rusya’da burjuva devrim ve kapitalist dönüşüm bir şekilde hallolsa da biz de o evrede siyaset yapsak’ demektedir. Menşevikler gerçekten ve samimi olarak bunun doğru olduğunu düşünmüş ve dilemiş ve buna uygun bir siyasetin koşullarını aramışlardır.

Jakoben bir Kavrayış: Devrimin Örgütlenmesi

Şimdi yukarıda Lih’in Lenin’e dair ‘aslında böyle değildi’ gibisinden çizdiği zıtlıklardan özel olarak birine geri dönmek durumundayız: “Onlar kaderciyken, Lenin

iradecidir.”³²⁴ Her iki gruba da kaderci deyip geçmek elbette haksızlıktır; ancak gerek Batıdaki yoldaşları gerek Menşeviklerle kıyaslandığında Lenin kati bir şekilde iradecidir. Bolşevik-Menşevik ayrımında, devrimci sosyalizm içerisinde Lenin’e karşı çıkan isimlerden pek çoğu kendiliğindenliği adım başı kutsamamıştır. Ancak Lenin’in teoride ve pratikteki iradeciliği ve müdahaleciliği onu eleştirenleri analitik olarak kendiliğendencilğe yaklaştıran yorumlara itmiştir. Buna mukabil Bolşeviklerin örgüte, sınıfa ve siyasal süreçlere devrimci müdahale arayışlarının şeylerin doğal gelişimine, kendiliğendenliğe meyleden tepkilerle karşılaştığı her durumda Lenin’in fenalaştığını söylemek abartılı olmayacaktır.

Geçerken, Bolşevik-Menşevik bölünmesinin başlarından ve dışarıdan getirilmiş bir ‘iradeci Lenin’ eleştirisi anılabilir. Alman sosyal demokrasisinin devrimci önderlerinden, onların en solda duranlarından -aynı zamanda kendi ülkesi Polonya sosyal demokrasisinin harici ama etkili bir figürü- Luxemburg Lenin’in örgüt modeline karşı çıkmış; Lenin’in eğilimini başka eleştirileri yanında “aşırı merkeziyetçilik” olarak nitelemiştir.³²⁵ Bolşevik lidere göreyse devrimci özne

³²⁴ Lih, *Lenin*, s. 20.

³²⁵ Rosa Luxemburg, “Rus Sosyal Demokrasisinin Örgütsel Sorunları”, *Rosa Luxemburg Kitabı, Seçme Yazılar* içinde, çeviren Tunç Tayanç, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2013 [1904]), s. 381. Aşırı merkeziyetçilik ifadesinin de yer aldığı pasaj şöyledir: “Ancak Lenin’in yaptığı gibi, parti önderliğine *olumsuz* nitelikte bir mutlak gücün verilmesi, özünde kaçınılmaz olan tutuculuğun yapay ve çok tehlikeli bir ölçüde güçlendirilmesi olacaktır. Sosyal demokrat taktikler, bir Merkez Komite’nin değil, bir bütün olarak partinin -ya da daha kesin anlamda, bir bütün olarak hareketin- yarattığı olursa, tekil parti örgütlerinin, belirli koşulların bulunduğu, mücadeleyi daha ileri götürecek ve devrimci inisiyatifi geliştirecek araçların tam kullanılabilmesi olanakları kendilerine sağlayan bir hareket alanına gereksinimleri olacaktır. Lenin’in savunduğu aşırı merkeziyetçilik, özünün tamamı itibarıyla, olumlu, yaratıcı olmayan gece bekçisi devletin verimsiz ruhsal durumunu önerir görünmektedir; düşünce çizgisi, aslında partinin etkinliğinin nasıl verimli kılınacağı değil nasıl denetleneceği, nasıl *yaygınlaştırılacağı* değil nasıl *kısıtlanacağı*, hareketle nasıl *birlikte yol alınabileceği* değil hareketin nasıl *tıkanacağı* üzerinde yoğunlaşmaktadır.” Bkz. Age.

Elinizdeki çalışmada yapılan Lenin okumaları göz önüne alındığında Luxemburg’un eleştirisi hakikatten ve adaletten uzak görünmüştür. Lenin’in örgüte müdahaleciliğinin temel amacı verimliliği ve etkinliği arttırmaktır. Bunun için tüm örgüt bir odaklanma ve uyumla çalışmalıdır. Merkeziyetçilik

kendisine de müdahale edebilir, etmelidir ve burada son tahlilde belirleyici olan yukarıdan müdahaledir.

İradecilik bu bölümün önceki kısımlarında Lenin ve Bolşeviklere atfedilen ve Menşeviklerle onları ayrı dünyaların devrimcileri kılan *siyasal kavrayışın* kurucu bir bileşenidir. Bu noktada birkaç hatırlatmada bulunmak yerinde olacaktır: Kapitalizmin doğası gereği yıkılmaya mahkûm olduğu ve öyle birkaç on yıldan sonra pek uzun bir süre ayakta kalamayacağı öngörüsü Marx ve Engels'te de vardır. Ardından, 19. yüzyılın son yirmi yılından I. Savaş'a uzanan dönemde Alman sosyal demokrasinin gösterdiği gelişim, bu modelin kapitalizmi tarihsel yasalar gereği yıkacağı yönünde bir beklenti, hülya ya da yanılısma ya da başka nasıl ifade edilirse edilsin sonuçta bir iyimserlik yaratmıştı. Lenin de bu iyimser atmosferin bir parçasıdır. Ancak bu bütünle ve çağdaşlarının büyük çoğunluğuyla kıyaslandığında Lenin başka bir *II. Tez*'in; siyasetin ve devrimci müdahalenin alanını daha geniş, kudretini daha dönüştürücü kabul eden bir *siyasal kavrayışın* insanıdır.

Ne var ki muarızlarının iddialarının aksine bu onu bir Narodnaya Volya'cı ya da bir Blanquist yapmaz. Ama bir Jakoben yapar. Bir tablo kurgulansa, ölçüt olarak 'siyasetin dönüştürücülüğüne kim daha fazla alan açmıştır?' sorusu belirlense 1793'ün Jakobenleri ve Jironenlerinin yazılacağı taraflara sırasıyla Bolşevikler ve Menşevikler denk düşecektir. Yalnız, şu şerh düşülmelidir: 1793'ün öznelere iktidardayken, mecliste, Konvansiyon'da ayrı düşmüştür. Bolşevikler ve

Lenin için bir amaç değil, geniş bir zaman ve farklı farklı mücadele koşullarında daha kapsayıcı bir alternatifi olmayan bir araçtır.

Menşeviklerse henüz devrim güncel bile değilken ve daha yeni kuruldu denilebilecek bir partide bölünmüştür.

Peki, aynı tabloya Lenin'in bu bağlamda benzetildiği Blanquistler ve Narodnaya Volya eklenecek olsa onların yerleri de Jakobenlerin ve Bolşeviklerin olduğu taraf değil midir? Elbette öyledir. Yine de yukarıda Blanquizm bahsinde söylenenler ve Lenin'in kendisine getirilen bu siyasal iradecilik sıfatlarından sadece Jakobenliği benimsediği aklın bir ucunda tutulmalıdır. Jakobenleri Blanquistler ve Halkın İradesi karşısında öne çıkararak iktidar pratikleri ve bu sayede kazandıkları tarihsel konumdur. Son iki geleneğin böyle bir şansı olmamıştır. Onları özgün kılan şeyler, iktidarı alma mücadelesinde ortaya koydukları teori ve pratik -en azından Marksistler için- yanlıştır, yanlışlanmıştır. Tarihsel Jakobenlerin Jirondenleri tasfiye ederek iktidara gelişiyle Blanquist ve Narodnaya Volya devrim praksislerinin neredeyse hiçbir ortak yönü yoktur. 1793 Devrimcileri bir devrim sürerken ve eğer Konvansiyon iktidarsa onun bir parçasıyken iktidara yeni bir biçim vererek iktidara gelmiştir. Diğerlerinin *a priori* bir devrim ve iktidar tahayyülü vardır. Blanquistlerin 1848 ve 1871 pratikleri bir yana Narodnaya Volya bırakın iktidarı bir devrime bile tanıklık edememiştir.

Lenin'in siyasal kavrayışı devrimci özneye bakarken de nesnelige, topluma ve siyasete ve devrime bakarken de bir bütündür. İki alanda elbette farklı görünümlere bürünmüştür ancak her ikisinde tek bir siyaset tahayyülü söz konusudur. Elinizdeki çalışma Lenin'e bir Jakobelik, devrim ve devlet sorunsalıyla bakmakla kendisini sınırladığı için devrimci öznenin kendisiyle ilişkisindeki siyasal kavrayış bir kenara bırakılacaktır. Lenin'deki siyasal kavrayışın devrim ve iktidar söz konusu olduğunda vereceği çıktılar ise tam da buranın konusudur ve Jakobelik bağlamında ele alınabilir.

1905 Devrimi ve sonrasındaki tartışmalarda bu konuda kesin bir Bolşevik-Menşevik ayrımı söz konusudur.

Tarafların konumlarını soyutlamaya çalıştığımızda birbirinden ayırt edilmesi zor iki temayla karşılaşılır: İlk tema devrimin ve ayaklanmanın örgütlenebilir şeyler olup olmadığı ayrımıdır. Bolşevikler devrimde iradi müdahalenin bir alanı olduğunu, devrim yaratılmasa da bir kez geldiğinde onun belirli ölçüde örgütlenebilir bir şey olduğunu iddia etmiş, bu yönde davranmıştır. İkincisi bir ikiliktir: Aşağıdan eylem-yukarıdan eylem. Menşevikler Bolşevikleri burjuva devriminde proletaryayı yanlış bir tercihle yukarıdan eyleme itmekle itham etmiştir.

Bir kez daha söylenmelidir: RSDİP'e giden süreçte yaşanan ayrımlarda, ilkin Legal Marksistlerle ardından Ekonomistlerle tartışmalarda her iki kesim de kendiliğindenlikle yetinme yanlısı oldukları için devrimci sosyal demokratlarca karşıya alınmıştı.³²⁶ Sonraki Bolşevik-Menşevik ayrımında, bu sefer sosyalist öznenin, işçi sınıfı partisinin örgütlenmesinde taraflar iradeciliğe ve kendiliğindenliğe meyledenler olarak pek de zorlanmadan işaretlenebilirdi. Bu mesele 1905'e gelindiğinde başka bir boyuta taşınacaktır. O çok beklenen devrim başlamıştır. Lenin Şubat 1905 tarihli *İki Taktik* makalesinde tam da burada anılan eski bölünmelere işaret ederek başlamıştır.³²⁷ Ardından Bolşevik-Menşevik bölünmesinin gerçekleştiği

³²⁶ Lenin'in bu iki kesimi kendiliğindenlikçilikle ilişkilendirmesine bir örnek şöyledir: "Ne var ki eğer o [B. Kriçevskiy], özel planlardan hoşnutsuzluk duyuyor ve 'kendiliğinden unsurun küçümsenmesi'ne (!!)" dikkat çekmek dışında hiçbir argümana sahip değilse, bununla sadece, (1) Marksizmi teorik olarak, Beltov tarafından yeterince alaya alınan Kareyevler ve Mihaylovskiiler gibi anladığını; (2) pratik olarak, Legal Marksistlerimizi Bernsteinliğe, sosyal demokratlarımızı da 'Ekonomizm'e götüren 'gelişmenin kendiliğinden unsurlarıyla' tamamen yetindiğini ve Rus sosyal demokrasisini, ne pahasına olursa olsun, gelişmenin 'kendiliğindenlik' yolundan *ayırma*ya karar vermiş insanlara 'çok kızgın' olduğunu kanıtlar." Bkz. Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 70.

³²⁷ Lenin, "İki Taktik", Lenin Seçme Eserler, Cilt-3, çeviren Saliha N. Kaya, (Ankara: İnter Yayınları, 1994 [1905]), s. 275-276.

Kongre'den başlamak üzere *Yeni İskracıların Ekonomistlerin sözcüsü Raboçyeye Dyelo*'ya doğru geri adımlar attığını iddia etmiş ve sonraki süreçteki tartışmaları kendi cephesinden özetlemiştir.³²⁸ Nihayet, Lenin eski *Raboçyeye Dyelocu* şimdi Menşevik Martinov'un 1905 Ocak'ta, devrim başlamazdan hemen önce yayımlanan, şimdi *Yeni İskra*'nın da öğütlediği *İki Diktatörlük* broşüründen “bir halk devriminin önceden kararlaştırılamayacağı” düşüncesini aktarmıştır:

“Uluslararası sosyal demokrasi tarihsel deneyime ve toplumsal güçlerin dinamiğinin bilimsel tahliline dayanarak, daima, ancak saray devrimlerinin ve isyan çağrılarının önceden *kararlaştırılabileceği* ve önceden hazırlanmış bir plana göre başarıyla uygulanabileceğini kabul etmiştir; çünkü bunlar halk devrimleri, yani toplumsal ilişkilerde altüst oluşlar değil, sadece egemen klik içindeki yeniden gruplaşmalardır. Sosyal demokrasi daima ve her yerde, bir halk devriminin önceden *kararlaştırılamayacağını*, yapay biçimde yapılmadığını, bilakis kendi kendine cereyan edeceğini kabul etmiştir.”³²⁹

Martinov'un yargısı öyle yekten karşı çıkılamazmış gibi görünmektedir. “İsyan çağrıları” dediği herhangi bir muhalif öznenin eğer biraz da ayakları yere basmıyorsa nesnel koşullardan bağımsız bir şekilde yapabileceği bir şeydir. Ancak, böyle bir eylem o öznenin ötesinde belirli koşullar söz konusuysa iktidar değişimlerinin bir parçası olabilir. Pasajdaki saray devrimleri-halk devrimleri ayrımı Martinov'un merakını üzerine inşa ettiği ikiliktir. Burada kastedilen şey tahmin edileceği gibi darbe ve devrim ayrımıdır. Darbe egemen klik içinde yeni bir gruplaşmayken devrim toplumsal ilişkilerdeki bir altüst oluş olarak sunulmuştur. Buradan hareketle Martinov saray devrimleri dediği darbelerin kararlaştırılabilir, bildiğimiz devrimlerin

³²⁸ Age, s. 276-277.

³²⁹ Martinov'dan aktaran Lenin, bkz. Age, s. 278.

kararlaştırılmaz şeyler olduğunu ileri sürmüştür. Lenin Martinov'un pasajını aktardıktan ve bir miktar polemikten sonra darbeyi siyasal darbe anlamında değil, vuruş anlamında kullanarak şu yargılarda bulunmuştur:

“Bu altüst oluş Rusya'da serfliğin kaldırılmasıyla başlamıştır ve tam da politik üst yapının toplumsal ilişkilerde gerçekleşen altüst oluşun gerisinde kalması, üst yapının çökmesini kaçınılmaz kılmaktadır ve *bir darbeye* ani bir çöküş kesinlikle olanaklıdır, çünkü 'halk devrimi' Rusya'da çarlığa zaten yüzlerce darbe vurmuştur ve sorun sadece çarlığın yüz birinci mi, yoksa yüz onuncu darbede mi çökeceğidir. Ancak kendi dar kafalılıklarını proleterlerin sırtına yıkmak isteyen oportünist aydınlar, çarlığa yüz küsuruncu darbenin nasıl vurulacağının pratik olarak düşünöldüğu bir dönemde, 'toplumsal ilişkilerde altüst oluş'la ilgili liseli bilgileriyle övünebilirler. Ancak yeni '*İskra*' oportünistleri, ağırlık noktası gördüğümüz gibi politik bir gazetenin yardımıyla çok yönlü bir kitle ajitasyonu olan korkunç 'Jakobenci' plana isterik bir öfke duyabilirler.

Bir halk devrimi kararlaştırılmaz, doğru. Bu gerçeği bildikleri için Martinov'u ve '*İskra*'nın 62. sayısındaki başyazının yazarını kutlamak gerekir [...]. Fakat gerçekten hazırlığını yapmışsak ve toplumsal ilişkilerde *gerçekleşmiş* olan altüst oluş sayesinde bir halk ayaklanması mümkünse, ayaklanmayı kararlaştırmak son derece gerçekleştirilebilir bir şeydir.”³³⁰

Lenin bu pasajdan birkaç satır önce, “korkunç 'Jakobenci' plan”ları olarak *Ne Yapmalı?*'daki bir gazete etrafında örgütlenme projesinin bir ayaklanmanın hazırlığındaki önemini hatırlatmıştır.³³¹ 1902'de mesele ulusal ölçekte bir işçi sınıfı hareketinin örgütlenmesiydi; ama şimdi ayaklanma gerçektir, bir devrim söz konusudur. Lenin'deki devrim öncesi, sırası ve sonrası bütönlüğu böyle bir şeydir. Geleceğin Menşevik önderlerinin hepsi, ilk anda, *Ne Yapmalı?*'da farkına varamasa

³³⁰ Age, s. 279.

³³¹ Age, s. 277-278.

da bir bütün olarak Lenin'in siyaset tahayyülü onlara korkunç bir Jakoben plan olarak görünecektir.

Martinov-Lenin ayrımı devrimin örgütlenmesi üzerinedir. Devrim Lenin'e göre de kararlaştırılmaz; ancak bir kez koşullar devrime yol verdiyse, önceki çabalara da yaslanarak devrim müdahale edilebilir bir şeye dönüşür; hatta belli momentlerinde kararlaştırılabilir bir şeydir.

Peki devrim ve darbe her durumda kolayca ayırt edilebilen şeyler midir? İlk büyük devrimde, Büyük Fransız Devrimi'nde modern anlamda partilerden henüz bahsedilemeyecek o tarihsel kesitte de devrim ve darbe kavramlarının iç içe geçtiği örnekler vardır. Jakobenler 27 Temmuz 1794'te, Devrim takvimiyle Yıl II 9 *Thermidor* Darbesi ile devrilmiştir. Halk devrimi, halkın dahli gibi bir şey düşünüldüğünde katıyetle bir darbedir. *Thermidor*, Martinov'un tabiriyle saray devrimidir; olay Konvansiyon'da gerçekleşmiş, dışarıdan da geri döndürülememiştir. Jakobenlerin iktidara gelişiye, 31 Mayıs-2 Haziran 1793 ayaklanmasıyla gerçekleşmiştir. Her halk hareketinde olduğu gibi kendiliğinden öncü unsurlar vardır. Lakin burada kendiliğinden öğelerin yanında örgütlü, bilinçli müdahaleler de söz konusudur; yani bu ayaklanma ve Jirondenlerin düşüşü belirli ölçüde kararlaştırılmış bir şeydir.

Bir de tarihteki ikinci büyük devrime, 1917'ye bakalım. 1905 Devrimi'nin ilk haftalarında Martinov'la yukarıdaki tartışmaya giren Lenin, Büyük Ekim Devrimi'nin baş aktörüdür. 1917 Şubatı'nda başlayan devrimde ikinci devrimin günü ve hatta saati *kararlaştırılmıştır*. Öyle ki imzalı karar metinleri vardır. 1905'in yukarıda bir sahnesini gördüğümüz *a priori* tartışması 1917'de Lenin tarafından fiilen

kapatılmıştır. Martinov'daki gibi kararlaştırılma ölçüt olarak alınırsa net bir şekilde bir darbedir. Yine Martinov'un tanımına başvurulursa "halk devrimleri[nden], yani toplumsal ilişkilerde altüst oluşlar[dandır]"³³² ve bunların modern tarihteki en büyük ikisinden biridir. Kimileri içinse her iki tarihsel olay da, o gün de bugün de bir "korkunç 'Jakobenci' plan"dır.

1905 Devrimi'ne dönersek, o gün Bolşevikler ve Menşevikler yukarıda da birkaç kez vurgulandığı gibi, burjuva devrimi olacağı öngörülen Rus devriminde Marksistlerin ne yapması gerektiği sorununda üzerinde uzlaşmış ya da belirli ölçüde kabul görmüş bir modele, tarihsel bir referansa sahip değildi. Önlerinde bu sorunu doğrudan ele almayan çok geniş bir zaman diliminde üretilmiş bir Marx ve Engels külliyatı vardır temel olarak. Bolşevik-Menşevik ayrımı ne kadar büyükse tarafların bu yazında tuttukları dallar da bir o kadar farklı yönleri göstermiştir.

Lenin Marx ve Engels metinleri konusunda daha bir Ortodoksken, bir ayağını sürekli onlara basmaya çalışırken Plehanov'dan başlamak üzere Menşevikler genel itibarıyla yukarıda işlenen Alman sosyal demokrasininin kat ettiği yolu göz önünde tutarak ihtiyarların metinlerini okumuş gözükmektedir. İleride açmak ve kanıtlamak üzere şu tekrar kaydedilmelidir: Lenin 1905 Devrimi tartışmalarında sürekli olarak Marx ve Engels'in en başta Büyük Fransız Devrimi ve 1848 Devrimleri olmak üzere tarihsel bir inceleme konusu edindikleri, parçası oldukları ya da izledikleri devrimci momentlerin metinlerine dönmüştür.

³³² Age, s. 279.

1905 Devrimi tartışmalarında böyle iki çarpıcı örneğe bakmadan önce devrimin örgütlenebilirliği konusunda Lenin'e bir kez daha kulak verelim. 19 Ağustos'ta Yahudi İşçi Birliği'nin, Bund'un yayın organında şöyle bir değerlendirme yer almıştır: “*İskra* bir kurucu meclisin kendiliğinden oluşum yoluyla, herhangi bir hükümetin yardımı olmaksızın ve hâliyle bir geçici hükümetin yardımı da olmaksızın vücuda gelebileceğini göstermiştir. Bundan böyle bu berbat problem halledilmiş kabul edilebilir ve bununla bağlantılı tüm ihtilaflara son verilmelidir.”³³³ Bir devrimdeki en önemli problemlerden birinin böyle el çabukluğuyla halledilmiş sayılmasının Lenin'de ne tür hisler uyandırabileceğini kestirmek güç değil. Bu Bund pasajıyla başladığı *Kendiliğinden Oluşum Teorisi* yazısında Bolşevik lider sosyal demokrat muarızlarının pozisyonunu şöyle betimlemiştir:

“Kimse, Plehanov'la birlikte tam kadro Konferans'a katılan yeni *İskra*'nın yayın kurulu bile şimdi neyi *İskra* göstermiştir' ve Bund şimdi neyi özetlemiş, onaylamış ve harika bir isimle vaftiz etmiştir diye düşünmemiştir. Tüm büyük keşifler gibi *bir kurucu meclisin kendiliğinden oluşumu teorisi* de tam bir karmaşa içerisindeki bir şeye ışık tutmuştur. Şimdi her şey açık hâle gelmiştir. Bir devrimci geçici hükümeti düşünmeye gerek yoktur (*İskra*'nın ünlü vecizesini hatırlayın: 'çok yaşa' ve 'hükümet' sözcüklerinin birleşiminin dudaklarınızı kirletmesine izin vermeyin); Devlet Duması üyelerini 'Devlet Duması'nı devrimci bir meclise dönüştürmek' için bir 'devrimci teminat' vermek durumunda bırakmaya gerek yoktur (*İskra*, No.108'de Çerevanin). *Bir kurucu meclis kendiliğinden oluşturulabilir!!* O, bir hükümet, hatta bir geçici, hatta bir devrimci hükümet yoluyla, hiçbir 'aracı'yla kendisini kirletmeyecek; halkın kendisi tarafından lekesiz bir şekilde doğurulacaktır. Bu, 'Jakoben' iktidar mücadelesi olmaksızın, burjuva temsilî meclislerinin ihanetiyle kutsal amaç kirlenmeden ve hatta eski toplum bir yenisine hamile olduğu her seferinde kutsal şeylere saygısız, günahkâr

³³³ Bund'dan aktaran Lenin, “The Theory of Spontaneous Generation”, *LCW*, Cilt-9, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 246.

ve kirli dünyada tam vaktinde sahnede beliren kaba saba ebeler olmaksızın genel seçimlerin saf yöntemiyle ‘ilk günahsız’ bir doğum olacaktır.”³³⁴

Pasajın başında da söylendiği gibi yeni *İskra*’cılarla Bund’un yorumu arasında fark vardır. Lenin’in referans verdiği yeni *İskracıların* Konferans kararlarında “devrimin çarlık üzerinde tayin edici zaferi doğrudan halkın devrimci baskısı altında çağrılacak bazı temsilî kurumların kararıyla işaretlenebilir” ihtimaline yer verilmiştir.³³⁵ Menşevik Konferans kararındaki model, sadece sosyal demokratların değil liberallerin de belli soyutlamalarla Rusya’nın önündeki bir senaryo olarak düşündüğü şey, Fransa’da kraliyet tarafından çağrılan *États Généraux*’nun 1789 Mayıs’ında toplanması ve sonraki gelişmelerle bir kurucu meclise dönüşmesidir.

Lenin yine de yeni *İskracıları* da “kendiliğinden oluşum teorisi”yle düşünmüş, bunun için *İskra* metinlerinden referans bulmakta zorlanmamıştır. Diğer taraftan, “kendiliğinden oluşum teorisi”nden ayrı gibi gözükken, halkın baskısıyla çağrılacak temsili kurumların çarlığın yıkıldığı hükmünü vermesi Menşevik ihtimali de pekâlâ kendiliğinden bir oluşum olarak düşünülebilir. Buradaki ölçüt bir özne olarak sosyal demokratların bu hükmün verilmesinde ipleri eline alıp almayacağıdır.

Devrimin bir kez başlamışsa örgütlenebilir bir şey olduğu ve örgütlenmesi gerektiği Bolşevik düşüncesi karşısında iş “kendiliğinden oluşum teorisi”ne vardırılmıştır. Aktarılan pasajda Lenin sosyal demokrasiyi dâhil etmeden, anmadan ‘bir devrim nasıl olur’ sorusunda genel bir kategori olarak devrimci özneyi, örgütlü müdahaleyi bir faktör olarak düşünmüştür. Lenin’de Jakobenliğin bir anlamı budur. Jakobenlerin

³³⁴ Lenin, age, s. 247.

³³⁵ Aktaran Lenin, bkz. Age, s. 246-47.

müdahalesi, Jakoben iktidar mücadelesi bir ebelik işlemidir. Yeni toplum doğum lekeleriyle, kirlenerek doğar ve ilk günahsız bir doğum olmaz...

Kendiliğindenlik ve devrimde iradi müdahale ayrımında Bolşevik ve Menşevik tarafları gördüğümüze göre bir adım daha atabiliriz. Lenin'deki iradecilik, bir kez başlamış devrimin örgütlenmeye çalışılmasıyla kalmaz, onun varabileceği en ileri nokta için iktidarda yer almanın da gerektiğini ileri sürer. Aşağıdan-yukarıdan, tabandan-tepeden eylem ayrımının en somut hâli olası bir geçici hükümete katılıp katılmama sorununda ortaya çıkmıştır.

1905 Mayıs tarihli *Geçici Devrimci Hükümet Üzerine* başlıklı makalesinde Lenin şunları kaydetmiştir:

“Konu ilk kez kendisinin meşhur *İki Diktatörlük*'ünde Martinov tarafından gündeme getirildi. O demiştir ki, eğer Partimiz ayaklanmada önderlik ederse ve ayaklanma başarılı olursa, bu kaçınılmaz olarak geçici devrimci hükümete katılmamıza yol açacaktır; bu katılım prensipte kabul edilemez ve sadece felakete ve itibarsızlığa neden olur. *İskra* bu görüşü savunmuştur. *Vperiyod*, tam tersine, iddia etmiştir ki, böyle bir sonuç gayet yürekten istenilen bir şeydir; proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğüne eş değer olacak bir devrimci geçici hükümete sosyal demokrat katılım münasiptir ve böyle bir diktatörlük olmadan cumhuriyet kalıcı hâle getirilemeyecektir.”³³⁶

Vperiyod (İleri) Aralık 1904'ten Mayıs 1905'e kadar yayımlanan Bolşevik haftalık gazetedir. Görüldüğü gibi yeni *İskra*'nın kara dediğine *Vperiyod* ak demektedir. Menşevikler bir geçici hükümete sosyal demokratların katılımını kati olarak reddetmiştir. 1905'ten bunun ikirciksiz bir ifadesi de şöyledir: “*İskra* bir geçici

³³⁶ Lenin, “On the Provisional Revolutionary Government”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 461.

hükümetin kurulmasının devrimin ilerlemesi için mümkün ve münasip bir yol olarak kabul eder; ancak tam da gelecekte sosyalist bir devrim için devlet aygıtının tam kontrolünü ele geçirebilmek için, sosyal demokratların bir *burjuva* geçici hükümete katılmasının amaca uygunluğunu reddeder.”³³⁷ Sosyalist bir devrime yüz akıyla gidebilmek için devrimci de olsa bir burjuva hükümete katılmamış olmanın gerektiği tutumu Menşeviklerin geçici hükümet tartışmalarında Bolşeviklere karşı temel argümanlarından biridir. Hem, burjuva devriminde iktidarın en azından bir parçası olan sosyal demokratlar hazinenin ve bankaların sorumluluğunu mu üstlenecektir; hapisanelerin yönetimini de mi ele alacaktır?³³⁸ Lenin bu haklı sorular, kaygılar karşısında sıkça başvurduğu ‘siz Menşevikler demokratik devrimle sosyalist devrimi karıştırıyorsunuz’ argümanına yinelemiştir. Ona göre sosyal demokratlar demokratik devrimde yarının sosyalist ölçütleriyle düşünmemeli, hareket etmemelidir.

Lenin’in Rus burjuva devrimi için Jakoben bir tahayyülü vardır. Bu savın özel olarak kanıtlanması gereklidir. Pek çok Leninci de belirli bir Jakobenizm tanımı üzerinden bu yoruma karşı çıkacaktır. Karşı çıkılamayacak bir şey ise şudur: Lenin’in Rus burjuva devrimine bakışı ve burada sosyal demokrasiye biçtiği misyon Menşeviklere Jakoben bir plan olarak gözükmiştir ve bunu karşıya almışlardır. Mayer yukarıda birkaç kez başvurulan ve Martinov’un Lenin-Jakobenizm eleştirisi için yeniden gündeme getirileceği söylenen çalışmasında *İki Diktatörlük*’teki tarihsel Jakobenler değerlendirmesini şöyle aktarıp yorumlamıştır:

³³⁷ Martinov’dan aktaran Lenin, “Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution”, *LCW*, Cilt-9, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 122-123.

³³⁸ Menşeviklerin bu kaygılarına göndermede bulunan Lenin, *age*, s. 123.

“Martinov Lenin’in pozisyonunun en zayıf bağlantısına, onun Jakobenlerin kendi düşüşlerinin, ardından kent yoksullarının *Thermidorcu* rejim tarafından bastırılmasının ya da 1790’ların sonunda Napoléon diktatörlüğünün yükselişinin sorumlusu olmadığı varsayımına saldırmıştır. Aslına bakarsanız, Martinov Jakobenlerin o günün maddi koşullarının destekleyebileceğinin ötesini zorlayarak devrimin demokratik kazanımlarını sağlamlaştırmada başarısız olduklarını ve bunun, kendi unsurlarına pahalıya mal olduğunu iddia etmiştir. Daha ılımlı bir politika aşağı sınıflar için çok daha hayırlı olurdu; ancak Jakoben aşırılık, devrimi mahvetmiş ve ilerici güçlerin gelişimini sonraki on yıllar boyunca engellemiştir. Rusya’da yaklaşan burjuva devriminde Bolşevik hâkimiyet aynı sonucu elde edecektir ve Martinov bu yüzden halk kitleleri pahasına tarihin kendisini tekrar etmesinden kaçınmak için itidal ve iktidardan sakınmayı salık vermiştir.”³³⁹

Bu bir tarih yorumudur; Jakobenlerin iktidarı üzerine söylenebilecek başka pek çok şey gibi iddia edilebilir. İlk bakışta, kendi içerisinde tutarlı da gözükmemektedir. Martinov ve Mayer gibi Jakobenlerin iktidarına belirli soyutlamalarla yaklaşırsa güçlü bir argüman olarak da kabul edilebilir. Yaslandığı yöntem Jakobenlerin düşüşünden sonra yaşananların nedeni olarak onların pratiğini göstermektir. Yalnız şunlar söylenmelidir: Jakobenlerin Devrimci Yönetim ve Terör kavramlarıyla özetlenebilecek olağanüstü yönetim biçimi iç ve dış savaşa bir çözüm olarak önerilmiştir ve burada bir başarı elde edilmiştir. Devrim Cumhuriyet’i kurtarmak için yükseltilmiştir. Aşırılıkları bir de iç ve dış düşmanın aşırılıklarıyla birlikte düşünülmelidir. Yine de ve sonuçta, Jakobenler bir kez işler buraya varduktan sonra da öncesinde olduğu gibi eşitlikçi ve özgürlükçü bir ülkeyi kurmak istemeye devam etmiş, çok kısa bir süre sonra da devrilmişlerdir. ‘Jakoben aşırılık devrimi mahvetmiştir’ argümanı o anki siyasal özneleri düşündüğümüzde karşı-devrimci değilse bile Jironen bir argümandır. Jakobenlerin iktidarı Jironenlerin, aşağı

³³⁹ Mayer, “Lenin and the Jacobin Identity in Russia”, s. 145.

sınıfların taleplerine dur demek, bizatihi Devrim'in kendisini durdurmak isteyenlerin devriminin mahvedilmesidir.

Marx ve Engels'in tüm üretimlerinde Martinovvari bir Jakoben iktidarı yorumunun esamesi okunmaz; bir zerre ortaklaşma yoktur.³⁴⁰ Zati devrim olgusunun merkezine çakıldığı bir dünya görüşü ve tarih tahayyülünün kurucularının³⁴¹ Fransız Devrimi gibi en büyük referanslarından birinin en radikal dönemine, dahası o devrime 'büyük' sıfatını veren şeylerden en başta gelenine, Jakoben iktidarına getirilen böyle bir yoruma makul demeleri beklenemezdi.

Amma velakin burada konumuz Lenin'dir. Mayer makalesinde yukarıdaki aktarım ve değerlendirmesinin ardından şu yargıda bulunmuştur: "Bu, Jakobenlerle sosyal demokrat özdeşleştirme karşısında güçlü bir argümandı, ama Lenin onu basitçe oportünizmin Jironden bir müdafaası olarak savuşturdu."³⁴² Bu değerlendirme,

³⁴⁰ Bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*. Engels'in Marx sonrası birkaç yazışmasında Jakoben diktatörlüğe Marx'tan farklı yorumları olmuştur, ancak bunlar Martinov'unki gibi aşırılıklar gören sağdan bir eleştirinin tam aksine daha çok soldandır. Engels'in Marx sonrası onunkilerle belirli açıları olan değerlendirmeleri için bkz. Age içinde bilhassa 133, 159, 217 ve 377 numaralı dipnotlar.

³⁴¹ Marx'ın tarih yaklaşımında devrim olgusunun önemine ilişkin Lenin'in özlü bir yorumu şöyledir: "Marx'ın tarih üzerine görüşlerinin bütününden mantıken insanlığın gelişiminde devrimci dönemlere yüksek bir değer biçilmesi çıkar. Böyle dönemlerde barışçıl gelişim dönemleri denilen dönemler boyunca biriken sayısız çelişki çözüme kavuşur. Böyle dönemlerde farklı sınıfların toplumsal hayatın biçimlerini belirlemedeki doğrudan rolü en büyük kuvvetler ilan edilir ve bundan sonra uzun bir zaman için yeni üretim ilişkilerine dayanarak sürecek siyasal 'üst yapı'nın temelleri atılır. Ve liberal burjuvazinin teorisyenlerinin aksine Marx bu dönemleri 'normal' yoldan sapmalar olarak, 'toplumsal hastalık'ın tezahürleri, aşırılıklar ve hataların içler acısı sonuçları olarak değil ama insan toplumlarının en yaşamsal, en önemli, gerekli ve tayin edici anları olarak görür." Bkz. Lenin, "Against Boycott", *LCW*, Cilt-13, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907]), s. 36-37.

Lenin Marx ve Engels'in kuram ve pratiğinde bu düşünceleri görmüş ve benimsemiştir. Dahası Lenin'in Marksizme angajmanının en temel bileşenlerinden birisi bu devrimci tarih ve toplum tasavvurudur. Bu satırların yazarına göre Lenin tıynetinde bir devrimcinin bu ihtiyacı Marksizmin kurucularında tatmin olmasaydı ustalarına aşkı daha zayıf olur ve kurama müdahaleleri temelde geliştirmeden öte değiştirme/dönüştürme kaygısı taşırdı.

Pasajda fark edileceği gibi önceki sayfalarda Bolşevik-Menşevik ayrımı ile eşleştirilen devrimci dönem-barışçıl dönem ikiliği de vardır.

³⁴² Mayer, "Lenin and the Jacobin Identity in Russia", s. 145.

Mayer'in Bolşevikler ve Menşeviklerin Jakobenlik-Jirondenlik meselesinde birbirlerini pek dinlemedikleri, aslında ekseriyetle aynı şeyden de bahsetmedikleri iddiasının bir örneğidir.³⁴³ Hâlbuki taraflar -Menşeviklerin örneğinde ekseriyetle- tam da aynı tarihsel referanstan bahsetmiş ve birbirlerini gayet iyi anlamıştır. Buna karşın pozisyonları akla kara gibidir. Bu bahiste ve Büyük Fransız Devrimi'yle mukayese edilebilecek köktencilikte bir Rus burjuva devrimi için sosyal demokrat mücadelede uzlaşmaları mümkün değildir. Ortada iki apayrı siyaset tahayyülü vardır ve bunlar kendilerine birer tarih yorumu üretmiştir.

Peki, Bolşevikler ve Menşeviklerin geçici hükümete katılım tartışması üzerinden sert bir düşünsel mücadeleye girişmesi o anda dışarıdan nasıl gözükmiştir? Uluslararası sosyal demokrasinin bir numaralı teorik isminin tartışmaya anlam veremeyişini ve

³⁴³ Mayer'in Lenin ve Menşeviklerin Jakobenizm tartışmasında aynı şeyden bahsetmedikleri iddiası şöyledir: "Lenin *Adımlar*'da, [*Bir Adım İleri, İki Adım Geri*'de] Menşeviklere çok çirkin gelen çok fazla şey söylemişti ki onlar onun sözcüklerinin gerçekten ne anlama geldiğini dikkatlice tartmaya ve ona titizlikle adil olmaya meyilli değillerdi. Bunun yerine Menşevik siyaset yazarları Lenin'in nerede savunmasız olduğunu düşündülürse saldırdılar ve o broşürde hiçbir şey Jakobenizmle özdeşleşmesi kadar onlara sorunlu gözükmedi. [Troçki'nin önceki alt bölümde yer verilen eleştirisi buna bir örnektir.] Çoğu bunu gelenek karşıtlığının (*unorthodoxy*) bir kabulü, Lenin'in Marx ya da Kautsky'den daha fazla Rus Jakobenlerine minnet duyduğunun kasıtsız bir itirafı olarak gördüler. Menşevikler Jakobenizmi böyle yorumlayarak halkçı düşüncenin bir mirası Rus Jakobenizmine karşı derin kökleri olan antipatiden istifade edebileceklerdi. Lenin, tam tersine, orijinal Jakobenlerin daha ılımlı Jirondenler karşısında Marksist onaylanmasına başvurarak cevap vermişti. Bu durumda, ekseriyetle iki tarafın sözleri birbirine değmeden geçti; ikisi de devrimci söylemde farklı Jakobenizm kavramsallaştırmalarına göndermede bulunuyordu. Bu verimsiz mübadele 1905 sonlarından 1917'de kaybolup gidene kadar devam etti." Bkz. Age, s. 144-145.

Elinizdeki çalışmaya göre tartışmanın verimsizliği, kesinlikle, tarafların aynı şeyden bahsetmiyor oluşu ya da aynı referanslarla hareket etmeyişi yüzünden değildir. Her iki taraf da havsaları almasa da, muarızlarının argümanlarını kabul edemeyecek de olsa birbirlerinin neyi kastettiğini gayet anlamış gözükmektedir. Mesele yukarıda da söylendiği gibi birbirinden ayrı iki siyaset tahayyülünün ve bunlara karşılık düşen praksislerin karşılaşmasından kaynaklanmıştır.

Mayer'in değerlendirmesine bir de şu şerh düşülmelidir: Menşevikler Jakoben derken daha çok Rus Jakobenizmini kastetmiş olsa bile tartışılan bağlam eğer devrim ve iktidar sorunuysa; özelde, burjuva devriminde ve olası bir geçici hükümet konusunda ne yapılacağıysa tarihsel referansın orijinal, tarihsel Jakobenlerden uzaklaşması teorik olarak mümkün değildir. Martinov'un argümanı bu bakımdan Menşevik pozisyon içinde öne çıkar ve belirleyicidir.

Ancak, bağlam böyle bir mücadelede gündelik araçlar, sosyal demokrat örgütlerin pratikte ne yapacağıysa tarihsel Jakobenlerden çok Blanquizmle birlikte düşünülebilecek Rus Jakobenlerine göndermede bulunulabileceği düşünülmelidir.

tutumunu Lenin şöyle kaydetmiştir: “[...] Kaustky şimdi, geçici devrimci hükümet üzerine anlaşmazlığımızın, henüz öldürülmemiş ayının postunu paylaşmayı anımsattığını söyleyerek alaya almaya çalışsa da bu alay sadece, kulaktan dolma şeyler üzerine konuştuklarında akıllı ve devrimci sosyal demokratların bile çıkmaza düştüklerini kanıtlar.”³⁴⁴

Liderlerinden başlamak üzere Bolşeviklere göre çarlık kendiliğinden ölmeyecektir; onun postundan ne yapılacağından önce kesin bir ölüm için postun ne kadar ve nasıl delineceği üzerine kafa yormak ve eyleme geçmek gerekmektedir. Siyasette iktidardan daha büyük ve etkili bir silah mı vardır? Eğer iktidar aygıtı bir kez ele geçirilebilmişse bir devrimin örgütlenmesi daha bir mümkün değil midir? Lenin Rus burjuva devriminde geçici bir hükümete katılıma böyle bir anlam yüklerken Menşeviklerin kaygılarının bütünüyle yersiz olmadığını kabul edip, siyasetin doğasında risk almanın olduğunu -Kautsky’ninkinden farklı olarak tutkulu bir alaycılıkla- ileri sürmüştür:

“Sosyal demokrasinin, geçici devrimci hükümete katılarak, kendini hiçbir tehlikeye atmadığını ileri sürmekten elbette uzağız. Hiçbir tehlike içermeyen ne bir savaşım biçimi ve ne de siyasal durum vardır ve olabilir. Eğer devrimci sınıf içgüdüğü yoksa, bilimsel bir düzeyde bütünsel dünya görüşü yoksa, eğer (yeni-İskracı arkadaşlar beni bağışlasın) kafada beyin yoksa, o zaman grevlere katılmak bile tehlikelidir, insanı Ekonomizme götürebilir; parlamenter savaşıma katılmak bile tehlikelidir, insan,

³⁴⁴ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 124.

Kautsky’nin söz konusu yargısı 1905 Haziran ortasında yayımlanan *Rus Sosyal Demokrasininin Bölünmesi* makalesinde şu şekilde yer almış: “Dıştan bakan biri, iki fraksiyon arasında böyle (nesnel - Red.) bir fark keşfetmek için çok büyük bir çaba sarf etmek zorundadır. Onları bölen ana sorun, şu an, partili yoldaşların önümüzdeki devrimci hükümete katılıp katılmayacakları sorunudur. Fakat, henüz öldürülmemiş ayının postunun paylaşılması üzerine sanırım birleşik bir parti içinde de rahat rahat konuşulabilir; ayrıca, katılacağımız devrimci hükümetin nasıl olacağını bilmediğimiz sürece, bu kavga tamamen yersizdir.” Bkz. Age içinde *Not 27*, s. 171-172. Kautsky’nin hâlihazırda bir devrim yaşamakta olan Rusya için böyle bir meselede hariçten bu şekilde konuşması ve Bolşevikler-Menşevikler ayrımını bu meselede de hafife alması onunla Lenin arasındaki devrimci mizaç farkına bir işaret olarak da okunabilir.

soluğu parlamenter alıktıkta alabilir; zemstvolaların liberal demokrasisini desteklemek bile tehlikelidir, ‘zemstvolar kır planı’na yol açabilir. Bu durumda Jaurès ve Aulard’ın Fransız Devrimi üzerine güzel yapıtlarını okumak bile tehlikelidir -çünkü bu, Martinov’un iki diktatörlük [üzerine olan] broşürüne götürebilir.”³⁴⁵

Partinin iki hizbinin siyaseti kavrayışları öylesine farklıdır ki; Bolşeviklerin siyaseti Menşeviklere çılgınlık, onların siyaseti diğerlerine düşkünlük gibi gelmiştir. Mayer’in yukarıda, ‘güçlü bir argümandı ama Lenin onu savuşturdu’ dediği Martinov’un 1793 Jakoben iktidarı yorumu Lenin’de böylesi bir tiksinti uyandırmıştır. Ona göre “devrimci sınıf içgüdü” ve “bilimsel bir düzeyde bütünsel dünya görüşü” varsa Martinov’un 1793 tarih tezi ileri sürülemez, karşılaşıldığında da kabul edilemez bir şeydir. Tekrarlayalım; tarafların birbirlerini dinlememesi, anlamaması, ciddiye almaması veyahut karşıtının argümanlarını göz ardı etmesi, savuşturması değildir söz konusu olan. Verili güçler dengesinde yadsınamaz ve kalıcı değişimler olmadan ortaklaşmanın mümkün olmadığı iki siyaset tahayyülü söz konusudur. Tıpkı 1793-94’te Jakobenler ve Jironenlerin durumunda olduğu gibi.

Plehanov uluslararası işçi sınıfı hareketinde başlayan devrimci ve reformist eğilimler ayrışmasını sosyal demokrasinin Dağı ve Jirondu olarak betimlemiş, Lenin de bir yerden sonra bu tasnifi herkesten çok benimsemişti. Arada, Rus sosyal demokrasisinde bu ayrışmaya denk düşen mücadelelerle yola çıkan *İskra*’nın örgütlediği RSDİP, program ve tüzüğünün kabul edileceği ilk kongresinde yeni bir bölünmeye konu olmuştu: Bolşevikler ve Menşevikler. İlk grubun başındaki Lenin yeni kavganın ilk

³⁴⁵ Lenin, “Proletarya ve Köylülüğün Devrimci-Demokratik Diktatörlüğü”, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü* içinde, çeviren Muzaffer Erdost, (Ankara: Sol Yayınları, 2006 [1905]), s. 13.

gününden itibaren bir Jakoben, bir Robespierre olmakla “itham” edilmiştir. Lenin muarızlarının suçlamalarını kabul etmese de kısa bir süre sonra karşı tarafa geçecek Plehanov’un önceki Dağ-Jirond benzetmesine de yaslanarak Jakoben nitelemesini benimsemiş dahası işi -kendisinin aksi yönde birkaç beyanı olsa da- bir Jakoben-devrimci sosyal demokrat özdeşleştirmesine vardırırıştır. Okuduğunuz bölümde 1793 Jakoben ve Jironden bölünmesiyle Bolşevik-Menşevik ayrımının bazı bakımlardan benzerlikleri olduğunu gördük. Bunların en başında Jakobenler ve Bolşeviklerin muarızlarına göre siyasetin belirleyiciliğine daha geniş bir alan ve güç atfetmeleri gelmiştir. Bununla birlikte çağdaşı pek çok Rus devrimcisi gibi Lenin burjuva devrimi deyince en çok Fransız Devrimi’ni düşünmüş; ancak en çok o, o tarihsel kesitin öznelerinden Jakobenlerle duygudaşlık ve özdeşlik kurmuştur. Bu duygudaşlık ve özdeşlik sadece ‘biz orada olsak biz de onların yaptığını yapardık’ gibi bir devrimci tarih okuması değildir. Teorik, tarihsel ve güncel temelleri vardır. Şimdi Lenin’in Jakobenliğinin bu en çarpıcı ve özgün temellerine bakabiliriz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

JAKOBEN BİR İKTİDAR TAHAYYÜLÜ

Bolşevik-Menşevik ayrımında çok temel bir mesele burjuvaziye bakıştır. Her iki tarafın da ortaklaştığı Rusya'nın gündeminde burjuva devrimi olduğu kabulünden hareketle Menşevikler devrimin öncüsünün doğal olarak burjuvazi olacağını varsaymış siyasetlerini buna göre şekillendirmiştir. Onlara göre burjuva devriminde proletaryanın öncülüğü ele alma teşebbüsleri burjuvazinin devrimden yüz çevirmesine neden olacaktır. Lenin literatüründe önemli bir yer kaplayan işçi sınıfının bağımsızlığı ve hegemonya kavram ve prensipleri bir tarihten sonra hep bu Menşevik sabitinin karşısında ileri sürülmüş ve inşa edilmiştir. Sosyal demokrasinin Jironenleri ve Jakobenleri meselesinde bir o kadar yer kaplayabilecek bu iki başlık -yani 'Rus burjuva devriminin öncüsü hangi sınıf olmalıdır?' tartışması ve işçi sınıfının bağımsız siyaseti ve hegemonyası kavramları- aslında, 3. Bölüm'de işlenen siyasal kavrayışlar farkının birer sonucu ve tezahürüdür. Bu yüzden, Lenin'in burjuva devrimi kurgusunda proletaryaya biçtiği misyonu özel olarak ele alacak bu bölümün başlangıcında bir geçiş olarak ele alınabilirler.

Menşevikler devrimde burjuvazinin öncülüğüne ve bu yüzden ürkütülmemesi gereğine gerçekten önem vermiştir.³⁴⁶ Bu başlıkta, Lenin 1905 Haziran-Temmuz'da

³⁴⁶ Buna Rusya'da işlerin kızızmaya başladığı Kasım 1904 tarihli *Menşevik Önderlerin Parti Örgütlerine Mektubu* başlıklı metinden bir örnek şöyledir: "Ama, Sosyal Demokrat Parti'nin işçi

İki Taktik'i yazarken yeni *İskra*'cılarının yakın zamanda gerçekleştirdiği Kafkasya Konferansı karar metni için “bundan daha iyi malzeme bulamazdık”³⁴⁷ demiş; kararlardan doğrudan alıntılarla Menşeviklerle ayrımlarını ortaya koymuştur. Lenin karar metninden şu satırları da aktarmıştır:

“Konferans, sosyal demokratlar tarafından bir geçici hükümet oluşturulmasının ya da böyle bir hükümete katılımın, bir yandan düş kırıklığına uğrayan proletarya kitlelerinin sosyal demokrat partiden uzaklaşmalarına yol açacağına -çünkü sosyal demokrasi iktidarı ele geçirmiş olmasına rağmen, sosyalizmin gerçekleştirilmesinden önce işçi sınıfının acil gereksinimlerini tatmin edecek durumda olmayacaktır-, öte yandan ise *burjuva sınıfların devrime sırt çevirmelerine neden olacağına ve böylece devrimin kapsamının daralacağına inanır.*”³⁴⁸

Menşeviklerin geçici hükümete katılmaya karşı çıkarken öne sürdüğü ilk argüman önceki bölümde işlenen savla aynı yere işaret etmektedir: Sosyal demokrasinin

taleplerini bu şekilde, liberal muhalefetin resmi anayasal açıklamalarıyla zıtlık içinde ileri sürmesi için, iki koşul gerçekleştirilmiş olmalıdır: Bunlardan birincisi, eylemcilerin hatırı sayılır bir kalabalık oluşturulmasının yanı sıra, hükümete ve polise karşı sıradan bir gösteriyle, devrimci proletaryanın, mutlakıyla mücadele için, liberallerin politik tavrını doğrudan etkilemek amacıyla düzenlenen bir gösteri arasındaki radikal farkı iyice kavramaları zorunluluğudur. İkincisi, meclis binasının önünde binlerce işçinin toplanması, belki de yüzden fazlasının içeri girmesinin, temsilcilerin paniğe kapılarak polisten ve Kazaklardan yardım istemek gibi utanç verici bir davranışa itilmelerini ve barışçı bir protestonun çirkin bir ağız dalaşına ya da barbarca kıyıma dönüşerek amacından sapmasını önlemek için, yürütme kurulunun güvenliği sağlayıcı önlemleri önceden almasının gerekliliğidir.

Bu tür bir fiyaskodan kaçınmak için, yürütme kurulu liberal temsilcileri, önerilen gösteri ve onun asıl amacı konusunda uyarmalıdır. Ayrıca, burjuva muhalefetin sol kanat temsilcileriyle bir anlaşmaya varmaya ve onların etkin desteğini olmasa bile, en azından, politik tutumumuza sempatiğini sağlamaya çalışmalıdır. Kurul onlarla kuşkusuz, parti adına, işçi çevrelerinin ve toplantılarının yönergeleri üstüne görüşmelidir; ayrıca sadece politik kampanyanın ana hatlarını tartışmakla kalmayıp, gelişimi konusunda da, tam bir gizlilik içinde olmak üzere, bilgilendirilmelidirler. ...” Bkz. Aktaran Ascher, *Rus Devriminde Menşevikler*, s. 67-68.

Menşeviklerin ‘burjuva devrimi öncesinde şekillenmiş bir sosyal demokrat parti nasıl bir siyaset üretmelidir?’ mühim sorusuna getirdikleri cevaplar ekseriyetle bu minvaldedir. Aynı metinlerinde de önemsediklerini belli ettikleri işçi sınıfının bağımsızlığı (bkz. Age, s. 67) herhâlde böyle sağlanmaz; bir kere inisiyatif liberallere verilmiştir. Böyle devrim de olmaz; en azından Fransız Devrimi’nin 1789-1794 kesitindeki gibi bir şey olmaz. Henüz devrim başlamamışken, yüzden fazla işçi, yerel meclislerine girdi diye burjuvalar polis ve Kazaklardan yardım isteyecekse, zati o burjuvalar da bir devrime önderlik edemez.

³⁴⁷ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 108.

³⁴⁸ Aktaran Lenin, age, s. 109-110.

burjuva devriminde bir hükümete katılımı proletaryanın tarihsel çıkarları ve sosyal demokrat dava açısından hayırlı bir sonuç veremez. Aktarılan pasajdaki ikinci argüman ise devrimle burjuvazi arasında bir bağıntı kurmaktadır: Burjuvazi devrimden yüz çevirirse devrimin kapsamı daralır. Neden? Menşevikler için burjuva devrimi, adı üstünde burjuva devrimidir. Burjuva devriminin öncüsü burjuvazidir.

Proletaryanın öne çıkmasının burjuvaziyi devrim saflarından uzaklaştıracağına Bolşeviklerin de devrim sırasındaki ve sonrasındaki tartışmalarda özel bir itirazı olmamıştır. Hatta onlar bir yerden sonra Rus burjuvazisinin *devrim adına* hiçbir ciddi potansiyel taşımadığı pozisyonuna geçip bunu muhafaza etmiştir. Şu bir Bolşevik kabulüdür: Devrim yükseldikçe burjuvazi geri çekilir.

Burjuvazi ve onun siyasal temsilcilerine bakış Rus sosyal demokrasisindeki bölünmenin kendisini sürekli yeniden üreteceği bir başlıktır. 1907 Nisan sonundan Mayıs ortasına kadar süren RSDİP'in Beşinci Kongresi'nde en kapsamlı tartışma burjuva partiler karşısındaki nasıl konumlanması gerektiği üzerine yürütülmüştür. Haziran başında Kongre'yi değerlendirmek için kaleme aldığı *Burjuva Partilerine Karşı Tutum* başlıklı yazısında Lenin Rus Devrimi'nin başından bu yana devrimin doğası ve devrimde proletaryanın rolü üzerine sosyal demokratlar arasında iki temel görüşün vücuda geldiğini kaydetmiştir.³⁴⁹ Yazının başlığında burjuva partilerle Lenin, temelde, burjuvazinin bildiğimiz siyasal temsilcisi liberaller ve öteden beri burjuva demokrasisi olarak nitelediği köylülüğün siyasal temsilcileri kastedilmiştir. RSDİP'teki iki temel görüşün sahipleri tahmin edileceği gibi Bolşevikler ve

³⁴⁹ Lenin, "The Attitude towards Bourgeois Parties", *LCW*, Cilt-12, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907]), s. 490.

Menşeviklerdir. Lenin metinde burjuva devrimi tartışmaları boyunca işleyeceği şu savı özlü bir şekilde ifade etmiştir: “Teorik bir analiz temelinde Bolşevikler burjuva devriminde sosyal demokrat taktiklerin ekseninin liberalizmin ihaneti ve köylülüğün demokratik kapasitesi sorunu olduğunu 1905’te öngörmüştü. İşçilerin partisinin siyaseti üzerine *sonraki* tüm pratik farklar tam da bu eksen etrafında dönmüştür. Menşevik siyasetin liberallere dayanması tarihsel olarak taktiklerinin yanlış temelinden gelişmiştir.”³⁵⁰

Bu iki sosyal demokrat eğilim arasında çok daha derin ayrımlar olduğu önceki bölümde iddia edilmişti. Zati pasajda Lenin de rakiplerinin “taktiklerinin *yanlış temeli*”ne işaret etmiştir. Taktiklerin temeli için akla ilk gelen stratejidir. Bir stratejiye sahip olmak içinse başat bir özne olmak göze alınmalıdır. Menşevikler burjuva devrimi söz konusuyken böyle bir pozisyonu burjuvaziye terk etmiştir. 2. Bölüm’de Bolşevik önderin burjuva devriminin kaderi açısından köylülüğe nasıl bir anlam yüklediğini görmüştük. Lenin’in zihnindeki Rus burjuva devrimi ikilikler dizgesinde burjuvazi-köylülük ikiliğinin hanelerine, ittifak öngörülerini açısından sırasıyla Menşevikler ve Bolşevikler yazılmalıdır.

Rus burjuva devriminin öncü sınıfının burjuvazi olacağı Menşevik sabiti ve bunun sonucunda Bolşeviklerle büyük bir ayrımın daha şekillendiğini kaydettikten sonra diğer başlığa geçebiliriz. Lenin Marx ve Engels teori ve pratiğinden yola çıkarak işçi sınıfının bağımsızlığını ve devrim tartışmalarında bunun bir hedefi olarak hegemonyayı sosyal demokrat siyasetin temel ölçütü olarak görmüştür. İşçi sınıfının

³⁵⁰ Age, s. 492.

bağımsız siyaseti yüzyıl sonunda gün yüzüne çıkan devrimcilik-reformizm tartışmasının da önde gelen temalarındandır.

Lenin hegemonya sözcüğünü bütün burjuva devrimi tartışmaları boyunca üstünlük anlamında kullanmıştır. Kavramın içeriği ise şöyledir: Ancak temel sınıflar, yani burjuvazi ya da proletarya hegemonya kurabilir. Hegemonyanın nesnesi ara sınıflar, yani çeşitli küçük burjuva sınıflardır. Bunun Rusya için karşılığı, kütlesi düşünüldüğünde, tabii ki ilk olarak köylülüktür. Devrimci bir işçi sınıfı siyaseti burjuvaziden bağımsızlığını korumalı ve köylülüğün burjuvaziye değil kendisine tabi olmasını sağlamalıdır. İşçi sınıfı yalnızca burjuvaziden bağımsızlığını sağlayabilirse bir hegemonya öznesi hâline gelebilir. Proletarya devrimde bir şekilde hegemonyasını tesis edemezse köylülük burjuvaziye tabi olacaktır. Elbette Menşevikler de proleter siyasetin bağımsızlığını savunmuştur ancak bu bağımsızlığa burjuva devriminin öncüsü olmak dâhil değildir. Bu bakımdan Lenin'deki gibi bir hegemonya yaklaşımı onların siyasasında bulunamaz. Lenin ilerleyen sayfalarda göreceğimiz proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü kurgusunu da asimetrik bir ittifaka dayandırmıştır: Köylülük proletarya önderliğinde iktidara gelecektir ve burjuva-demokratik devrim sınırları aşılmassa da hegemonya proletaryada olacaktır. Bunun dışında hegemonya öyle tek bir formda tezahür etmez; örneğin bir seçim gündeminde köylülüğün siyasal temsilcilerinin burjuvazinin peşinden koparılıp sosyal demokratlarla ittifaka sokulması da bir hegemonya tesisidir.

Sosyal demokrasinin Jakobenleri ve Jironenleri ayrımı ve bu bölümün kesişim kümesinde bir tema daha vardır: Burjuva devrimi tartışmalarında taraflar farklı Marx-Engels imajları yaratıp bunlara yaslanmıştır. Aradaki farkın en somut olarak

gözüktüğü başlık 1848 Alman Devrimi sırasındaki Marx ve Engels'e bakışlarıdır. Bu ayrımın bir tezahürü şöyle gerçekleşmiştir: Lenin 16 Nisan 1908'de yayımlanan *Açılmış Yoldan!* yazısında sürgündeki Menşeviklerin çıkardığı *Golos Sotsial-Demokrata*'nın (*Sosyal Demokratın Sesi*) 3. sayısındaki Fyodor Dan (1871-1947) ve Plehanov'un yazılarıyla tartışır. Rus Devrimi'nin ilk üç yılını değerlendirmek günün konusudur. Dan ve Plehanov'dan doğrudan alıntılara başvuran Lenin'e göre muarızlarının her ikisi de pek açık konuşmadan hâlâ burjuvaziye desteklemeyi, proletaryanın Kadetlere bağımlılığını vazededen ünlü Menşevik taktikleri haklı çıkarmanın peşindedir.³⁵¹ Lenin yazısının sonunda 'hayır böyle değildi' demek üzere Plehanov'dan şu satırları da aktarmıştır: "Eğer Rus Marksistler 1905-06'da Marx ve Engels'in Almanya'da bir yarım yüzyıldan uzun süre önce yaptığı bu hatalardan kaçınabilseydi bu Rusya için iyi bir şey olurdu!"³⁵² Plehanov 1848 Alman Devrimi Marx ve Engels'ini kastetmektedir. Söz konusu hatalarsa "kapitalizmin o zaman için daha fazla gelişme kapasitesinin hafife alınması" ve "proletaryanın devrimci eylem kapasitesinin abartılması[dır.]"³⁵³ Rus Marksizminin babası böylece Bolşevikleri 48 Marx ve Engels'iyle ve bu hatalarla eşleştirmiştir.

Biraz geriye gittiğimizde, 1907 Haziran sonunda Üçüncü Duma'nın boykot edilmesi tartışmalarına müdahale etmek amacıyla kaleme aldığı *Boykota Karşı. Sosyal Demokrat bir Siyaset Yazarının Notları* makalesinde Lenin 1848'in Marx ve Engels için ne kadar önemli bir moment olduğuna çarpıcı bir şekilde işaret etmiştir:

³⁵¹ Lenin, "On the Beaten Track!" *LCW*, Cilt-15, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908]), s. 40-41.

³⁵² Plehanov'dan aktaran Lenin, *age*, s. 41.

³⁵³ *Age*.

“Marx ve Engels’in kendi etkinliklerinde, 1848-49 devrimci kitle mücadelesine katıldıkları dönem merkezi nokta olarak durur. Farklı ülkelerde işçilerin hareketi ve demokrasinin gelecekte alacağı biçimi belirlemede onların kalkış noktası bu olmuştur. Farklı sınıfların ve onların eğilimlerinin esas doğalarını en çarpıcı ve en saf formda belirlemek için her zaman geri döndükleri nokta bu olmuştur. Daha sonraki, daha az önemli siyasal oluşum ve örgütleri, siyasal amaçları ve siyasal çelişkileri daima o zamanın devrimci döneminin bakış açısından muhakeme etmişlerdir.”³⁵⁴

İkilinin düşünce ve eyleminde kendi 48’lerinin merkezi bir nokta, bir kalkış ve geri dönüş noktası olması Plehanov’un bu tarihleri Marx ve Engels için yukarıdaki hatalarla anmasını kendi başına dışarıda bırakmaz. İnsanların kişisel hayatlarında olduğu gibi teorik ve pratik siyasal hayatlarında da hatalarıyla andıkları bir dönem pekâlâ böyle bir kurucu işlev üstlenebilir. Bu, öznelere sonradan gözlemciler ya da daha içeriden takipçileri tarafından yüklenebileceği gibi bizzat kişinin kendisi de böyle bir durumu olduğu gibi kabul edebilir. 1848-49 Marx ve Engels’i söz konusu olunca Lenin bu ihtimallerin üzerini kırmızı bir kalemle çizip yanına ‘yanlış!’ notunu düşmüştür.

1848-49 Alman Devrimi Marx ve Engels için devrim esnasında da bir burjuva devrimidir. Devrimin birkaç yıl öncesinde kuramlarının özgün içeriği belirli ölçüde şekillenmiştir; yani devrime tarihsel materyalistler ve işçi sınıfının tarihsel çıkarlarının savunucuları olarak girmişlerdir. Başarısız Alman Devrimi’nden sonra -1871 Paris Komünü sosyalist bir girişim olduğu için burjuva devrimi bahsinden ayrı ele alınmalıdır- kendilerinin doğrudan dâhil oldukları böylesi bir devrimci yükseliş olmamıştır. O zaman, ülkelerinde bir burjuva devrimi bekleyen Marksistler için 1848 Marx ve Engels’inin pek alternatif olmayan yoğunlukta bir devrim-özne ilişkisi

³⁵⁴ Lenin, “Against Boycott”, s. 37. Bu pasajın ilk kısmına önceki bölümde başvurulmuştur.

sunması beklenmelidir. Lenin için tam da böyle olmuştur. Üstelik Lenin orada, 1848 Marx ve Engels’inde aradığından fazlasını bulmuş; ustalarında kendisindeki gibi bir devrimci öz ile karşılaşmıştır.

Lenin’in Marx ve Engels için 1848’in merkezi bir nokta olduğu iddiasını biraz önce görmüştük. Şimdi altı çizilerek şu söylenmelidir: Rus burjuva devrimi tartışmaları boyunca Lenin için 1848 Marx ve Engels’i işçi sınıfı siyaseti ve burjuva devrimi bağlamında temel Marx ve Engels momentidir ve dahası Lenin buradan yola çıkarak belirli dönüştürmelerle bir model oluşturmuştur.

Bir an için durup, 1848 Marx ve Engels’ini Lenin’in hem onlar hem de kendisi için temel bir moment olarak kabul etmesine bir örnek verebiliriz. Rus devrimci 1909 Martı’nda Martov’la bir polemik olan *Devrimimizde Proleter Mücadelenin Gayesi* makalesini kaleme almıştır. Orada, Martov’un proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü fikrinin sosyal demokratlar üzerinde Narodnik bir büyüünün sonucu olduğu benzetmesi karşısında şöyle bir argümantasyona gidilmiştir: Kautsky’nin 1906’da, Rus Devrimi’nde proletarya ile köylülük ittifakı olmadan zaferin kazanılamayacağı tahlili³⁵⁵ Bolşeviklerin kavramıyla aynı yöne işaret etmektedir ve Kautsky aslında yeni bir şey de söylememiştir. O bütünüyle Marx ve Engels’in ayak izlerini takip etmiştir. Lenin ardından Marx’tan şu iki 1848 soyutlamasını aktarmıştır: 1. 1848’de büyük burjuvazi baştan karşı-devrimcidir; halk korkusundan, işçiler ve demokratik burjuvazi korkusundan irtica ile ittifaka girmiştir.

³⁵⁵ Kautsky’nin 1906 tarihli *Devlet Duması* başlıklı yazısında proletarya ve köylülüğün mücadelesinin Rus Devrimi’nin yükselişi için önemini işaret edişini Lenin Bolşevik tezlerin Alman yoldaşları tarafından teyit edilmesi olarak sunup Menşeviklerle polemiklerinde kullanmıştır. Bunun ilk örneği için bkz. Lenin, “Report on the Unity Congress of R.S.D.L.P. A Letter to the St. Petersburg Workers”, *LCW*, Cilt-10, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906]), s. 379.

2. 1789 Fransız burjuvazisi müttefik köylüleri bir an için terk etmemişken 1848’de Alman burjuvazisi en ufak bir tereddüt duymadan köylülere ihanet etmektedir.

Lenin’e göre Marx açıkça irtica ile ittifak hâlindeki karşı-devrimci burjuvazi ile demokratik burjuvaziyle, yani temelde köylülükle müttefik işçi sınıfını karşı karşıya koymuştur. Lenin sonra Marx ve Engels’in kuramlarının olgunlaştığının yadsınamayacağı daha geç bir tarihten örnek olsun diye Engels’in *Sosyalizm: Bilimsel ve Ütopik* (1880) eserinin 1892 tarihli İngilizce baskısı için yazdığı *Önsöz*’e başvurmuştur: 16. yüzyıl Almanyası’ndaki Reform ve Köylü Savaşı, 17. yüzyıl İngiliz Devrimi ve 18. yüzyıl Fransız Devrimi olmak üzere üç büyük burjuva isyanında da köylülük savaştıkları orduları donatmıştır. Velhasıl eğer Martov’un önermesi doğruysa köylülükle ittifakın öneminin farkında olarak Kautsky gibi Marx ve Engels de o Narodnik büyüünün tesirine girmiştir.³⁵⁶

Lenin’in bu aktarımlarından da sezildiği gibi 1848’de Marx ve Engels Almanya için Büyük Fransız Devrimi’ni model almışlardı ve burada Jakoben bir iktidar, ulaşılmasını istedikleri bir mertebeydi. Marx ve Engels’in söz konusu modellerinin teorik bir öncülü ve Lenin’in buradan Marksist bir Rus burjuva devrimi stratejisinin hedefini çıkarması bu bölümün ilk alt bölümünün konusu olacaktır.

Marx ve Engels’in öznel 48 açmazları bir burjuva devriminde kendilerini bağımsız bir özne olarak var edebilecek elden ayaktan, yani bir partiden mahrum oluşlarıdır. Bilindiği gibi bu yoksunluk onları devrimin aktif öznesi olmaktan alıkoymamıştır; canla başla mücadele etmişlerdir. Lenin o zamandan kendi zamanına Rusya’da dahi

³⁵⁶ Lenin, “The Aim of the Proletarian Struggle in Our Revolution”, *LCW*, Cilt-15, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909]), s. 377-378.

kapitalizmin gelişim dinamiklerini ve işçi sınıfı siyasetinin kat ettiği yolu göz önünde bulundurarak 1848 Marx ve Engels'i modelinde bir dizi dönüştürmeye gitmiştir. Bu dönüştürmeler bu bölümün ikinci alt bölümünün konusudur.

Üçüncü alt bölüm Lenin'in önceki ikisinde yarattığı teorik çerçevenin nasıl somutlanacağını, yani proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünün alacağı hâli ve Lenin'deki devrim tahayyülünün kaynağını en çok Büyük Fransız Devrimi'nin Jakoben kesitinde bulan üç devrim mekanizmasını içerecektir: İç savaş restorasyon ve haddini aşma.

O hâlde şimdi, Lenin'i genel ve aslında bir yerden sonra ayırt edici olmayan bir Fransız Devrimi hülyası ve modelinin ötesine taşıyan Jakobenliğin bu özgün yönlerine daha bir yakından bakabiliriz.

4.1. Marx'ın Jakoben Tezinden Çıkarsanan Bir Model

Elinizdeki çalışmanın bilhassa ilk ve ikinci bölümlerinde Lenin'in burjuva devrimi kavramıyla burjuvazi arasındaki bağlantıyı zorunlu görmediği, burjuva devrimine bir sınıf olarak burjuvaziden ayrı ve hatta ona rağmen bir anlam atfettiğini görmüştük. Şimdi bir kez daha sorulmalıdır: Devrim'in tanımında kendileri de dâhil herkes 'bu bir burjuva devrimi olacaktır' derken Bolşevikler neyin peşindedir?

*Nisan Tezleri'*nden itibaren Eski Bolşevizm hâline gelecek bütün bir siyasanın devrim ve devlet sorununa bakışı ayırt edici bir kavram ve slogana indirgenecek olsa bu

“proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü” olurdu. Lenin kavramı ilk kez Şubat 1905’te “proletarya ve küçük burjuvazinin devrimci-demokratik diktatörlüğü” şeklinde ve yeni-*İskra* ile anlaşmazlıklarını sayarken telaffuz etmiş,³⁵⁷ 1908’de uzun yıllar şiarları olacak kavramı ileri sürdükleri yer için 12 Nisan 1905 tarihli *Vperyod (İleri)* No. 14’ü anmıştır.³⁵⁸ Bundan evvel Bolşevikler elbette, bildiğimiz proletarya diktatörlüğünü bir program sabiti olarak benimsemişti. Azami program yani sosyalizm bir proletarya diktatörlüğü olacaksa, asgari program da 1905 Devrimi’nin ilk günlerinden itibaren proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü olarak öngörülmüştür.

Lenin’in zaman zaman ‘belki devamı gelir’ imalarına karşın kavramda, genel olarak ve temelde, burjuva devrimi sürerken sosyalizm yönünde bir ilerleyişe kapılar kapatılmıştır. Bunun yanında Lenin’de, son alt bölümde ilgili kısımda irdedeceğimiz şu vektör kariyerinin başından itibaren muhafaza edilmiştir: Bir Rus Devrimi’nin itkisiyle Batı Avrupa’da sosyalizmin yükselişi ve akabinde Doğu’ya dışarıdan bir güç olarak geri dönüşü Rusya’da sosyalizmi güncel kılacaktır. 1905’le gündeme getirilen proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü Avrupa işçi sınıfının dışarıdan yardımının olmadığı koşullarda burjuva devriminin sınırlarını aşmayacaktır. Bu bakımdan Troçki’nin Marx’ın “sürekli devrim” düşüncesi geçen pasajlarından ilhamla ileri sürdüğü tezinden başka ve bir dış itkinin yokluğunda sosyalizme varmayan bir devrim tahayyülü vardır 1917’ye kadar Lenin’in.

³⁵⁷ Lenin, “Draft Resolutions for the Third Congress of the R. S. D. L. P.”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 195.

³⁵⁸ Lenin, “The Aim of the Proletarian Struggle in Our Revolution”, s. 360.

Yeri gelmişken söylenmelidir: Marx'ın onda kalıcı ve güçlü bir yeri olmasa da kayda değer "sürekli devrim" düşüncesine de Büyük Devrim ve Jakoben iktidarı kaynaklık etmiştir. "[Napoléon] *Terreur*'ü [Terör], sürekli devrimin yerine sürekli savaşı geçirerek tamamlamıştır."³⁵⁹ Marx için ilk ve model "sürekli devrim" 1789'dan 1794'e uzanan devrimci yükseliştir.

Lenin'in kavramına, proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğüne dönersek, böyle yeni bir diktatörlük konseptini Marksizm adına ileri sürmek öyle pek kolay bir iş değildir. Bir kere Marx ve Engels'ten başlamak üzere kuramda belirli birkaç diktatörlük kavramı zati vardır. Birincisi, sınıf diktatörlüğü, burjuva diktatörlüğü gibi genel olarak hâkim sınıfın egemenliğini ya da bunun uç bir formunu tanımlamak için bir kullanım söz konusudur. İkinci bir temel kullanım ise proletarya diktatörlüğüdür ve geleceğin hâkim sınıfının egemenliğini ifade eder. Öte yandan proletarya diktatörlüğü herhangi bir sınıf diktatörlüğünden başka olarak belli bir yön ve geçicilik özelliği ile tanımlanmıştır. Proletarya diktatörlüğü sınıfsız topluma giden yolda bir geçiş sürecinin devlet tipidir. Proletaryanın egemenliği sürsün diye değil, tüm sınıflarla birlikte yok olsun diye bir diktatörlük söz konusudur.³⁶⁰ Proletarya ve köylülüğün bir diktatörlüğü ise bu iki klasik Marksist diktatörlük yaklaşımından farklı olarak iki ayrı sınıfı içermektedir. Bunlardan biri temel bir sınıf olan proletarya, diğeri ara bir sınıf olan köylülüktür. Lenin'in önerdiği kavramın yeniliği buradan ve dahası

³⁵⁹ Marx ve Engels, *Kutsal Aile*, s. 178. Yukarıdaki yargıyı içeren pasajın bir çözümlemesi için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde Bölüm 1.3.1.

³⁶⁰ Proletarya diktatörlüğünü bu sınıfın egemenliği ile eşitlemek bazı bakımlardan kusurludur. Çünkü modern devletin ortaya çıkışına koşut olarak şekillenen egemenlik kavramı bu diktatörlüğü nitelendirmek için bazı bakımlardan yetersiz kalır. Bu konu üzerine bir tartışma için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde Bölüm 4.3.

böyle bir diktatörlüğün Marksizm adına politik bir hedef olarak ileri sürülmesinden gelmiştir.

Lenin'in asli teorik cephanesi için ne demiştik? Ustalarının metinleri. Proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü kavramının ortaya atılmasında da, önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, yine onların metinleriyle etkileşim içerisinde bir süreç işlemiştir.

Marx'ın Fransız Devrimi'nde 1793-1794 Jakoben iktidarına getirdiği en soyut ve diğer tüm düşüncelerini altında toplayıp belirleyen temel tarih tezi şöyledir: O tarihsel kesitte burjuvaziye rağmen burjuva devrimi tamamlanmıştır. Jakobenlerin iktidarında hâkim sınıflar Marx'ın ifadesiyle "proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları"dır.³⁶¹ Bu tezin Marx'ın Jakobenlerin iktidarı üzerine temel tarih tezi oluşu, Marx'ın bütün külliyatında Jakobenlere bakışı üzerine yürütülen bir çalışmada ulaşılmış bir sonuçtur; yani ona atfedilen bir düşüncedir.³⁶² Yoksa ne Marx bu düşüncesinin etrafını yıldızla çerçeveleyip, 'Jakoben deneye temel bakışım budur' demiştir ne de o tarihsel kesiti bütünlüklü bir incelemenin konusu hâline getirme -en azından bir vakit böyle bir niyeti olmasına karşın- fırsatı olmuştur.

İlerleyen satırlarla altı doldurulacağı varsayılarak şimdiden şunlar söylenebilir: Lenin bugün ulaşabildiklerimize göre kısıtlı bir Marx-Engels külliyatında bu tezin şekillendiği birkaç pasaj üzerinden kendi burjuva devrimi stratejisinin temel kavramına sağlam bir teorik dayanak bulmuştur. Çağdaşı hiçbir Marksistin Jakoben kesitle kendi devrimleri arasında Lenin'le kıyaslanabilecek bir düzeyde özdeşlik

³⁶¹ Marx, "The Bourgeoisie and the Counter-Revolution", s. 161.

³⁶² Bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde Bölüm 2.1.

kurma çabası yokken Bolşevik şiarla Marx'ın Jakoben temel tarih tezinin buluşması ilk bakışta âdeta büyümlü gözükür. Öte yandan Fransız Devrimi ve ona “Büyük” sıfatını en çok hak ettiren Jakoben cumhuriyetin etkisi, tarihsel koşullarındaki ciddi farklara karşın bir o kadar benzer ve hatta bazı bakımlardan özdeş siyasal kavrayışlara sahip Marx ve Lenin’de öyle büyüktür ki, böyle bir buluşma pek normal, doğal gözükür. Mesele tarihsel olayla ona bakan özel gözler arasında sanki “kendiliğinden” çözülmüştür. Öyle ki, Lenin Marx’ta söz konusu tezi bulmasaydı da proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü kavramını pek tabii ileri sürebilirdi; hatta sürerdi. Rusya’da Büyük Fransız Devrimi ayarında bir burjuva devrimi isteyen Lenin’in o tarihe bakınca, kendi başına, proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü gibi bir çıkarımda bulunması hiç de zor gözükmemektedir.

Lenin Marx'ın Jakoben temel tarih tezini açık bir şekilde ve kendi durumlarına uygulayarak ilk kez, ilk bölümde de referans verilen 1905’in ilk çeyreğinin sonlarında kaleme aldığı *1789 Örneği Devrim mi, Yoksa 1848 Örneği Devrim mi?* yazısında ifade etmiştir: “Devrimin tamamlanması, iktidarın proletarya ve yoksul köylülük tarafından ele geçirilmesi demektir.”³⁶³ Dikkat edilirse Marx’taki “burjuva olmayan orta sınıf katmanları”nın yerini Lenin’de “yoksul köylülük” almıştır; proletarya sabittir. Bu değişiklik Marx’ın tarifıyla çelişmez; köylülük de pekâlâ burjuva olmayan bir orta sınıf katmanı olarak düşünülebilir. Ancak, Marx Jakobenlerin durumu için bunu yazarken daha çok, başta Paris olmak üzere kentlerin küçük burjuvazisini düşünmüştür. Bunun yanında Büyük Fransız Devrimi’nin aldığı hâlin köylülükle

³⁶³ Lenin, “1789 Örneği Devrim mi, Yoksa 1848 Örneği Devrim mi?”, s. 79.

kurulan ittifakın bir ürünü olduğu da Marx'ın bakışının bir sabitidir.³⁶⁴ Tüm bunlara karşın, 1905'te yekten köylülük denilmesi Marksizme ve Rus gerçekliğine Marksizm adına Lenin'in teorik bir katkısıdır.

Lenin'in tarihsel Jakobenler hakkında Marx pasajlarına erken dönem göndermelerine 3. Bölüm'deki Mayer bahsinde değinilmişti. Burada doğrudan 'burjuvaziye rağmen burjuva devrimi için' tezi üzerinden gidilecektir. Önceki paragraftaki Lenin alıntısında Marx göndermesi yapılmamıştır; fakat kaynağı onun metinleridir. Lenin 1905 Devrimi'nde Menşeviklerle tartışmalarında bu metinlerden birine doğrudan referans verecektir. Yeni *İskra*'nın 95 numaralı sayısında 'devrimin gelişimi sosyalizmin kuruluşu için koşullar olgunlaşmamış olmasına karşın bizi iktidara iterse bundan geri durmaz ve Fransa'nın yüzyıl önce Doğu'yu devrime zorladığı gibi biz de Batı'yı devrime zorlarız' denilmiştir.³⁶⁵ Bu tahmin edileceği gibi Menşeviklerin devrimci yükselişte sola çark ettiği zamandan bir iddiadır. İlerleyen süreçte bu siyasetin büyük bir hata olduğuna ikna olup dümeni yeniden sağa kırmışlardır. Lenin devrim öncesinde olduğu gibi yine zorlama taraftarıdır ve Menşeviklerin kastettiği Fransa'nın adını koymuştur:

“*İskra* bir örnek olarak Fransa'yı zikrediyor. Ama o Jakoben Fransa'ydı. Devrim zamanında Jakobenizm umacısı yaratmak ucuz bir numaradır. Bir demokratik diktatörlük, işaret ettiğim gibi, bir 'düzen' örgütlenmesi değil, ama bir savaş örgütlenmesidir. Hatta St. Petersburg'a el koyup Nicolas'ı giyotine etsek bile hâlâ başa çıkmamız gereken pek çok Vendée'miz olacaktır. Marx bunu 1848'de, *Neue Rheinische Zeitung*'da, Jakobenleri anımsatırken mükemmelen anlamıştı. O demişti ki '1793'ün Terör Dönemi mutlakiyet ve karşı-devrimle plebyen bir tarzda

³⁶⁴ Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, s. 163 ve bilhassa 201.

³⁶⁵ Aktaran Lenin, “The Third Congress of the R.S.D.L.P., April 12 (25) - April 27 (May 10), 1905”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 392.

hesaplaşmaktan başka bir şey değildi.’ Biz de Rus otokrasisi ile ‘plebyen’ yöntemlerle hesaplaşmayı ve Jironden yöntemleri *Iskra*’ya bırakmayı tercih ederiz.”³⁶⁶

Bu pasaj 18 Mayıs 1905 tarihlidir; RSDİP 3. Kongresine sunulan *Geçici Devrimci bir Hükümete Sosyal Demokratların Katılımı Üzerine Rapor*’dandır. Lenin’in anımsadığı hâliyle aktardığı³⁶⁷ Marx cümlesi tam da Jakoben temel tarih tezini şekillendiren pasajlardan birindedir. Referans verdiği 1848 *Neue Rheinische Zeitung* metni *Burjuvazi ve Karşı-Devrim* serisinin 11 Aralık tarihli olanıdır. Lenin’in aktardığı cümlenin hemen öncesinde Marx şunları yazmıştır:

“Her iki devrimde [1648 İngiliz ve 1789 Fransız Devrimleri] de burjuvazi hareketin gerçekten başında olan sınıftı. *Proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları* ya henüz burjuvazinin çıkarlarından ayrı çıkarlara sahip değildi veyahut henüz bağımsız sınıflar ya da sınıf alt bölümleri oluşturmuyorlardı. Bu yüzden 1793 ve 1794’te yaptıkları gibi burjuvaziye karşı koyduklarında sadece burjuvazinin amaçlarının elde edilmesi için savaşmış oldular, burjuva *tarzında* olmasa bile.”³⁶⁸

Marx’ın Jakoben temel tarih tezi bu pasajdan ibaret değildir. Üstelik burada 1848’in güncel tartışmalarından bir etkilenme de söz konusudur. Önemli olan ve pasajdan çıkarılacak şey Jakoben iktidarında henüz bağımsız sınıflar hâline gelmemiş “proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları”nın burjuvaziye karşı koydukları, iktidara geldikleri ve devrimi kendi tarzlarında devam ettirdikleridir. Eklenmelidir, Marx’ın diğer düşünceleri de devreye alındığında devrim burjuvaziye rağmen tamamlanmıştır sonucuna varılır. Demek ki, burjuvazinin, kendisiyle anılan devrimi,

³⁶⁶ Age, s. 393.

³⁶⁷ Lenin’in bir başka ve bakarak aktardığı bu Marx alıntısı ilerleyen sayfalarda verilecektir.

³⁶⁸ Marx, “The Bourgeoisie and the Counter-Revolution”, s. 161. Pasajın bütünü ve Marx’ın Jakoben temel tarih tezi bağlamında incelenmesi için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde Bölüm 2.1.

burjuva devrimini tamamlamak gibi bir niyeti klasik, modern ve kendisinden bir asır sonra bile en büyük olan devrimde de yoktur.

Yukarıda da söylenmişti; 1848’de Almanya için Marx ve Engels tam da 1793-94’e, Jakoben bir iktidara uzanan bir 1789 istemişler; burjuvazilerini buraya zorlamayı denemişlerdir. Ancak Marx 48’den sonraki üretiminde proletarya için kendisinin Jakoben tezinden yola çıkan bir devrim stratejisi öngörmemiştir; onun tezi Jakoben iktidarının Büyük Devrim’de ve tarihte en soyut hâliyle ne anlama geldiği üzerinedir. Lenin’se Marx’ın Jakoben temel tarih tezini alıp Marksist bir hareket için burjuva devriminde bir hedef hâline getirmiştir. Neden arada böyle bir fark vardır? Temel neden usta ile çırağın farklı tarih, coğrafya ve bunların sonucunda farklı sorunsallara sahip olmasıdır. Dahası ileride göreceğimiz gibi Lenin Jakoben deneyi ve Marx’ın ona getirdiği temel açıklamayı kendi durumlarına uygularken bir dizi dönüştürmeye gitmiştir. Yine de, Lenin’e Jakobenlik üzerinden bakıldığında Marx ve Engels’e hem Rus hem de enternasyonal yoldaşlarından çok daha yakın olduğu görülecektir. Bir tekrar daha: Çağdaşlarına göre Lenin’in 1848 Marx ve Engels’ini çok daha önemseyip didik didik etmesi, onlarla bir özdeşlik kurup kendi Rus durumları için yeniden inşa etmesi burjuva devrimi bağlam ortaklığının yanında Lenin aradığı devrimci öz ve praksi onlarda bulmasından ileri gelmiştir.

“O Jakoben Fransa’ydı” dedikten birkaç ay sonra Lenin, *İki Taktik*’te Marx’ın aynı cümlesine bu kez önünde kaynak metinle yeniden başvuracaktır:

“Eğer devrim tayin edici bir zafer kazanırsa, o zaman çarizmle Jakoben ya da isterseniz plebyen yolla hesaplaşacağız. ‘Bütün Fransız terörizmi burjuvazinin düşmanları ile, mutlakiyetçilik, feodalizm ve bağınazlık ile plebyen bir tarzda hesaplaşmaktan başka bir şey değildir’ diye yazmıştı Marx 1848’de ünlü *Neue*

Rheinische Zeitung'da. Bir demokratik devrim döneminde Rusya'daki sosyal demokrat işçileri 'Jakobenizm' umacıyla korkutmaya çalışan bu insanlar Marx'ın bu sözlerinin anlamı üzerine hiç düşünmüşler midir?"³⁶⁹

Lenin'e göre Marx'ın tezi burjuva devriminde sosyal demokrat siyasetin neyi hedeflemesi gerektiği sorununa böyle bir ışık tutmaktadır. Burjuva devriminin tayin edici bir zafere ulaşması için burjuvaziden aşağısının iktidara gelmesi gerekir. Tarihsel örnekte, Fransız Devrimi'nde iktidar bir kez "proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları"na geçince bu gerçekleşmiştir. Rusya'da bunun karşılığına Lenin proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü demiştir. İktidar bir kez bu sınıflarca ele geçirildikten sonra çarizmle "Jakoben ya da plebyen" yolla hesaplaşılabilir. Menşeviklerin öteden beri süregelen Jakobenizm eleştirisi karşısında Marx'ın Jakoben Fransa'ya getirdiği yorum Lenin'e yeni bir teorik meşruiyet kaynağı sunmuş gözükmektedir.

Neden? Çünkü Marx'ın tezine göre en büyük ve ileri devrimde kendisiyle anılacak devrimi burjuvazi tamamlamamıştır. Sonrasındaki Batı Avrupa tarihini de buna dâhil edersek görürüz ki, burjuvazi devrimini tamamlamaz. İlk bölümde Lenin'in Alman ve Fransız yollarını tartıştığını, Rus burjuva devrimi için Büyük Fransız Devrimi'ni referans aldığını, devrimin başarısını bu tarihsel örnekle ölçmek gerektiği, onun ayarında bir devrimle sosyal demokrasinin azami programı için mücadelesine en elverişli zemini elde edebilecekleri düşüncesinde olduğunu görmüştük. Onun derdi Rus burjuva devriminde 19. yüzyıl Avrupası'ndaki tüm burjuva devrimlerinde yaşanan yarım kalmışlığa izin vermemektir.³⁷⁰ Rus burjuva devrimi tamamlanmalıdır.

³⁶⁹ Lenin, "Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution", s. 58-59.

³⁷⁰ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 62.

Rus burjuvazisinin çarlıkla uzlaşıp bunu halka kabul ettirerek devrimi bitirmeyi başarması Lenin için istenmeyen senaryodur: “O zaman mesele, güdük bir anayasa ile, hatta -en kötü ihtimalle- bir anayasa parodisiyle sonuçlanacaktır. Bu da bir ‘burjuva devrimi’ olacaktır; ama sadece bir düşük, bir erken doğum, bir hilkat garibesi.”³⁷¹ Böyle olmasın diye Lenin tüm 19. yüzyıl Avrupa devrimlerinin üzerinden atlayıp 1789’a, Marx’ın teziyle burjuvaziden aşağısının iktidara geldiği ve bu sayede tamamlanan devrime dönmüştür.

Gerek Marx ve Engels metinlerine gerek tarihe baktığında bir devrimin kaderinin burjuvaziye bırakılamayacağı çok erken bir tarihte Lenin’in bir sabiti hâline gelmiştir. Dahası bu sabit 1905 siyasal pratik ve gözlemleriyle daha bir pekişmiştir. Burjuva devrimi tartışmalarında Marksizm içerisinden ve Marksizm adına en radikal³⁷² ve burjuva devriminin öncü sınıfını daha baştan proletaryaya atfedecek kadar yenilikçi bir çizginin kuramcısının geçmişin özel bir örneğiyle, burjuva devrimlerinin ideal tipi Fransız Devrimi’yle güçlü bir angajmanla ilişkilmesi ilişkinin her iki tarafı için de pek çok şey söylemektedir. Marx ve Engels’in bilhassa 1870’lerden itibaren Rusya için Fransız Devrimi ayarında bir devrimi olası gördüğü bilinmektedir.³⁷³ Yeni yüzyılın ilk yıllarında öğrencileri Lenin bu olasılığın devrimin öznesi proleter siyaset olursa gerçekleşebileceğini iddia etmiştir. Bunun için geçmişe dönmekte beis görmemesi bir tarafa gücünü bundan almıştır. Lenin’de bu eğilim 1905 Devrimi’ne kalmadan bir yer etmiştir. Bu bölümün giriş kısmındaki 1848’in Marx ve Engels’teki

³⁷¹ Age.

³⁷² Troçki’nin sürekli devrim tezi meseleyi el çabukluğuyla sosyalizme taşıdığı için burjuva devrimi bağlamının sınırlarının ötesine geçmektedir. Dahası, analitik olarak daha radikal olan bu tez burjuva devrimiyle derinlemesine bir ilişki kurmuş gözükmemektedir.

³⁷³ Marx ve Engels’in Rus devrimi öngörülerinden birkaç örnek için bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, s. 242.

kurucu işlevi üzerine 1907 pasajındaki düşünce örüntüsünün bir benzerini daha geniş bir bağlamda 1903'te RSDİP'in bölüneceği II. Kongre'deki tarım programı tartışmalarında Martinov'un kendisine getirdiği eleştiriyi yanıtlarken dile getirmiştir.

“Ağarmış geçmişe dönmekle suçlanıyoruz. Bu suçlama bütün ülkelerdeki sosyal demokratların etkinliklerine ilişkin genellikle en bilindik gerçekler konusunda sadece bir cehaleti gösterir. [Sosyal demokratların] kendilerine koydukları ve her yerde uğruna çalıştıkları amaçlardan biri *burjuvazinin yarım bıraktığı şeyleri tamamlamaktır*. Bizim yaptığımız şey de budur. Böyle yapmak için de kaçınılmaz olarak geçmişe döneriz. Bütün ülkelerde sosyal demokratların yapmakta olduğu budur; her zaman *kendi 1789'larına* ya da *kendi 1848'lerine* dönerler.”³⁷⁴

Lenin bu satırların ardından bir de ‘biz de Rus sosyal demokratları olarak bizde işlerin başladığı ancak pek az ilerlediği 1861’e, Reform’a daha enerjik ve daha sık dönmekten başka bir şey yapamayız’ diyecektir.³⁷⁵ 1905’le birlikte artık Rusya için de Reform’u unutturacak bir şeye sahip olacaklardır. O gün geldiğinde kendi Rus 1789’ları ve 1848’leri yerine esas 1789’a dönmek gerekecektir. 1906 Haziran-Temmuzu’nda St. Petersburg’da yayımlanan günlük Menşevik gazete *Golos Truda*’da (*Emeğin Sesi*) N. Rahmetof’un Kadetlerle ittifaka meyleden yazısıyla polemiginde Lenin, Marx’tan aldığı Jakobin tezine proletaryanın öncü rolünü bitiştirip Jakobinlerin önderliğindeki Konvansiyon’u yeniden anlamlandırmıştır.

“Opörtünist sosyal demokratların temel hatası burjuva devriminin tayin edici zaferinin ne anlama geldiğini anlayamamasında yatar. Rus opörtünistlerimiz tüm opörtünistler gibi, devrimci Marksizmin teorisini ve proletaryanın öncü rolünü küçümser, sürekli liberal burjuvazinin burjuva devriminde kaçınılmaz surette ‘patron’ olması gerektiği hayaline kapılırlar. Onlar Büyük Fransız Devrimi’nde Konvansiyon’un toplumun aşağı tabakalarının, proletarya ve küçük burjuvazinin diktatörlüğü olarak tarihsel

³⁷⁴ Lenin, “Second Congress of the R.S.D.L.P. July 17 (30) - August 10 (23), 1903”, s. 492.

³⁷⁵ Age.

rolünü anlamakta bütünüyle başarısızlar. Tam tamına muzaffer bir Rus burjuva devriminin mümkün olan tek toplumsal siperi olarak proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü fikrini anlamakta bütünüyle başarısızlar.”³⁷⁶

Geçmişe dönülür ve bugün için orası da yeniden inşa edilir. Konvansiyon artık “burjuvazinin düşmanları ile, mutlakiyetçilik, feodalizm ve bağınazlık ile plebyen bir tarzda”³⁷⁷ bir hesaplaşmanın örgütleyicisi olmanın yanında “toplumun aşağı tabakalarının, proletarya ve küçük burjuvazinin diktatörlüğü”dür.³⁷⁸ Lenin Marx’ın Jakoben tezine de yaslanarak geliştirdiği “proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü” kavramını pek de zorlama olmayan dönüştürmelerle tarihsel olaya yansıtmıştır. Bundan başka “devrimci Marksizmin teorisi” ve “proletaryanın öncü rolü” burjuva devriminde liberal burjuvazinin “patron” olması gereğiyle karşı karşıya koyulmuştur. Lenin’e göre sonuncusu kabul ediliyorsa ilk ikisi küçümseniyordur.

Pasajda bir de muzaffer bir burjuva devrimi burjuvaziden aşağısının diktatörlüğüyle ancak mümkün bir şeydir düşüncesi vardır. Lenin tam da Marx’ın Jakoben temel tarih tezindeki soyutlamayı, o tarihte şeylerin “burjuvaziye rağmen, burjuvazi için” işlediği düşüncesini bir burjuva devrimi mekaniği olarak tariflemiş ve tüm burjuva devrimi tartışmalarında bunu iddia etmiştir. Yukarıda bunun devrimin yükseliş dönemindeki örneklerini görmüştük. Şimdi, 1905 Devrimi’nin ilk günlerinden 1917’ye kadar bütün bir burjuva devrimi tartışmalarında Bolşevizmin alametifarikası olan proletarya ve köylülüğün devrimci diktatörlüğü konseptinin sürekliliğini göstermek adına birkaç örnek verebiliriz. Lenin 1907’de yine Marx’ın 1848 tarihli *Burjuvazi ve Karşı-Devrim*

³⁷⁶ Lenin, “Who is for Alliances with the Cadets?”, *LCW*, Cilt-11, (Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906]), s. 53-54.

³⁷⁷ Lenin, “Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution”, s. 58-59.

³⁷⁸ Lenin, “Who is for Alliances with the Cadets?”, s. 54.

serisine referans vermiş, 48 Alman burjuva devriminde “Komünist Marx ‘uzlaşmacı’ liberal burjuvaziye karşı proleter siyasetin başını çekmiştir”; Rusya’da “burjuva-demokratik hareketin *tam zaferi* sadece ‘uzlaşmacı’ liberal *burjuvaziye rağmen* ve sadece demokratik *köylü kitle*sinin tam özgürlük ve tüm topraklar için mücadelede *proletaryayı* takip etmesi durumunda mümkündür”³⁷⁹ demiştir. 1909 sonunda ilk bölümde gördüğümüz Rusya için iki yol yeniden tariflenip “devrimin tam zaferinin sadece proletarya ve köylülüğün bir diktatörlüğü olarak mümkün olduğu”,³⁸⁰ “tam demokratik bir zafer ve kapitalizmin en hızlı ve en özgür gelişimi için proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünün”³⁸¹ gerektiği sabiti yinelenmiştir.

Marx’ın jakoben tarih tezinden yola çıkan, onunla kendisine teorik bir meşruiyet bulup bu hâlini kazanan proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü şiarı her şey gibi burjuva devrimi tartışmalarını da gündemden düşüren I. Savaş’ta bile kendisini göstermiştir. 1915 Ekimi’nde Lenin şöyle diyecektir: “Sadece proletarya ve köylülüğün bir devrimci-demokratik diktatörlüğü Rusya’da yaklaşan devrimin toplumsal içeriğini şekillendirebilir. Rusya’da devrim monarşiyi ve feodal kafalı toprak ağalarını alaşağı etmeden muzaffer olamaz ve bunlar proletarya köylülük tarafından desteklenmeden elde edilemez.”³⁸²

³⁷⁹ Lenin, “The Agrarian Question and the Forces of the Revolution”, s. 335. Alıntındaki vurgular orijinalinde yoktur, burada eklenmiştir.

³⁸⁰ Lenin, “Some Sources of the Present Ideological Discord”, s. 87.

³⁸¹ Age, s. 94.

³⁸² Lenin, “Several Thesis”, *LCW*, Cilt-21, (Moskova: Progress Publishers, 1974 [1915]), s. 402.

Şimdi Lenin'in Marx'ın tezini bir tarih soyutlamasından alıp burjuva devriminde sosyal demokrasinin iktidar tahayyülü hâline getirirken yaptığı dönüştürmelere eğilebiliriz.

4.2. Rusya İçin Bir Dizi Dönüştürme

Marx, yukarıda da değinildiği gibi, Jakoben tarih tezinden işçi sınıfına bir görev çıkartmamıştır. Dahası 1860'lardan sonra Marx ve Engels başta Almanya olmak üzere modern işçi sınıfı hareketinin güçlendiği ülkeler için, özel olarak bir burjuva devrimi gündemi de açmamışlardır. O zaman Lenin'in Marx'ın Jakoben tezini bir referanstan öte Rusya'da Marksizm adına en önemli mücadele hedefi hâline getirebilmesi için bir dizi dönüştürme yapması gerekmektedir. Bir de, bunlarsız, 'peki ustalar neden proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünü ileri sürmemiştir?' sorusuna ikna edici bir yanıt verilemezdi.

Lenin'in bu dönüştürme işlemleri üç başlıkta toplanabilmektedir. Bunlardan ilki Marx ve Engels'in tarihsel koşulları ve öznellikleriyle kendilerininkilerinin temel farkının tanımlı hâle getirilmesidir. İkincisi, Marx'ın Jakobenlere atfettiği evreleri atlamak yanılmasıyla Bolşevik planın farkının ortaya koyulmasıdır. Son başlık ise Rus burjuva devrimini öncekilerden ayıran, onu özgün kılan niteliklerin belirlenmesidir.

İlkinden başlayabiliriz. RSDİP'in 3. Kongresi'nde Lenin Plehanov'un *İskra* No. 96'daki 1850 Mart tarihli *Merkez Komite'sinin Komünist Birliğe Çağrısı* metni okumasıyla tartışmıştır. Plehanov'un *Çağrı*'dan hareketle ileri sürdüğü tez şudur:

Marx “proletaryanın politik temsilcilerinin küçük burjuvazinin siyasal temsilcileriyle yeni bir toplumsal düzenin yaratılması için birlikte çalışmasını kabul edilemez bulmuştur.”³⁸³ Plehanov bunu ‘olası bir geçici devrimci hükümete sosyal demokrasinin katılımı teorimize terstir’ demek için ileri sürmüştür. Lenin cevabında polemiklerde sıkça başvurduğu bir ikiliğini, devrimci dönem-durgun dönem ayrımını ve buna denk düşen mekaniğini devreye alıp metnin bağlamını şöyle tanımlamıştır: *Çağrı* devrimci bir dönemin ardına, bir yenilgi döneminde yazılmıştır; metnin bütün derdi böyle bir zamanda proletaryanın örgütlenmesi ve hazırlık yapmasıdır. Bu çerçeveye Rusya’daki duruma örnek olamaz; çünkü onlar ilk aşamadır, daha devrim yeni başlamaktadır.³⁸⁴ Lenin bir de metinden şunu düşünceleri aktarmıştır: 1848 devriminde proletarya örgütlenmesini kaybederken küçük burjuva demokratlar güçlenmiş ve hareketin liderliğini elde etmiştir. Yeni bir devrimci yükselişte buna tekrar izin verilmemelidir. Bunun için şimdiden işçilerin partisi mümkün olan en örgütlü şekilde hareket etmeli, olabilecek en bağımsız siyaseti yürütmelidir.³⁸⁵

Yeri gelmişken bu bölümün girişinde ele alınan, Lenin’de proletaryanın bağımsızlığı ve hegemonyası fikrine *Çağrı* metninin temel bir kaynak olduğu belirtilmelidir. Lenin Plehanov’la tartıştığı aynı metninde *Çağrı*’dan aktardığı, 48’de Almanya’da işçi sınıfı örgütlenmesinin yetersizliğinin yanında güçten düşüşü tespitlerine dayanarak Marx’ın 1848 Alman Devrimi’nde proletaryanın bir geçici devrimci hükümete katılmasını gündeme getirmediğini iddia etmiştir.³⁸⁶ 1848’deki durumuyla Komünist Birlik,

³⁸³ Lenin, “The Third Congress of the R.S.D.L.P., April 12 (25) - April 27 (May 10), 1905”, s. 387.

³⁸⁴ Age, s. 386.

³⁸⁵ Age, s. 386-387.

³⁸⁶ Age, s. 387

Marxlar Lenin'in Marx'ın Jakoben tarih tezinden hareketle geliştirdiği proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünü gündeme alamazlardı. Bu yüzden Lenin'e göre Plehanov'un Marx okuması yanlıştır; referansı münasip değildir. Lenin şunu da iddia etmiştir: *Çağrı*'da "Marx küçük burjuva devriminden hemen sonra doğrudan proletaryanın sosyalist diktatörlüğüne inandığı için proletaryanın demokratik diktatörlüğünden bile söz etmemiştir."³⁸⁷

Birinci dönüştürme böyledir. Toparlarsak, 1848 Alman Devrimi'nde proletarya bağımsız bir özne olarak var olamadığı için demokratik devrimde bir şekilde iktidara gelişi ustalar tarafından gündeme alınmamıştır. Lenin'in Marx'ın Jakoben tarih tezinden hareketle geliştirdiği proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü gibi bir şey bu yüzden 1848 Marx ve Engels'inde yoktur. Marx ve Engels'in ülkelerinin burjuva devrimi öncesinde, yani 1848 Alman Devrimi'ne girerken gerçek anlamda bir partisi yoktur. İleride göreceğiz, Lenin '1905'te bizim hem örgütlü bir işçi sınıfımız hem de bir partimiz var' diyecektir.

Şimdi, ikinci dönüştürmeye, Lenin Marx'ın Jakoben tarih tezinden burjuva devriminde işçi sınıfı için bir iktidar sloganına ulaşmasını sağlayan kabulüne geçebiliriz. Yineleyelim, Marx 'burjuvaziye rağmen, burjuva devrimi için' soyutlamasını geleceğe yönelik değil geçmişteki bir olayın tarihteki işlevini tayin etmek için yapmıştı. Tez 1793-94'e dair bir şey söylemiş, işçi sınıfına ve onun öncülerine burjuva devriminde Lenin'deki gibi bir misyon biçmemiştir. Bu noktada Marx'ta hiyerarşik olarak bu tezin altında ve onun tamamlayan başka bir Jakoben yorumuna başvurmalıyız. Jakobenler devsel bir yanılısamaya kapılmışlardır; tarihsel koşullar ancak burjuva topluma izin

³⁸⁷ Age, s. 387-388.

veriyorken onlar burjuva toplumun temelini tanımamış, evreleri atlamak istemiş, evrensel kurtuluşun peşine düşmüşlerdir.³⁸⁸

1793-94 pratiği ve Jakoben önderlere bakınca bu bariz bir gerçektir. Peki burjuva devriminin sınırları, Jakobenlerin aşamayacakları engeller nelerdir? Bolşeviklerin göze aldığı ve uğruna mücadele ettikleri proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü nerede duracaktır? Lenin'in burjuva devriminde proletaryaya biçtiği misyon düşünüldüğünde ciddi bir teorik boşluk bırakmamak adına bu soruları cevaplaması gerekirdi. Zati muarızları da bunları gündeme getirmiştir. Bir önceki bölümde Menşeviklerin 'sosyalistler burjuva devriminde iktidara gelerek burjuva devlet aygıtının kirli işlerine mi bakacaklar?' sorusunu ve Lenin'in 'sosyalist devrim yapmıyoruz; elde edeceğimiz yanında böylesi bir kirlenme riskini göze alıyoruz' yanıtını görmüştük. Yani, Lenin Jakobenlerin devsel yanılışmasından azade, evreleri atlamaya kalkışmayan bir Jakoben iktidar kurmak düşüncesindedir.

Burada bu bahsin başka bir boyutuna da bakmamız gerekiyor. Menşevikler Lenin'in iktidarı gözüne kestirdiğini henüz adlı adıyla devrimin işaret fişeği atılmadan sezmiştir. Lenin 1905 Mart sonu Nisan başında kaleme aldığı *Sosyal Demokrasi ve Geçici Devrimci Hükümet* yazısında Menşeviklerden kendisini en açık şekilde ifade eden Martinov'un önceki bölümde de referans verilen, devrimin hemen öncesinde çıkan *İki Diktatörlük* broşüründen şu düşüncesini aktarmıştır:

“Eğer ‘Lenin'in düşlediği gibi, güçlü, devrimci bir sosyal demokrat örgüt otokrasiye karşı genel, silahlı bir halk ayaklanması düzenler ve bunda başarıya ulaşırsa; devrim sonrasında halkın genel iradesinin, bu partiyi geçici hükümet

³⁸⁸ Başoğlu, *Marx ve Jakobenler* içinde bilhassa Bölüm 1.3.1.

olarak atayacağı açık değil midir? Halkın, devrimin o andaki kaderini diğer bir partiye değil de, yalnızca bu partiye teslim edeceği açık değil midir?’

İnanılmaz bir şey ama gerçek bu. Rus sosyal demokrasisi tarihi gelecekte, sosyal demokrasi içindeki Jironenlerin daha Rus devriminin yeni başladığı bir sırada, devrimci proletaryayı böyle bir manzara ile korkutmaya çalıştığını şaşkınlık içinde kaydedecek!”³⁸⁹

İkinci paragraf Lenin’in ilk tepkisidir; anlaşıldığı üzere birbirlerinden ne kadar ayrı dünyaların devrimcileri olduklarıyla bir kez daha yüzleşmiştir.

“Genel irade” Rousseau’dan Fransız Devrimi’ne miras kalan bir kavramdır; bütün yurttaşların iradelerinin bir sentezidir. Martinov’un bu klasik hâliyle kullandığını düşünürsek, bir siyasetin genel irade sonucu iktidar olması son derece meşru bir durumdur. Onun böyle bir senaryoyu felaket olarak görmesinin ardında yatan nedenlerden biri sosyalist bir parti için burjuva devriminde herhangi bir iktidara gelişin erken olacağıdır. Menşevikler vaktinden önce bir iktidara geliş üzerine Marx ve Engels’e de başvurmuşlardır. Lenin aynı metninde birkaç satır sonra bu başvurulardan birini aktarmıştır: Engels 1850 yazının ürünü *Almanya’da Köylü Savaşı*’nda şöyle demiştir: “Aşırı bir partinin önderinin karşılaşılabileceği en kötü şey, temsil ettiği sınıfın egemenliği ve bu egemenliğin gerektirdiği tedbirlerin gerçekleştirilmesi açısından hareketin olgun olmadığı bir dönemde hükümeti devralmak zorunda kalmasıdır.”³⁹⁰

Engels’in yargısı bu hâliyle ne kadar doğrudur tartışılır ama yoruma açık gözükmemektedir. Menşeviklerin geçici hükümete katılma tartışmasında güçlü argümanlarından biri bu erken doğum düşüncesidir. Bunun karşısında Lenin sıklıkla

³⁸⁹ Lenin, “Sosyal Demokrasi ve Geçici Hükümet”, *1905 Devrimi Üzerine Yazılar* içinde, çeviren Ragıp Zaralı, (İstanbul: Yöntem Yayınları, 1976 [1905]), s. 83-84.

³⁹⁰ Engels’ten aktaran Lenin, *age*, s. 84.

başvurduğu argümanını yinelemiş, ‘sosyalist devrimle burjuva devrimini, proletarya diktatörlüğü ile proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünü birbirine karıştırıyorsunuz’ demiştir.³⁹¹ Bu şu anlama gelir: Bir erken doğumdan bahsetmek için birilerinin proletarya diktatörlüğü demesi gerekir. Öngörülen durumda proletarya tek başına ve kendi tarihsel çıkarları adına, yani sosyalizm için iktidara gelmeyecektir. Demek ki, proletarya kendi sınıf egemenliğinin “gerekirdiği tedbirlerin” peşine düşmeyecektir. Proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünün amacı burjuva devriminin tamamlanmasıdır.

Lenin Engels’in aynı metninden bir alıntı daha yapmıştır: “Aşırı partinin önderi hareketin çıkarı uğruna, yabancı bir sınıfın çıkarlarını gerçekleştirmek ve kendi sınıfını ise boş sözler ve vaatlerle, yabancı sınıfın çıkarlarının kendi sınıfının çıkarları olduğuna yeminler ederek oyalamak zorundadır. Bu yanlış tutuma düşen herkes, kurtuluşu olmayan bir biçimde yenilir.”³⁹² Bolşeviklerin başka bir sınıfın -köylülük de dâhil- çıkarları adına proletaryaya vaatlerde bulunduğu ya da onun karşıtı temel sınıf olan burjuvazi ile çıkarlarının, bir yere kadar bile olsa, ortaklaştığı yönünde bir siyaset yürüttüklerine dair veri yoktur. Lenin Engels alıntısı üzerine, buna denk düşen bir örnek olarak, zamanında Narodnaya Volya’nın gelecekteki bir kurucu mecliste köylülük temsilcilerinin onda dokuzunun sosyalist olacağı yanılışına sahip olduklarını anımsatmıştır. 2. Bölüm’de Lenin’in 1905 Devrimi’yle birlikte köylülüğün siyasal temsilcilerinin Jakobenlerle işaretlenebilecek toplumsal projenin sözcüleri olduklarını, bunun burjuva devriminde köylülükle ittifakın anlamını ve tarihsel işlevini

³⁹¹ Age, s. 85.

³⁹² Engels’ten aktaran Lenin, age, s. 85.

oluşturduğunu iddia ettiğini görmüştük. Bolşeviklerin durumunda bağlam hep burjuva devrimidir. Engels'in sözleri ise bir evrensel kurtuluş vaadine yöneliktir. Lenin'in Jakoben iktidar öngörüsü; tarihsel Jakobenlerin, Narodnaya Volya'nın ve Bolşeviklerin üzerinde hegemonya kurmayı hedefledikleri daha sonraki köylülük temsilcilerinin bu yanılması azadedir. 20. yüzyıl başı Rusyası'nda Bolşeviklerce bile isteye proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü ve köktenci bir burjuva devrimi ne kadar ileri gidebilirse o hedeflenmiştir.

Lenin ilerleyen satırlarda Martinov ve Engels'in pozisyonlarının farklılığını göstermeye çalışırken aslında bambaşka bir şey söylemiş olur:

“Engels proletarya önderlerinin devrimin proleter olmayan karakterini anlayamama tehlikesine işaret ediyor; ama bilge Martinov'umuz bundan kendilerini programları, taktikleri (yani tüm propaganda ve ajitasyonları) ve örgütlenmeleriyle devrimci-demokratlardan ayırmış proletarya önderlerinin demokratik cumhuriyetin kuruluşunda öncü rolü oynayacağı tehlikesini çıkarıyor. Engels önderlerin devrimin görünüşte sosyalist, gerçekte demokratik karakterini karıştırma tehlikesini görürken, bilge Martinov'umuz bundan proletaryanın köylülükle beraber demokratik cumhuriyetin, burjuva tahakkümünün son formunun ve proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesi için en iyi formun kuruluşunda bilinçli bir şekilde diktatörlüğü üstlenebileceği tehlikesini çıkarıyor. Engels bir şey söyleyip başka bir şey yapmanın, bir sınıfın tahakkümünü vadedip aslında diğerininkini sağlamanın yanlış, yanıltıcı pozisyonundaki tehlikeyi görür. Engels böyle bir yanlış pozisyonu izleyen geri alınmaz siyasi kıyameti görürken, bilge Martinov'umuz demokrasinin burjuva yandaşlarının proletarya ve köylülüğün gerçekten demokratik bir cumhuriyeti sağlamlaştırmasına izin vermeyeceği tehlikesini çıkarıyor. Bilge Martinov'umuz *böyle* bir kıyametin, proletaryanın öncüsünün kıyametinin, binlerce proleterin gerçekten demokratik bir mücadeledeki kıyametinin siyasi bir kıyamet değil fiziksel bir kıyamet olacağını; tam tersine, bunun proletaryanın çok önemli bir siyasi zaferi, özgürlük için mücadelede hegemonyasının çok önemli bir başarısı olacağını hayatta anlayamaz. Engels bilinçsizce kendi sınıfının yolundan yabancı bir sınıfinkine sapanların siyasi kıyametinden bahsederken, bilge Martinov'umuz, Engels'ten çok

saygılı bir şekilde alıntılar yaparak, kendi sınıfının emin yolunda ileri, daha ileri gidenlerin siyasi kıyametinden bahsediyor.”³⁹³

Lenin Martinov’un Engels referanslarının kendi durumlarına uymadığını söylemektedir. Öte yandan şu da ifade edilmelidir: Engels’in vaktinden önce iktidara gelme eleştirisi Lenin’in planına yol veren, onu destekleyen bir içeriğe sahip değildir. Lenin Engels’in bu fikirlerini rehabilite etmeye çalışmışsa da böyledir. O, Marksizm adına yeni bir şeyi denemek istemektedir. Jakobenler gibi bir yanılısamaya kapılmadan burjuva toplumun tesisine hizmet edeceklerini baştan söylemektedir. Yine, bu toplumun üst yapısının alacağı hâlin sosyalizm mücadelesine en elverişli form, bir cumhuriyet olması için proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü gerekmektedir. Lenin’de bunun temel tarihsel referansı Büyük Fransız Devrimi’dir; temel teorik referansı Marx’ın Jakoben temel tarih tezidir.

Lenin’in bu iktidarın nasıl bir şey olacağı üzerinde düşünceleri bir sonraki alt bölümün konusu olacaktır; ama pasajdan şu düşüncenin altını çizmeliyiz: Bir yanılısamaya kapılmamış olmak, ne yapmakta olduğunun bilincinde olunması böyle bir iktidarın ömrünü bir yerden sonra uzatmayacaktır. Lenin yenilgiyi, üstelik hedefe ulaşamayan durumlar için bile göze almış gözükmektedir. Rusya’da eski rejimi bütünüyle tasfiye edecek bir diktatörlük girişiminde karşılaşılabilecek kıyamet sadece fiziksel bir yenilgi olacaktır. Yine pasajda diktatörlüğün proletaryanın köylülük üzerinde hegemonyasının bir tezahürü olduğu, hatta özgürlük için -eşitlik için değil, o kavga bir

³⁹³ Lenin, “Social-Democracy and the Provisional Revolutionary Government”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 281.

sonraki evrede sosyalizm için verilecektir- mücadeledede hegemonyanın en istenen hâli olduğu kaydedilmiştir.

Bu noktada Lenin'in planıyla göze aldığı şeyle Jakoben ethos karşı karşıya koyulup resmedilebilir. Robespierre 3. Bölüm'deki Troçki bahsinde de geçen, Devrim takvimiyle 8 *Thermidor* Yıl II, bildiğimiz takvimle 26 Temmuz 1794'te Konvansiyon kürsüsünden yaptığı son konuşmasının sonunda şöyle demiştir: “Ben suçları denetlemek [yönetmek] için değil, onlarla savaşmak için doğdum.”³⁹⁴ Bu ifade Robespierre'in yenilgisini de açıklar. Tarih suçların ortadan kaldırılabileceği değil en fazla yönetilebileceği bir evrededir. Tarihe Marksist bir pencereden bakanlar için sınıflı toplum hüküm sürdüğü sürece böyle olacaktır. Lenin'in zamanı da böyledir. İstedikleri proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü eski rejimle mücadelesinde en fazla, belli bir süre burjuva toplumun suçları ile savaşabilecektir; ardına suçların yine en fazla denetlenip düzenlenebileceği bir evreye girilecektir.

Robespierre aktarılan cümlesinden sonra konuşmasını şöyle tamamlamıştır: “Zaman korkusuzca ana yurda hizmet edebilecek gerçek insanların zamanı değil. Alçaklar sürüsü egemen olduğu sürece, sadece özgürlüklerin savunucuları yasaklanacaklar ve sesleri kısılacaktır.”³⁹⁵ Robespierre onlara iç ve dış savaşı kazandıran Devrimci Yönetim ve Terör'ü savunurken oradaki bütün suçun kendilerine ihale edilmesi ve diktatörlük ithamları karşısında yaşadığı hayal kırıklığını bir de böyle ifade etmiştir. O ve diğer Jakobenler aslında ileride burjuva toplumu diye anılacak şeyi ortadan

³⁹⁴ Robespierre, Maximilien, *Ayaklar Baş Olunca*, çeviren İlhan Erman, (Ankara: İlkeriş Yayımcılık, 2008 [1793-1794]), s. 152. Çeviride Fransızca *gouverner* yerine “denetlemek” denilmişti; aktarılan kelimenin bir diğer anlamını da vermek için “yönetmek” eklenmiştir.

³⁹⁵ Age.

kaldıramayacaklarının bilincinde değildir. Lenin'se şunu iyi bilir: En iyi burjuva toplumu bile suça dayanır. Diktatörlükleri ile en iyi hâlini zorla kurmaya çalıştıkları şey de -ve henüz ayaktayken bile- yine öyle olacaktır; planladığı devrimci iktidar sonuçta suça dayalı bir toplumun tesisine hizmet edecektir. Ama bu yine de Bolşevik ve proleter siyaset için bir zafer olacaktır. Bundan sonra ve bu deneyime ve yeni toplumsal düzene yaslanarak gerçek bir sosyalizm mücadelesine başlanacak, kendilerinden “sonra gelecek proleter savaşçıların işi o kadar kolaylaşacaktır.”³⁹⁶

Bunun için kirlenmekten korkulmamalıdır:

“Devrimci burjuva demokrasisi müttefikleri olarak, hiçbir şey karşısında durmaksızın, cumhuriyetçi devrimde en etkili payı alarak kirlenmekten korkmayın. Tehlikeleri abartmayın: Örgütlenmiş proletaryamız bu tehlikenin üstesinden kolayca gelecektir. Proletarya ve köylülerin birkaç aylık devrimci diktatörlüğü, dingin ve sersemleştiren bir hava içindeki onlarca yıllık siyasal durgunluktan daha çok şey yapacaktır. Rus işçi sınıfı, 9 Ocak'tan sonra, tam bir siyasal kölelik içinde, sarsılmaz ve eğilmez bir ortaklaşa eylem için bir milyondan çok proleteri seferber etmesini bildiğine göre, biz, devrimci-demokratik bir diktatörlük altında, on milyonlarca kent ve kır yoksulunu seferber edecek ve siyasal Rus devrimini, Avrupa'daki sosyalist devrimin başlangıcı durumuna getireceğiz.”³⁹⁷

Burada iki ihtimal saklıdır: Birincisi birkaç aylık bir proletarya ve köylülüğün devrimci diktatörlüğüdür. Yenilene kadar onlarca yıllık siyasal durgunluktan daha çok iş yapacaktır. 3. Bölüm'de gördüğümüz, Bolşevikleri Menşeviklerden ayıran devrim merkezli tarih kavrayışı devrededir. Burada bir de Marx'ın bir Jakoben Fransa değerlendirmesi yankılanmaktadır: “Fransa'daki terör muazzam çekiç darbeleri ile, bir bakıma, Fransız toprağındaki feodalizm kalıntılarını yok etti. Korkakça temkinli

³⁹⁶ Lenin, “Proletarya ve Köylülüğün Devrimci-Demokratik Diktatörlüğü”, s. 12.

³⁹⁷ Age, s. 15.

burjuvazi bu görevi on yıllarca sürede tamamlayamazdı.”³⁹⁸ Lenin’in planında “burjuvaziye rağmen, burjuva devrimi için” şeklinde ifade edilebilecek Marx’ın Jakoben temel tarih tezinin ne kadar merkezde durduğuna bir kanıt daha.

İkinci ihtimal Rus Devrimi’nin Batı Avrupa’da devrimi yükseltmesi ve oradan geriye, Rusya’ya bu kez sosyalist bir dış güç olarak geri dönmesidir; Lenin için en iyi senaryodur. Siyasi kariyerinin başından bu yana bunu dilemiştir. Ancak bu sadece bir ihtimaldir; 1905’le birlikte Rusya’daki devrimse bir gerçektir. Rusya’nın iç dinamikleriyle kısıtlı kaldığında bir proletarya ve köylülüğün diktatoryası tarihsel olarak da teorik olarak da, devrimi tamamlasa bile tıpkı Jakobenlerin durumunda olduğu gibi yenilmeye mahkûmdur.

Neden? Çünkü alt yapı üst yapıyı son tahlilde belirler. Tarihsel Jakobenlerin de sosyal demokrasinin Jakobenlerinin de bunun karşısında direnmelerinin analitik ve fizik sınırları vardır. Lenin 1905’le başlayan devrimin doğası üzerine bütün tartışmalarda - elbette pek dilediği daha ileri ihtimallere göz kırpmayı ihmal etmeden- önlerindeki devrim için şunu hep bir sabit olarak koymuştur: “[B]u elbette sosyalist değil, demokratik bir diktatörlük olacaktır. [...] Böyle bir zafer, burjuva devrimimizi henüz hiçbir biçimde sosyalist bir devrim kılmayacaktır; demokratik devrim, burjuva toplumsal-ekonomik ilişkiler çerçevesinin doğrudan dışına çıkmayacaktır; [...]”.³⁹⁹ Proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü kapitalizmin temellerini sarsamaz, evreleri atlayamaz; kuramcısı onu böyle tasarlamıştır. Tarih de bunu söyler.

³⁹⁸ Marx’ın 1847 tarihli “Moralising Criticism and Critical Morality. A Contribution to German Cultural History. Contra Karl Heinzen” metninden aktaran Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, s. 87.

³⁹⁹ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 61.

Dahası “kalıcı olmayış ve içsel çelişki [şu ya da bu] burjuva devriminin tüm kazanımlarının özünde var olan özellikleridir.”⁴⁰⁰

Şimdi Lenin’in Marx’ın Jakoben tezinde gittiği üçüncü dönüştürme işlemine bakabiliriz. Elinizdeki çalışmada şimdiye kadar Lenin’in Rus burjuva devriminin 1789 Fransız Devrimi ayarında “Büyük” bir devrim olacağı beklentisinde olduğu birkaç kez işlenmişti. Madem Rus devrimi bir kere burjuva devrimi kategorisinde yer alacaktı, böyle olmalıydı.

Lenin’in Marksizm adına ileri sürüp geliştirdiği proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü konsepti Rus nesnelliğinde kendisine olanak tanıyacak kimi özgünlükler bulmuştur. Bu özgünlüklerden ilk ve en önemlisi Rus proletaryasının mücadelesidir. Lenin, pekâlâ, Menşeviklerin iddia ettiği prematüre bir iktidar teorik ve pratik sorununu bir de, yukarıda başvurduğumuz Marx’ın *Burjuvazi ve Karşı-Devrim* metninde Jakoben Fransa’yı tariflerken yaptığı gibi, Rusya için “*proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları* ya henüz burjuvazinin çıkarlarından ayrı çıkarlara sahip [değil] veyahut henüz bağımsız sınıflar ya da sınıf alt bölümleri oluşturmuyor”⁴⁰¹ diyerek aşmayı deneyebilirdi. Lakin bu Lenin’in burjuva devrimi stratejisinin bütünüyle uyumsuz olurdu. Lenin’e göre Rus proletaryası epey gelişkin bir sınıf bilinci ve eylemine sahiptir; burjuva devrimine öncülük edebilecek kadar olgundur.

⁴⁰⁰ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907”, s. 426.

⁴⁰¹ Marx, “The Bourgeoisie and the Counter-Revolution”, s. 161.

Bu son dönüştürme setinde Lenin Rus proletaryasının devrimle birlikte sergilediği pratiği arkasına almıştır. Buradaki en çarpıcı olgu siyasi kitle grevleridir. Rusya işçileri devrimde diğer eylemleri yanında güçlü grevleriyle siyasete müdahil olmuştur. O güne kadar temelde ekonomik mücadelenin konusu olarak görülen bu eylem biçimi otokrasiye karşı bir silaha dönüşmüştür. Lenin ülkenin ilk Duma seçimlerine gittiği ve rüzgârın Kadetlerin arkasından estiği 1906 Mart sonunda yazdığı *Kadetlerin Zaferi ve İşçilerin Partisinin Görevleri* broşüründe Ekim-Aralık 1905 “devrimci kasırga”sı için -ki bu ifadeyi Kadet R. Blank’tan alıntılıyıp benimsemiştir- şunları kaydetmiştir: “Bu evrede temel ve, başlangıçta, neredeyse tek *savaşçı* proletaryadır. Belki de tarihte ilk kez bir burjuva devrimine tamamen proleter bir silahın istihdamı damga vurmuştur; yani en gelişmiş kapitalist ülkelerde bile eşi benzeri görülmemiş bir ölçekte siyasi kitle grevi.”⁴⁰²

Bu yeni olgu Lenin için birkaç ay önceki büyük kabarmaya baktıkça gözlerin kamaşmasından fazlası olacaktır. 1908’de şöyle diyecektir: “Rus devrimindeki kitle grevi ve silahlı ayaklanma Batı’daki proleter devrimin olası biçimlerinin prototipi[dir.]”⁴⁰³ 1907 Temmuz’ndaki Stolypin Darbesi Rus Devrimi’nin birinci dalgasını kapatmıştır. Toprağın gerçekten yeniden hareketlenmesi için 1912’ye kadar beklemek gerekmiştir. Lenin 1913’te Rus grev istatistiklerine baktığı bir incelemesinde 19. yüzyıl sonundan 1912’ye Almanya ve İngiltere’yle ortalama yıllık grevci sayılarını kıyasladığında Rusya’nın ilkinin bir buçuk katı, ikincisindenise kıl payı fazla olduğunu görmüştür. 1905 Devrimi’nin büyük etkisi buradaki verileri de

⁴⁰² Lenin, “The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers Party”, s. 242.

⁴⁰³ Lenin, “Trade-Union Neutrality”, *LCW*, Cilt-13, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1908]), s. 461.

belirlemiştir ve Rus proletaryası şimdi yeniden ayağa kalkmaktadır.⁴⁰⁴ Lenin yine 1913'te 'önceki yıl boyunca Rusya'da gerçekleşen siyasal grevlerin dünyada emsali yoktur' diyecektir.⁴⁰⁵ Grevlerin Avrupa ülkelerindekilere göre "devasa üstünlüğü" işçilerin özel nitelikleri ya da yeteneklerinden değil Rusya'daki "özel koşulların, devrimci durumun varlığının ve bir doğrudan devrimci krizin gelişiminin" göstergesidir.⁴⁰⁶ Yine Lenin'e göre Avrupa'da böylesi devrimci bir yükseliş kendi ülkelerindeki gibi bir burjuva devrimini değil sosyalist devrimi gündeme getirecektir. Lenin'in bu notları, bir kez daha, 20. yüzyıl başı Batı dünyasında devrimin ülkesinin aslında Rusya olduğunu düşünmeye itmektedir. Devrim devrimdir; burjuva devrimi ya da sosyalist devrim olması bir yerden sonra bizlerin ona yüklediği anlamlardır ve devrimin kendisini bir yere kadar belirler. 1905'in önüne arkasına uzatıldığında geniş bir burjuva devrimi yaşamakta olan Rusya'da bu özgün proletarya fenomeni sanki 1917'nin ikinci devrimine, tarihteki ilk sosyalist devrime, Büyük Ekim Devrimi'ne de yataklık edeceğinin emarelerini vermiştir.

Bolşeviklere göre tasfiyeci Menşevik aylık dergi *Naşa Zarya*'da (Şafağımız) Osip Arkadyeviç Yermansky (1867-1941) Lenin için şunları söylemiştir: "Doğrusu, İlyin'in gerçek gidişatın bir incelemesi yerine kendi niteliklerini ve keza Büyük Fransız Devrimi'nden çıkarılan liseli modellerine dayanan basmakalıp bir paterni koyan tek kişi olduğu açıktır."⁴⁰⁷ Bu itham partide bölünme ve sonrasındaki devrim

⁴⁰⁴ Lenin, "Strikes in Russia", *LCW*, Cilt-19, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913]), s. 535.

⁴⁰⁵ Lenin, "May Day Action by the Revolutionary Proletariat", *LCW*, Cilt-19, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913]), s. 220-221.

⁴⁰⁶ Age.

⁴⁰⁷ Aktaran Lenin, "Liberal and Marxist Conceptions of Class Struggle", *LCW*, Cilt-19, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913]), s. 123.

tartışmalarında Lenin’e atfedilen Jakobenlik yanında onun devrim stratejisinde Fransız Devrimi tesirinin bir tezahürü olsa gerektir. 5 Mayıs 1913 tarihli *Sınıf Mücadelesinin Liberal ve Marksist Kavrayışları* metninde Lenin’in Yermansky’nin bu eleştirisine yanıtı şöyledir:

“[Mr. A. Yermansky] Büyük Fransız Devrimi’nin ‘basmakalıpları’na karşı bu hiddetli çıkışıyla liberalizminin ne boyutta açığa çıktığını fark etmiyor.

[...] Herhangi biri bir basmakalıp ya da bir Fransız modelinin meseleyle bir alakası olmadığını anlayabilir; örneğin, *o zaman*, ‘basmakalıp ve model’ koşullarında grevler ve bilhassa siyasal grevler yoktu ve olamazdı.

[...] Marx elbette düşüncesini 18. yüzyıl sonundan alınan ‘basmakalıp ve modeller’le sınırlamamıştır; ama onun bakış açısı her zaman devrimciydi, o her zaman sınıf mücadelesine en *derinden* değer biçmiş, her zaman ‘temelleri’ etkileyip etkilemediğine açığa çıkarmış[tır. ...]

18. yüzyıl sonu sınıf mücadelesi bize ne kadar siyasal olabileceğini ne kadar gerçekten ‘ülke çapında’ biçimlerde ortaya çıkabileceğini göstermiştir. O zamandan bu yana kapitalizm ve proletarya devasa boyutta gelişmiştir. Eskinin ‘modelleri’, [...] yeni mücadele *biçimlerinin* çalışılmasını engellemez”⁴⁰⁸

İlkin Lenin’e bir şerh düşmeliyiz: Fransız Devrimi zamanı da grevler vardır ve hatta devrimde loncalarla birlikte bunlar da yasaklanmıştır.⁴⁰⁹ Dahası Jakoben Cumhuriyet’te siyasetteki merkezileşmenin bir gereği olarak bu yasa muhafaza edilmiştir. Bir burjuva devriminde böyle bir uygulama en radikal kesiti için bile, ki iç ve dış savaş gibi çok özel koşullar söz konusudur artık, anlaşılabilir. Ki sosyalist bir devrimde bile benzer özel koşullarda grevlerin yasaklanması akıl almaz bir şey

⁴⁰⁸ Age, s. 123-124.

⁴⁰⁹ 14 Haziran 1791 tarihli yasa, mimarı Isaac René Guy le Chapelier’nin (1754-1794) adıyla, Le Chapelier Yasası olarak anılmıştır.

değildir. Ki Ekim Devrimi'nden sonra da, Lenin Sovyet Rusya'nın başındayken buna tanık olunmuştur.

Öte yandan Lenin'in 18. yüzyıl sonu Fransası ile 20. yüzyıl başı Rusyası arasında burjuva devrimi bağlamında modern proletaryanın siyasal grevlerini temel bir fark olarak ortaya koyması ve burada yine de "eskinin modelleri"ne 'onlara hâlâ ihtiyacımız var' demesi önemlidir. Devrimin ve diktatörlüğün olası öncü sınıfı kendisini Rusya'da bir de böyle ortaya koymuştur.

Marx'ın Jakoben tarih tezinden burjuva devriminde Marksist bir iktidar planı çıkarırken Lenin'in yaptığı Rus proletaryası merkezli son dönüştürme seti üzerine birkaç şey daha söylemeden önce burada bir parantez açabiliriz: Lenin Fransız Devrimi'ne atfettiği siyasallık ve ülke çağında olma nitelikleri üzerine, yine *Sınıf Mücadelesinin Liberal ve Marksist Kavrayışları* metninde şöyle bir düşünce ortaya koymuştur: Ülke çapında olmanın temel niteliği devlet iktidarının örgütlenmesidir.⁴¹⁰ Marksist sınıf mücadelesi kavrayışının asli özelliği ülke çapında sınıf mücadelesine devlet iktidarının örgütlenmesini dâhil etmesidir.⁴¹¹ "Marksizm bir sınıf mücadelesini sadece siyaseti kucakladığında değil; siyasetteki en önemli şeyi, siyasal iktidarın örgütlenmesini ele aldığı anda ancak tam gelişmiş, 'ülke çapında' olarak kabul eder."⁴¹² Yermansky'nin Rusya'da "Büyük Fransız Devrimi'nden çıkarılan liseli modellerine dayanan basmakalıp bir paterni koyan tek kişi"⁴¹³ saydığı Lenin'in eskinin modeline

⁴¹⁰ Age, s. 120.

⁴¹¹ Age, s. 121.

⁴¹² Age, s. 122.

⁴¹³ Age, s. 123.

Marksizm adına böylesi bir kıymet vermesi bir de bu sınıf mücadelesi-siyaset-devlet-ülke denklemi yüzündendir.

Şimdi, dönüştürme meselesinde son olarak, Lenin'in önceki burjuva devrimleriyle ve elbette en başta Büyük Devrim'le Rus Devrimi karşılaştırmalarında tekrar eden belli başlı iki vektöre bakabiliriz. Birincisi, öncekilere göre Rus burjuva devriminde proletarya ve burjuvazi çelişkisi çok daha gelişkindir. Rus proletaryasının politik ileriliği burjuvaziyi önceki devrimlere göre daha ılımlı, daha korkak kılmaktadır. Burjuvazinin hâl ve tavırlarına bakılırsa 1. Bölüm'de gördüğümüz gibi Rusya'dan ancak bir 1848 Alman Devrimi çıkacaktır. Diğer yandan 1789 başta olmak üzere ve ondan itibaren Fransız Devrim Çağı'na damga vuran kentli küçük burjuvazi gibi belirleyici bir toplumsal katman Rusya'da etkisizdir⁴¹⁴ ve yerini proletaryaya bırakmıştır.

İkincisi Rus burjuva devriminin Batı'dakilerden hiçbirinde olmayan derecede gelişkin bir proletaryaya sahip oluşu ve Rusya'nın genel geriliğinin yarattığı büyük tezattır. Bu tezat 1913 sonunda şöyle kâğıda dökülmüştür: "Rusya'nın özel nitelikleri burjuva devrimleri çağında emsali olmayan proletaryasının gücünde ve her türden engel ve geri dönüş tehlikesi altında nesnel olarak istisnai derecede hızlı ve kararlı bir ilerlemeyi gerektiren şok edici genel geriliğinde yatmaktadır."⁴¹⁵ Burjuva devriminde Rus

⁴¹⁴ Lenin bu olguya dair 1907 Nisanı'nda polemik yaptığı *Narodnaya Duma (Halkın Duması)* isimli günlük Menşevik gazeteden şu satırları aktarır "çok iyi ve mükemmel doğru" yorumunda bulunmuştur: "Rusya'nın zayıf kentsel gelişimi ve kent endüstrisinde büyük teşebbüslerin baskın etkisi yüzünden kentli orta ve küçük burjuvazimizin ülkenin genel ekonomik yaşamında, İngiltere ve Fransa'da bir zaman kendilerini bağımsız politik güçler olarak hissettiren bu sınıflara göre çok küçük bir etkisi vardır." Aktaran Lenin, "Strength and Weakness of the Russian Revolution", s. 352.

⁴¹⁵ Lenin, "Critical Remarks on the National Question", *LCW*, Cilt-20, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913]), s. 41.

proletaryasının bu hâliyle, üstelik zaman zaman Lenin'i de 'bu ülke aslında pek de Batı gibi değil' diye düşündürten Rus geriliğindeki varlığı onun Marx'ın Jakoben temel tarih tezinden yola çıkarak burada ele alınan dönüştürmelerle geliştirdiği özgün burjuva devrimi kuramının anahtar nesnel olgusudur.

4.3. Diktatörlük ve Üç Kavram: İç Savaş, Restorasyon, Haddini Aşma

Şimdiye kadar proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü kavramının temel teorik referanslarını ve buradan burjuva devriminde Marksist bir iktidar planı olarak ileri sürülüşündeki dönüştürmeleri gördük. Bu alt bölümde ilkin kavramın işaret ettiği devlet tipinin Lenin'in zihninde kazandığı görünüm ve işlevler ele alınarak söz konusu diktatörlük tanımlı hâle getirilmeye çalışılacaktır. Ardından tarihte tarihsel Jakoben deneyle ilişkilendirilmesi hiç de zor olmayan üç devrim fenomeni, mekanizması tanımlanıp buradan Lenin'in devrim ve devlet kuramında özel ve kurucu işlevi olduğu ileri sürülecek üç kavram ortaya koyulacaktır: İç savaş, restorasyon ve haddini aşma.

Başlarken, Lenin'in diktatörlük kavramına getirdiği belli başlı tanımlarına bakabiliriz. Diktatörlük devrimde zor ihtiyacını karşılayacak araçtır ve diktatörlüğün en önemli araçlarından biri zordur. İktidar silahsız fethedilemeyeceği gibi muhafaza da edilemez. *İki Taktik*'teki öz ifadelerle “‘devrimin çarizm üzerinde tayin edici zaferi’ proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünün tesisi anlamına gelir. [...] Ve böyle bir zafer tam da bir diktatörlük olacaktır; demek ki kaçınılmaz olarak askeri güce, kitlelerin silahlandırılmasına, bir ayaklanmaya dayanmak zorundadır, ‘yasal’ ya

da ‘barışçıl’ yolla tesis edilmiş şu ya da bu türde bir kuruma değil.”⁴¹⁶ İşte Lenin’de diktatörlüğün özünde bu zor vardır ve hatta gördüğümüz gibi diktatörlük devlet modelinin bu özsel niteliği ona tanımını veren bir şey düzeyine koyulmuştur; böylesi bir önemdedir.

Diktatörlüğün bir diğer tanımı devlet kuramı kadar hukuk teorisinin de alanına girer. Lenin’in diktatörlüğe atfettiği ‘yasal’ olmama düşüncesi ileride de işleyeceğimiz özgün bir Rus devrimi fenomeni olan sovyetleri gözlemlerken daha bir şekillenmiş ve geliştirilmiştir. 1906 Martı’nda sovyetler pratiğinden esinle diktatörlük şu niteliklerle tanımlanmıştır: “[Bu] otorite organları kim tarafından tesis edildiğine bakmaksızın başka *hiçbir* otorite, *hiçbir* yasa ve *hiçbir* standart tanımadığı için embriyo düzeyinde bir diktatörlüğü temsil eder. Otorite -sınırsız, hukukun dışında, kelimenin en doğrudan anlamıyla zora dayanan- diktatörlüktür.”⁴¹⁷

Şimdi biraz daha derinleşebiliriz. Lenin’in Rus burjuva devrimi için öngördüğü diktatörlük tanımı gereği heterojen bir iktidar olacaktır. İki sınıf iktidara gelecektir: Proletarya ve köylülük. Ancak, hegemonya bahsinde geçmişti, bu iki sınıf arasında bir hiyerarşi söz konusudur. Proletarya köylülük üzerinde üstünlük kuracak ve onun belirleyecektir. Bunun yanında ve yine de Lenin bir senteze gitmek durumunda kalmıştır. Bu sentezin çok açık ve diktatörlüğün doğası bakımından önemli bir karşılığı pek de yabana atılamayacak bir Menşevik eleştiriye *İki Taktik*’teki yanıtta kendisini göstermiştir:

⁴¹⁶ Lenin, “Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution”, s. 56. Lenin yine *İki Taktik* kitabında diktatörlüğü şöyle tanımlamıştır: “zora dayanan direncin zorla bastırılması ve halkın devrimci sınıflarının silahlandırılması.” Bkz. Age, s. 128.

⁴¹⁷ Lenin, “The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers Party”, s. 244.

“Proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü şiarına karşı itirazlardan biri, diktatörlüğün bir ‘irade birliği’ni (*İskra*, No. 95) öngörüyor olması, oysa proletaryanın küçük burjuvaziyle bir irade birliğine sahip olamayacağıdır. Bu itiraz çürüktür, çünkü ‘irade birliği’ kavramının soyut, ‘metafizik’ bir yorumuna dayanmaktadır. İradenin bir açıdan ortak, bir başka açıdan ortak olmadığı durumlar vardır. Sosyalizm sorunlarında ve sosyalizm uğruna mücadelede irade birliğinin bulunmayışı, demokratizm sorunlarında ve cumhuriyet uğruna mücadelede irade birliğinin varlığını dıştılamaz. Bunu unutmak, demokratik devrimle sosyalist devrim arasındaki mantıki ve tarihî farkı unutmak demektir. Bunu unutmak, demokratik devrimin niteliği itibariyle *tüm halkı* kapsadığını unutmak demektir; mademki ‘tüm halkı’ kapsıyor, o zaman [bu devrim tüm halkın gereksinimlerini ve taleplerini gerçekleştirdiği ölçüde] ‘irade birliği’ de *vardır*. Demokratizm sınırlarının ötesinde proletarya ile köylü burjuvazinin irade birliğinden söz edilemez. Bunlar arasında sınıf mücadelesi kaçınılmazdır; fakat demokratik cumhuriyet zemininde bu mücadele, halkın *sosyalizm için* en şiddetli ve en geniş mücadelesi olacaktır. Proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünün de, dünyadaki her şey gibi, bir geçmişi ve bir geleceği vardır. Onun geçmişi otokrasidir, serflik, monarşidir, ayrıcalıklardır. Bu geçmişe karşı mücadelede, karşı-devrime karşı mücadelede proletarya ve köylülüğün ‘irade birliği’ mümkündür, çünkü çıkar birliği vardır.”⁴¹⁸

Mesele böylece bu iki sınıfın çıkarlarının ortaklaştığı burjuva devrimi bağlamıyla sınırlanarak, bir sentezle çözülmüştür. Proletarya ve köylülük halk olarak burjuva devrimi boyunca ve bu bağlamla bir ‘tek irade’ yaratabilir. Ne zamanki ortak düşmanlarını ve eski toplumsal ilişkileri ortadan kaldırırlar, farklı sınıflar olarak kendi çıkarlarının çatışmasıyla baş başa kalırlar. Elbette öncesinde de bu farklı çıkarlar vardır ve çelişir; ancak diğer meselelerin yanında belirleyici ve ittifakı engelleyici bir hâl almazlar.

⁴¹⁸ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 96-97. Pasajda daha anlaşılır olması için “[]” içindeki kısmın yeri değiştirilmiştir.

Lenin’de burjuva devriminde gerekli gördüğü diktatörlüğün genel bir adı vardır ama nasıl somutlanacağı doğal olarak belli olasılıklarla sınırlı kalmıştır. Diktatörlüğün genel adı ve formel ve bir devrimde ne kadar olursa hukuki karşılığı geçici devrimci hükümettir. Lenin kavramla ona tekabül eden yönetim biçimi arasında doğrudan bir denklik kurmaktan da çekinmemiştir:

“[... Yeni] *İskra*’nın, geçici devrimci hükümet ile, proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü arasında bir ayırım yapmaya yönelen en son girişimine bakın. Kısır bir skolastik örneği değil mi? [...] Bu iki kavram arasında, aşağı yukarı, hukuksal biçim ile sınıfsal içerik arasındaki ilişkinin tıpkısı vardır. Kim ki, ‘geçici devrimci hükümet’ derse, kavramın kamu hukuku yönünü, hükümetin kaynağını yasadan değil, ama devrimden aldığı ve gelecekteki Kurucu Meclise bağlanan, geçici bir nitelik taşıdığı olgusunu belirtmiş olur. Ama biçimi, kökenleri, koşulları ne olursa olsun, geçici devrimci hükümetin, her durumda bazı sınıflara dayanmaktan geri kalamayacağı açıktır. Geçici devrimci hükümetin, proletarya ve köylülüğün devrimci bir diktatörlüğünden başka bir şey olamayacağını görmek için, bu [basit] gerçeği anımsamak yeter.”⁴¹⁹

Lenin’in denkliği böyledir. Geçici devrimci hükümet hukuksal biçimi, proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü kavramıysa sınıfsal içeriği anlatır. Hükümetin “geçici”liği Lenin’in de işaret ettiği gibi yerini bir Kurucu Meclise bırakacak oluşundandır. Eski rejimin hükümeti yıkıldığı andan, bir genel seçimle toplanıp yeni rejimin toplumsal, siyasi ve hukuki temelini ifade edecek anayasayı yapacak Kurucu Meclise kadar yönetim geçici devrimci hükümet olacaktır. Modern tarihin devrimlerle birlikte şekillenen bu kitabi senaryosu bir değil bir dizi geçici hükümete sahne olan 1917 Şubat Devrimi sonrası Rusyası’nda izlenecektir. Ne ki, bir Kurucu Meclis çağrılana kadar Ekim Devrimi gerçekleşmiş ve 1918 başında toplanan

⁴¹⁹ Lenin, “Proletarya ve Köylülüğün Devrimci-Demokratik Diktatörlüğü”, s. 14. Pasajda “[basit]” yerine “ilkel” sözcüğü kullanılmıştı; İngilizcesine bakılıp böyle bir değişiklik yapıldı.

Kurucu Meclis sosyalist devrimin gerisinde kaldığı için bizzat Bolşevikler tarafından dağıtılmıştır. Buraya gelmeden, burjuva devrimi Lenin için güncel olduğu sürece, yani Nisan 1917'ye kadar proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü ile geçici devrimci hükümet arasında kurulan denklik ve Kurucu Meclisli senaryo, ileride göreceğimiz gibi, başka ihtimalleri göz ardı etmeden, korunmuştur.⁴²⁰

Lenin'de geçici devrimci hükümetin, diktatörlüğün bürünmesi en muhtemel bu siyasal temsil biçiminin biraz daha belirgin tahayyülleriyle karşılaşabiliyoruz. Bunlardan bir tanesi Aleksandr Parvus'un (1867-1924) devrimle birlikte Bolşevik siyasete yakın bir hatta yöneldiği kesitte, Rusya'da olası bir geçici devrimci hükümetin eğer proletaryanın devrimci hareketine öncülük edilebilirse sosyal demokrat bir hükümet olacağı, bunun işçi demokrasisinin bir iktidarı olacağı öngörüsüne Lenin'in yanıtıdır.⁴²¹ Eğer tarihte iz bırakacak kadar iktidarı elinde tutan bir diktatörlükse istenen, o günün Lenin'ine göre bunun halkın büyük çoğunluğunun desteğine dayanması gerekir. Sadece proletarya Rus toplumunda bir azınlık olduğu için bile Parvus'un senaryosu gündem dışıdır. Tarihte yer edecek bir diktatörlük için "proletarya, yarı-proleter, yarı-mülk sahibi kitlelerle, yani kent ve kır yoksullarından oluşan küçük burjuva kitlesiyle birlik" olmalıdır.⁴²² Bu maddi gücün heterojenliği

⁴²⁰ Kurucu Meclisli senaryoya bir örnek şöyledir: Lenin 1911 Baharı'nda 1908 Aralık'ta gerçekleşen RSDİP'in 5. Konferansındaki şu kararlarının daha bir doğrulandığını kaydetmiştir: "Önceden olduğu gibi, mücadelemizin amacı çarizmi alaşağı etmek ve iktidarın köylülüğün devrimci kesimlerine yaslanarak proletarya tarafından fethedilmesi ve burjuva-demokratik devriminin halka ait bir Kurucu Meclisin toplanması ve demokratik bir cumhuriyetin ilanıyla tamamlanmasıdır." Bkz., aktaran Lenin, "The Peasant Reform' and the Proletarian-Peasant Revolution", *LCW*, Cilt-17, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911]), s. 128. Görüldüğü gibi burada da proletarya ve köylülük ilişkisinde hegemonyayı içeren bir asimetri söz konusudur.

⁴²¹ Lenin, "Sosyal Demokrasi ve Geçici Hükümet", s. 100-101.

⁴²² Age, s. 101.

elbette siyasi temsili de belirleyecek, geçici devrimci hükümet kendisine iktidarı veren ve onu iktidarda tutacak sınıfların bir yansıması olacaktır.

Önceki paragrafta “o günün Lenin’ine göre” denildi, çünkü nüfusun büyük çoğunluğuna dayanmak gereği Bolşevik önderde kalıcı bir yer tutmamıştır. Örneğin yukarıda da başvurulan, 1906 Mart tarihli *Kadetlerin Zaferi ve İşçilerin Partisinin Görevleri* yazısında hâkim sınıfların, Rus örneğinde otokrasi ve bağlaşıklarının diktatörlüğünün bir azınlığın çoğunluk üzerindeki tahakkümü olduğu ve devrimle birlikte çoğunluğun azınlık üzerinde bir diktatörlüğünün kurulacağını işledikten sonra şöyle bir tanım yapmaya gerek duymuştur: Devrimle kurulacak diktatörlük tüm halkın değil devrimci halkın diktatörlüğü olacaktır.⁴²³ Çünkü halkın en azından başlarda devrim karşısında kayıtsız kalacak ya da hatta karşı-devrimci olacak kesimleri de vardır. Bunların da devrime kazanılması yeni egemen olan devrimci halkın görevidir.

Bu noktada Lenin’deki diktatörlük ve çoğunluk ilişkisinin herhangi bir görünümünün ilke düzeyine taşınmadığını görmek için başka bir bağlama dönmek yerinde olacaktır.

2. Bölüm’de de başvurduğumuz 1902’nin program tartışmalarında Lenin, bildiğimiz proletarya diktatörlüğünü düşünürken bu devlet modeli için çoğunluğa dayanma gereksinimini bütünüyle yok saymıştır: “[D]iktatörlük’ kavramı ile proletaryaya dışarıdan desteğin pozitif tanınmasının uyumsuzluğu hâlâ şüphe götürmez. Eğer gerçekten küçük burjuvazinin proletaryayı onun, proletaryanın devrimini gerçekleştirmesinde destekleyeceğini *pozitif şekilde* bilseydik, bir diktatörlük olmadan

⁴²³ Lenin, “The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers Party”, s. 247. Takip eden cümle için de aynı sayfa referanstır.

da ezici bir çoğunlukla iyi bir ilerleme kaydedeceğimiz için ‘diktatörlük’ten bahsetmek anlamsız olurdu.”⁴²⁴

Demek ki bir de bu vardır. Diktatörlük, belli bir azınlığın ama proletarya gibi varlığı ve etkisi yadsınamaz bir sınıfın diktatörlüğü sırf nüfusun çoğunluğunun desteğini ilk akşamdan elde edemeyebileceği için bile bir diktatörlük olmalıdır. Çoğunluk meselesi demokrasi kavrayışlarında bir prensip olmanın ötesinde demokrasinin tanımı olarak da yorumlanır; üstelik Lenin’in çağdaşı kimi önemli Marksistlerce de böylesi kabuller benimsenmektedir. Örneğin, Lenin için uluslararası Marksizmin bir numaralı otoriteliğinden “dönekliğe” serüveninde Kautsky’nin gerçekten ve tayin edici bir sabiti varsa, bu demokrasi-çoğunluk yaklaşımıdır. Bu satırların yazarına Kautsky’nin I. Savaş tutumunda olsun, sonrasında olsun, kendisini meşru görmesi, kariyeri boyunca muhafaza ettiği bu sabiti gözden kaçırılırsa anlaşılabilir gelmektedir. Lenin’deyse böyle bir demokrasi-çoğunluk ilişkisinin, prensibinin bu bakımdan esamesi okunmaz; en tepede ve diğer her şeyden azade olan bir şey varsa, o, işçi sınıfının tarihsel çıkarlarıdır.

Odağımıza dönersek, Lenin’de diktatörlük ve çoğunluk-azınlık ölçütünün ilişkisi bir yerden sonra pratikle çözüme kavuşabilir bir şeydir. Burada belli bir pragmatizmin varlığı da çok zorlanmadan iddia edilebilir. Sosyalist devrimin mümkünlüğü ve meşruiyeti tartışmasında da Lenin’in cebelleşeceği bu sorununun tutarlı ve kapsayıcı bir çözümü belki şöyledir: ‘İktidara bir kez gelip orada tutunmamız mümkünse gerekli toplumsal desteğe sahibizdir.’ Ve bu, Lenin bazen gerçekten öyleymiş hissi verse de eğer müneccim değilse denemeden bilinebilecek bir şey değildir; elbette bir deliliğe

⁴²⁴ Lenin, “Notes on Plekhanov’s Second Draft Programme”, s. 49.

kalkışmamış olmak için nesnel koşullar ve öznel güçlerin bin türlü hesap kitabını yaptıktan sonra...

Yukarıda söylenenlerle birlikte, proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünün sosyal demokrasinin de devrime yön verebilecek şekilde geçici devrimci hükümete katılmasıyla sağlanacağını bir sabit olarak Lenin'in planında muhafaza edildiğini kaydedebiliriz. Öte yandan proletaryanın hegemonyası ilkesi bu sabitte dengeleri Lenin'in partisi yönünde değiştirecek şekilde işleyecek ve hiyerarşide en tepelerde duran bir vektördür.

Lenin Marx ve Engels'in 1848 değerlendirmelerinden hareketle devrimci bir dönemin iktidar aygıtına olumsuz bir örnek olarak dönemin Alman ulusal meclisi Frankfurt Parlamentosu'na birden çok kez işaret etmiştir.⁴²⁵ Devrim maddi güçlerle yapılan bir şeydir. Devrim denilen şeye “boş ve zavallı gevezelikler olarak kalaca[k]”⁴²⁶ kararnamele yön verilemez. Alınan kararlar devrimci bir nitelikteyse bile bunları gerçekleştirecek bir iradenin olması ve kendisini bilfiil sergilemesi gerekir. Burjuva idealizminin söze, yazıya özel bir yatkınlığı vardır. Fransız Devrimi'nin ardışık tüm meclislerinde ve bilhassa bu burjuva idealizmiyle belirli ortaklıkları olan Jakobenlerin iktidarında, alınan kararların maddi güçlere dönüştürülmesi o devrimi bir büyük devrim yapmıştır. İlk bölümde gördüğümüz Lenin'in 1789 Fransız Devrimi'yle 1848

⁴²⁵ Bkz. Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 31, 78, Lenin, “Revolutionary Office Routine and Revolutionary Action”, *LCW*, Cilt-10, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1905]), s. 63 ve Lenin, “How Plekhanov Argues about Social-Democratic Tactics”, *LCW*, Cilt-10, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1905]), s. 467. Lenin bu meclise bir göndermesini de artık sosyalist devrimin gündemde olduğu 1917 Temmuz sonunda kaleme aldığı “Anayasal Yanılsamalar” yazısında “Frankfurt çene dükkani” diyerek yapmıştır, bkz. Lenin, “Constitutional Illusions”, *LCW*, Cilt-25, (Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917]), s. 200.

⁴²⁶ Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 31.

Alman Devrimi ikiliği devrimci temsil kurumunun kendisini gerçekleştirme yordamında da yeniden üretilmiştir. Bu bahiste şu da kaydedilmelidir: Proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü geçici hükümet-Kurucu Meclis klasik kavramlarıyla düşünülse de referansı ve ölçütü Jakoben Konvansiyon'dur.

Diktatörlüğün bürünebileceği özel bir forma bakmadan önce Lenin'in geçici devrimci hükümeti başkalarından ayırmak için yaptığı bir tanıma başvurmak yerinde olacaktır. *İki Taktik*'te şunlar söylenmiştir: Geçici hükümetin devrimci bir dönemde halktan gelen bir tür temsili kurumu olması yeterli değildir. Halkın isyanına dayanmalı, derhâl devrik yönetimin yerini almalıdır.⁴²⁷ Bunun dışında "bir geçici hükümet genel olarak burjuva devriminin tarihsel görevlerinin yerine getirilmesinin bir organı katiyen değildir; o devrimin acil zaferinin, karşı-devrimin girişimlerinin acilen defedilmesinin mücadelesinin organıdır."⁴²⁸ Bir hükümetin burjuva devriminin görevlerini gönüllü veyahut gönülsüz yerine getirmesi onu kavramın tanımını gereği bir geçici hükümet yapmaz. Böyle görevlere bir devrimi önlemek için önceden başlanabileceği gibi, başarısız bir devrimden alınan derslerle sonradan da girişilebilir.

Proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünün bürünebileceği özel formda Rus devrimlerinin özgün olgusu sovyetler merkezde durur. Lenin bu bölümde iki kez başvurduğumuz *Kadetlerin Zaferi ve İşçilerin Partisinin Görevleri* broşüründe 1905 son çeyreğinin "devrimci kasırğa"sını siyasetin başka dönemlerinden ayırt eden özellikleri şöyle sıralamıştır: Bu kesitte 1. Siyasi özgürlük halk tarafından zapt edilmiş ve herhangi bir yasa ve kısıtlamaya tabi olmadan kullanılmıştır; 2. Devrimci otoritenin

⁴²⁷ Lenin, "Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution", s. 42-43.

⁴²⁸ Age, s. 43.

“İşçilerin, Askerlerin, Demiryolcuların ve Köylülerin Temsilcilerinin Sovyetleri” gibi kırsal ve kentsel yeni organları yaratılmıştır.⁴²⁹ Bunlar da herhangi bir yasa ve kısıtlamaya tabi olmadıkları gibi kendileri birer hükümet gibi işlemişlerdir. Lenin 1906 Baharı’nda geriye dönüp baktığında sovyetlerde “yeni bir, halkın ya da isterseniz devrimci yönetimin embriyoları”nı, “halkın devrimci bileşenlerinin diktatörlüğünün başlangıçları”nı ve “embriyo hâlinde bir diktatörlük”ü görmüştür.⁴³⁰

Sovyetler bir kez ortaya çıktıktan sonra Lenin’in burjuva devrimi planında kendisine böyle özel bir yer edinmiştir. Yine de, devrim söz konusu olduğunda mesele illaki tepede ve merkezde düğümlenir. Sonuçta fethedilecek bir iktidar vardır. Ancak sovyetler, bu yeni örgütlenme formu halkla yapılacak işe yaşayan bir beden sunmuştur. Toplumsal örgütlenmenin baştan kendisini böyle vücuda getirmesi devrimden sonrasına da ciddi olanaklar sunmaktadır. Öyle ki Lenin sovyetleri onlardan önce şekillendirdiği proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünün “mümkün olan tek örgütlenme formu” olarak sunmaya başlayacaktır: “Kentlerde işçilerin yönetimleri, köylerde köy komiteleri (ki belirli bir anda genel, vb., oy hakkıyla seçilecek kurullara dönüştürülecektir) muzaffer bir devrimin, yani, proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünün mümkün olan tek örgütlenme formudur. Liberallerin özgürlük için savaştıkları sınıfların bu örgütlenme formlarından nefret etmesi şaşkıncı değildir!”⁴³¹ Bu durumda, sovyetlerin meseleye dahliyle Lenin’in diktatörlük kurgusu yeni bir hâl almıştır diyebiliriz. Merkezdeki devlet aygıtı ve ona yerelde bağlı olan yapılar dışında

⁴²⁹ Lenin, “The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers Party”, s. 243.

⁴³⁰ Age.

⁴³¹ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907”, s. 392.

ve hatta bunların yerine halkın kendi kurup yürüttüğü iktidar odakları bu diktatörlüğün asli bir bileşeni olmuştur. Sovyetler yukarıya doğru örgütlenmelerin de bir kaynağı olacaktır. “Tek örgütlenme formu” olmak bu yüzdendir.

Sovyetler olgusu ve geçici devrimci hükümet kurgusunun bir arada ve harmoni içinde çalışacağı bir model de pek öyle eğreti olmayacaktır. Bir de bunlar birbirinin yerine konabilir, denk şeyler de değildir. Lenin muhtemelen bu nedenlerle iki formu birbirinden ayrı düşünüp karşılaştırmamıştır. Tarihin ironisi; 1917 Nisanı’ndan Ekim Devrimi’ne kadar temel meselelerden biri, artık geçici hükümet de varken, bu olacaktır. Lenin’in bu kesitteki ‘ikili iktidar’ tahlilleri ve geçici hükümete karşı bütün iktidarı sovyetlere istemesi tarihteki ikinci büyük devrime giden yolu açmıştır.

Ama konumuz burjuva devrimi. 1905 Devrimi’nde sovyetler meselesi 1906 Ağustosunda Menşeviklerle yeni bir ayrıma konu olmuştur. Lenin yine hayretler içerisinde kalacaktır. RSDİP’in Menşeviklerdeki Merkez Komite’sinin parti örgütlerine gönderdiği *Dördüncü Mektup*’ta “iktidar şimdi kimin eline geçebilir?” sorusu tartışılmıştır.⁴³² Burada Merkez Komite şöyle bir ihtimali ortaya koymuştur: “Doğrusu, eğer şu anda İşçilerin Temsilcilerinin Sovyeti’nden başka bir gövdeyi iktidar aygıtı olarak ileri sürmek mümkün değilse, peşinen söyleyebiliriz ki bir *iktidar mücadelesinde* hükümet karşısında bir zafer (ve böyle bir zafer ordunun kavgaya

⁴³² Lenin, “The Political Crisis and the Bankruptcy of Opportunist Tactics”, *LCW*, Cilt-11, (Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906]), s. 154.

dahlini zorunlu olarak varsayar) ‘halkın tarafına’ geçmiş ordunun bir *askeri diktatörlüğünden* başka hiçbir şeye yol açmayacaktır.”⁴³³

Bölüm 3’te gördüğümüz başka dünyaların devrimcileri olmak bir de böyle tezahür etmiştir. Lenin bu Menşevik teze ‘pes yahu’ diye de başlayabileceği yanıtında bu “iğrenç bir tirad”daki gibi, “mücadelenin muzaffer bir sonuç olasılığıyla korkutma girişiminin Kadet literatüründe bile bulunması şüphelidir”⁴³⁴ demiş ve ardına ordudaki dönüşüm üzerine bir tahlilde bulunmuştur. Rusya’nın 19. yüzyıl askeriyesinde üst sınıflardan subayların devrimci tutum aldığı örneklerden farklı olarak o günkü orduda rütbesizlerin, halk çocuğu yığınların devrimciliği öne çıkmaktadır; böyle bir dönüşüm yaşanmıştır.⁴³⁵ Geçen yılki isyanlarda ordu, kast temelli ordunun bir halk ordusuna, bir milis gücüne dönüştüğünü göstermiştir. Menşevik “Merkez Komite aradaki [bu] farkı [...] göremeyecek kadar mı devrimci içgüdülerini yitirmiştir?”⁴³⁶ 20. yüzyıl Rusyası’nda askerler ve denizciler “son derece demokratik, proleter ve köylü devrimci ruh”a sahiptir.⁴³⁷ Lenin’e göre askerlerin devrim cephesine geçmesinden askeri bir diktatörlük tehlikesi çıkarmak Menşevikleri ittifak peşinde koştukları Kadetlerden bile sağa kaydırmıştır. Lenin bir de Menşeviklerin şu duruma düştüğünü iddia etmiştir: ‘Rus askerlerinin diktatörlük istekleriyle subayları kendinize kazanarak mücadele etmek istiyorsunuz.’

⁴³³ “Vurgular orijinalinde vardır” notuyla aktaran Lenin, age, s. 157. Lenin pasajdaki ‘halkın tarafına’ kısmının ‘’ içine alınması “açıktır ki Merkez Komite’mizin ironisini ifade etmektedir” dipnotunu düşmüştür.

⁴³⁴ Age, s. 158.

⁴³⁵ Age, s. 157-158.

⁴³⁶ Age., s. 158

⁴³⁷ Age.

Lenin bu iddiasını ve Menşevik Merkez Komite'nin askeri diktatörlük tezini Nisan 1907'de, önceki yılın Kasımı'nda Menşevik Merkez Komite'nin karşı çıkmasına karşın toplanan *RSDİP'in Askeriye ve Muharebe Örgütleri Konferansı Kararları*'ni ele aldığı yazısında yeniden gündem etmiştir.⁴³⁸ Askeri ve/veya silahlı ayaklanma konusunda tutumları farklı olan Bolşevikler ve Menşevikler için Lenin şöyle bir eşleştirmeye gitmiştir: Menşevikler rütbelilere, liberal subaylara önem verirken Bolşevikler ordunun aşağı tabakasına, kütesine bakmaktadır. Lenin Menşevik Merkez Komite'nin tezini olduğu gibi ve öfkeyle tekrarlayıp ardına şunu kaydetmiştir: “Görüyorsunuz ki, ‘liberal’ subaylar olmadan birlikler İşçilerin Temsilcilerinin Sovyetleri’yle birlikte bile askeri bir diktatörlükten başka bir şeyi elde edemez!”⁴³⁹

O hâlde, proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünün somutlanmasında özel bir form olan sovyetler fenomeninin yanına ve onun dolayısıyla bir olasılık daha eklenebilir: Sovyetlerle temsil edilen ordunun merkezi bir önemde olduğu bir devrim ve devrimci iktidar. Ordu yönetiminin en azından prensipte dışarıda ve kesin olarak aşağısına tabi olduğu bir şey ne kadar olabilirse o kadar bir “askeri diktatörlük”. Lenin'in devrim ve devlet kuramında fizik güç ve şiddetin varlığı ne kadar yadsınamaz bir şeyse böyle alınıp tesis edilmiş bir iktidar da o kadar makbuldür.

Şimdi, proletarya ve köylülüğün diktatörlüğüne Lenin'in yüklediği kimi işlevlere bakmalıyız. Burada bu alt bölümün başında belirtilen iç savaş, restorasyon ve haddini

⁴³⁸ Lenin, “Apropos of the Minutes of the November Military and Combat Conference of the Russian Social-Democratic Labour Party”, *LCW*, Cilt-12, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907]), s. 409.

⁴³⁹ Age, s. 414-415.

aşma kavramlarını şimdilik elden geldiğince dışarıda bırakarak diktatörlüğün neden gerektiği ve ne işe yarayacağı üzerine düşünülecektir.

Proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünden beklenenlerden ilki otokrasinin tam bir yıkımının örgütlenmesidir. Çarlık rejimi son olarak Japonya'yla savaşta otoritesini sarsan bir yenilgi olsa da sağlam bir yapıya sahiptir. "Otokrasi en temel reformlar karşısında bile inanılmaz güçlüdür ve eylem ne kadar büyükse karşı-eylemi de o kadar büyüktür. Bu yüzden otokrasinin mutlak çöküşü kuvvetle muhtemeldir."⁴⁴⁰ Böyle bir yıkımı örgütlemek ve yeni bir düzen tesis etmek olağanüstü bir yönetimi gerektirecektir. Eğer otokrasi tamamen yıkılacaksa, "sadece bir diktatörlük",⁴⁴¹ bir devrimci yönetim bu zorlu görevin üstesinden gelebilir.

Diktatörlüğe yüklenen bir diğer işlev yeni elde edilmiş iktidarın sürdürülmesidir. Eski rejimin siyasi olarak bir kez alt edilmesi yeterli değildir. Elde edilmiş iktidarın korunması gerekir. "İktidarı sürdürmenin gerçek imkânı' [...] proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünde; [bu sınıfların] karşı-devrimin tüm güçlerinden ağır basabilecek birleşik kitle güçlerinde; çıkarlarının demokratik reformlardaki kaçınılmaz kesişiminde yatar."⁴⁴² Burada diktatörlük ve onun sınıf temelini kitle gücü ve bunları bir araya getiren çıkar ortaklığı yan yana ve iktidarı sürdürmenin olanakları olarak sunulmuştur. Lakin Lenin diktatörlüğe kitleleri harekete geçirmek yani toplumsal temelini, fizik gücünün en önemli bileşenini büyütme, şekillendirmek ve belirlemek gibi bir işlev de yüklemiştir. Kanlı Pazar'dan sonra

⁴⁴⁰ Lenin, "The Third Congress of the R.S.D.L.P., April 12 (25) - April 27 (May 10), 1905", s. 41.

⁴⁴¹ Age.

⁴⁴² Lenin, "Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution", s. 83.

otokrasi zulmüne rağmen bir milyondan fazla proleter seferber olduysa bir devrimci-demokratik diktatörlükle on milyonlarca kent ve kır yoksulu harekete geçirilebilecektir.⁴⁴³

İktidarın sürdürülmesi işlevinden bir sonraki adıma, Lenin'in devrim ve diktatörlükle kavrayışında önemli bir yer teşkil eden iç savaş kavramına geçmeden bir de şu ifade edilmelidir: Jakobenlerde olduğu gibi Lenin için de diktatörlük ve halk egemenliği çelişmez; devrimci-demokratik diktatörlük onun bir aracı ve bir tezahürüdür. Bu düşünce Lenin'in şu yargısında açık bir karşılık bulmuştur: "Halk egemenliğini kazandığımızda onu konsolide etmek zorunda kalacağız; bu, devrimci-demokratik diktatörlükle kastedilen şeydir."⁴⁴⁴

İç Savaş

Lenin bir iç savaş kuramcısıdır. Bu kavramı incelemeye böyle önemli ve iddialı bir önermeyle başlamalıyız. Bolşevik önder 1905 Devrimi'nden başlamak üzere burjuva ve sosyalist olmak üzere her iki devrim tipi için de bu yönünü muhafaza edip derinleştirmiştir. Lenin'in devrim ve iç savaş arasında kurduğu ilişkide birincil referansı ve esini Marx'ın Paris Komünü'nün bir kritiği ve savunusu olan 1871 tarihli *Fransa'da İç Savaş* metnidir. 5 Mart 1905'te Cenevre'de Rus göçmenlere verdiği Paris Komünü üzerine bir ders için hazırlık notlarını Bolşevik önder şu satırlarla

⁴⁴³ Lenin, "Proletarya ve Köylülüğün Devrimci-Demokratik Diktatörlüğü", s. 15.

⁴⁴⁴ Lenin, "The Third Congress of the R.S.D.L.P., April 12 (25) - April 27 (May 10), 1905", s. 385.

noktalamıştır: “Proletaryanın bağımsız örgütlenmesi-sınıf savaşımı-iç savaş. Bugünkü harekette hepimiz Komün’ün başladığı işi devam ettiriyoruz.”⁴⁴⁵

Lenin buradan başlayarak Komünü bir iç savaş öznesi olarak düşünse de, 1871’deki Fransız iç savaşını başlatan ve yürüten esasta burjuvazidir.⁴⁴⁶ Tek başına savaş olmaz; yine de, daha bir özne olan, karşısındakini kendisine tabi kılan bir muharipten bahsedilebilir. Bir savaşın örgütlenmesi söz konusuysa, bunu “düşman” Prusya’nın himayesinde Versailles Hükümeti yapmıştır. Marx’ın metninin bütününde de bu böyledir. Komün “iç savaş kabul etmek konusunda isteksiz”dir;⁴⁴⁷ “Paris’in içine sürükleneceği iç savaşa nefretle bakan Merkez Komite’si [...] savunmacı bir tutumda ısrar” etmiştir⁴⁴⁸ ve Komün Marx ve Engels’ten Lenin’e uzanan siyasal kavrayış için kabul edilemez kimi savaş hataları yapmıştır.⁴⁴⁹

Komün’ün iç savaş kavramı açısından Lenin’deki yerinden devam etmeden önce Marx’ın iç savaş kullanımıyla ilgili birkaç şey daha söylenmelidir. Marx 1850’de 1848 Haziran Katliamı için de iç savaş nitelemesi yapmıştır.⁴⁵⁰ 1848’in kanlı günleri için bu

⁴⁴⁵ Lenin, “Plan of a Lecture on the Commune”, *LCW*, Cilt-8, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905]), s. 41.

⁴⁴⁶ Marx, *Fransa’da İç Savaş*, çeviren Erkin Özalp, (İstanbul: Yordam Kitap, 2016 [1871]), s. 140, 165.

⁴⁴⁷ Age, s. 75.

⁴⁴⁸ Age, s. 70. Marx’ın *Fransa’da İç Savaş*’ı hazırlarken yazdığı *Birinci Taslak* metninde de bu yargılarını içeren bir değerlendirmesi vardır: “Yabancı istilacının varlığını ve barış görüşmelerini göz önünde bulunduran Paris, durumu karmaşıklştırmayacaktı. İç savaştan korkuyordu. Savunmacı bir tutumun ötesine geçmedi ve Paris’in fiilen kendi kendisini yönetmesiyle yetindi. Ama sessizce ve kararlılıkla direnişe hazırlandı.” Bkz. Age, s. 141.

⁴⁴⁹ Age, s. 75. Bu hatalardan biri yukarıdaki cümledeki ilk alıntıyı da içeren Marx’ın şu değerlendirmesinde geçmiştir: “Thiers’in Montmartre’deki gece baskınıyla açılan iç savaş kabul etmek konusunda isteksiz davranan Merkez Komite’si, bu kez de, o sırada tümüyle savunmasız durumda olan Versailles’in üzerine hemen yürüyüp Thiers ile onun taşra beylerinin komplolarına son verme yoluna gitmeyerek, belirleyici bir hata yapmış oldu.” Bkz. Age. Lenin de Komünü andığı birçok kez onun bu büyük hatasına işaret etmiştir. İlerleyen sayfalarda bunlardan birine başvuracağız.

⁴⁵⁰ Marx, *Fransa’da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850*, çeviren Erkin Özalp, (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2012 [1850]), s. 34, 42.

ifadeyi Komün üzerine yazdığı *İkinci Taslak*'taki Fransa'da devletin mutlak monarşiden bu yana dönüşümü tasvirinde de kullanmıştır.⁴⁵¹ 1850 tarihli metninde 1848 Haziran'daki iç savaş sınıf mücadelesinin büründüğü bir hâldir;⁴⁵² 1871'deyse aynı olay inisiyatifin burjuvazide olduğu ve halk kitlelerine karşı yürütülen bir iç savaş olarak düşünülmüştür. O zaman, bu örnekten hareketle şu söylenebilir: İç savaşın Marx için Komün özneliğiyle sınırlı ve onunla tanımlı bir anlamı yoktur. Velhasıl Marx'ın Paris Komünü-iç savaş ilişkisi ve böyle bir bağlamdaki iç savaş kavramı proletaryanın iktidara gelirken ve daha önemlisi iktidarında aktif ve belirleyici öznesi olduğu bir durumu pek içermemektedir.

Lenin iç savaş kavramı için Komün'ü referans aldığını çok açık bir şekilde 18 Mart 1908'de Cenevre'de uluslararası bir toplantıda RSDİP adına yaptığı *Komün Dersleri* konuşmasında⁴⁵³ da ifade etmiştir: “Rus devriminin 1871 Fransız devrimiyle kıyaslandığında amaçları ve görevlerindeki bütün farklara rağmen Rus proletaryası ilk defa Paris Komünü'nün kullandığı aynı mücadele yöntemine, iç savaşa başvurmak zorunda kalmıştır.”⁴⁵⁴ Lenin bu yargısının ardından barışçıl mücadele yöntemlerinin devrimin hazırlanmasındaki öneminin görmezden gelinemeyeceğine ama Aralık 1905

⁴⁵¹ Marx'ın *İkinci Taslak*'taki, 1848'de en çok Haziran'ı düşündüğü değerlendirmesi şöyledir: “Parlamenter cumhuriyet döneminde, devlet gücü, sonunda, mülk edinen sınıfın üretici halk kitlelerine karşı yürüttüğü savaşın açık aracı hâline geldi. Ama sadece bir iç savaş süresince iç savaşın açık bir aracı olarak kullanılabilir ve bu nedenle, parlamenter cumhuriyetin varlık koşulu, açıkça ilan edilmiş iç savaşın uzatılması, yani, tam da, adına iç savaş yürütülmekte olan ‘düzen’in yadsınmasıydı. [...] Bu nedenle, halk direnişinin tüm unsurları kırıldığında, parlamenter cumhuriyet, İkinci İmparatorluğun karşısında yok olmak (yerini ona bırakmak) zorunda kaldı.” Bkz. Marx, *Fransa'da İç Savaş*, s. 176.

⁴⁵² İç savaşın sınıf mücadelesinin bir tezahürü oluşunu Marx Komün için de düşünmüştür: “Eski toplumun hâlâ gerçekleştirebildiği en büyük destansı girişim ulusal savaştı ve şimdi, bunun da, sınıf mücadelesini ertelemekten başka bir amacı bulunmayan ve sınıf mücadelesi bir iç savaşa dönüşür dönüşmez kenara atılan bir iktidar dolandırıcılığından başka bir şey olmadığı ortaya çıktı.” Bkz. Age, s. 116.

⁴⁵³ *LCW*, Cilt-13, (Moskova: Progress Publishers, 1978), s. 533'teki *Not 168*.

⁴⁵⁴ Lenin, “Lessons of the Commune”, *LCW*, Cilt-13, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1908]), s. 477-478.

ayaklanmasındaki gibi silahlı çatışma ve iç savaşın proletaryanın düşmanlarının açık silahlı mücadelede yok edilmesi için zorunluluğuna işaret etmiştir. Lenin'e göre Komün bunun ilk örneğini vermiş, Rus proletaryası da parlak bir şekilde doğrulamasını yapmıştır. Görüldüğü gibi, Lenin'de Komün iç savaş kavram ve pratiğinin kaynağıdır. Öte yandan bu hâliyle, Komün bir iktidar deneyimi olmasına karşın, ona referansla yapılan Rus iç savaşı göndermesi gerçek anlamda iktidarın kullanımını içermemektedir.

Lenin'in burjuva devrimi kuramının bütünlüğünde iç savaş için Komün'ün bir kaynak ve esinin ötesinde ne kadar model olabileceğini tayin etmeden önce öngörülen iç savaşın ölçeğini, yoğunluğunu ve vadesini daha bir anlamalıyız. 1905 Devrimi'nde Bolşevikler ve Menşevikler arasında kuramsal ayrımlar yanında ve bunların izdüşümleri olarak pratiklerinin aldığı biçimler de kavga konusu olmuştur. Menşevikler devrimci eylem ve araçlar konusunda kendilerini Alman sosyal demokrat modeli, burjuva liberalizmi karşısında meşruiyet ve belli bir ahlakçılık gibi ölçütlerle sınırlarken Bolşevikler tahmin edileceği üzere radikaldir; gözlerini daldan budaktan esirgememiştir.

İç savaşın kavramsal düzeyinden devam etmeden önce 1905 Aralık'la başlayan somut iç savaştaki Bolşevik eğilimlere daha bir yakından bakabiliriz. 1906 Temmuzunda I. Duma'nın Çar tarafında dağıtılması üzerine Aralık'tan bu yana kesintisiz devam eden ve Lenin'in gerilla savaşı ve kitle terörü olarak nitelediği pratikler kendisini daha bir hissettirmiştir.⁴⁵⁵ Aynı yılın Ağustosunda Rus devrimci şunları yazmıştır: Moskova

⁴⁵⁵ Lenin, "Events of the Day", *LCW*, Cilt-11, (Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906]), s. 168 ve Lenin, "Lessons of the Moscow Uprising", *LCW*, Cilt-11, (Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906]), s.176-177.

Ayaklanması barikat mücadelesi konusunda bilhassa Engels'in şekillendirdiği Marksist yaklaşımda bir güncelleme gerektirmektedir.⁴⁵⁶ Kautsky de bu ihtiyaca işaret etmiştir. 19. yüzyıl ortası askeri tekniklerle o gününki artık farklıdır. Otokrasi güçlerinin topçu kuvvetlerine kitlelerle karşı koyup barikatları altıpatlarla savunmak akıl işi değildir. Beş ila on kişilik hatta bazen iki kişilik aşırı küçük ve mobil birimlerle saldırıya dayalı sokak savaşına dudak bükme sosyal demokrat bir tutum olamaz. Moskova Ayaklanması iyi çalışıldığında bu yeni taktikler ve örgütlenme sorununun önemi anlaşılacaktır. Oradaki yeni mücadele yöntemleri, gerilla savaşı ve kitle terörü yadsınmak şöyle dursun sosyal demokratlarca -elbette "işçi sınıfı hareketinin ve genel devrimci mücadelenin çıkarları ve koşullarına tabi kılınarak"⁴⁵⁷ benimsenmeli ve kusursuzlaştırılarak tatbik edilmelidir.

Yaklaşık bir ay sonra, 30 Eylül'de yayımlanan *Gerilla Savaşı* yazısında Lenin bu meseledeki görüşlerini daha tam ve net ifade etmeyi amaçlamıştır. İç savaş konusuna dönmeden önce, bu yazı vesilesiyle Lenin'in önemli bir reflexini, işlettiği özel bir mekanizmayı ifade edebiliriz: Lenin örgütsel, siyasal ve teorik tartışmalarda gerek yerli gerek yabancı yoldaşlarında gözlemlediği, olayları Rus özgünlüğüne, örneğin Rusya'daki baskı rejimine ya da ülkenin bazı bakımlardan bir Doğu toplumu oluşuna atfedip bazen küçümsemenin, arızı bulmanın dışında soyutlama ve belli ölçüde evrenselleştirme yollarını kapatan yorumlar karşısında şu şekilde ifade edilebilecek bir argümana sıklıkla başvurmuştur: 'Hayır, mesele Rusya'ya özgü değildir; Rusya'daki değişmekte ve gelişmekte olan belirli koşulların ürünüdür. Rusya en başta, bir

⁴⁵⁶ Age. Paragrafın devamında da aynı sayfalar referans alınmıştır.

⁴⁵⁷ Age, s. 177.

devrimci sürecin içerisinde. Öyle sabit ve verili durumu belli bir özden kaynaklı bir Rusya yoktur. Burada yaşanmakta olanlar, belirli ölçüde farklılaşmış görünümle başka ülkelerde, örneğin kapitalizmin çok daha geliştiği, daha demokratik bir siyasal yapıya sahip Batı Avrupa ülkelerinde de gözlenecektir.’ Lenin bu argümanın bir türevine gerilla mücadelesi tartışmasında da başvurmuştur. Bu pratiğe getirilen Blanquizm, anarşizm eleştirisi karşısında ilkin bu nitelermelerin Rusya’da yaşanmakta olan yeni şeyi açıklamaktan uzak olduğunu kaydetmiştir.⁴⁵⁸ Lenin gerilla mücadelesini Rus özgünlüğüne atfeden diğer bir yorum karşısında somut ulusal baskı ve çelişkilerin önceden de olduğunu ama bu yeni mücadele biçiminin sadece o tarihsel anda, devrim koşullarında görüldüğünü söylemiştir.⁴⁵⁹ “Sorunun somut bir analizi [gerilla savaşının] ulusal baskı yüzünden değil ayaklanma koşulları yüzünden olduğunu gösterecektir.”⁴⁶⁰

Bu pek de somut iç savaşla sınırlı kalmayan parantezi kapatıp Lenin’in öngördüğü iç savaşın ölçeğine, yoğunluğuna ve vadesine tanıklık etmek için yine *Gerilla Savaşı* yazısından bir pasajına başvurabiliriz:

“Rus devrimindeki mücadele biçimleri Avrupa’daki burjuva devrimleriyle kıyaslandığında devasa çeşitliliğiyle ayırt edilmektedir. Kautsky 1902’de gelecek devrim (*belki* Rusya istisnasıyla diye eklemiştir) halkın iki kesimi arasında bir mücadele olarak, pek de o kadar halkın yönetime karşı bir mücadelesi [gibi] olmayabilir dediğinde bunu kısmen önceden bilmişti. Rusya’da Batı’daki burjuva devrimlerine kıyasla bu *ilk* mücadelenin daha geniş bir gelişimini hiç kuşku yok ki görüyoruz. Devrimimizin halk içindeki düşmanları [henüz] sayıca az, ama mücadele daha şiddetli büyüdüğünde giderek daha örgütlü hâle gelir ve burjuvazinin gerici katmanının desteğini elde ederler. *Böyle* bir dönemde, ülke çapında bir siyasal grevler

⁴⁵⁸ Lenin, “Guerrilla Warfare”, *LCW*, Cilt-11, (Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906]), s. 217.

⁴⁵⁹ Age, s. 218-219.

⁴⁶⁰ Age, s. 219.

döneminde, bir *ayaklanma* bireysel eylemlerin çok kısa bir zaman ve çok küçük bir alanla sınırlanmış eski biçimini üstlenemez. Ayaklanmanın tüm ülkeyi saran uzun süreli bir iç savaşın, yani halkın iki kesimi arasında silahlı bir mücadelenin daha yüksek ve daha kompleks biçimini üstlenmesi tamamıyla doğal ve kaçınılmazdır. Böyle bir savaş bir dizi görece uzun kesitlerde az sayıda büyük çarpışma ve bu kesitler süresince büyük sayılarda küçük karşılaşmalar olmadan tasavvur edilemez. [...] Sınıf mücadelesinin iç savaş raddesinde belirginleştiği bir evrede sosyal demokratlar *bu iç savaşa* sadece katılmayı değil aynı zamanda onda öncü rolü oynamayı görev edinmek zorundadır. [...]”⁴⁶¹

İşte, iç savaş her yerde aynı yoğunlukta olmasa da ulusal ölçekte yaşanacak bir şeydir. Komün’ün Lenin’in burjuva devrimi kuramında iç savaşa model olamayacağı bir başlık budur; Komün esasta Paris’le sınırlı bir şey olarak kalmıştır. İç savaşın yoğunluğu mekân dışında zamanda da farklılıklar içermektedir. “Küçük karşılaşmalar” daha sık gerçekleşecekken “büyük çarpışma” daha nadir gözlenecektir. Lenin gerilla savaşının kitle hareketi bir ayaklanma noktasına eriştiğinde ve büyük çarpışmalar arasına geniş zaman aralıkları girdiğinde kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁶² Yani gerilla savaşı küçük karşılaşmalar kategorisindedir. Büyük çarpışmaları düşünürsek şu kestirilebilecek şeylerden biridir: İktidarın fethi gibi tayin edici olaylar bu büyük çarpışmalardan birinin neticesi olabilir.

Pasajdan hareketle şunun da altı çizilmelidir: Lenin burada iç savaşı daha çok iktidar öncesi hâliyle düşünmüş gibidir. Ancak iktidar el değiştirdiğinde de pekâlâ bu iç savaş bir anda kesilmeyecektir ve dahası daha bir şiddetlenmesi kuvvetli bir olasılıktır. İşte Lenin’in Rus burjuva devrimi için Jakobin planında, proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünde iç savaş kavramı bu noktadan itibaren başka bir

⁴⁶¹ Age, s. 222-223.

⁴⁶² Age, s. 219.

içerik yüklenir. İç savaş buradaki gibi iktidar öncesinin, ayaklanmanın, çarlık kuvvetleriyle ciddi bir silahlı çatışmanın ötesine ve dahi iktidar öncesinin “büyük çarpışma”larının ötesine, diktatörlükle ilişkilendiğinde geçmiştir. Diktatörlük daha büyük bir iç savaşın, iktidar olmuş devrimle karşı-devrimin iç savaşının öznesi olacaktır. Böyle bir “iç savaşta herhangi bir muzaffer iktidar sadece bir diktatörlük olabilir.”⁴⁶³

Lenin’in diktatörlük kavramında iç savaşın önemi üzerine devam etmeden önce Paris Komünü faslı kapatmalıyız. Bunun için, Komün’ün iç savaş konseptine bir esin ve belki de başlangıç noktası olmanın ötesine geçemeyecek oluşunun; bırakın bir bütün olarak burjuva devrimi için, iç savaş için bile bir model olmayışının somut olarak dillendirildiği bir örnek vermeliyiz. RSDİP’in sadece Bolşeviklerin katıldığı Londra’daki 3. Kongresi’yle benzer zamanda Menşevikler Cenevre’de bir konferans düzenlemiştir. Menşevik konferansın kararlarından birinde Rusya’daki devrimci süreçte kimi yerelliklerde iktidarın ele geçirilip “devrimci komünler” kurulabileceği kabul edilmiştir.⁴⁶⁴ Lenin haklı olarak bunu Menşeviklerin sosyal demokrasinin geçici hükümetin bir parçası olamayacağı siyasetlerinin kendileri tarafından reddedilişi olarak okumuştur: Yerel de olsa bir iktidara gelişi, sadece aşağıdan değil bir tür yukarıdan eylemi artık Menşevikler de savunmaktadır. Lenin 3. Bölüm’de gördüğünüz Menşevik argümana göndermeyle şunu da sormuştur: “[...B]ir tek kentte bile ‘iktidarı ele geçirdiğimiz’de, hapishaneler, polis, devlete ait kurumların vs. idaresi (bir zamanlar yeni ‘İskra’nın epeyce başını ağrıtmıştı) gibi sorunlarla karşı karşıya

⁴⁶³ Lenin, “The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers Party”, s. 216.

⁴⁶⁴ Aktaran Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*, s. 89.

kalmayacak mıyız?”⁴⁶⁵ Lenin bu devrimci komünler meselesi üzerinden Paris Komünü’nün Rus burjuva devrimi için model alınıp alınamayacağı konusundaki yargısını da ortaya koymuştur:

“Bizim için 1871 Paris Komünü ne kadar değerliyse, yanlışlarını ve özel koşullarını incelemeden ona dayanmak da o kadar uygunsuzdur. [...] Kararda adı geçen bu ‘devrimci komün’ konusunda soru soran işçiye Konferansçı ne söyleyecektir? Söyleyebileceği tek şey, tarihte bu adla bilinen bir işçi hükümeti olduğu, bu hükümetin o dönemde demokratik devrimle sosyalist devrimin unsurlarını birbirinden ayıracak yetenekte ve durumda olmadığı, cumhuriyet için mücadelenin görevleri ile sosyalizm için mücadelenin görevlerini birbirine karıştırdığı, Versailles’a karşı enerjik bir askeri saldırı düzenleme görevini başaramadığı ve Fransa Bankası’na el koymama hatasını vs. işlediğidir. Kısacası, -ister Paris Komünü’ne, ister başkasına dayanıyor olun- yanıtınız şu olacaktır: Bu hükümet, *bizimkinin olmaması gerektiği* gibi bir hükümetti.”⁴⁶⁶

Gördüğümüz gibi Lenin Menşeviklere atfettiği demokratik devrimle sosyalist devrimi ayırma hatasını başka bir bağlamla Komün’e de yansıtmıştır. Bolşevik öndere göre Menşevikler sosyal demokrasinin sosyalist bir program dışında iktidara gelmemesi gerektiğini, aksi yönde bir girişimin ülke ve davaları için büyük bir hata olacağını ileri sürdüğünden bu iki devrimi birbirinden ayırt edemiyordu. Komün ise demokratik devrim koşullarında, cumhuriyetin ama elbette artık sadece işçi sınıfı devrimciliğinin ebelik edebileceği soylulukta bir cumhuriyetin mümkün, ama sosyalizme henüz hazır olunmayan koşullarda ikincisine girişmiştir. Bolşevikler ise RSDİP’in asgari programını iktidarın bir parçası olarak burjuva devrimiyle, azami programını ise sosyalist devrimle gerçekleştirmeyi büyük stratejileri olarak benimsemiştir.

⁴⁶⁵ Age, s. 91.

⁴⁶⁶ Age, s. 92-93.

Birkaç sayfa önce Komün-iç savaş ilişkisi üzerine şöyle denilmişti: “Komün Marx ve Engels’ten Lenin’e uzanan siyasal kavrayış için kabul edilemez kimi savaş hataları yapmıştır.” Lenin Komün’ün demokratik devrimle sosyalist devrimi karıştırma hatasından sonra tam da bu hatalardan ikisini saymıştır: Fransa Bankası’na el koyulmaması ve Versailles’a bir taarruz düzenlenmemesi. İç savaşta böylesi hatalar en büyük günahlar hâline gelir. Komün’ün nesnel koşulları dışında bir özne olarak böyle zaafları onu burjuva devrimi bağlamında Lenin için model alınamaz kılmıştır. Yine bu sebeplerle Komün iç savaş için bir referans ve esin olmanın ötesine geçemez. Lenin’in diktatörlük kavramında iç savaşın kurucu niteliği, bu ikincisinin diktatörlüğün bir nedeni ve işlevi olmasının ötesinde, kavramı tanımlayan bir şey olarak karşılık bulmuştur:

“Otokratik yönetim gerçekten alışı edile bile bir başkasının onun yerini alması gerekecektir. Bu başkası ancak bir geçici devrimci hükümet olabilir. Destek için kendisini sadece devrimci halka, proletarya ve köylülüğe dayandırabilir. Bu ancak, bir ‘düzen’ örgütlenmesi değil ama bir savaş örgütlenmesi olan bir diktatörlük olabilir. Bir kaleye saldırıyorsanız kaleyi aldıktan sonra bile savaşı sonlandıramazsınız. Ya biri ya da diğedir: Ya kaleyi elde tutmak için alırız ya da kaleye saldırmaz ve tek isteğimizin onun yanında küçük bir yer olduğunu anlatırız.”⁴⁶⁷

Bu pasaj bu bölümün ilk alt bölümünde de başvurulan RSDİP 3. Kongresine sunulan 18 Mayıs 1905 tarihli *Geçici Devrimci bir Hükümete Sosyal Demokratların Katılımı Üzerine Rapor*’dandır. Lenin ilk başvurumuzda da ‘diktatörlük bir düzen örgütlenmesi değil bir savaş örgütlenmesidir’ tanımını yinelemiştir. Diktatörlük konsepti artık bir de bir savaş örgütlenmesidir. Lenin’in ‘diktatörlük bir düzen örgütlenmesi değildir’

⁴⁶⁷ Lenin, “The Third Congress of the R.S.D.L.P., April 12 (25) - April 27 (May 10), 1905”, s. 385.

demesi başta, bu savaş örgütlenmesinin önemini vurgulamak için olsa gerektir. Diğer yandan diktatörlüğün acil gereksinimler için sürekli yeniden yapılandırılmaya açık bir iç dinamizme sahip olması gerektiği düşüncesine kapı aralamaktadır. Ne var ki düzensizliğin de bir düzeni olmalıdır; savaş bir iç savaş da olsa belli bir düzen gerektirir. Şu da söylenmelidir: Çok özel koşulların ürünü ve yine özel koşullarda işleme öngörülen proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü ilk olarak varlığının geçicilikle, bir süreyle tanımlanması gibi tüm farklarına karşın ve modern devletin bir tezahürünü yıkmak için de kurgulansa bir devlet tipi olacaktır. Devlet dediğimiz şey ne olursa olsun, son tahlilde bir düzen örgütlenmesidir.

Lenin'in zamanına kadarki modern tarihte gerçek bir iç savaşla anılabilecek bir devrim aradığımızda ilk akla gelecek emsallerden biri, hatta birincisi 1793-1794 Fransası'dır. Jakobenler Jironenleri tasfiye ederek iktidara geldiklerinde muarızlarının başlattığı ve ülkenin hızla dörtte üçüne yayılan isyanlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Bir de dış savaştaki kötü gidişatı düzeltmek için başlatılan asker alımına bir tepki olarak 1793 Martı'nda başlayıp apayrı bir boyuta ulaşan kralcı Vendée isyanı vardır.⁴⁶⁸ Jakobenler dış savaş yanında bir de ölümcül bir iç savaşta mücadele etmiştir. Devrimci Yönetim ve Terör'ün köktenciliği ve aşırılıkları en başta bu iki savaş yüzündendir. Lenin'in bu bölümün ilk alt bölümünde başvurulan 1905 Mayıs tarihli *Geçici Devrimci bir Hükümete Sosyal Demokratların Katılımı Üzerine Rapor* metninde "hatta St. Petersburg'a el koyup Nicolas'ı giyotine etsek bile hâlâ başa çıkmamız gereken pek çok Vendée'miz olacaktır"⁴⁶⁹ dediğini görmüştük. İç savaş Büyük Fransız Devrimi ve

⁴⁶⁸ Toprakların ulusallaştırılması tartışmasında Menşeviklerin bunun bir Rus Vendée'si yaratacağı argümanı ve Lenin'in yanıtına 2. Bölüm'de yer verilmiştir.

⁴⁶⁹ Lenin, "The Third Congress of the R.S.D.L.P., April 12 (25) - April 27 (May 10), 1905", s. 393.

Lenin'in onun ayarında bir şey olsun istediği Rus burjuva devrimi gibi devrimlerin bir alametifarikası ve mütemmim cüzüdür. Lenin'in Jakobenliğine iç savaş kuramcılığının da sayılması Jakoben Fransa'nın Rus Marksiste devrim-iç savaş ilişkisinde bir yandan çarpıcı bir ibret diğer yandan ilham kaynağı bir pratik sunmasındandır.

Restorasyon kavramına geçmeden önce Lenin, iç savaş ve Jakobelik bahsinde şu da kaydedilmelidir. Fransa'da 1789'dan sonra iç savaş bir ihtimaldir ve devrimi bir dış savaşla boğmayı göze almış Kral XVI. Louis tarafından bile 'başka çare yok' denilene kadar istenmeyen bir senaryo olarak görülmüştür.⁴⁷⁰ Diğer taraftan, iç savaş tüm Fransız devrimcilerine göre bir felakettir. Ancak ne zaman dış savaş tartışmaları alevlenir, böyle bir savaşa bir devrim ihracı için bile olsa karşı çıkan ve 'buna gelene kadar iç düşmanı, pusuda bekleyen karşı-devrimi düşünmeliyiz'⁴⁷¹ diyen bir Robespierre'le karşılaşırız. Jirondenlerin tasfiyesinden birkaç gün sonra daha isyanlardan yeni yeni haber alınırken iç ve dış savaşta izlenecek siyaseti henüz açıktan olmasa da kişisel notlarında belirleyen yine odur.⁴⁷² Lenin'e baktığımızda durum farklıdır. O, iç savaşı tarihe ve teoriye baktığında devrimde henüz böyle ve ciddi bir gündem açılmadan kavramsal çerçevesine dâhil etmiştir. Lenin başta Büyük Devrim olmak üzere geçmiş deneyimleri gözünün önüne getirdiğinde, iç savaşı kaçınılması gereken bir felaket olarak düşünmek yerine devrim fiziğinin bir kuvveti olarak

⁴⁷⁰ Yasama Meclisi'nin talebi üzerine 14 Aralık 1791'de Alman prenslerine ülkelerindeki Fransız göçmen ordularını dağıtmalarını isteyen bir ultiimatom gönderen XVI. Louis aynı gün bir bakanına şu satırları içeren bir mektup göndermiştir: "Bir iç savaş yerine politik bir savaş olacak ve her şey daha iyiye gidecek. Fransa'nın fiziki ve moral durumu, onun bu savaşta bir yarım askeri sefer bile düzenlemesine olanak vermez. (...) Benim tutumum öyle olmalı ki felaket içindeki ulus benim kollarıma atılmaktan başka bir çare bulamasın." Bağlamıyla birlikte aktaran Ağaoğulları, *Fransız Devrimi'nde Siyasal Düşünceler ve Mücadeleler 1789-1794*, Cilt-1, s. 295.

⁴⁷¹ Ağaoğulları, *Fransız Devrimi'nde Siyasal Düşünceler ve Mücadeleler 1789-1794*, Cilt-2, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2021), s. 55.

⁴⁷² Bkz. Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, s. 217-218.

görmüştür. Yani Lenin ülkesine baktığında, beklediği ve gerekli gördüğü ölçekte bir devrimde iç savaşı *a priori* kabul etmiştir.

Rus burjuva devrimi tartışmalarının Lenin'i bir de böyle düşünülünce gerek I. Savaş'ta geliştirdiği ve çağdaşı Marksistler arasında onu en ayrıksı konuma yerleştiren 'emperyalist savaşı iç savaşa çevirme' siyaseti gerek Ekim Devrimi'nden sonraki iç savaş teori ve pratiği vahiy gibi görünmekten uzaklaşır.

Restorasyon

Modern tarihte restorasyon denilince ilk akla gelen örnek Napoléon Bonaparte'ın (1769-1821) 1814'teki düşüşüyle başlayıp 1815'teki yüz günlük kısa geri dönüşüyle bir kesintiye uğradıktan sonra 1830 Temmuz Devrimi'ne kadar devam eden Bourbon Restorasyonu'dur. Restorasyon Dönemi olarak ifade edilen kesitte hedeflenen şey monarşinin yeniden tesisidir; restorasyon, Türkçesiyle yenileme buradan gelir. 1814-1824 arası hüküm süren XVIII. Louis (1755-1824) Fransa'yı abisi XVI. Louis'nin (1754-1793) kellesine mal olan devrim öncesine, yani bir mutlak monarşiye döndürmeyi düşünmemiştir. Ancak irtica ilk günden başlamak üzere dahasını istemiş ve bunu zorlamıştır. 1815-1816'da İkinci Beyaz Terör olarak anılan olaylarda devrimin insanlarıyla fiziken de hesaplaşmıştır. Yine de dönemin bütününe bakıldığında 1789 öncesine dönüşün bir hayal olduğu kabulü hâkimdir.

Başka bir Fransız "restorasyon"u da pekâlâ tanımlanabilir. 9 *Thermidor* Yıl II'de Jakobenlerin düşüşünden sonra geriye kalan Konvansiyon'un yönetimi bu tarihe atıfla *Thermidor* Dönemi olarak anılmıştır. Devrimci Yönetim zamanından kapsamlı bir

geriye dönüş söz konusu olduğu için bu kesitin siyasetine “*Thermidor* gericiliği” de denilir. Beyaz Terör’ün ilki bu kesitte yaşanmıştır. *Thermidor*’un ardına gelen Direktuvar da siyasi olarak *Thermidor*’cudur. Kimi tarihçilerce 1794’le, devrimin zirve noktasıyla bitirilmeyen bir 1789 tarihi 1799’da Napoléon’un 18 *Brumaire* Darbesi ile sonlandırılır. Bu tarihten hareketle devrim kabaca beş yıl yükselmiş, beş yıl da düşmüştür. Diğer devrim yorumunda ise Jakobenlerin düştüğü günle devrim noktalanır. Büyük Fransız Devrimi 1789-1794’te yaşanmıştır. İşte, Robespierre ve çevresindeki Jakobenlerin Konvansiyon’daki bir darbeye düşürülmesinden sonraki geriye düşüş de bir nevi restorasyon olarak düşünülebilir. Ama şu kaydedilmelidir: Bu süreç bir karşı-devrim olarak okunabilirse de kralcılık söz konusu değildir; çünkü Fransız siyasetinin mevcut yürütücülerinin çoğunluğu 1793 başında bir kere Kral katili olmuş ya da bunu yapan Konvansiyon’un sıralarında oturmaya devam etmiştir. İleride I. Fransız Cumhuriyet’i olarak anılacak cumhuriyet 1804’te Napoléon’un İmparatorluk ilanıyla yıkılmıştır. Bildiğimiz Restorasyon Dönemi’nde devrim bakiyesi İmparatorluk’la da hesaplaşmıştır.

Lenin’in burjuva devrimi ve geniş hâliyle devrim kuramında restorasyon kavramı devrimi geriye döndürme girişimlerinin başarı ve ardından belirli bir kararlılık kazandığı durumu ifade eder. Onun devrim fiziğinde karşı-devrim doğal ve hatta kaçınılmaz bir kuvvettir. Proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünün temel işlevlerinden biri karşı-devrimin restorasyon girişimlerini püskürtmektir. Lenin bunu 1905 Mayıs’ında iki makale hâlinde Bolşevik illegal haftalık gazete *Proletari*’de (*Proleter*) yayımlanan *Geçici Devrimci Hükümet Üzerine* yazısında şöyle ifade etmiştir:

“Hepimiz cumhuriyeti elde etmekten söz ediyoruz. Bunu gerçekten başarmak için, otokrasiye ‘birlikte darbe indirmeliyiz’, ‘biz’, yani devrimci halk, yani proletarya ve köylülük. Ama bu yeterli değil. Hatta, otokrasiye ‘öldürücü darbeyi birlikte indirmek’, yani otokratik hükümeti tamamen devirmek bile yeterli değil. Devrilen otokrasiyi yeniden kurma yolunda yapılacak kaçınılmaz umutsuz girişimleri de ‘birlikte püskürtmek’ zorunda kalacağız. Devrimci bir dönemde bu ‘birlikte püskürtme’, gerçekte, proletarya ile köylülüğün devrimci-demokratik diktatoryası, proletaryanın devrimci hükümete katılmasıdır.”⁴⁷³

Lenin derdini çok açık ifade etmiştir. Yine de birkaç şeyin altını çizmekte yarar var: Öncelikle restorasyon girişimlerini püskürtmek diktatörlüğün önemli bir işlevinden öte yine onu tanımlayan bir şey olarak düşünülmüştür. Devrimin başarısı için iktidarı fethetmek yetmez; karşı-devrime karşı, restorasyon tehdidine karşı bir diktatörlük tesis edilmelidir. Bunun için de proletaryanın devrimci hükümete katılması elzemdir, hatta zorunludur. Burada *belirli ölçüde* Marx’ın -çünkü onda “proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları” diye geçer- Jakoben tarih tezinin ve *esasta* Lenin’in ondan yola çıkarak şekillendirdiği iktidar projesinin asli kabullerinden biri olan; yalnızca proletaryanın sınıf doğasının, elbette belirli tarihsel koşullarda, böyle bir görevin altından kalkabileceği varsayımı saklıdır. Neden Marx’ta “belirli ölçüde”yken Lenin’de “esasta”dır? Lenin’de de proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü denilmemiş midir? Öyledir ancak Lenin’in pasajın sonundaki “proletaryanın devrimci hükümete katılması” vurgusu burjuva devrimi için de bu sınıfı merkeze yerleştirmesindedir. Bunun altında birazdan yeniden açacağımız *Komünist Manifesto*’dan devraldığı “yalnızca proletarya gerçekten devrimci bir sınıftır” düşüncesi yanında proletaryanın hegemonyası prensibi yatmaktadır. Bunlar dışında

⁴⁷³ Lenin, “Geçici Devrimci Hükümet Üzerine”, *1905 Devrimi Üzerine Yazılar* içinde, çeviren Ragıp Zaralı, (İstanbul: Yöntem Yayınları, 1976 [1905]), s. 112-113.

Lenin'in pasajına bir şerh de düşmeliyiz: Karşı-devrimin girişimlerinin “umutsuz” olması aslında Lenin'in o anki iyimserliğinden ya da böyle demeyi tercih etmesindedir; çünkü eskinin egemenleri iktidarlarını kaybetse de büyük maddi ve toplumsal güçlere sahip kalıp oyunu bunlarla oynayacaklardır. Restorasyon girişimleri yoktan var olmayacaktır.

Lenin restorasyonu etki ve tepki gibi bir devrim mekaniği olarak görmenin yanında iki bakımdan daha düşünmüştür. Bunlardan ilki restorasyonun eski hâkim sınıflar dışında bir sınıfla ilişkilendirilmesi, ona geniş bir toplumsal temel atfedilmesidir. Bu sınıf küçük mülk sahipleridir; Rusya'da bunun karşılığı tabii ki köylülüktür. Köylülük bir yandan proletarya hegemonyasına tabi de olsa diktatörlükte kurucu bir bileşendir diğer yandan demokratik devrim tamamlandığında, yani eski rejim bütünüyle tasfiye edildikten sonra bu diktatörlüğün mezar kazıcısı olacaktır. Lenin bu öngörüsünü 1906 Nisanı'nda RSDİP'in 4. (Birlik) Kongresi'nde şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu koşul olmadan elimizde ister belediyeleştirme ister ulusallaştırma isterse toprakların bölüşümü olsun restorasyon kaçınılmazdır; çünkü küçük mülk sahibi mülk ve mülkiyetin tüm biçimleri altında her zaman restorasyonun bir istihkâmı olacaktır. Demokratik devrimin tam zaferinden sonra küçük mülk sahibi kaçınılmaz olarak proletaryaya düşman olacaktır ve kapitalistler, toprak ağaları, mali burjuvazi ve benzerleri gibi proletarya ve küçük mülk sahibinin ortak düşmanları ne kadar çabuk alaşağı edilirse bu o kadar çabuk gerçekleşecektir.”⁴⁷⁴

⁴⁷⁴ Lenin, “The Unity Congress of the R.S.D.L.P. April 10 (23) - April 25 (May 8), 1906”, *LCW*, Cilt-10, (Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906]), s. 280. Aktarılan pasajdaki “bu koşul olmadan” ifadesiyle Lenin ileride göreceğimiz restorasyon karşısında bir garantiden bahsetmektedir. Pasajdaki “belediyeleştirme” önlemi Menşeviklerin ulusallaştırmanın bir restorasyona varacağı, ama toprakların belediyeleştirilmesi ile bu kadar ileri gitmeden otokrasinin zayıflatılabileceği iddiasına göndermede bulunmaktadır. Bolşevik-Menşevik ayrımının bu meseledeki karşılığı olan ulusallaştırma-belediyeleştirme ikiliği de aslında devrimde bir diktatörlük kurmayı göze alıp almamakla ilişkilidir. Ulusallaştırmayı ancak bir diktatörlük yapabilir ve bir restorasyon durumunda bu yeni otokrasiyi daha güçlü kılacaktır. Bir diktatörlüğe varmadan otokrasi bakiyesi merkezi iktidarı zayıflatacak bir

Böylece proletarya ve köylülüğün devrimci-diktatörlüğünün tanımından başlayan potansiyel çelişkisi ortaya koyulmuş ve kabul edilmiş olur. Devrim tamamlandığında iktidarın paydaşı olan sınıflardan birinin, köylülüğün tarihsel çıkarları ‘devrim burada durmalı’ diyecek; ortakların yolları ayrılacaktır. Bu durumda restorasyon geçmişin egemenlerinin, otokrasinin karşı-devrimci girişimlerinin kazandığı bir senaryodan başka bir içerik de kazanır: Eski rejim tasfiye edildiğinde hâlâ ayakta olan diktatörlüğün daha fazlasını zorlaması hâlinde köylülük artık karşı-devrimci bir sınıfa dönüşecektir. Lenin bunu da bir restorasyon olarak tanımlanmıştır.

Lenin’in köylülükle ilgili bu öngörüsünün ondaki kaynağını hatırlayabiliriz. Rus devrimcinin köylülük ve proletarya arasında bir yerden sonra uzlaşmaz çıkarlar tanımlanması burjuva devrimi bağlamının dışına çıkıldığında kendisine yer bulur. Teorik bir bakıştan ilerlediğimizde, Marksizmin amentülerinden biri 2. Bölüm’de gördüğümüz ve hemen yukarıda andığımız, RSDİP program tartışmalarında Lenin’in *Komünist Manifesto*’yla işaretlediği “yalnızca proletarya gerçekten devrimci sınıftır” kabulüdür. Yine, Lenin’in günceli değil sosyalist devrim ve kuruluşu temel aldığı 1902 program tartışmalarına gittiğimizde şunları görürüz: “İşçi sınıfının kurtuluşu kendi mücadelesinin ürünü olmak zorundadır.”⁴⁷⁵ “Proletarya haricindeki ‘emekçi ve sömürülen kitleler’in diğer kısmı (yani, çoğunlukla küçük üreticiler)’ burjuvaziye karşı mücadelesinde *sadece kısmen* devrimcidir.”⁴⁷⁶ Küçük üreticiler sadece proletarya gibi baktığında ve kendisini onunla birlikte kıldığında devrimcidir; bunun dışında

belediyeleştirme talep edilmelidir. Bkz. Lenin, “Report on the Unity Congress of R.S.D.L.P. A Letter to the St. Petersburg Workers”, s. 336.

⁴⁷⁵ Enternasyonal’in temel prensibi diyerek aktaran Lenin, “Opinion on Plehanov’s Second Draft”, *LCW*, Cilt-6, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902]), s. 57.

⁴⁷⁶ Age.

onların gerici bir doğası vardır.⁴⁷⁷ Bu teorik bakışın Rus tarihinde gerçek bir güncellik kazanacağı moment burjuva devriminin tamamlandığı, burjuva devrimi bağlamının aşılıp artık sosyalizmin gündeme alınacağı momenttir. Tam da yukarıda Lenin'den aktarılan pasajda proletarya ve köylülüğün yollarının ayrıldığı momenttir.

Lenin orada, eski egemenlerin yanında burjuva devrimiyle yeni egemen olması beklenen burjuvaziyi de tasfiye edilecek sınıflardan saymıştır. Bu, bir ölçüde, devrimde Lenin'in beklediği gibi burjuvazinin karşı-devrim cephesinde yer almasıyla açıklanabilir. Diğer taraftan Lenin köylülüğün devrim cephesinden karşı-devrime geçişini diğerlerinin yokluğunda, bu iki sınıfın baş başa kalışıyla açıklayarak burjuva devrimi-sosyalist devrim arasındaki sınırları da epey bir zorlamış; en azından çok hızlı bir geçişi varsaymış gözükmektedir. Demek ki, tam da Menşeviklerin korktuğu gibi devrimde hâkim sınıflardan biri hâline gelen proletarya ve onun siyasi öncüsü sosyal demokrasi burjuva devrimiyle kendisini sınırlamayacak ve köylülüğü kendisinden uzaklaştıracak girişimlere yönelecektir.

Lenin Mayıs ayında kaleme aldığı *RSDİP'in Birlik Kongresi Üzerine Rapor. St. Petersburg İşçilerine Bir Mektup*'ta bu restorasyon meselesini tekrar ele almıştır. Orada “kapitalist üretim tarzında [bir] restorasyonun ekonomik temeli” için “küçük mal üretimi”ne işaret edip “19. yüzyıl başında Fransa'da vuku bulan restorasyon” göndermesinde bulunmuştur.⁴⁷⁸ Özel olarak açmadığı bu Fransız fenomeni için yalnızca şöyle bir şeye işaret etmiştir: Toprağın ulusallaştırılması, belediyeleştirilmesi ya da bölünmesinden bağımsız olarak küçük burjuvazi proletaryaya karşı

⁴⁷⁷ Bir önceki referanstan buraya kadarki kısım için yine bkz. Age.

⁴⁷⁸ Lenin, “Report on the Unity Congress of R.S.D.L.P. A Letter to the St. Petersburg Workers”, s. 334.

restorasyonun istihkâmı olacaktır.⁴⁷⁹ Köylülük toprak mülkiyetinin bu formlarından toprakla kendisi arasında daha yakın bir bağ kurulacağı için “belki” sadece bölünmeden yana olacaktır. Bu bağ ne kadar yakın olursa kırılması o kadar zordur. Lenin bu yargısına düştüğü dipnotta şöyle ucu açık bir değerlendirme yapmıştır: “‘Belki’ diyoruz çünkü küçük mülk sahibiyle onun darbesi arasındaki bu en yakın bağların Bonapartizmin en güvenilir istihkâmı olup olmadığı hâlâ açık bir sorudur. Ama burası bu somut sorunun detaylarına girmenin yeri değildir.”⁴⁸⁰

Lenin’in tarihsel referansı konusunda kafası sanki net değil gibidir. “Darbe” dediği için Napoléon’un 18 *Brumaire*’ini kastetmiş gibi gözükmektedir. Devrim takvimindeki günüyle anılan darbe 10 Kasım 1799’da gerçekleşmiştir. Çok yakın bir tarih de olsa henüz 19. yüzyıl başı değildir. O zaman Lenin’in birincil tarih ve teori cephanesi olarak Marx’a bakmak denenebilir. Onda 19. yüzyıl başında bir Fransız restorasyonu tarifi aramak için *Fransız Üçlemesi* ilk bakılması gereken şeydir. *Üçleme*’de köylülük, bilhassa bu kesit için, esasta Büyük Devrim’den alacağını almış ve Lenin’in RSDİP’in 4. (Birlik) Kongresi’nden aktarılan pasajındaki ifadesini tahrif edersek feodalizmin “restorasyonun[un karşısında] bir istihkâm”, Marx’ın deyişiyle “doğal bir savunma sistemi” görüntüsü vermektedir.⁴⁸¹ *Üçleme*’deki bu bütünlük içerisinde ayrıksı bir vektör olarak “19. yüzyıl başında Fransa’da vuku bulan [ve

⁴⁷⁹ Age. s. 335. Paragrafın devamında da aynı sayfa kaynak alınmıştır.

⁴⁸⁰ Age.

⁴⁸¹ 18 *Brumaire*’de bunun özlü bir ifadesi şöyle geçmektedir: “Küçük tarla mülkiyetinin iktisadi gelişimi, köylülerin geri kalan toplumsal sınıflarla ilişkisini köklü bir şekilde değiştirdi. Napoléon döneminde, kırsal arazilerin parsellere ayrılması, serbest rekabeti ve kentlerde yeni ortaya çıkmaya başlayan büyük sanayiye tamamlıyordu. Köylü sınıfı, henüz yeni devrilmiş olan toprak aristokrasisine yönelik, her yerde mevcut olan protestoydu. Küçük tarla mülkiyetinin Fransız topraklarına saldırdığı kökler, feodalizmi tüm besin kaynaklarından yoksun bırakıyordu. Onun sınır direkleri, burjuvazi için, eski efendilerinin her tür ani saldırısına karşı doğal bir savunma sistemi oluşturuyordu.” Bkz. Marx, *Louis Bonaparte’in 18 Brumaire’i*, s. 121.

küçük üreticiye dayanan bir] restorasyon”⁴⁸² için kaynaklık edebilecek bir tek değerlendirme vardır. O da köylülerin oldum olası nefret ettiği şarap vergisinin bir benzerinin 1808’de geri getirilişinin onlarda yarattığı tepkidir. Marx Napoléon’un bunu düşüşündeki en önemli nedenlerden biri olarak andığını ve Bourbonlar dönerken bu verginin kaldırılacağı vaadinin köylülüğü Restorasyoncuların yanına çektiğini kaydetmiştir.⁴⁸³ Ne var ki Marx’ın bu 19. yüzyıl başı kısmı ve kısa süreli restorasyoncu Fransız köylüsü göndermesi Büyük Devrim öncesine bir geri dönüş karşısında “doğal bir savunma sistemi”⁴⁸⁴ olan köylülük tahliliyle denk tutulsa bile Lenin’e kaynaklık edemez gibi görünmektedir. Hem tarihler tutmamakta hem de Lenin’in Napoléon’u iktidara taşıyan küçük mülk sahipleri göndermesiyle Marx’ın İmparator’un düşüşünde yer alan Fransız köylüleri ikincil vektörü denk düşmemektedir.

Sanki, Lenin’in burjuva devrimi kuramında önemli bir yer teşkil eden restorasyon kavramına bu bağlamda, yani öznesi hem 19. yüzyıl başı Fransı hem de 20. yüzyıl başı Rusyası için temelde köylülük olan bir restorasyona kaynaklık edebilecek “19. yüzyıl başında Fransa’da vuku bulan [böyle bir] restorasyon” yok gibidir. Önemli olan Lenin’in Büyük Devrim’le ilişkili bir referans arayışıdır; böyle bir tarihsel fenomen yoksa da geçmişin bin türlü okumalarındaki küçük vektörlerden bir “tarihsel” “fenomen” yaratılmış gibidir. Yoksa 1789’dan 1815’e Fransa’da 9 *Thermidor*, 18

⁴⁸² Lenin, “Report on the Unity Congress of R.S.D.L.P. A Letter to the St. Petersburg Workers”, s. 334.

⁴⁸³ “Gerçek ve büyük Napoléon, St. Helena’da, şarap vergisinin yeniden yürürlüğe sokulmasının, Güney Fransa köylülerini kendisinden soğutarak, düşüşüne başka her şeyden daha fazla katkıda bulunduğunu açıklamıştı. Napoléon, daha XIV. Louis döneminde halkın en fazla nefret ettiği şey olan (Boisguillebert ile Vauban’un yazılarına bakınız) ve birinci devrim tarafından kaldırılan şarap vergisini 1808’de değiştirilmiş biçimiyle yeniden yürürlüğe sokmuştu. Restorasyon Fransa’ya girerken, önünde yalnızca Kazaklar değil, şarap vergisinin kaldırılacağı vaatleri de koşturuyordu.” Bkz. Marx, *Fransa’da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850*, s. 95-96.

⁴⁸⁴ Marx, *Louis Bonaparte’in 18 Brumaire’i*, s. 121.

Brumaire, İmparatorluk ilanı ve -kavrama adını veren- Bourbon Restorasyonu olmak üzere her biri birbirinden farklı özellikler içeren ve belli bakımlardan restorasyon olarak nitelenebilecek birden çok tarih vardır.

Lenin'in aklındaki aslında başka, Rusya için ve henüz teorik düzlemde bir restorasyondur. *Rapor*'da "19. yüzyıl başında Fransa'da vuku bulan restorasyon" dedikten hemen sonra Rusya'da öngördüğü restorasyonu Lenin şöyle tariflemiştir:

"Küçük mal üreticisi emek ve sermaye arasında salınır. İşçi sınıfıyla birlikte serflik kalıntılarına ve polis dolu otokrasiye karşı savaşı. Ama aynı zamanda burjuva toplumunda bir mülk sahibi olarak pozisyonunu güçlendirmeye can atar ve bu yüzden *bu* toplumun gelişim koşulları tümüyle lehteysen [...] küçük mal üreticisi *kaçınılmaz olarak*, sosyalizm için mücadele eden işçi sınıfına düşman olur. [...] Kapitalist toplumda küçük mal üretimi, küçük köylü mülkiyeti temelinde bir restorasyon, Rusya en çok bir küçük burjuva ülkesi olduğu için, Rusya'da yalnızca mümkün değildir; hatta kaçınılmazdır."⁴⁸⁵

Lenin'in böyle bir restorasyonla tam da, proletaryayla ittifak hâlinde sonuna kadar giden bir burjuva devrimine imza atan köylülüğün müttefikinin devrimi daha da ilerletme, sosyalizme yönelme girişimleri karşısında yüzünü geriye dönmesini, karşı-devrimleşmesini tasavvur etmiştir. Lenin bu köylülüğe dayanan restorasyon fikrini Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nden sonra iç savaşı kazanıp iktidarın belirli ölçüde yerleştiği ama sosyalist kuruluştaki öngördükleri gibi ilerleyemedikleri ve Batı'dan ve bilhassa Almanya'dan bekledikleri sosyalist devrimin gerçekleşmediği koşullarda, bilinçli bir geri çekiliş olarak örgütleyecekleri Yeni Ekonomi Politikasını (*Novaya Ekonomiçeskaya Politika, NEP*) kurgularken yoğun bir biçimde düşünmüştür. Hatta o kesitte temel tarihsel referans olarak yine Jakobenleri almıştır. Burada

⁴⁸⁵ Lenin, "Report on the Unity Congress of R.S.D.L.P. A Letter to the St. Petersburg Workers", s. 334.

gördüklerimizden Jakobenlerin düşüyle işaretlediği bir Fransız restorasyonu tariflemiştir. Onların başına gelen gibi bir *Thermidor*'dan kaçınmanın yolu geri çekilişi bizzat kendilerinin örgütlemesidir.

Sosyalist devrimde Lenin'in Jakobenliğinin başlıklarından biri olacak bu meseleyle ilgili şimdilik şunlar söylenebilir: *NEP*'te, bu bölümün ikinci kısmında aktarılan Robespierre'in "ben suçları denetlemek [yönetmek] için değil, onlarla savaşmak için doğdum"⁴⁸⁶ sözüne, onların pratiğinden öğrenilmiş bir dersle ve tarihsel Jakobenlerin aklının almayacağı ama yine soylu ve bu kez tarihsel materyalist bir Jakobenlikle 'zorunda kalırsam geri çekilip suçları yönetmeyi de bilirim' sözünün eklenmesi söz konusudur. Öte yandan şu da bir veridir: Lenin'in burjuva devrimi kuramının kavramsal çerçevesi, elbette belirli dönüştürmelerle ancak özünden çok kopmadan sosyalist devrim kuramında da muhafaza edilmiştir. Bu bakımdan Lenin'in bir yerden sonra tek bir devrim kuramının olduğu düşünülebilir. Bir büyük devrim Lenin'de burjuva devrimi de olsa sosyalist devrim de olsa büyük devrimdir. Lenin bunu bir ömür sürdürdüğü özgün praksiyle sergilemiş ve tarihte eşi benzeri olmayan bir şekilde doğrulamıştır.

Lenin'in restorasyonu etki ve tepki gibi bir devrim mekaniği olarak görmenin yanında köylülükle ilişkilendirdiğini gördük. Kavramı başka bir düşünüşü devrimden sonra toprakların ulusallaştırılması tartışmalarında ortaya atılan 'muhtemel bir restorasyon karşısında bir garanti yaratılabilir mi?' sorusu üzerinedir. Bu soruyu ilk dillendirenlerden biri Plehanov'dur. RSDİP'in 4. (Birlik) Kongresi'nde tarım programının revizyonunun raportörü olan kıdemli Marksist konuşmasında

⁴⁸⁶ Robespierre, *Ayaklar Baş Olunca*, s. 152.

Bolşeviklerin savunmaya başladıkları toprakların ulusallaştırılması siyaseti karşısında şöyle bir argüman ileri sürmüştür: Ulusallaştırmayı zararsız kılmak için bunun üzerine gelişecek bir restorasyona karşı bir garanti bulunmalıdır; ancak böyle bir garanti yoktur ve bulunamaz. İngiltere ve Fransa'nın devrimlerini restorasyonlar izlemiştir. Rusya'da da aynısı olabilir ve sosyal demokrasinin programı restorasyonla oluşabilecek hasarı minimuma indirecek bir program olmalıdır.⁴⁸⁷ Lenin ileriki tarihlerde de karşısına alacağı bu sava yukarıda başvurduğumuz Kongre konuşmasında da yer vermiş ve bunu küçük üreticilerin bir restorasyon sınıfı hâline geleceği düşüncesinin hemen önünde ve arkasında tartışmıştır.

Burada bu iki şeyin ayrı ele alınması Lenin'in burjuva devrimi kuramında restorasyon kavramının farklı bileşenlerinin soyutlanmaya çalışılmasındandır. Yoksa Lenin'in restorasyon kavramı bütünsel bir yapıya sahiptir. Şimdi Lenin'in Plehanov'un 'restorasyon karşısında bir garanti olamaz, o zaman çok ileri gitmemeliyiz'e çıkan savı karşısında söylediklerine bakabiliriz:

“Eğer restorasyona karşı gerçek, tümüyle etkili bir iktisadi garantiyi, ki bu restorasyonu olanaksızlaştıran iktisadi koşulları yaratan bir garantidir, kastediyorsak şunu söylememiz gerekecek: Restorasyona karşı tek garanti Batı'da bir sosyalist devrimdir. Terimin gerçek ve tam anlamıyla başka herhangi bir garanti olamaz. [...] Demokratik devrimimizin Batı'daki sosyalist proletaryadan başka rezervi yoktur. Bu bağlamda Avrupa'daki klasik burjuva devriminin, yani, 18. yüzyılın Büyük Fransız Devrimi'nin yer aldığı uluslararası durumun Rus devriminkinden tamamen farklı olduğu gerçeğini gözden kaçırmamalıyız. 18. yüzyıl sonunda Fransa feodal ve yarı-feodal devletlerle çevrelenmişti. 20. yüzyılda burjuva devrimini gerçekleştirmekte

⁴⁸⁷ Aktaran *LCW*, Cilt-15, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1906]) içinde *Not 126*, bkz. Age. s. 503.

olan Rusya, burjuvaziyle nihai kavganın arifesinde sosyalist proletaryanın tam hazırlıklı olduğu ülkelerle çevrelenmiştir.”⁴⁸⁸

İleride açmak üzere ikinci kısımdan başlarsak, Lenin’in burjuva devrimi kuramının bütününde model aldığı Büyük Fransız Devrimi burada yine temel ölçüt olarak belirlemiştir. Başa dönersek, mutlak garanti Rusya’nın dışındaki bir rezervdir ve Batı Avrupa işçi sınıfıdır. Lenin’in senaryosunda Rus burjuva devrimi Avrupa’da sosyalizme bir itki verecektir. Rus devriminin gönülden geçtiği gibi tamamlanmasına mukabil bir geri dönüş ihtimalini ortadan kaldıracak şey bu sefer Batı’daki sosyalist devrimlerin bir dış güç olarak Rusya’ya geri dönmesidir.

Lenin yine yukarıda başvurulan *RSDİP’in Birlik Kongresi Üzerine Rapor*’da restorasyonu düşünürken bu vektörü yeniden ortaya atmıştır: Rusya’da proletarya ve köylülük birlikte yenilmez bir güç yaratacağı için zafer kazanabilir.⁴⁸⁹ Ama bu zaferi elinde tutamaz. Çünkü proletarya özgürlükten sosyalizme yöneldiğinde köylülük kaçınılmaz olarak ona düşman kesilecektir. “Rus devriminin zaferini koruyabilmesi için, restorasyonu engelleyebilmesi için Rus olmayan *rezervlere* ihtiyacı olacaktır; dışarıdan yardıma ihtiyacı olacaktır.”⁴⁹⁰

Demek ki, Rusya’da burjuva devrimi Lenin’in gönlünden geçen şekilde gerçekleşse, bir büyük devrim, tamamlanmış bir devrim olsa bile burada iktidarın öznesi olacak diktatörlük bir dış destek olmadan bir restorasyon karşısında belli bir sürenin ötesinde ayakta kalamayacaktır. Köylü restorasyonu bahsinde işaret edilmişti, Lenin bu kesitte

⁴⁸⁸ Lenin, “The Unity Congress of the R.S.D.L.P. April 10 (23) - April 25 (May 8), 1906”, s. 280. Aktarılan pasajda “[...]” ile atlanan kısımda bu metinden birkaç sayfa önce aktarılan pasaj vardır.

⁴⁸⁹ Lenin, “Report on the Unity Congress of R.S.D.L.P. A Letter to the St. Petersburg Workers”, s. 335-336.

⁴⁹⁰ Age, s. 335.

ve meseleyi böyle ele aldığı anlarda devrimin proletarya eliyle ilerletilmesi karşısında köylülüğün karşı-devrimcileşeceğini varsaymaktadır. Öte yandan, proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü sosyalizme yönelmeden de eskinin egemenlerinin ve burjuvazinin kendi tarihsel çıkarları doğrultusunda ama bir yerden sonra devrim karşıtlığında birleşen restorasyon girişimleri olacaktır. Lenin'in burjuva devrimi kuramı sosyalizme yönelmeyecek şekilde sınırlandırıldığında bu daha kesin bir restorasyon ihtimalidir.

Lenin *Rapor*'da da 18. yüzyıl Fransası ve 20. yüzyıl Rusyası'nın buldukları uluslararası koşulların farklılığı düşüncesini yinelemiştir: Fransa burjuva-demokratik devrimi sırasında çok daha geri, yarı feodal ülkelerle çevrilidir ve bunlar restorasyonun rezervleri işlevi görmüştür. Rusya ise çok daha ileri ülkelerle çevrelenmiştir ve orada devrimin rezervi olmaya aday bir toplumsal güç vardır: Batı Avrupa proletaryası.⁴⁹¹

Peki, bir an için yine 1917 sonrasına uzansak? Bolşevikler devrimi sosyalist devrime çevirdiklerinde büyük ve güçlü proletaryaları olmasına karşın Batı Avrupa bir kapitalist ülkeler grubu olarak bu sefer sosyalist Rusya'yı çevrelemiştir. Yani 18. yüzyıl sonu devrimci Fransası'nın durumundaki gibi Sosyalist Rusya da kendisine düşman ve sosyalizme göre geri toplumsal formasyonların hâkim olduğu ülkelerle karşı karşıya kalmıştır. Nitekim gelişmiş Batı Avrupa ülkeleri Büyük Ekim Devrimi'ne karşı karşı-devrimi desteklemenin yanında askeri müdahaleye kadar varan aktif bir mücadele yürütmüştür.

⁴⁹¹ Age.

1906'ya dönersek, Lenin'in 'restorasyona karşı bir garanti olabilir mi?' tartışmasında öne sürdüğü garantilerden ilki gördüğümüz gibi Batı'da sosyalist devrimdir. Bu garanti restorasyon ihtimalini bütünüyle ortadan kaldıracığı için mutlak bir garantidir. Lenin'in öne sürdüğü diğer garantide sıfat tersine dönecektir: Göreli garanti. Lenin Birlik Kongresi'ndeki aynı konuşmasında bu ikinci garantiyi şöyle ifade etmiştir:

“Ama, eğer restorasyona karşı garanti sorunu farklı bir temele yerleştirilirse, eğer restorasyona karşı koşullu ve göreli bir garantiyi kastediyorsak, o zaman şunu söylemek zorundayız: Restorasyona karşı koşullu ve göreli tek garanti devrimin mümkün olan en şiddetli biçimde gerçekleştirilmesidir; arada kalanların, uzlaşmacıların, her türden arabulucuların mümkün olan en az katılımıyla doğrudan devrimci sınıf tarafından gerçekleştirilmesidir; bu devrimin gerçekten sonuna kadar götürülmesidir.”⁴⁹²

Demek ki koşullu ve göreli garanti Bolşeviklerin Rusya'da devrimi sonuna kadar götürme, tamamlama projesidir. Bu bölümün önceki kısımlarında bu projenin tarihteki kaynağını tam da Jakoben Fransa'da bulduğunu görmüştük. Zati Lenin de göreli garanti tarifini yaptığı yerin hemen ardından serflik kalıntılarının ve polis rejiminin kökünü kurutmak için Marx'ın Jakoben tarih tezini ifade ettiği 1848 tarihli *Burjuvazi ve Karşı-Devrim* yazısından “plebyen tarzda” ifadesini Marx atfıyla doğrudan aktararak kafasındaki model ve tarihsel referansı kuşkuya bırakmayacak şekilde belli etmiştir.⁴⁹³

Mutlak bir garanti karşısında göreli garantinin zaafı restorasyonlara açık olması, bu ihtimali bütünüyle ortadan kaldıramamasıdır. Nitekim Jakobenler de 1794 devrilmiştir. Çok özel koşulların ürünü olan bir diktatörlükte karşılık bulan “halk

⁴⁹² Lenin, “The Unity Congress of the R.S.D.L.P. April 10 (23) - April 25 (May 8), 1906”, s. 281.

⁴⁹³ Age.

egemenliği”nin o gün kaybedildiği sonradan anlaşılacaktır. 9 *Thermidor* Darbesi’nden sonraki irticayla birlikte devrimin düşüşü başlamış; halk kamunun görünür, aktif ve belirleyici bir öznesi olmaktan uzaklaşmıştır. Ardına ne devrim ne cumhuriyet kalmıştır.

Göreli garantinin sağlanması için Lenin’in tanımladığı “arada kalanların, uzlaşmacıların, her türden arabulucuların mümkün olan en az katılımıyla doğrudan devrimci sınıf tarafından gerçekleştirilme”⁴⁹⁴ koşulu üzerine düşünmeliyiz. “Arada kalanlar”, “uzlaşmacılar”, “arabulucular” kendi başına belli toplumsal kesimlere işaret etmek zorunda değildir; bunları belirli ölçüde temsil eden ya da bu iddiadaki siyasi eğilimler, partiler de söz konusu olabilir. Ancak “doğrudan devrimci sınıf tarafından gerçekleştirilme” Lenin’in kaleminden çıkmışsa akla ilk proletarya gelmelidir. Ne var ki Lenin aktarılan pasajın hemen önünde, “devrimci köylülüğün tam zaferine” ve yine hemen ardından “devrimci köylü hareketine” işaret etmiştir.⁴⁹⁵ Demek ki, “devrimi mümkün olan en şiddetli biçimde” gerçekleştirecek “doğrudan devrimci sınıf”la⁴⁹⁶ proletarya ve köylülük birlikte düşünülmüştür. Köylülüğün devrimci bir sınıflıktan çıkması, yakın gelecekte olması sadece bir ihtimal olan bir sonraki evrenin, sosyalist devrimin gündemidir. Henüz bağlam burjuva devrimidir; proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü Rusların kendi başlarına oldukları, restorasyon karşısında göreli garanti durumunun öznesidir.

⁴⁹⁴ Age.

⁴⁹⁵ Age.

⁴⁹⁶ Age.

Lenin restorasyon karşısında mutlak garantiyi, Batı Avrupa'daki sosyalist devrimin Rus devriminin yardımına gelmesini, bir de “gerçek, tümüyle etkili bir iktisadi garanti”, “restorasyonu olanaksızlaştıran iktisadi koşulları yaratan bir garanti”⁴⁹⁷ olarak tanımlamıştı. Rusya'nın Batı Avrupa proletaryasının desteğiyle sosyalizme yönelmesi üretim tarzında, alt yapıda kategorik bir dönüşümü başlatacağı için gerek eski egemenlerin gerek köylülüğün bir restorasyonu karşısında iktisadi bir garantidir ve bu yüzden mutlak bir garanti olacaktır. Bu garanti restorasyonun ekonomik temelini ortadan kaldıracaktır.⁴⁹⁸ Devrimin tamamlanması olarak gördüğümüz “görelî ve geçici bir” garantiye “restorasyon ihtimalini ortadan kaldırmayacak siyasi koşullar yaratır”.⁴⁹⁹ Burjuva devrimi sosyalist devrim ayrımında ilkinî siyasete ikincisini iktisada bakar kabul etmek; böyle yüksek dereceden bir soyutlamaya gitmek Marx ve Engels'ten başlamak üzere tarihsel materyalizmin alametifarikalarındandır. Marx çok erken bir tarihte, 1844'te, daha özgün kuramını gerçek anlamda ortaya koymadan önce “siyasal kavrayışın klasik dönemi Fransız Devrimi'dir” demiş; siyasal kavrayışın özgün ve en rafine bir hâlini Jakobenlere atfetmiştir.⁵⁰⁰ Lenin'e baktığımızda, restorasyon karşısında tanımladığı garantiler ikiliği, mutlak ve görelî garantiler sırasıyla iktisat ve siyaset kategorilerine denk düşmektedir. Garantilere bu varoluşları yine sırasıyla sosyalist devrim ve burjuva devrimi bağlamaları vermektedir.

Lenin'in burjuva devrimi kuramında özel bir yer teşkil eden restorasyon kavramını buraya kadar 1906 Nisan-Mayıs tarihli RSDİP'in 4. (Birlik) Kongresi'ndeki tarım

⁴⁹⁷ Age, s. 280.

⁴⁹⁸ Lenin, “Report on the Unity Congress of R.S.D.L.P. A Letter to the St. Petersburg Workers”, s. 333.

⁴⁹⁹ Age.

⁵⁰⁰ Aktaran Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, s. 52. Genç Marx'ın Fransız Devrimi ve Jakobenlerle işaretlediği siyasal kavrayış üzerine bir inceleme için bkz. Age içinde bilhassa Bölüm 1.2.2.

programını tartışmaları üzerinden işlemiş olduk. Rus devrimci 1907 Kasım-Aralık'ta kaleme aldığı ve 2. Bölüm'de de başvurduğumuz *1905-07, İlk Rus Devrimi'nde Sosyal Demokrasinin Tarım Programı* kitabında aynı meseleye geri dönmüştür. Tartışma yine Bolşeviklerin devrimle birlikte toprakların ulusallaştırılmasını savunması karşısında Menşeviklerin belediyeleştirmeyi öne sürmesi üzerindedir. Lenin el yükseltmiştir: “Eğer Rusya’da toprak ulusallaştırılmaksızın muzaffer bir burjuva devriminin imkânsız olduğu kesinse; toprağın bölünmesi yönünde bir dönüşün belirli ölçüde bir ‘restorasyon’ olmadan, köylülük karşı-devrime yönelmeden imkânsız olduğu da daha bir kesindir.”⁵⁰¹ RSDİP’in iki ekolünün muzaffer bir devrimden ne kadar başka şeyler anladıklarını 3. Bölüm’de görmüştük. El yükseltme muzaffer bir devrim için toprağın ulusallaştırılmasının bir ölçüt olarak koyulmasıdır. Plehanov’un ulusallaştırmanın restorasyonu kaçınılmaz kılacağı, hâlbuki sosyal demokratların tam tersi yönde siyasetler izlemesi gerektiği düşüncesinde olduğunu görmüştük. Lenin başvurduğumuz 1907 sonu tarihli kitabında belediyeleştirmenin ‘restorasyona karşı bir garanti bulunmalıdır; ancak böyle bir garanti yoktur ve bulunamaz’ diyen Plehanov’un yarattığı bir başka “garanti” olduğunu iddia etmiştir:

“Restorasyon nedir? Devlet gücünün eski düzenin siyasi temsilcilerine, eski sahibine dönmesidir. Böyle bir restorasyona karşı herhangi bir garanti olabilir mi? Hayır, olamaz. *Bu yüzden* şöyle bir garanti icat ediyoruz: ‘Toprağı teslim etmeyecek’ belediyeleştirme... Ama soruyoruz: Belediyeleştirme ‘toprağın teslimi’nin karşısına hangi engelleri çıkarır? Tek engel devrimci [bir] parlamentonun geçirdiği, (eski toprak ağası mülkleri vb.) şu şu toprakların Bölgesel Dietlerin *mülkü* olacağını ilan eden

⁵⁰¹ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907”, s. 324.

yasadır. Hâlbuki yasa nedir? Galip gelen ve devlet gücünü elinde tutan sınıfların iradesinin ifadesidir.”⁵⁰²

Görüldüğü gibi Lenin bir yandan köylülüğün olası restorasyonculuğuna işaret ederken diğer yandan burjuva devriminin kesin restorasyoncusu eski egemenleri unutmamıştır. Menşeviklerin belediyeleştirmeciliğinin garantörlüğüne ve bunun dayanağı olacak yasaya ise küçümsemeyle bakmıştır. Diktatörlük faslının başındaki tanımları hatırlarsak, bir devrimde ve devrimci bir iktidar odağı tarafından da çıkarılsa yasayı kimin, neye dayanarak çıkardığı önemlidir. Yeni egemen sınıfların devrimciliği sınırlı, iktidarlara ılımlıysa Marx’ın 1848 Frankfurt Parlamentosu tahlillerini Lenin gibi anımsarsak bunların tepelenmesi eski düzenin egemenleri için öyle pek de zor bir iş değildir; yasaları çıkartan yer de bir “çene dükkânı”⁵⁰³ olarak anılmakla kalır.

Şimdi restorasyona karşı mutlak garanti-görelî garanti ayırımında kendilerini devrimin öznesi konumuna yerleştiren Bolşeviklerin elinden ne gelebileceği konusunda Lenin’in düştüğü kayda bakmalıyız:

“Rusya’da restorasyona karşı tek mutlak garanti olan Batı’da bir sosyalist devrimi kendi irademizle hayata geçirecek bir konumda değiliz. Ama görelî ve koşullu bir ‘garanti’, yani restorasyona mümkün olan en büyük *engelleri* çıkaracak olan garanti Rusya’da devrimi mümkün olan en kapsamlı, tutarlı ve kararlı tarzda tamamlamakta yatar. Devrim ne kadar kapsamlı olursa eski düzeni restore etmek o kadar zor olacak ve restorasyon vuku bulsa bile kazanımlar o kadar geriye kalacaktır. Eski toprak ne kadar derinden sürülürse eski düzenin restorasyonu o kadar zor olacaktır. Siyasal alanda, demokratik bir cumhuriyet demokratik yerel öz yönetimlerden daha engin bir değişimi temsil eder; ilki halkın geniş kitleleri adına daha büyük bir devrimci enerjiyi, aklı ve örgütlenmeyi varsayar (ve hayata geçirir); sökülüp atılması çok daha zor gelenekler yaratır. Bu yüzden, örneğin, günümüz sosyal demokratları vuku bulan tüm

⁵⁰² Age, s. 327.

⁵⁰³ Lenin, “Revolutionary Office Routine and Revolutionary Action”, s. 63

restorasyonlara rağmen Fransız Devrimi'nin büyük meyvelerine bu kadar değer yükler ve bunda bir monarşi altında demokratik Zemstvoları 'restorasyona karşı bir garanti' olarak tercih eden Kadetlerden (ve Kadet kafalı sosyal demokratlardan) ayrılırlar.”⁵⁰⁴

Lenin'in burjuva devrimi kuramında restorasyon kavramının bağlandığı yer burasıdır. Fransız Devrimi radikalliğiyle, devrimi en kapsamlı şekilde en ileriye taşıdığı ve burada geniş halk kitleleriyle kendisini gerçekleştirdiği için, yenilmesine rağmen sonraki tüm restorasyonlar karşısında belirli bir çizgi çekmiştir. Bunu en çok, elbette 1789'dan sonraki gelgitleri, yükselişi ve birikimi arkasına alarak, 1793-1794'teki bir yıllık Jakoben iktidarı yapmıştır. Lenin'in Fransız Devrimi'ni bu kadar önemsemesi bir de bu yüzdendir.

Haddini Aşma

O hâlde tam burada, restorasyon kavramının görelî garanti bileşeninin bir diğeri adı olarak görülebilecek ama bundan daha fazlasını ifade edip kavramsal çerçevenin hiyerarşisinde yukarılara uzanan diğeri kavrama geçebiliriz. Bu kavrama bir isim bulmak içinse ilkin bambaşka bir alana uzanmalıyız. İngilizce *overshoot* terimi mühendisliğin elektronik ve kontrol teorisi alanlarında ve matematikte bir sinyal ya da fonksiyonun oturması beklenen hedefini aşma durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Yapılan işlem sonucunda çıktı belli bir aşmadan sonra geri dönüp hedefine belirli ölçüde ulaşınca kararlı bir durum elde edecektir. Kavramın teknik

⁵⁰⁴ Lenin, “The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907”, s. 327-328.

kullanımı için Şu da belirtilmelidir: Bir tasarımcı için *overshoot* çoğunlukla istenmeyen bir durumdur; kaçınılamadığında belirli sınırlar içinde tutulmaya çalıŐılır.

Türkçeye bu bağlamda kısaca ‘aşma’ olarak çevrilebilecek bu kontrol teorisi kavramı Lenin’in burjuva devrimi kuramında model alacağı bir devrim fenomenine ve bundan hareketle kurgusuna isim ararken bu satırların yazarına bir esin olmuş ve kavramın Lenin’de yükleneceği içerikler de düşünülerek ‘haddini aşma’ olarak adlandırılmıştır. Deyimin Türkçedeki “ölçüyü kaçırmak, aşırı gitmek”⁵⁰⁵ anlamlarından Lenin’in devrimci eğilimleri düşünüldüğünde ikincisi bir devrim kavramı olarak haddini aşmaya daha bir uymaktadır. Rus devrimi bilinçli bir şekilde haddini aŐırılmalı, devrim aşırı gitmelidir.

Bu fikrin ilk tezahürlerinden biri 1905 Devrimi’nin ilk aylarındandır. Mart sonunda kaleme aldığı, *Vperyod*, No. 14’te yayımlanan *Proletarya ve Köylülüğün Devrimci-Demokratik Diktatörlüğü* metninde Lenin haddini aşmayı şöyle düşünmüştür:

“Eğer Rus mutlakiyeti işin içinden Şimdi bile güdük bir anayasa ile sıyrılmıyorsa, yalnızca sarsılmış değil, ama gerçekten *devrilmiş* bulunuyorsa, bu kazanımı korumak için elbette bütün öncü sınıfların engin bir devrimci çabası gerekecektir. Ve bu kazanımı ‘kurtarmak’ demek, proletarya ve köylülüğün devrimci diktatörlüğüne başvurmak demektir, başka bir şey değil! Bugün ne kadar çok kazanır, kazanımlarımızı ne kadar gözü peklik ile savunursak, kaçınılmaz gericiliğin daha sonra bize yitirteceği şey o kadar küçük olacak, bu gericilik aralığı o kadar az sürecek, ve bizden sonra gelecek proleter savaŐıların işi o kadar kolaylaşacaktır.”⁵⁰⁶

⁵⁰⁵ Türk Dil Kurumu (TDK) *Güncel Türkçe Sözlük* sayfasında “haddini aşmak” deyiminin anlamı böyle verilmiştir. Son erişim tarihi: 7 Ekim 2023. <https://sozluk.gov.tr/>

⁵⁰⁶ Lenin, “Proletarya ve Köylülüğün Devrimci-Demokratik Diktatörlüğü”, s. 11-12.

Haddini aşma bir devrimin oturacağı denge durumunun, ki bu önceden bilinemez bir şeydir, daha ötesine geçmesini ifade etmektedir. Yani bir geri dönüş ihtimali hep vardır ve Rusya'nın durumunda bu daha olasıdır. Ancak Lenin'in şekillendireceği haddini aşma niteliği o devrimin ne kadar geriye düşeceğini de belirleyen bir şeydir. Aşırıya gitmek bir devrim için hayırlı bir şeydir. Devrim ne kadar haddini aşarsa o kadar yüksek bir seviyede mesele bağlanacaktır. Lenin yaklaşık iki ay sonra kaleme alacağı *Geçici Devrimci Hükümet Üzerine* metninde pasajın aktarıldığı yazısına göndermede bulunup devrimin haddini aşması düşüncesini yinelemiştir: “*Vperyod*, No. 14'te ifade etmiştik, şimdiki devrimci dalgadan sonra, irtica kaçınılmaz bir şekilde başlayacaktır; ancak şu an ne kadar çok özgürlük elde eder ve karşı-devrimci güçleri mümkün (ve arzu edilen) demokratik diktatörlük evresinde ne kadar çok merhametsizce bastırırsak, irtica bizden o kadar az eksiltebilecektir.”⁵⁰⁷ Restorasyon kavramını işlerken de söylenmişti: Devrimde irtica kaçınılmaz bir şekilde kendisini gösterecektir. Bu bir devrim mekaniğidir. Lenin bunun için de diktatörlük demektedir. Devrim etkisinin karşısında kaçınılmaz tepkiyle başa çıkmak, bu bir yerden sonra başarılmazsa o kadar az geriye düşmek için aşırılığa gidilmeli, ölçsüz davranılmalı, devrim haddini aştırılmalıdır.

Ne var ki 1905 Devrimi'nde, Rus devriminin ilk büyük dalgasında arzu edilen diktatörlüğe ulaşamamıştır. Dahası tam da Lenin'in öngördüğü gibi büyük bir irtica dalgası gelmiştir. Lenin devrim kuramının kavramsal çerçevesine yerleştirdiği haddini aşma düşüncesine gericilik döneminde de geri dönmüştür. Zati, Rusya hâlâ devrime gebeysen ve Rus nesnelğinde devrim fiziğini özel olarak değiştirecek bir gelişme

⁵⁰⁷ Lenin, “On the Provisional Revolutionary Government”, s. 466.

yaşanmamışsa böyle olması beklenirdi. Fakat bu sefer Lenin meseleyi Engels'in *Sosyalizm: Bilimsel ve Ütopik* (1880) eserinin 1892 tarihli İngilizce baskısı için yazdığı *Önsöz*'deki⁵⁰⁸ iki pasajla birlikte düşünmüştür. Lenin 1908 Nisan tarihli *Rus Devriminin Değerlendirmesi* metnindeki Engels aktarımlarının haddini aşmayla ilgili kısmı şöyledir:

“‘Ne olursa olsun, yeomanry ve kentlerdeki plebyen unsurlar olmasaydı burjuvazi kavgada kendi başına asla sonuna kadar savaşmayacak, asla I. Charles'ı idam sehпасına götürmeyecekti. Burjuvazinin artık hasat edilme zamanı gelmiş fetihlerini güvene almak için bile devrimin tam da 1793'te Fransa'da ve 1848'de Almanya'da olduğu gibi bir hayli ileriye götürülmesi gerekiyordu. Bu, aslında, burjuva toplumunun evriminin yasalarından biri gibi görünmektedir.’ Ve aynı yazıda başka bir pasajda Engels Fransız Devrimi'nin ‘muhariplerden birinin, aristokrasinin yıkımına ve diğerinin, burjuvazinin tam zaferine kadar savaşmış’ ilk ayaklanma olduğuna işaret etmiştir.”⁵⁰⁹

Engels'in 1648 İngiliz Devrimi için söyledikleri doğrudur; ancak Marx'ın bu devrimin “sadece zaman olarak değil içerik olarak da bir yüzyıl ilerisinde”⁵¹⁰ gördüğü Fransız Devrimi için daha bir doğrudur. Çünkü I. Charles devrimin henüz başlarında kellesinden olmuştur. Fransa'da bu raddeye gelmek için bir dizi hükümet ve değerler sistemi değişimi ve sonraki bir gözlemci olarak Marx'a ‘bu kesitte iktidarda artık “proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları” vardır’ dedirtecek alt-üst oluşlar gerekmiştir. Fransız Devrimi, bilhassa 1793-1794'ün Jakoben iktidarı sayesinde, sonrasında yaşanan restorasyonlar ve tüm taraflarda yarattığı türlü türlü travmalar

⁵⁰⁸ Bu bölümün giriş kısmında Lenin'in 1909 Mart tarihli *Devrimimizde Proleter Mücadelenin Gayesi* metninde farklı bir bağlam için Engels'in aynı metnin aynı kısmına başvurduğunu görmüştük.

⁵⁰⁹ Lenin, “The Assessment of the Russian Revolution”, *LCW*, Cilt-15, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908]), s. 58-59.

⁵¹⁰ Marx'tan aktaran Başoğlu, *Marx ve Jakobenler*, s. 90.

düşünüldüğünde gerçekten *haddini aşmış* bir devrimdir. Zati Engels de Lenin'in aktardığı ikinci kısımda Büyük Devrim'in aşkınlığının hakkını vermiştir. Lenin'in bu ikinci aktarımda bulunmasının bir nedeni de kendi Rus devrimi stratejisi için şekillendirdiği ve 1. Bölüm'de gördüğümüz iki devrim, iki gelişim modeli ikiliklerinde olumsuz taraflar için 1848 Alman Devrimi ve sonrasını model almasıdır. Engels öyle demiş bile olsa 1793 Fransası ile 1848 Almanyası Marx-Engels ve onların takipçisi Lenin için denk değildir.

Bir de Engels'in işaret ettiği burjuva devrimi-burjuvazi illiyeti vardır: Burjuvazi kendi devriminde sonuna kadar gidemez, gitmez. Yine tekrar etmeliyiz: Burjuvaziyle anılacak devrimin tamamlanması için ondan aşağısının dahil gerekir. Bu sav aslında, Lenin'in Rus burjuva devrimi için geliştirdiği proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü ana kavramının da filizlendiği teorik referans olan Marx'ın Jakobin temel tarih tezinin Engels'te belli bir dile gelişidir.

Lenin devamında Engels'in pasajında haddini aşmaya işaret eden “burjuvazinin artık hasat edilme zamanı gelmiş fetihlerini güvene almak için bile devrimin [...] bir hayli ileriye götürülmesi”⁵¹¹ gerekliliği düşüncesinden hareketle kavramını yeniden formüle etmiştir: “Şu da doğrulanmıştır ki, eğer o amaçlar gerçekten elde edilecekse ve eğer asgari burjuva fetihleri bile geri dönülemez bir şekilde sağlamlaştırılacaksa, devrim kendisinin doğrudan, acil ve hâlihazırda tam olgunlaşmış burjuva amaçlarından *çok*

⁵¹¹ Lenin, “The Assessment of the Russian Revolution”, s. 58-59.

daha öteye götürülmelidir.”⁵¹² Hasat edilmeye hazır olanın gerçekten elde edilmesini bırakın asgari kazanımların geri döndürülememesi için bile devrim haddini aşmalıdır.

Neden? Devrim denen şeyden, bir de, kimisine muzaffer hatıralar bırakırken kimisine de unutulmaz ibretler vermesi beklenir. Kenarda kalmış bir Lenin metni bu yargıya ulaştırır, haddini aşma ve elinizdeki çalışmada işlenen bir dizi kavrama başvuran bir devrim-tarih anlatısı içermektedir. 1910 Aralık’tan 1912 Nisanı’na kadar yayımlanan Bolşevik yasal gazete *Zvezda*’nın (*Yıldız*) 11 Temmuz 1911 tarihli sayısı için kaleme aldığı *Her Dem Yeni Olan Eski Gerçekler* isimli kısacık yazısında Lenin Kadetlerin Moskova fabrika doktorları kongresine işçi temsilcilerinin katılımını engellemesi gibi “basit” bir meseleden yola çıkıp İngiltere, Fransa, Prusya ve müstakbel Rusya örneklerinde bir burjuva devrimleri sonrası üst yapıların şekillenmesi okumasına gitmiştir.

Lenin yazısında 1. Bölüm’de gördüğümüz ikiliklerin bir eşleniğini şöyle kurmuştur: Bir yanda İngiltere-Fransa diğer yanda Prusya-Rusya.⁵¹³ Buradaki ikilik kıstaslarından biri şudur: Burjuvazinin kendisi için, kendi başına yönetebilmesi. İlk gruptaki ülkelerin burjuvazileri bir yerden sonra belli istisnalarla bu konuma ulaşabilmiştir; hatta “proleter kökenli ya da hain adamlar”dan⁵¹⁴ kendilerine sıkça ve yaygın bir şekilde hizmetkârlar devşirebilmektedir. Ateşli konuşmalar yapacaklar diye işçilerin fabrika doktorlarının kongresine katılmasını istemeyen Rus liberalinin bir düşü de

⁵¹² Age, s. 59. Lenin Engels’in aynı pasajına ve yine haddini aşma bağlamında 1910 Mart tarihli *Ne İçin Savaşmalı?* başlıklı *Sotsial-Demokrat* yazısında da göndermede bulunmuştur. Bkz. Lenin, “What to Fight for?”, *LCW*, Cilt-16, (Moskova: Progress Publishers, 1977 [1910]), s. 167.

⁵¹³ Lenin, “Old Truths That are Ever New”, s. 211-212. Paragrafın bütününde aynı sayfalar referans alınmıştır.

⁵¹⁴ Age, s. 212.

budur. Yazıda İngiliz ve Fransız burjuvazilerinin devrimlerindeki tutumları şöyle tasvir edilmiştir:

“İngiltere’nin ve sonra Fransa’nın burjuvazisi sırasıyla 17. yüzyıl ortası ve 18. yüzyıl sonunda küçük kardeşinin ‘hoşgörüsüzlüğü’nden dövünmemiş ve o küçük kardeşin temsilcileri arasındaki ‘aşırı ateşli hatipler’e yüzünü ekşitmemiş; bilakis, ‘hoşgörü’ savunuculuğuna, zayıf *ağıtlara*, yalpalama ve kararsızlığa karşı bir aşağılama duygusu telkin eden *en* ateşli hatipleri (ve sadece hatip değillerdi) kendileri desteklemiştir. O ateşli hatipler arasında her türlü bedbahtlıktan kurtuluşun araçları üzerine fikirlerinin tarihsel kısıtlarına ve sıklıkla naifliğine karşın yüzyıllar boyunca insanlığa deniz feneri ve kılavuz olarak hizmet etmiş insanlar vardır.”⁵¹⁵

Lenin’in tasvirinin ilk kısmı sonradan yapılan tarihsel ve sınıfsal bir analizin sonuçlarını incelenen döneme yansıtmanın risklerinden çekinmemiş gibi gözükmektedir. Yoksa, gerek İngiliz Devrimi’nde gerek Fransız Devrimi’nde Lenin’in anlatısının ilk çağrışımı olarak burjuvazi ve küçük burjuvaziyle eşleştirilebilecek toplumsal katmanların siyasi temsilcileri arası işler yakın bir abi-kardeş ilişkisindeki gibi yürümemiştir. Radikalliği, dinsel örüntülerden uzaklığı, evrensellik iddiası ve sınıfsal pozisyonların daha net okunmasına izin verşi gibi nitelikleriyle daha modern olan Fransız örneğinde küçük kardeşin hatipleri iktidarlarında burjuvaziye rağmen ve “proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları”na dayanarak eylemişlerdir. Yaşanan şey belli bakımlardan, öncesinde, sonrasında ve başından sonuna Habil ve Kabil’in kavgasıdır.

Bunları şerh düştükten sonra şu pekâlâ söylenebilir: Jakobenlerin de toplumsal ve tarihsel olarak burjuvalar oldukları ve diğer ve bir sınıf olarak burjuvalarla birlikte büyük burjuva devriminde rol aldıkları düşünüldüğünde Lenin’in tasviri kabul

⁵¹⁵ Age, s. 213.

edilebilir. Dahası İngiliz ve Fransız devrimlerinin Alman ve 1905'ten o güne kadarki Rus burjuva devrimleri karşısındaki kategorik üstünlükleri ve bunda burjuvaziyle anılabilecek “ateşli hatipler”inin payı Lenin’in tasvirindeki esas mesajdır ve doğrudur. Lenin bunun ardından Prusya ve Rusya burjuvazilerini diğerlerinin tam zıddı olarak resmetmiştir. Onların küçük kardeşleri duygusal şiddet yanında “Junker” tekmeleriyle terbiye edilmiştir.⁵¹⁶

Pasajın ikinci kısmına bakarsak, “fikirlerinin tarihsel kısıtlarına ve sıklıkla naifliğine karşın yüzyıllar boyunca insanlığa deniz feneri ve kılavuz olarak hizmet et[meleri]”⁵¹⁷ başka bir tarihsel evre ve düşünsel evrenin insanı olmasına karşın çağdaşları arasında en çok Lenin’e değmiştir. Zati mesele sadece fikirler de değildir; Lenin’in de kaydettiği gibi söz konusu insanlar “sadece hatip değillerdi”. Lenin için “deniz feneri ve kılavuz” olmaları esas devrimci pratiklerinden ileri gelmiştir.

Lenin’in ele aldığımız *Her Dem Yeni Olan Eski Gerçekler* yazısında bir tarih anlatısı ileri sürdüğü söylenmişti. Bunu yaparken kendi kavram seti yanında, şüpheye yer bırakmayan bir şekilde, yine Marx’ın Jakobin tarih tezinden hareket etmiştir. Şöyle ki, İngiliz ve Fransız örneklerinde “demokratik, ultra-demokratik ve ‘aşırı ateşli’ plebyen kesimler”⁵¹⁸ demokratik köylülüğü de kendilerine katarak liberal burjuvaziye sahneden zorla indirip onun yerine geçtiklerinde ülkelerinin sonraki demokrasi seviyesi üzerinde belirleyici bir etki yaratmıştır. Lenin devrim merkezli tarih kavrayışıyla bu iki ülkedeki devrim sonrası “sözümü ona” barışçıl gelişim dönemlerini

⁵¹⁶ Age.

⁵¹⁷ Age. Paragrafın devamındaki alıntılar da aynı sayfadandır.

⁵¹⁸ Age, s. 214.

devrimlerinin aldığı bu hâle dayandırmıştır. “Hegemonyalarının kısa evresi boyunca bu ‘aşağı sınıflar’ burjuvazilerini eğitmiş” ve geri çekilmelerine sınırlar çekecek şekilde onları “yeni bir kalıba dökmüşlerdir”.⁵¹⁹

Bölümün başında işlenen hegemonya kavramı bu örnekte devrimci iktidarı anlatmaktadır. “Aşağı sınıflar”ın hegemonyasının hüküm sürdüğü evre aynı zamanda tam da Lenin’in kavram setindeki haddini aşmaya tekabül etmektedir. Devrimin aşırılığı, sonrasındaki geri düşüşlerin sınırlarını belirlemiştir. Bu, burjuvazilere olduğu gibi eskinin egemenlerine de şiddetle, travmayla, ibretlerle verilen bir eğitimidir; belirli sınırların ihlal edilmesinde nelerin yaşanabileceğini sürekli hatırlatan bir tarih dersidir. Diğer taraftan devrimin haddini aşması demokrasinin besleneceği rezervleri yaratan, toplumdaki demokrasi güçlerini şekillendiren bir şeydir.⁵²⁰ Lenin’in anlatısını bir de kendisinden ve öz bir şekilde dinlersek:

“Şu fikir *tüm* Avrupa ülkelerinin tarihsel deneyimiyle doğrulanmıştır: Bir ulusun tarihindeki tayin edici anlarda, *hegemonyanın* burjuvaziye *değil*, ama 18. yüzyıldaki durum gibi ‘aşağı sınıflara’, ‘plebyen’ unsurlara ya da 19. ve 20. yüzyıllarda proletaryaya geçmesinin ne ölçüde yaşandığına bağlı olarak burjuva değişim (ya da, daha doğrusu burjuva devrimi) dönemlerinde her ülkenin burjuva demokrasisi o ya da bu şekilde biçimlenir, o ya da bu biçimi varsayar, o ya da bu gelenekle eğitilir ve o ya da bu asgari demokrasiyi kabul eder [...]”⁵²¹

Batı Avrupa’daki devrimler ve sonraki gelişim süreçlerinin bir soyutlaması olan ve Jakobin deneyin damgasını vurduğu bu anlatı haddini aşmanın tarihteki tesirini ve bunun sonucunda önemini belki de haddinden fazla büyük göstermektedir. Nitekim

⁵¹⁹ Age.

⁵²⁰ Age, s. 215.

⁵²¹ Age, s. 214-215.

böylesi büyük bir olayın etkileri, sonrası ondan bağımsız düşünölemeyeceği için bir yerden sonra ölçülebilir şeyler değildir. Lenin tarihin yapılabilir bir şey olduğuna inananlardandır ve tarihi Rusya'da da kendi anladığı anlamda gerçekten yapabilmek için tarihte aşığının ve devrimcilerin en etkili olduğu kesitlerden birine, Büyük Fransız Devrimi'nin Jakoben evresine böylesi merkezi bir önem atfetmiştir.

SONUÇ

Rus burjuva devrimi bağlamında Lenin'in Jakobenliğini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın izleğini ve sonuçlarını şöyle özetleyebiliriz: Lenin'in siyaset yordamının en çarpıcı özelliklerinden birisi ikiliklerle düşünmesidir. Bolşevik lider 1905 Devrimi'nin hemen başında Rusya için iki olası senaryo tariflemiştir. Devrim 1789 Fransız Devrimi ölçeğinde bir devrim olabileceği gibi 1848 Alman Devrimi gibi başarısız bir devrim olarak da kalabilir. İlkinde Rus *Ancien Régime*'i Fransız örneğindeki gibi bütünüyle tasfiye edilebilecekken ikincisinde çarlığın geri almak üzere vereceği tavizler söz konusu olacak ve işçi sınıfı ile köylülüğün önünde temizlenmesi gereken bir yığın engel kalacaktır. Köylülük burjuva devrimlerinin en önemli meselelerinden biridir. Fransız Devrimi'nde feodalitenin tasfiyesi bir gecede ilan edilip devrimin yükselişine mukabil garanti altına alınabilmişken Almanya'da bu, onlarca yılda tamamlanamamıştır. Rusya'daki 1789 ayarında bir devrim, büyük bir devrim olmalıdır.

Alman Devrimi'nde olduğu gibi Rus burjuvazisi de kendisiyle anılacak devrime ihanet edecektir. Üstelik bunu 1848'deki gibi bir naiflik ve iradesizlikle değil, bile isteye yapacaktır. Rus burjuvazisi ve onun siyasi temsilcileri 1789 örneği bir devrimden ölesiye korkmaktadır; 1848'deki gibi yarım kalmış, ölçülü bir devrimle, büyük risklere girmeden alacağını almanın peşindedir. Halk ve çarlığın mücadelesinde kazanan olmamalı, bu ikisinin yenilemeyip zayıf düşmesiyle en çok burjuvaziye yarayacak bir anayasal monarşi elde edilmelidir. Bunun karşısında, sadece proletarya ve onun

öncülük ettiği köylülük, otokrasiyi ve toprak ağası egemenliğini yıkacak bir devrimi gerçekleştirebilir ve bir cumhuriyet kurabilir.

Lenin'in tarih kavrayışı ve tasarımında devrimler belirleyici olmalarının yanında en önemli olgulardır. Bolşevik önder, yine 1905 Devrimi'nin başlarında, Rusya için öne sürdüğü devrim ikiliğine denk düşen iki gelişim modeli tanımlamıştır. Fransız ve Alman Devrimleri ülkelerinin sonraki gelişimlerini de belirlemiştir. Rusya Fransız Devrimi'ndeki gibi bir cumhuriyetle yola devam edebileceği gibi Almanya'daki gibi bir anayasal monarşiyle de yetinebilir. Lenin bu iki yol için zaman zaman Prusya-Amerika ikiliğini de kullanmıştır. Elinizdeki çalışmada Lenin'in iki gelişim modeli için daha tutarlı ve kapsayıcı olan Almanya-Fransa ikiliği önerilip gerekçelendirilmiştir.

1. Bölüm'de gördüğümüz bu devrim ve gelişim modelleri ikilikleri Lenin'in Rus burjuva devrimi tahlillerinde olası sonuçlara işaret etmektedir. Rus devrimcinin zihin haritasında bu ikilikler proletarya ve burjuvazi temel ikiliğinin burjuva devrimindeki eşlenikleridir. Rus burjuvazisi 1848 Alman Devrimi ve Alman gelişim modellerinden yanadır; proletarya içinse bunların tersidir, onun tarihsel çıkarları Fransız muadillerle karşılanabilir. Hedeflenmesi gereken şeyler Rus 1789-1794'ü ve Fransız tipi bir cumhuriyettir.

2. Bölüm'de Lenin'in bir köylü toplumu olan Rusya'da, burjuva devriminde bu sınıfa atfettiği önem ve bunun Jakobenlikle ilişkisi ele alınmıştır. Rus devrimci geleneğinde Marksizmi önceleyen Narodnik hareket ve takipçileri en çok köylülükle ilişkilendirilebilir. Lenin'in 1890'lardaki düşünsel üretiminde bu hareketin Marksist eleştirisi, sınıf temelinin ve toplumsal projesinin sınırlarının ortaya koyulması belli bir

yer kaplar. Güncel siyasetin ötesinde, aynı yöne işaret eden, köylülük üzerine benzer fikirler -örneğin “yalnızca proletarya gerçekten devrimci” sınıftır *Komünist Manifesto* tezi- RSDİP’in program tartışmalarında Lenin’de belirleyicidir. Öte yandan Lenin Rusya’nın bir köylü ülkesi olduğunun ve yakın vadede bunun değişmeyeceğinin başından beri farkındadır ve onun uzun bir zaman bekleyecek sabrı yoktur. Siyasi kariyerinin başından beri köylülüğün proletaryanın öncülüğünde Rus devriminin esas fizik gücü olacağını savunmuştur. Bu fikir 1905 Devrimi’yle daha bir kuvvetlenecek ve Bolşeviklerin ayırt edici bir siyaseti olacaktır. Burjuva devrimi bağlamında köylülükle proletaryanın çıkarları ortaktır ve köylülük gerçek bir devrimci potansiyel taşır. Köylülüğün çıkarlarını ifade eden toplumsal düzen, yani küçük mülkiyete dayanan, büyük yoksulluk ve zenginliğin olmadığı bir dünya hayali devrimler tarihinde radikal kesimlerin has ideallerindedir. Tarihsel Jakobenler böyle bir program ve toplumsal proje için konuşmuş ve eylemişlerdir. Bu fikirler 1905 Devrimi’nde köylülüğün siyasi temsilcilerinde, tam da Konvansiyoncuların sözcükleriyle, dile gelmiş; Rus köylüsü devrimin başında bu yana isyanlarıyla ortaya koyduğu maddi gücü yanında ‘bu devrimde, bu devrim için benim de sözüm var’ demiştir. Bu durum Lenin’in burjuva devriminde proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik ittifakı siyasetinin hayatla sınıp belirli ölçüde doğrulanması anlamına gelmiştir. Bolşeviklerin Marksizm adına Rusya gerçekliğinde giriştiği ittifak siyaseti, bu özgün deneme bize Lenin’in Jakoben bir toplumsal projeye yüklediği işlevi vermektedir. Lenin için burjuva devriminde köylülükle yapılacak ittifak ‘orada gövde, bizde kelle’ pragmatizminin ötesinde bir şeydir; gerçek bir devrimci içeriği vardır.

Lenin’in burjuva devrimi kuramınının bir diğer ikiliği burjuvazi ve köylülüktür. Devrim burjuva devrimi olsa da burjuvaziden devrimci bir beklenti içine girilmemelidir. Zaten,

ilk bölümde işlendiği gibi, bu sınıf ve siyasi temsilcilerinin Lenin'in zihnindeki gibi bir devrime niyeti de yoktur. RSDİP'in öteki hizbi, Menşeviklerse hiç böyle düşünmemiştir. Devrim burjuva devrimiyse öncüsü de onlar olmalıdır; köylülüğün Bolşeviklerin inandığı gibi devrimci bir potansiyeli yoktur. Lenin'in ittifaklar bağlamındaki burjuvazi-köylülük ikiliğinin hanelerine sırasıyla Menşevikler ve Bolşevikler yazılmıştır. 3. Bölüm'de bu iki Marksist siyasetin birbirinden ne kadar ayrı siyasal kavrayışlara sahip oldukları ve burada Jakobenizmin anahtar bir kavram olduğu iddia edilmiştir. Plehanov 1900 Eylül sonunda yapılan Paris Uluslararası Sosyalist Kongresi'nde tanık olduğu, tarihsel olarak yanlış bir 1793 göndermeli birlik çağrısından esinle sosyal demokrasideki revizyonizm-devrimcilik tartışmasının sosyal demokrasinin Dağ'ı ve Jirondenleri şeklinde bir bölünmeye varabileceğini öne sürmüştür. Böylesi temel meselelerdeki ayrımların bölünme ve mücadeleden başka çözümü olmayacağına inanan bir tıyneteki Lenin Plehanov'un benzetmesini derhâl benimsemiştir. Birkaç yıl sonranın Bolşevik-Menşevik kavgasında bu sefer Lenin'e 'bir Jakoben, bir diktatör, bir Robespierre' suçlaması getirilmiştir. Lenin Plehanov'un 1900 tarihli benzetmesini ilerletip yeni ayrımı eskisinin bir devamı olarak resmetmiş; Bolşevikler ve Menşevikleri sosyal demokrasinin Jakobenleri ve Jirondenleri olarak anmaya başlamıştır. Örgütsel prensiplerden başlayan ikiliğe 1905 Devrimi'ne doğru ve sonraki yıllarda başka temel başlıklar da eklenmiştir.

Lenin'in rakipleri ve sonraki gözlemciler tarafından bir Jakoben olarak nitelenmesi ve kendilerini böyle anması rastlantısal, arızı, dönemsel ya da geçmişin radikalleri ve ılımlılarıyla basit bir eşleştirmenin ürünü değildir; Jakobenliğinin onun siyasal kavrayışından devrim kuramına uzanan temelleri vardır. Bolşevizm 1917 Ekimi'ne kadar pratikte iktidar öncesinin bir şeyidir; Jakobenizmse esasta iktidar sonrasının.

Jakobenizmle devleti, devrimci bir devleti düşünürken Bolşevizmle esasta iktidarın fethini, devrimi ve bunu yapacak devrimci özneyi düşünürüz. Elinizdeki çalışmada bir tek, iktidar öncesi devrimci özne sorununda, Bolşevik-Menşevik bölünmesinin başlangıcı için devrim ve devlet tahayyüllerinin dışında bir yere bakılmıştır.

Orada görülen şey, devrime giden yolda neyle ve nasıl yürüneceği sorununun farklı siyasal kavrayışlarda farklı sonuçlar verdiğiidir. Lenin çok özel bir örgüt kuramcısıdır ve hatta ondan sonra devrimci özneyi Lenin'siz düşünmek pek öyle kolay bir iş değildir. Lenin'i açıklamak için Jakobenizm kendi başına yeterli bir kavram olmasa da ortak bir doğadan, analitik denk düşüşlerden bahsedebiliriz. Devrimci özne bir bütündür; devrim öncesi ve sonrasında aynı siyaset kavrayışının farklı koşullarda farklı işlemlerini ve çözümlerini gözlemleriz. Bolşevik-Menşevik bölünmesi parti içinde bir otorite tartışması olarak başlamış ve hemen Lenin'in Jakobenliğine varmıştır.

Devrimci öznenin nasıl bir şey olması gerektiği sorunundaki taraflar kısa bir süre sonra, bu sefer devrimde zıt yönlerde işaret edecektir. Bir taraf devrimin öncüsü olmalıyız derken diğeri bu rolün burjuvazi tarafından oynanması gerektiğini iddia etmiş ve bunu beklemiştir. Menşeviklerin zihninde Alman sosyal demokrasisinin izlediği yol ve yordam daha belirleyicidir. Rus burjuva devrimi bir şekilde hallolduktan sonra, dağlık yoldan düzlüğe çıkılınca sosyal demokrasinin günü gelecektir; Bolşeviklerse dağlık yoldan, devrimden çıkmak istemez. Menşevikler örgüt ve parti konusunda Lenin'den farklarını andırır şekilde devrimin örgütlenemez, temelde kendiliğinden bir şey olduğunu düşünmüştür. Lenin burjuva devriminde de iktidarı isterken onlar bunun sosyal demokrasinin geleceği için bir ayıp ve dahi felaket

olacağını düşünmüştür. Ortada başka evrenlerin siyasal kavrayışları vardır ve bu yabancılıkta iradecilik Bolşeviklerin temel bir farkıdır. Devrimci öznenin inşasında farklılığını ortaya koyan siyasal kavrayış devrim ve sonrasındaki devlet tahayyülünde kendisini Jakoben olarak tanımlamış ve muarızlarınca böyle görülmüştür.

Son bölümde ise Lenin'in Jakobenliğinin en doğrudan ve en açık yönünü, onun Rus burjuva devrimindeki iktidar tasarımı gördük. 1917'ye kadar Bolşevizmin şiarı olan proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü, esinini ve teorik meşruiyetini *Marx ve Jakobenler*'de Marx'ın Jakoben temel tarih tezi olduğunu öne sürdüğüm düşünceden almıştır. 1793-1794'te "proletarya ve burjuva olmayan orta sınıf katmanları" burjuvaziye rağmen, burjuva devrimini tamamlamıştır. Lenin Marx'ta bir tarih tezi olarak kalan bu savdan hareketle "burjuva olmayan orta sınıf katmanlarının" yerine köylülüğü yerleştirmiş, burjuva devriminden burjuvaziyi dışlamış ve Bolşevik şiarı elde etmiştir. Lenin Marx'ın teziyle karşılaşmasaydı bu iktidar tahayyülünü muhtemelen yine öne sürerdi. Ne var ki Marx ve talebesi arasında böyle bir örtüşme olmuştur ve bu baktıkları tarihsel olaya dair de, Jakobenlerin yaptıkları ve vesile oldukları şey için de bir şeyler anlatır.

Lenin Marx'ın tarih tezinden, artık teori ve pratikte belli bir uluslararası deneyime yaslanan bir sosyalist hareketin burjuva devrimi programını ve iktidar planını çıkarırken bir dizi dönüştürmeye gitmiştir. Birincisi, Lenin'in Marx ve Engels'in 1848'de proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü gibi bir iktidar kurgusunu neden ileri sürmediklerini anlamlandırma çabasıdır. Lenin'e göre o tarihte ikilinin bağımsız bir işçi sınıfı partisine sahip olmayışı, bunu ancak devrimden sonra gelecek için temel mesele hâline getirmeleri belirleyicidir. Rusya'da kendilerinin

durumunda ise burjuva devriminde iktidara göz koymayı bir hayalin ötesine geçiren bir partiye ve mücadeleciler bir proletaryaya sahiptirler. İkinci dönüştürme şöyledir: Lenin Jakobenlerin evrensel bir kurtuluşun o devrimle elde edileceği yanılsamasından elbette azadedir; dahası böyle bir devrimin Rusya'yla sınırlı kaldığında bir yerden yenilgiye mahkûm olduğunun farkındadır. Mesele alt yapıda ve üst yapıda eskinin bütünüyle tasfiye edilmesidir. Diğer dönüştürmeler Rusya'nın bir burjuva devrimi sürecinde Batı Avrupa'daki öncüllerinden farklarının ortaya koyulmasıdır. Bir kere burjuva devriminin öncesinde Marksist bir parti vardır. Bu anomali, meselenin bu kadar özne ve bilinçle tanımlı boyutunun ötesinde, Rus proletaryasının devrimle birlikte gösterdiği müthiş eylemlilikle nesnel bir hâl almış, katmerlenmiştir. Çarlıkta Batı Avrupa'nın en ileri örneklerine denk sayıda işçi greve çıkmaktadır. Üstelik bunlar yeni bir fenomen olan siyasal grevlerdir. Rusya Avrupa'da devrimin ülkesidir. Proletaryanın köylülük üzerinde hegemonyasının da devrimde bu sınıfa öncülük ederek egemen olmasının da nesnel ve fizik bir temeli vardır.

Son alt bölümde Lenin'in Jakoben planında diktatörlüğü kavramsal düzeyde nasıl kurguladığı ele alınmış; diktatörlüğün farklı ama bir bütün oluşturan tanımlarından bürünebileceği formlara, oradan diktatörlüğe yüklenen işlevlere uzanan bir tahlil yürütülmüştür. Lenin'de devrimci-demokratik diktatörlüğün en somut hâli ve kurulmasının ön koşulu, olası bir geçici hükümete sosyal demokrasinin katılımıdır. Bunun dışında Lenin 1905'te kendiliğinden ortaya çıkan ve 1917'de sosyalist devrimin anahtarı olacak sovyetleri proletarya ve köylülüğün diktatörlüğünün nüvesi olarak görmüştür. Diktatörlük devrim karşısındaki direncin, halkın devrimci sınıflarını silahlandırarak kırılmasıdır. Diktatörlük diğer taraftan kitlelerin azınlık üzerinde kısıtlamasız iktidarındır. Zora dayanan, sınırsız ve yasanın dışında bir devlet tipidir.

Diktatörlüğün kitleleri harekete geçirmek, savaşı ve düzeni örgütlemek, restorasyon girişimlerini püskürtmek gibi işlevleri olacaktır.

Lenin'in burjuva devrimini aşan bir şekilde devrim-devlet sorunsalında diktatörlükle aynı soyutluk düzleminde üç temel kavramı daha vardır: İç savaş, restorasyon ve haddini aşma. Lenin bir iç savaş kuramcısıdır. Bu kavramına ilk teorik referansı Marx'ın 1871 Paris Komünü'nü iç savaş olarak anmasıdır. Ancak Lenin iç savaşa öyle bir anlam ve ölçek yüklemiştir ki Komün bunu taşıyamaz. Marx da Komün'ü böylesi niteliklerin uzağında görmüş; onu esasta iç savaşın pasif ve mağdur tarafı olarak ele almıştır. Lenin'in burjuva devrimi kuramında belirleyici düşünce Komün'ü kendilerine model alamayacaklarıdır. Lenin iç savaşla zaman ve mekânda sıklığı değişen ama ülke ölçeğinde, devrimci bir devlet aygıtının karşı-devrime karşı yürüteceği bir savaşı düşünmüştür. Bu kavramın Lenin'in Jakobenliğine sayılması bu yüzdendir.

Restorasyon kavramına baktığımızda iki temel güce dayandırıldığını görürüz. Birincisi bildiğimiz eski egemenlerin devrimin etkisi karşısındaki doğal tepkileridir. Devrim kendi karşı-devrimini yaratacaktır. Lenin bu restorasyon girişimlerinden başka ve aslında burjuva devrimi bağlamının ötesine geçen diğer restorasyonda ise küçük mülk sahiplerinin, -yani Rusya için temelde- burjuva devrimiyle toprak ağalarından özgürleşecek köylülerin, proletaryanın devrimi ileriye taşıma girişimleri karşısında ittifaktan çekilip karşı-devrimci bir sınıfa dönüşmesini düşünmüştür. Söz konusu restorasyon Lenin'in muarızları karşısında sıkça başvurduğu 'burjuva devrimi ile sosyalist devrimi karıştırıyorsunuz' argümanını kendisinin ihlal ettiği bir teorik ihtimaldir. Devrim kendisini burjuva devrimiyle sınırlamadığında köylülük karşı-

devrimcileşecektir. Lenin'in iki restorasyon konsepti bileşeni daha vardır: Restorasyon girişimleri karşısında mutlak garanti ve görelî garanti. Mutlak garanti için Rusya'nın kaynakları yetmez. Rus devriminin itkisiyle Batı Avrupa'da başlayacak sosyalist devrimin Rusya'ya bir dış güç olarak yardımı restorasyon girişimleri karşısında mutlak bir garanti olacaktır. Görelî garanti ise Rusya'nın kendi kaynakları ile devrimi olabildiğince ileri götürmesiyle sağlanacak bir durumdur.

Lenin'in burjuva devrimi kuramında diktatörlüğü tanımlayan üçüncü kavramı görelî garantinin diğer adıdır; ancak onun ötesinde bir niteliktedir. Bu çalışmada haddini aşma olarak adlandırılan bu kavram devrimin bağlanacağı yeri en yüksek seviyeye taşıyabilmek için devrimin olabildiğince öteye götürülmesi anlamına gelir. Burjuva devrimi doğasında, kazanımlarını kaybettirecek öğeler, ilişkiler taşır. Yine de devrim radikalliği ölçüsünde eski ve yeni egemenlere unutulmaz ibretler, sonraki kuşakların devrimcilerine ve halk kitlelerineyse öykünecek emsaller sunar; geriye gidişlere sınırlar çizer. Lenin'in Marx ve Engels metinlerine de dayanarak geliştirdiği bu devrim düşüncesinin tarihte baktığı ilk yer açıktır ki Jakobenlerdir. Rusya'da bir büyük devrim olacaksa o devrim olabildiğince haddini aşmalıdır.

Çalışmanın bütünü göz önüne alınarak, son olarak şu söylenmelidir: Lenin'in burjuva devrimi bağlamındaki Jakobenliği dönemsel, kısmi, arızı ya da rastlantısal değildir; onun devrim ve devlet tahayyülünde kurucu nitelikte tarihsel ve teorik temelleri vardır. Lenin geçmişin büyük devrimine -Marx ve Engels'in 1789-1794 üzerine düşüncelerine de yaslanarak- Marksist bir burjuva devrimi kuramı geliştirmek için bakmıştır. 1917'ye kadar gündemi burjuva devrimi olan Lenin'in devrim ve devlet kuramının fiziğinde Fransız Devrimi ve oradaki Jakoben pratik en belirleyici tarihsel

olaydır. Buradan Marksistlerin has devriminin, sosyalist devrimin fiziğine geçmek bir yerden sonra o kadar da büyük değişiklikler gerektirmez. Böyle bakınca Lenin'in her iki devrim tipini de kapsayan tek bir devrim ve devlet kuramı olduğu görülecektir. Bu, Lenin kadar Marksizm ve Jakoben tarihsel deneyin kendisi hakkında da bize bir şeyler anlatır.

Lenin'in burjuva devrimi bağlamında Jakobenliği böyledir. Sosyalist devrim burjuva devriminden belirli ve yadsınamaz bakımlardan başka bir varoluşa tekabül eder. Bu, devrimci özne için de onun yanındaki ya da karşısındaki ve yerleri sabit kalmayacak maddi güçler için de böyledir. Diğer taraftan her iki devrim tipini de bağlayan devrim ve devlet yasaları var gibidir. Lenin'in sosyalist devrimde, Rusya'da beklenen ve 1905 Devrimi ile başlayan burjuva devrimi için geliştirdiği kuramdan başka yaslanacağı pek az şey vardır. Bunun dışında Lenin'e bir sosyalist devrime yeltenme cesareti ve özgürlüğünü veren ilk şey bir travmadır. 1914'te başlayan büyük savaş ve bunun karşısında II. Enternasyonal'in ruhen ve bedenen dağılması bu çalışmada zaten epey cesur bir kuramcı olduğunu gördüğümüz Lenin'e bir yandan çileli diğer yandan özel ve özgürleştirici bir yalnızlık sunmuştur. 1917'ye kadar savaş boyunca başta Plehanov ve Kautsky olmak üzere uluslararası sosyalizmin önemli isimlerine 'o kadar şunları söylediniz, kayıt altına alıp imzaladınız' derken geçmişe tutunduğu kadar gelecek için kimi bağlarından kurtulmuştur. Savaşta milliyetçiliğin dize getirdiği, savaştaki en iyi hâliyle pasif tutumlarını haklı göstermek için bin bir türlü argümana başvuran sosyal demokratlar karşısında 'savaşı iç savaşa çevirmek gerek' diyen bir Lenin görürüz. O böyleyken Rusya'da Şubat Devrimi gerçekleşir. Lenin bu çalışmada gördüğümüz

burjuva devrimi kuramı ile proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü şiarına bağlı kalarak da Şubat'tan Ekim'e sosyalist devrim siyasetinin çok benzerini pekâlâ yürütüp yine iktidarı alabilirdi. Bu da tarihte önemli bir değişim anlamına gelirdi. Çünkü Şubat'ta gerçekleşen burjuva devrimi Lenin'in artık 'burjuva devrimi tamamlanmıştır' argümanına karşın, Eski Lenin'in Jakoben ölçütlerini karşılamaktan uzaktır; yani teoride, Eski Bolşevizmin de iktidarı alması gerekirdi.

Teoride olmayan şey devam eden savaş ve Lenin'in kazandığı yalnızlık ve özgürlüktür. Hiç de Jakoben bir iktidar tahayyülü olmayan, artık iktidar paydaşı Kadet, Sosyalist Devrimci ve Menşevik tüm siyasetlerde, Almanya karşısında Jakoben Fransa gibi savaşı yeniden örgütleyebilme niyeti vardır. Menşeviklerin 1905'ten itibaren burjuva bir hükümete katılmaya ne kadar karşı olduklarını da unutmayalım. Şubat Devrimi tüm ezberleri bozmuştur. Karşı-devrimin yükselişi bir yana bir de Bolşevik tehdit büyümektedir. Sağdan ya da soldan fark etmeksizin Rusya güçlü bir iktidar istemektedir.

Lenin bu kesitte bir nakış gibi işleyeceği iktidarın fethi planı yanında, sonrası için büyük bir iyimserlik taşır. Ekim Devrimi öncesinde yazdığı *Devlet ve Devrim*, eğer Paris Komünü'nün ölçeğini aşar ve iktidarda tutunabilirlerse, sosyalist devrimde Jakobenliğe daha az ihtiyaç duyulacağı hissi verir. Nitekim Devrim'den sonra işler hiç de öyle bir seyir izlemeyecek; Lenin'in burjuva devrimi bağlamında geliştirdiği Jakoben *devrim ve devlet* kavrayışının, Eski Bolşevizmin ruhunun yardıma çağırılması gerekecektir. Dahası Lenin'in Jakobenliği sosyalist devrimde yeni görünümeler kazanacaktır...

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali. «Fransız Devrimi'nin İlk İki Yılında Cumhuriyet Tartışmaları.» *AÜ. SBF Dergisi* 58[3] (Temmuz-Eylül 2003): s. 1-34.
- . *Fransız Devrimi'nde Siyasal Düşünceler ve Mücadeleler 1789-1794*. 3 cilt. Ankara: Dipnot Yayınları, 2020-21.
- . *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2010 [2006].
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Filiz Çulha Zabcı, ve Reyda Ergün. *Kral-Devletten Ulus-Devlete*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009 [2005].
- Althusser, Louis. *Lenin ve Felsefe*. Çeviren Bülent Aksoy, Erol Tulpar ve Murat Belge. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004 [1968].
- Anweiler, Oskar. *Rusya'da Sovyetler (1905-1921)*. Çeviren Temel Keşoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1990 [1958].
- Ascher, Abraham. *Rus Devriminde Menşevikler*. Çeviren Celal Kanat. İstanbul: Metis Yayınları, 1992 [1973].
- Aulard, François-Alphonse. *Fransız İnkilâbının Siyasî Tarihi*. Çeviren Nazım Poroy. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011 [1901].
- Başoğlu, Sadi. *Marx ve Jakobenler*. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2021.
- . «Mehmet Ali Ağaoğulları'na Armağan, Bir Jakobenzizm Tahlili: Blanqui ve Devrimleri.» *Mülkiye Dergisi*, Sonbahar 2023: s. 1376-1411.
- Bergman, Jay. «The Perils of Historical Analogy: Leon Trotsky on the French Revolution.» *Journal of the History of Ideas* 48, no. 1 (1987): s. 73-98.
- Bookchin, Murray. *Devrimci Halk Hareketleri Tarihi - 1905'ten 1917'ye Rus Devrimleri*. Çeviren Ali İhsan Başgül. Ankara: Dipnot Yayınları, 2013 [1998].
- Budgen, Sebastian, Stathis Kouvelakis, ve Slavoj Žižek. *Lenin Reloaded: Toward a Politics of Truth*. Durham and London: Duke University Press, 2007.
- Carr, Edward Hallett. *1917. Öncesi ve Sonrası*. Çeviren Begüm Adalet. İstanbul: Birikim Yayınları, 2007 [1969].
- Chamberlin, William Henry. «The Jacobin Ancestry of Soviet Communism.» *The Russian Review* 17, no. 4 (Ekim 1958): s. 251-257.
- Cliff, Tony. *Lenin*. Çeviren Tarık Kaya ve Bernar Kutluğ. 4 cilt. İstanbul: Z Yayınları, 1987-2000 [1975-1979].

- Comninel, George C. *Fransız Devrimi'ni Yeniden Düşünmek*. Çeviren Ali Çakıroğlu. İstanbul: İmkân Yayınları, 2016 [1987].
- Coser, Lewis A. «Marxist Thought in the First Quarter of the 20th Century.» *American Journal of Sociology* 78, no. 1 (Temmuz 1972): s. 173-201.
- Day, Richard B., ve Daniel Gaido, . *Witnesses to Permanent Revolution: The Documentary Record*. Leiden; Boston: Brill, 2009.
- d'Encausse, Hélène Carrère. *Lenin*. Çeviren Ali Cevat Akkoyunlu. İstanbul: Doğan Kitap, 2002 [1998].
- Deutscher, Isaac. «The French Revolution and the Russian Revolution: Some Suggestive Analogies.» *World Politics* 4, no. 3 (Nisan 1952): s. 369-381.
- Draper, Hal. *The "Dictatorship of the Proletariat" Marx to Lenin*. New York: Monthly Review Press, 1987.
- Ducange, Jean-Numa. *The French Revolution and Social Democracy. The Transmission of History and Its Political Uses in Germany and Austria, 1889-1934*. Çeviren David Broder. Leiden; Boston: Brill, 2019 [2012].
- Elster, Jon. «The Night of August 4, 1789. A study of Social Interaction in Collective Decision-Making.» *Revue européenne des sciences sociales XLV*, no. 136 (2007): 71-94.
- Engels, Friedrich. «Birinci Almanca Baskıya Önsöz.» *Felsefenin Sefaleti* içinde, yazar Karl Marx, s. 7-25. Ankara: Sol Yayınları, 1966 [1847].
- Engels, Friedrich. «Refugee Literature.— II. Programme of Blanquist Refugees.» *MECW, Cilt-24* içinde, s. 12-18. Moskova: Progress Publishers, 1989 [1874].
- Foster, William Z. *Üç Enternasyonal Tarihi. 1848'den 1955'e Dünya Sosyalist ve Komünist Hareketleri*. Çeviren Can Saday. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2011 [1955].
- Furet, François. *Marx and the French Revolution*. Chicago: The University of Chicago Press, 1988 [1986].
- Furet, François. *Devrim'in Yorumu*. Çeviren Ahmet Kuyaş. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013 [1978].
- Giritli, Aydın. «Fransız Devrimi: Bir Mirasın İzinde.» *Gelenek, Sayı 6*. 20 Eylül [Nisan] 2019 [1987]. <https://gelenek.org/fransiz-devrimi-bir-mirasin-izinde/> (erişildi: Eylül 20, 2019).
- Güler, Aydemir. «Ne Yapmalı: Lenin'in Kopuşu, Leninizm'in Kuruluşu.» *Gelenek*, Ekim 2020.
- Harding, Neil. *Leninism*. Durham: Duke University Press, 1996.
- . *Lenin's Political Thought. Theory and Practice in the Democratic and Socialist Revolutions*. 2 cilt. London, Basingstoke: The Macmillan Press Ltd, 1983 [1977-1981].
- Harding, Neil, dü. *Marxism in Russia. Key Documents 1879-1906*. Çeviren Richard Taylor. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

- Haynes, Mike. «The Return of the Mob in Writing on the French and Russian Revolutions.» *Journal of Area Studies* 6, no. 13 (1998): s. 56-81.
- Hobsbawm, Eric J. *Devrim Çağı*. Çeviren Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005 [1962].
- . *Fransız Devrimi'ne Bakış*. Çeviren Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2009 [1990].
- Hudis, Peter, ve Kevin B. Anderson, . *Rosa Luxemburg Kitabı. Seçme Yazılar*. Çeviren Tunç Tayanç. Ankara: Dipnot Yayınları, 2013 [2004].
- Jaurès, Jean. *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi*. Çeviren Koray Büyüktuncer. Ankara: Dipnot Yayınları, 2016 [1901-1908].
- Kautsky, Karl. *İktidara Giden Yol*. Çeviren Özlem Altıok. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2015 [1909].
- Keep, John. «1917: The Tyranny of Paris over Petrograd.» *Soviet Studies* 20, no. 1 (Temmuz 1968): s. 22-35.
- Kingston-Mann, Esther. «A strategy for Marxist Bourgeois Revolution: Lenin and the Peasantry, 1907–1916.» *The Journal of Peasant Studies* 7:2 (1980): s. 131-157.
- . *Lenin and the Problem of Marxist Peasant Revolution*. New York: Oxford University Press, 1983.
- Krausz, Tamás. *Reconstructing Lenin. An Intellectual Biography*. Çeviren Bálint Bethlenfalvy ve Mario Fenyo. New York: Monthly Review Press, 2015 [2008].
- Lefebvre, Georges. *Fransız Devrimi*. Çeviren Heval Bucak. İstanbul: Hil Yayın, 2015 [1951-1957].
- Lefebvre, Henri. *V. İ. Lenin Hayatı ve Filozofik Ekonomik Politik Düşüncesi*. Çeviren Rasih Nuri İleri. 2 cilt. İstanbul: Anadolu Yayınları, 1975 [1957].
- Lenin, V. I. «"Oneness of the Tsar and the People, and of the People and the Tsar".» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 191-199. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. İ. *"Sol" Komünizm. Bir Çocukluk Hastalığı*. Çeviren Muzaffer Erdost. Ankara: Sol Yayınları, 2008 [1920].
- Lenin, V. I. «"The Peasant Reform" and the Proletarian-Peasant Revolution.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 119-128. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «"When You Hear the Judgement of a Fool..."» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 456-474. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1907].
- Lenin, V. I. «"Revolutionaries" in Kid Gloves.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 526-530. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. İ. «1789 Örneği Devrim mi Yoksa 1848 Örneği Devrim mi?» *1905 Devrimi Üzerine Yazılar* içinde, çeviren Ragıp Zaralı, s. 77-80. İstanbul: Yöntem Yayınları, 1976 [1905].
- Lenin, V. I. «A Characterisation of Economic Romanticism (Sismondi and Our Native Sismondists).» *LCW, Cilt-2* içinde, s. 129-265. Moskova: Progress Publishers, [1897] 1972.

- Lenin, V. I. «A Comparison of the Stolypin and the Narodnik Agrarian Programmes.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 143-149. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912].
- Lenin, V. I. «A Contribution to the History of the Question of the Dictatorship. A Note.» *LCW, Cilt-31* içinde, s. 340-361. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1920].
- Lenin, V. I. «A Conversation between a Legalist and an Opponent of Liquidationism.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 179-188. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «A Draft Programme of Our Party.» *LCW, Cilt-4* içinde, s. 227-254. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1899].
- Lenin, V. I. «A Letter to S. G. Shahumyan.» *LCW, Cilt-19* içinde, s. 499-502. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913].
- Lenin, V. I. «A Letter to the German Communists.» *LCW, Cilt-32* içinde, s. 512-523. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «A Liberal Labour Party Manifesto.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 313-324. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «A Militant Agreement for the Uprising.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 158-166. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «A New Coup D'état in Preparation.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 207-212. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «A New Revolutionary Workers' Association.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 499-510. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «A New Upswing.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 386-391. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «A Police-Patriotic Demonstration Made to Order.» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 479-484. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1908].
- Lenin, V. I. «A Poor Defence of a Liberal Labour Policy.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 556-561. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1912].
- Lenin, V. I. «A Protest by Russian Social-Democrats.» *LCW, Cilt-4* içinde, s. 167-182. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1899].
- Lenin, V. I. «A Talk on "Cadet-Eating".» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 292-298. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912].
- Lenin, V. I. «Advice of an Onlooker.» *LCW, Cilt-26* içinde, s. 179-181. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1917].
- Lenin, V. I. «Against Boycott. Notes of a Social-Democratic Publicist.» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 15-49. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907].
- Lenin, V. I. «Agrarian Programme of the Russian Social-Democracy.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 105-148. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902].
- Lenin, V. I. «Agrarian Programme of the Russian Social-Democracy.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 105-148. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902].

- Lenin, V. I. «An Anaemic Duma or an Anaemic Petty-Bourgeoisie.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 337-340. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «An Appeal to the Party by Delegates to the Unity Congress Who Belonged to the "Bolshevik" Group.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 310-315. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «An Attempt at a Classification of the Political Parties of Russia.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 225-231. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «An Equilibrium of Forces.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 414-415. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «An Organ of a Liberal Labour Policy.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 487-490. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1912].
- Lenin, V. I. «Apropos of an Anniversary.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 110-118. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «Apropos of the Minutes of the November Military and Combat Conference of the Russian Social-Democratic Labour Party.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 409-418. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «Bellicose Militarism and the Anti-Militarist Tactics of Social-Democracy.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 191-201. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «Better Fewer, But Better.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 487-502. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1923].
- Lenin, V. I. «Between Two Battles.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 457-465. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. İ. *Bir Adım İleri, İki Adım Geri. Partimizdeki Bunalım. Çeviren Yurdakul Fincancı.* Ankara: Sol Yayınları, 2009 [1904].
- Lenin, V. I. «Blocs with the Cadets.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 307-319. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «But Who are the Judges?» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 153-160. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907].
- Lenin, V. I. «Cadets and Trudoviks.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 189-192. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «Can "Jacobinism" Frighten the Working Class? » *LCW, Cilt-25* içinde, s. 121-122. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «Can Bolsheviks Retain State Power?» *LCW, Cilt-26* içinde, s. 87-136. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1917].
- Lenin, V. I. «Concerning an Article Published in the Organ of the Bund.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 376-382. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «Concerning Vekhi.» *LCW, Cilt-16* içinde, s. 123-131. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909].

- Lenin, V. I. «Concluding Remarks to the Symposium Marxism and Liquidationism.» *LCW, Cilt-20* içinde. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1914].
- Lenin, V. I. «Conspectus of the Book The Holy Family by Marx and Engels.» *LCW, Cilt-38* içinde, s. 21-51. Moskova: Progress Publishers, 1976 [1895].
- Lenin, V. I. «Constitutional Illusions.» *LCW, Cilt-25* içinde, s. 196-210. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «Critical Remarks on the National Question.» *LCW, Cilt-20* içinde, s. 17-51. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913].
- Lenin, V. I. «Democracy and Narodism in China.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 163-169. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912].
- Lenin, V. İ. *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*. Çeviren Saliha N. Kaya ve İsmail Yarkin. Ankara: İnter Yayınları, 1994 [1905].
- Lenin, V. I. «Draft Resolutions for the Third Congress of the R. S. D. L. P. .» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 191-196. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Eighth Congress of the R.C.P.(B.). March 18-23, 1919. Report on Work in the Countryside. March 23.» *LCW, Cilt-29* içinde, s. 198-215. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1919].
- Lenin, V. I. «Elections to the Duma and Tactics of Russian Social-Democrats.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 196-207. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «Eleventh Congress of the R.C.P.(B.). March 27-April 2, 1922. Closing Speech on the Political Report of the Central Committee of the R.C.P.(B.). March 28.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 310-324. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1922].
- Lenin, V. I. «Eleventh Congress of the R.C.P.(B.). March 27-April 2, 1922. Political Report of the Central Committee of the R.C.P.(B.). March 27.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 263-309. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1922].
- Lenin, V. I. «Events in the Balkans and in Persia.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 220-230. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «Extraordinary Seventh Congress of the R.C.P.(B.). March 6-8, 1918. Report on the Review of the Programme and on Changing the Name of the Party.» *LCW, Cilt-27* içinde, s. 126-139. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1918].
- Lenin, V. I. «Farewell Letter to the Swiss Workers.» *LCW, Cilt-23* içinde, s. 367-373. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «First All-Russia Congress on Adult Education. May 6-19, 1919. Deception of the People with Slogans of Freedom and Equality. May 19.» *LCW, Cilt-29* içinde, s. 333-. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1919].
- Lenin, V. I. «Fourth Anniversary of the October Revolution.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 51-59. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «Fourth Congress of the Communist International. November 5-December 5, 1922. Five Years of the Russian Revolution and the Prospects of the World

- Revolution.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 418-432. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1922].
- Lenin, V. I. «Franz Mehring on the Second Duma.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 383-389. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «Fresh Data on German Political Parties.» *LCW, Cilt-19* içinde, s. 268-271. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913].
- Lenin, V. I. «Friends Meet.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 253-261. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «From a Publicist's Diary.» *LCW, Cilt-25* içinde, s. 294-304. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «Fundamental Problems of the Election Campaign.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 397-423. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. İ. «Geçici Devrimci Hükümet Üzerine.» *1905 Devrimi Üzerine Yazılar* içinde, çeviren Ragıp Zaralı, s. 110-136. İstanbul: Yöntem Yayınları, 1976 [1905].
- Lenin, V. I. «Guerrilla Warfare.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 213-223. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «How Comrade Plekhanov Argues about Social-Democratic Tactics.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 460-480. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «How not to Write Resolutions.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 219-242. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «How P. B. Axelrod Exposes the Liquidators.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 175-186. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912].
- Lenin, V. I. «How the Socialist-Revolutionaries Sum up the Revolution and How the Revolution has Summed Them up.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 330-344. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «How Vera Zasulich Demolishes Liquidationism.» *LCW, Cilt-19* içinde, s. 394-416. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913].
- Lenin, V. I. «I. G. Tsereteli and the Class Struggle.» *LCW, Cilt-24* içinde, s. 326-329. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «In Memory of Herzen.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 25-31. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912].
- Lenin, V. I. «In Memory of the Commune.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 139-143. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «In the Wake of Monarchist Bourgeoisie, or in the Van of the Revolutionary Proletariat and Peasantry?» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 212-223. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Inflamable Material in World Politics.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 182-189. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].

- Lenin, V. I. «Lecture on the 1905 Revolution.» *LCW, Cilt-23* içinde, s. 236-253. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «Lessons of the Commune.» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 475-479. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1908].
- Lenin, V. I. «Lessons of the Moscow Uprising.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 171-178. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «Letter to D. I. Kursky.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 358-359. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1922].
- Lenin, V. I. «Letter to I. I. Skvortsov-Stepanov. December 16, 1909.» *LCW, Cilt-16* içinde, s. 117-122. Moskova: Progress Publishers, 1977.
- Lenin, V. I. «Letter to the British Workers.» *LCW, Cilt-31* içinde, s. 139-143. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1920].
- Lenin, V. I. «Liberal and Marxist Conceptions of Class Struggle.» *LCW, Cilt-19* içinde, s. 119-124. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913].
- Lenin, V. I. «Liberalism and Democracy.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 569-578. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1912].
- Lenin, V. I. «Marx on the American “General Redistribution”.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 323-329. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Marxism and Insurrection. A Letter to the Central Committee of the R.S.D.L.P. (B.)» *LCW, Cilt-26* içinde, s. 22-27. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1917].
- Lenin, V. I. «Marxism and Revisionism.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 29-39. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «Material for the Preparation of the Programme of the R.S.D.L.P.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 15-76. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902].
- Lenin, V. I. «Materialism and Empirio-Criticism. Critical Comments on a Reactionary Philosophy.» *LCW, Cilt-14* içinde, s. 17-361. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «Meeting of Presidium of the Petrograd Soviet with Delegates from Food Supply Organisations. January 14 (27), 1918.» *LCW, Cilt-26* içinde, s. 501-506. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1918].
- Lenin, V. I. «Meeting of the All-Russia Central Committee. December 1 (14), 1917. Speech on the Constituent Assembly.» *LCW, Cilt-26* içinde, s. 353-355. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1917].
- Lenin, V. I. «Moscow Party Workers’ Meeting. November 27, 1918. Report on the Attitude of the Proletariat to Petty-Bourgeoisie Democrats.» *LCW, Cilt-28* içinde, s. 201-216. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1918].
- Lenin, V. İ. *Ne Yapmalı?* Çeviren Arif Berberoğlu. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2011 [1902].
- Lenin, V. I. «New Times and Old Mistakes in a New Guise.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 21-29. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].

- Lenin, V. I. «Ninth All-Russia Congress of Soviets. December 23-28, 1921. The Home and Foreign Policy of the Republic. Report of the All-Russia Central Executive Committee and the Council of People's Commissars. December 23.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 143-177. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «Ninth Congress of the R.C.P.(B.). March 29-April 5, 1920. Speech on Economic Development. March 31.» *LCW, Cilt-30* içinde, s. 472-479. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1920].
- Lenin, V. I. «Note to the Article "Russia's Finances and the Revolution".» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 229. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Notes of a Publicist.» *LCW, Cilt-16* içinde, s. 195-259. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1910].
- Lenin, V. I. «Notes of a Publicist.» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 62-74. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907].
- Lenin, V. I. «Notes of a Publicist. On Ascending a High Mountain; the Harm of Despondency; the Utility of Trade; Attitude towards the Mensheviks, etc.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 204-211. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1922].
- Lenin, V. I. «Notes on Plekhanov's Second Draft Programme.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 35-55. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902].
- Lenin, V. I. «Notes on Sotsial-Democrat, No. 1.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 232-235. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «Old Truths That are Ever New.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 211-215. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «On Compromises.» *LCW, Cilt-25* içinde, s. 309-314. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «On Our Agrarian Programme (A Letter to the Third Congress).» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 246-251. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «On the Beaten Track!» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 40-47. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «On the Provisional Revolutionary Government.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 461-481. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «On the Question of a Nation-Wide Revolution.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 404-408. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «On to the Straight Road.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 15-21. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «Opinion on Plehanov's Second Draft.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 56-58. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902].
- Lenin, V. I. «Osvobozhdeniye-ists and New-Iskraists, Monarchists and Girondists.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 221-222. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Outline of an Article Against the Socialist-Revolutionaries.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 462-463. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1903].

- Lenin, V. I. «People from Another World.» *LCW, Cilt-26* içinde, s. 431-433. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1918].
- Lenin, V. I. «Philistinism in Revolutionaty Circles.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 246-256. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «Plan of a Lecture on the Commune.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 206-208. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Plan of the Pamphlet. The Tax in Kind.» *LCW, Cilt-32* içinde, s. 320-328. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «Playing at Parliamentarianism.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 265-280. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Political Agitation and "The Class Point of View".» *LCW, Cilt-5* içinde, s. 337-343. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902].
- Lenin, V. I. «Political Parties in the Five Years of the Third Duma.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 497-502. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1912].
- Lenin, V. I. «Political Sophisms.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 425-432. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Postscript to the Pamphlet, A Letter to a Comrade on Our Organisational Tasks.» *LCW, Cilt-7* içinde, s. 133-138. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1904].
- Lenin, V. I. «Preface to Russian Translation of Karl Marx's Letters to Dr. Kugelmann.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 104-112. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «Preface to the Pamphlet. Memorandum of Police Department Superintendent Lopukhin.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 202-205. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Preface to the Russian Translation of K. Kautsky's Pamphlet: The Driving Forces and Prospects of the Russian Revolution.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 408-413. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «Preface to the Russian Translation of Letters by Johannes Becker, Joseph Dietzgen, Frederick Engels, Karl Marx, and Others to Friedrich Sorge and Others.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 359-378. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «Preface to the Russian Translation of W. Liebknecht's Pamphlet: No Compromises, No Electoral Agreements.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 401-407. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «Proletariat and Its Ally in the Russian Revolution.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 365-375. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. İ. «Proletarya ve Köylülüğün Devrimci Demokratik Diktatörlüğü.» *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü* içinde, çeviren Muzaffer Erdost, s. 7-15. Ankara: Sol Yayınları, 2006 [1905].

- Lenin, V. İ. «Proletarya ve Köylülük.» *İşçi Sınıfı ve Köylülük* içinde, çeviren Muzaffer Ardos, s. 168-174. Ankara: Sol Yayınları, 1977 [1905].
- . *Proleter Devrim ve Dönem Kautsky*. Çeviren Kenan Somer. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1989 [1918].
- Lenin, V. I. «Reformism in the Russian Social-Democratic Movement.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 229-241. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «Report at the Second All-Russia Trade Union Congress. January 20, 1919.» *LCW, Cilt-28* içinde, s. 412-428. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1919].
- Lenin, V. I. «Report on the Unity Congress of R.S.D.L.P. A Letter to the St. Petersburg Workers.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 317-382. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «Results of the Elections.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 493-518. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1913].
- Lenin, V. I. «Review of Home Affairs. IV Two Speeches by Marshals of the Nobility.» *LCW, Cilt-5* içinde, s. 289-301. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1901].
- Lenin, V. I. «Revision of the Agrarian Programme of the Workers' Party.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 165-195. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «Revolution and Counter-Revolution.» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 114-122. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907].
- Lenin, V. I. «Revolution Teaches.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 146-155. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Revolutionary Adventurism.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 184-205. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902].
- Lenin, V. I. «Revolutionary Office Routine and Revolutionary Action.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 62-65. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1905].
- Lenin, V. I. «Revolutionary Struggle and Liberal Brokerage.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 486-494. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Second Congress of the R.S.D.L.P. July 17 (30) - August 10 (23), 1903.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 465-507. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1903].
- Lenin, V. I. «Session of the All-Russia C.E.C. April 29, 1918. Report on the Immediate Tasks of the Soviet Government.» *LCW, Cilt-27* içinde, s. 279-305. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1918].
- Lenin, V. I. «Seventh All-Russia Congress of Soviets. December 5-9, 1919. Report on the All-Russia Central Executive Committee and the Council of People's Commissars. December 5.» *LCW, Cilt-30* içinde, s. 207-231. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1919].
- Lenin, V. I. «Several Thesis.» *LCW, Cilt-21* içinde, s. 401-404. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1915].
- Lenin, V. I. «Should We Organise the Revolution?» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 167-176. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].

- Lenin, V. I. «Six Theses on the Immediate Tasks of the Soviet Government.» *LCW, Cilt-27* içinde, s. 314-317. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1918].
- Lenin, V. I. «Social-Chauvenist Policy behind a Cover of Internacjonalist Phrases.» *LCW, Cilt-21* içinde, s. 429-437. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1915].
- Lenin, V. I. «Social-Democracy and the Provisional Revolutionary Government.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 275-292. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Social-Democracy's Attitude towards the Peasant Movement.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 230-239. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Socialism and the Peasantry.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 307-315. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Some Remarks on the "Reply" by P. Maslov.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 255-266. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «Some Sources of the Present Ideological Discord.» *LCW, Cilt-16* içinde, s. 87-94. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909].
- Lenin, V. İ. «Sosyal Demokrasi ve Geçici Hükümet.» *1905 Devrimi Üzerine Yazılar* içinde, çeviren Ragıp Zaraklı, s. 81-102. İstanbul: Yöntem Yayınları, 1905 [1976].
- Lenin, V. I. «Speech at a Joint Meeting of the Petrograd Soviet of Workers' and Soldiers' Deputies and Delegates from the Fronts November 4 (17), 1917. Newspaper Report.» *LCW, Cilt-26* içinde, s. 294-296. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1917].
- Lenin, V. I. «Speech at a Meeting of Delegates from the Poor Peasants' Committees of Central Gubernias. November 8, 1918.» *LCW, Cilt-28* içinde, s. 171-178. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1918].
- Lenin, V. I. «Speech at a Rally and Concert for the All-Russia Extraordinary Commission Staff. November 7, 1918.» *LCW, Cilt-28* içinde, s. 169-170. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1918].
- Lenin, V. I. «Speech at the Congress of the Social-Democratic Party of Switzerland, November 4, 1916.» *LCW, Cilt-23* içinde, s. 121-124. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1916].
- Lenin, V. I. «Speech at the First All-Russia Congress of Working Cossacks. March 1, 1920.» *LCW, Cilt-30* içinde, s. 380-400. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1920].
- Lenin, V. I. «Speech Delivered at the All-Russia Congress of Transport Workers. March 27, 1921.» *LCW, Cilt-32* içinde, s. 272-284. 1973 [1921]: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «Strange and Monstrous.» *LCW, Cilt-27* içinde, s. 68-75. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1918].
- Lenin, V. I. «Street Fighting (The Advice of a General of the Commune).» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 237-238. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].

- Lenin, V. I. «Tenth All-Russian Conference of the R.C.P.(B.). May 26-28, 1921. Summing-Up Speech on the Tax in Kind. May 27.» *LCW, Cilt-32* içinde, s. 417-432. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «Tenth Congress of the R.C.P.(B.). March 8-16, 1921. Preliminary Draft Resolution of the Tenth Congress of the R.C.P. on Party Unity.» *LCW, Cilt-32* içinde, s. 239-244. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «Tenth Congress of the R.C.P.(B.). March 8-16, 1921. Report on the Political Work of the Central Committee of the R.C.P.(B.). March 8.» *LCW, Cilt-32* içinde, s.170-191. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «Tenth Congress of the R.C.P.(B.). March 8-16, 1921. Summing-Up Speech on the Report of the C.C. of the R.C.P.(B.). March 9.» *LCW, Cilt-32* içinde, s. 192-207. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «The "Unity" Conference of R.S.D.L.P. Organisations Abroad. September 21-22 (October 4-5), 1901.» *LCW, Cilt-5* içinde, s. 223-230. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1901].
- Lenin, V. I. «The “Leftward Swing” of the Bourgeoisie and the Tasks of the Proletariat.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 395-401. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909].
- Lenin, V. I. «The Advice of the Conservative Bourgeoisie.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 457-460. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «The Agrarian Debates in the Third Duma.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 303-317. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907.» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 217-431. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907].
- Lenin, V. I. «The Agrarian Programme of Social-Democracy in the Russian Revolution. Autoabstract.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 158-181. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «The Agrarian Question and the Forces of the Revolution.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 333-336. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «The Aim of the Proletarian Struggle in Our Revolution.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 360-379. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909].
- Lenin, V. I. «The Assessment of the Present Situation.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 267-280. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «The Assessment of the Russian Revolution.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 50-62. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «The Attitude of the Workers’ Party to Religion.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 402-413. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909].
- Lenin, V. I. «The Attitude towards Bourgeois Parties.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 489-509. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].

- Lenin, V. I. «The Autocracy and the Proletariat.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 17-28. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «The Beginning of Bonapartism.» *LCW, Cilt-25* içinde, s. 223-226. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «The Black Hundreds and the Organisation of an Uprising.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 200-204. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «The Bolsheviks and the Petty Bourgeoisie.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 179-183. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «The Bourgeois Intelligentsia's Methods of Struggle Against the Workers.» *LCW, Cilt-20* içinde, s. 455-486. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1914].
- Lenin, V. I. «The Bourgeoisie Bargains with the Autocracy, the Autocracy Bargains with the Bourgeoisie.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 574-576. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «The Collapse of the Second International.» *LCW, Cilt-21* içinde, s. 205-259. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1915].
- Lenin, V. I. «The Congress Summed up.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 392-395. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «The Crisis of Menshevism.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 341-364. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «The Development of Capitalism in Russia. The Process of the Formation of the Home Market for Large-Scale Industry.» *LCW, Cilt-3* içinde, s. 21-607. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1896-99].
- Lenin, V. I. «The Development of Revolutionary Strikes and Street Demonstrations.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 471-477. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1913].
- Lenin, V. I. «The Dictatorship of the Proletariat.» *LCW, Cilt-30* içinde, s. 93-104. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1919].
- Lenin, V. I. «The Discussion on Self-Determination Summed up.» *LCW, Cilt-22* içinde, s. 320-360. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1916].
- Lenin, V. I. «The Dissolution of the Duma and the Tasks of the Proletariat.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 109-131. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «The Economic Content of Narodism and the Criticism of It in Mr. Struve's Book (The Reflection of Marxism in Bourgeois Literature).» *LCW, Cilt-1* içinde, s. 333-507. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1895].
- Lenin, V. I. «The Events of the Day.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 167-169. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «The Fifth Congress of the R.S.D.L.P. April 30-May 19 (May 13-June 1), 1907.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 437-488. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «The Fiftieth Anniversary of the Fall of Serfdom.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 87-91. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].

- Lenin, V. I. «The First Results of the Political Alignment.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 396-404. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «the German Social-Democrats on the Cadets.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 494-498. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «The Government's Falsification of the Duma and the Tasks of the Social-Democrats.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 383-388. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «The Happening to the King of Portugal.» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 470-474. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1908].
- Lenin, V. I. «The Heritage We Renounce.» *LCW, Cilt-2* içinde, s. 491-534. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1897].
- Lenin, V. I. «The Historical Destiny of the Doctrine of Karl Marx.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 582-585. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1913].
- Lenin, V. I. «The Historical Meaning of the Inner-Party Struggle in Russia.» *LCW, Cilt-16* içinde, s. 374-392. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1910].
- Lenin, V. I. «The Impending Catastrophe and How to Combat It.» *LCW, Cilt-25* içinde, s. 323-369. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «The International and Domestic Situation of the Soviet Republic. Speech Delivered to a Meeting of the Communist Group at the All-Russia Congress of Metalworkers, March 6, 1922.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 212-226. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1922].
- Lenin, V. I. «The International Socialist Congress in Stuttgart.» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 75-81. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907].
- Lenin, V. I. «The Junius Pamphlet.» *LCW, Cilt-22* içinde, s. 305-319. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1916].
- Lenin, V. I. «The Latest in Iskra Tactics, or Mock Elections as a New Incentive to an Uprising.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 356-373. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «The Lessons of the Moscow Events.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 376-387. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «The Liquidation of Liquidationism.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 452-460. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1909].
- Lenin, V. I. «The Marx-Engels Correspondence.» *LCW, Cilt-19* içinde, s. 552-558. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913].
- Lenin, V. I. «The Menshevik Tactical Platform.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 249-264. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «The Military Programme of the Proletarian Revolution.» *LCW, Cilt-23* içinde, s. 77-87. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1916].
- Lenin, V. I. «The Narodnik-like Bourgeoisie and Distraught Narodism.» *LCW, Cilt-7* içinde, s. 103-111. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1903].

- Lenin, V. I. «The National Programme of the R.S.D.L.P.» *LCW, Cilt-19* içinde, s. 539-545. Moskova: Progress Publishers, LCW, Cilt-19.
- Lenin, V. I. «The National Question in Our Programme.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 452-461. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1903].
- Lenin, V. I. «The Persecutors of Zemstvo and the Hannibals of Liberalism.» *LCW, Cilt-5* içinde, s. 31-80. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1901].
- Lenin, V. I. «The Platform of Revolutionary Social-Democracy.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 208-218. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «The Political Crisis and the Bankruptcy of Opportunist Tactics.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 150-166. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «The Political Line.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 328-334. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912].
- Lenin, V. I. «The Position and Tasks of Socialist International.» *LCW, Cilt-21* içinde, s. 35-41. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1914].
- Lenin, V. I. «The Preparation of a "Disgusting Orgy".» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 147-152. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907].
- Lenin, V. I. «The Present Situation in Russia and the Tactics of the Workers' Party.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 112-119. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «The Priesthood in the Elections and Elections with the Priesthood.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 341-344. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912].
- Lenin, V. I. «The Proletarian Revolution and the Renegade Kautsky. Pravda No. 219, October 11, 1918.» *LCW, Cilt-28* içinde, s. 105-113. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1918].
- Lenin, V. I. «The Proletariat and Its Ally in the Russian Revolution.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 365-375. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «The Proletariat and the Peasantry.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 231-236. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «The Reorganisation of the Party.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 29-39. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1905].
- Lenin, V. I. «The Results of the Cadet Congress.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 241-245. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «The Revolutionary Phrase.» *LCW, Cilt-27* içinde, s. 19-29. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1918].
- Lenin, V. I. «The Revolutionary-Democratic Dictatorship of the Proletariat and the Peasantry.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 293-303. Moskova: Progress Publishers, 1977.
- Lenin, V. I. «The Right of Nations to Self-Determination.» *LCW, Cilt-20* içinde, s. 393-454. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1914].

- Lenin, V. I. «The Role and Functions of the Trade Unions under the New Economic Policy. Decision of the C.C., R.C.P.(B.), January 12, 1922.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 184-196. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1922].
- Lenin, V. I. «The Russian Revolution and the Tasks of the Proletariat.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 135-145. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «The Second Congress of the Communist International. July 19-August 7, 1920. Speech on the Terms of Admission into the Communist International. July 30.» *LCW, Cilt-31* içinde, s. 246-252. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1920].
- Lenin, V. I. «The Seventh (April) All-Russia Conference of the R.S.D.L.P.(B.). April 24-29 (May 7-12), 1917.» *LCW, Cilt-24* içinde, s. 225-313. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «The Slogans and Organisation of Social-Democratic Work inside and outside the Duma.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 331-341. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «The Slogans and Organisation of Social-Democratic Work Inside and Outside the Duma.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 331-341. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «The Social Significance of the Serbo-Bulgarian Victories.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 397-399. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912].
- Lenin, V. I. «The Social Structure of State Power, the Prospects and Liquidationism.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 144-163. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].
- Lenin, V. I. «The Socialist Party and Non-Party Revolutionism.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 75-82. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1905].
- Lenin, V. I. «The Socialist Revolution and the Right of Nations to Self-Determination.» *LCW, Cilt-22* içinde, s. 143-156. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1916].
- Lenin, V. I. «The State and Revolution. The Marxist Theory of the State and the Tasks of the Proletariat in the Revolution.» *LCW, Cilt-25* içinde, s. 385-497. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «The Strength and Weakness of the Russian Revolution.» *LCW, Cilt-12* içinde, s. 349-357. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1907].
- Lenin, V. I. «The Tactics of the Proletariat and the Tasks of the Moment.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 490-493. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «The Tasks of the Proletariat in Our Revolution. Draft Platform for the Proletarian Party.» *LCW, Cilt-24* içinde, s. 55-91. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «The Tasks of the Revolutionary Youth. First Letter.» *LCW, Cilt-7* içinde, s. 43-56. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1903].
- Lenin, V. I. «The Tasks of the Russian Social-Democratic Labour Party in the Russian Revolution. Report of a Lecture.» *LCW, Cilt-23* içinde, s. 355-361. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].

- Lenin, V. I. «The Tasks of the Russian Social-Democrats.» *LCW, Cilt-2* içinde, s. 323-351. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1897].
- Lenin, V. I. «The Tax in Kind. (The Significance of the New Policy and Its Conditions).» *LCW, Cilt-32* içinde, s. 329-365. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «The Theory of Spontaneous Generation.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 246-251. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «The Theses on the Agrarian Question Adopted by the Communist Party of France.» *LCW, Cilt-33* içinde, s. 131-137. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «The Third Congress of the R.S.D.L.P., April 12 (25) - April 27 (May 10), 1905.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 359-424. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «The Third Duma.» *LCW, Cilt-13* içinde, s. 123-132. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1907].
- Lenin, V. I. «The Three Sources and Three Component Parts of Marksizm.» *LCW, Cilt-19* içinde, s. 23-28. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913].
- Lenin, V. I. «The Unity Congress of the R.S.D.L.P. April 10 (23) - April 25 (May 8), 1906.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 277-309. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «The Unsound Arguments of the "Non-Party" Boycotters.» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 77-82. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers Party.» *LCW, Cilt-10* içinde, s. 199-276. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1906].
- Lenin, V. I. «The War in China.» *LCW, Cilt-4* içinde, s. 372-377. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1900].
- Lenin, V. I. «The Workers' Party and the Peasantry.» *LCW, Cilt-4* içinde, s. 420-428. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1901].
- Lenin, V. I. «The Zemstvo Campaign and Iskra's Plan.» *LCW, Cilt-7* içinde, s. 495-516. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1904].
- Lenin, V. I. «Thir All-Russia Congress of Soviets. Summing-Up Speech at the Congress. January 18 (31).» *LCW, Cilt-26* içinde, s. 479-482. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1918].
- Lenin, V. I. «Third Congress of the Communist International. June 22-July 12, 1921. Report on the Tactics of the R.C.P. July 5.» *LCW, Cilt-32* içinde, s. 478-496. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «Third Congress of the Communist International. June 22-July 12, 1921. Theses for a Report on the Tactics of R.C.P.» *LCW, Cilt-32* içinde, s. 453-461. Moskova: Progress Publishers, 1973 [1921].
- Lenin, V. I. «Those Who would Liquidate Us. Re: Mr. Potresov and V. Bazarov.» *LCW, Cilt-17* içinde, s. 60-81. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1911].

- Lenin, V. I. «Three Constitutions or Three Systems of Government.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 557-559. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Two Letters.» *LCW, Cilt-15* içinde, s. 286-302. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1908].
- Lenin, V. I. «Two Tactics.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 148-157. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 15-140. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «Two Utopias.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 355-359. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1912].
- Lenin, V. I. «Two Worlds.» *LCW, Cilt-16* içinde, s. 305-313. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1910].
- Lenin, V. I. «Under a False Flag.» *LCW, Cilt-21* içinde, s.134-157. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1915].
- Lenin, V. I. «Victorious Revolution.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 450-451. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «War and Revolution. A Lecture Delivered May 14 (27), 1917.» *LCW, Cilt-24* içinde, s. 398-421. Moskova: Progress Publishers, 1974 [1917].
- Lenin, V. I. «What Goes on among the Narodniks and What Goes on in the Countryside.» *LCW, Cilt-18* içinde, s. 555-561. Moskova: Progress Publishers, 1978 [1913].
- Lenin, V. I. «What Our Liberal Bourgeoisie Want, and What They Fear.» *LCW, Cilt-9* içinde, s. 240-245. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].
- Lenin, V. I. «What The "Friends of the People" are and How They Fight the Social-Democrats. (A Reply to Articles in Russkoye Bogatstvo Opposing the Marxists).» *LCW, Cilt-1* içinde, s. 129-332. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1894].
- Lenin, V. I. «What to Fight for?» *LCW, Cilt-16* içinde, s. 165-170. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1910].
- Lenin, V. I. «Who is for Alliances with the Cadets? .» *LCW, Cilt-11* içinde, s. 53-59. Moskova: Progress Publishers, 1972 [1906].
- Lenin, V. I. «Why I Resigned from the Iskra Editorial Board. A Letter to the Editors of Iskra.» *LCW, Cilt-7* içinde, s. 118-124. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1903].
- Lenin, V. I. «Why the Social-Democrats Must Declare a Determined and Relentless War on the Socialist-Revolutionaries.» *LCW, Cilt-6* içinde, s. 170-173. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1902].
- Lenin, V. I. «Working-Class and Bourgeois Democracy.» *LCW, Cilt-8* içinde, s. 72-82. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1905].

- Lenin, V. İ. «Yeni Görevler ve Yeni Güçler.» *Seçme Eserler, Cilt-3* içinde, çeviren Saliha N. Kaya ve İsmail Yarkın, s. 405-413. İstanbul: İnter Yayınları, 1994 [1905].
- Lenin, V. I. «Zabern.» *LCW, Cilt-19* içinde, s. 513-515. Moskova: Progress Publishers, 1977 [1913].
- Lenin, V. İ., ve Slavoj Žižek. *Lenin Üzerine*. Çeviren Nilgün Araş. İstanbul: Encore Yayınları, 2004 [2002].
- Levine, Norman. «Lukács on Lenin.» *American Journal of Sociology* 18, no. 1 (Şubat 1978): s. 17-31.
- . *Marx's Rebellion Against Lenin*. New York: Palgrave Macmillan, 2015.
- Liebman, Marcel. *Lenin Döneminde Leninizm*. Çeviren Osman Akınhay. 2 cilt. İstanbul: Belge Yayınları, 1990-1992 [1973].
- Lih, Lars T. *Lenin*. Çeviren Aslı Önal. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017 [2011].
- . *Lenin'i Yeniden Keşfetmek*. Çeviren Melih Pekdemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018 [2005].
- Lukács, György. *Lenin'in Düşüncesi. Devrimin Güncelliği*. Çeviren Mehmet R. Zaralı. İstanbul: Belge Yayınları, 1979 [1924].
- Marx, Karl. «Fransa'da İç Savaş.» *Fransız Üçlemesi* içinde, yazar Karl Marx, çeviren Erkin Özalp, s. 252-340. İstanbul: Yordam Kitap, 2016 [1871].
- . *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850*. Çeviren Erkin Özalp. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2012 [1850].
- . *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*. Çeviren Erkin Özalp. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2009 [1852].
- Marx, Karl, ve Friedrich Engels. «Address of the Central Authority to the League. March 1850.» *MECW, Cilt-10* içinde, s. 277-287. Moskova: Progress Publishers, 1978.
- Mathiez, Albert. *Fransız İhtilâli*. Çeviren Şükrü Kaya. 3 cilt. İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1940 [1922-1924].
- Mayer, Robert. «Lenin and the Jacobin Identity in Russia.» *Studies in East European Thought* 51, no. 2 (1999): s. 127-154.
- McPhee, Peter. *Robespierre: Devrimci Bir Yaşam*. Çeviren Süha Sertabiboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015 [2012].
- Nimtz, August H. *Lenin'in Seçim Stratejisi. Sandık mı, Sokak mı, Yoksa Her İkisi mi?* Çeviren Deniz Tuna. 2 cilt. İstanbul: Yordam Kitap, 2018 [2014].
- Nistad, Bjørn Ditlef. «Was Lenin a Jacobin-Blanquist?» *Scando-Slavica* 56, no. 2 (2010): s. 141-162.
- Nygaard, Bertel. «Constructing Marxism: Karl Kautsky and the French Revolution.» *History of European Ideas* 35, no. 4 (2009): s. 450-464.
- Okuyan, Kemal. «Lenin Miti: Büyük Bir İhtilalciyi Değersizleştirmek.» *Gelenek*, Ocak 2019.

- . «Lenin'i Nasıl Okumalı?» *Gelenek*, Şubat 2002.
- «Ömer Laçiner ile Söyleşi: Sosyalizmin Tarifine Çalışacağız.» *Birikim*. 18 Eylül 2007. <https://birikimdergisi.com/guncel/167/omer-laciner-ile-soylesi-sosyalizmin-tarifine-calisacagiz> (erişildi: Kasım 2023, 30).
- Plehanov, Georgiy Valentinoviç. «Na poroge dvadtsatogo veka (20. Yüzyılın Eşiğinde).» *G. V. Plehanov Soçineniya (Plehanov Eserler), Cilt-12* içinde, s. 62-66. Moskova: Gosizdat, 1926 [1901].
- Plehanov, Georgiy Valentinoviç. «Neskol'ko slov o poslednem Parişskom mejdunarodnom sotsialistiçeskom kongresse (Son Paris Uluslararası Sosyalist Kongresi Üzerine İki Çift Söz).» *G. V. Plehanov Soçineniya (Plehanov Eserler), Cilt-12* içinde, s. 103-116. Moskova: Gosizdat, 1926 [1901].
- Read, Cristopher. *Lenin: A Revolutionary Life*. Oxon: Routledge, 2005.
- Riesco, Manuel. «Honour and Eternal Glory to the Jacobins!» *New Left Review*, no. 212 (1995): s. 55-67.
- Robespierre, Maximilien. *Ayaklar Baş Olunca*. Çeviren İlhan Erman. Ankara: İlkeriş Yayıncılık, 2008 [1793-1794].
- Shandro, Alan. *Lenin and the Logic of Hegemony. Political Practice and Theory in the Class Struggle*. Leiden, Boston: Brill, 2014.
- Shlapentokh, Dmitry. *The Counter-Revolution in Revolution: Images of Thermidor and Napoleon at the Time of Russian Revolution and Civil War*. New York: Palgrave Macmillan, 1999.
- Shlapentokh, Dmitry. «The Images of the French Revolution in the February and Bolshevik Revolutions.» *Russian History* 16, no. 1 (1989): s. 31-54.
- Shub, David. *Her Yönüyle Lenin*. Çeviren Vedat Günyol. İstanbul: Çan Yayınları, 1977 [1948].
- Sieyès, Emmanuel-Joseph. "*Üçüncü Sınıf*" Nedir? Çeviren İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2005 [1789].
- Smith, Tom. «Beyond Hero Worship: A Marxist Critique of Bolshevik Terror and Its Indebtedness to Jacobinism.» *Socialism and Democracy* 10, no. 1 (1996): s. 47-82.
- Soboul, Albert. *1789 Fransız İnkilâbı Tarihi*. Çeviren Şerif Hulûsi. İstanbul: Cem Yayınevi, 1969 [1962].
- Somer, Kenan. «Proletarya Diktatorası ve Marksizm.» *Yeni Marksizm ve Gelecek*, no. 1 (Mayıs 1993): s. 37-53.
- Sosyalizm ve Topumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*. Cilt 3. 8 cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Spitzer, Alan B. *L. Auguste Blanqui'nin Devrimci Teorileri*. Çeviren Suphi Nejat Ağırnaslı. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2013 [1957].
- Stalin, Yosif Visaryanoviç, ve SBKP MK'nın bir Komisyonu. *Bolşevik Partisi Tarihi*. Çeviren Gaybiköylü. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1998 [1938].

- Steinberg, Mark D. «Lev Trotsky and the Utopian Imagination in the Russian Revolution.» *Вестник СПбГУ. История*. 62, no. 4 (2017): s. 664-673.
- Suda, E. Zeynep, ve Nevzat Evrim Önal, . *100. Yılında Büyük Ekim Devrimi*. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2017.
- Sukhanov, N. N. *The Russian Revolution 1917. A Personal Record*. Çeviren Joel Carmichael. New Jersey: Princeton University Press, 1984 [1922].
- Suny, Ronald Grigor. «Russian Terror/ism and Revisionist Historiography.» *Australian Journal of Politics and History* 53, no. 1 (2007): s. 5-19.
- Tanilli, Server. *Fransız Devrimi'nden Portreler*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007 [1989].
- Teschke, Benno. «Bourgeois Revolution, State Formation and the Absence of the International.» *Historical Materialism* 13:2 (2005): s. 3-26.
- Troçki, Lev. «Our Political Tasks (1904).» *Marxist Internet Archive*. 1999. <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1904/tasks/> (erişildi: Mart 5, 2023).
- Walicki, Andrzej. *Rus Düşünce Tarihi. Aydınlanma'dan Marksizme*. Çeviren Alâeddin Şenel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009 [1973].
- Warwick, Charles F. *Mirabeau and the French Revolution*. Philadelphia: George W. Jacobs & Company Publishers, 1908 [1905].
- Wilson, Edmund. *Lenin - Tarihi Yazanlar ve Yapanlar*. Çeviren Can Yücel. İstanbul: İthaki Yayınları, 2004 [1940].
- Winczewski, Damian. «Did Rosa Luxemburg Accuse Lenin of Blanquism? A Different Interpretation.» *Science & Society* 83, no. 4 (Ekim 2019): s. 536-560.
- Yetiş, Mehmet. «Kenan Somer'in Yazısı [Proletarya Diktatorası ve Marksizm] Üzerine Bir Yorum.» *Yeni Marksizm ve Gelecek*, no. 1 (Mayıs 1993): s. 54-65.

ÖZET

Bu tez Vladimir İlyiç Ulyanov'un, namıdiğer Lenin'in Rusya'da burjuva devrimi için geliştirdiği kuramın Büyük Fransız Devrimi'nin Jakoben kesitiyle kurduğu ilişkiyi tüm yönleriyle ortaya koymayı amaçlamakta ve Lenin'in 1917'ye kadar olan Jakobenliğinin anlaşılabilmesi için bir yöntem önermektedir. Buna göre, Rus devrimcinin Jakobenliği dört temel düzlemde soyutlanabilir: Birincisi, Lenin'in 1905 Devrimi'yle birlikte Rusya için tarif ettiği iki devrim senaryosu ve bunlara denk düşen burjuva gelişim hatlarını içerir. Burada 1789 Fransız-1848 Alman Devrimleri ikiliği ve takip eden Fransa-Almanya gelişimleri ikiliği vardır. İkinci düzlemde Lenin'in başından bu yana Rusya'da devrim için kazanılması gerektiğine inandığı köylülükle en çok ilişkilendirilebilecek Narodnik teori ve programın sınıf temeli ve sınırları üzerine görüşleri ve 1905'le birlikte köylü temsilcilerinin savunduğu toplumsal projeye yüklediği Jakoben içerik ve işlev vardır. Üçüncüsünde, Rus sosyal demokrasisindeki Bolşevik-Menşevik bölünmesi ve devrim zamanı aldıkları farklı tutumlar, Jakobenizm temalarının bunlarda kazandığı görünümle birlikte irdelenmiştir. Lenin'in sosyal demokrasinin Jakobenleri ve Jironenleri olarak da andığı bu iki hizbin apayrı siyasal kavrayışları ve bunlara denk düşen Marksist praxisleri vardır. Son düzlem Lenin'in burjuva devrimi için geliştirdiği iktidar planının Marx'ın Jakoben temel tarih teziyle ilişkisi ve buradan hareketle Rusya için yaptığı bir dizi dönüştürmeyle başlatılmıştır. Ardından Lenin'in diktatörlük konsepti ve bunu inşa ederken geliştirdiği iç savaş, restorasyon ve haddini aşma kavramlarıyla kuramındaki Jakobenlik ortaya koyulmuştur. Sonuç olarak, Lenin'in burjuva devrimi

bağlamındaki Jakobenliği dönemsel, kısmi, arızı ya da rastlantısal değildir; onun devrim ve devlet kuramında kurucu nitelikte tarihsel ve teorik temelleri vardır.

Anahtar Sözcükler: Lenin, Jakobenizm, Rus Devrimi, Fransız Devrimi, Burjuva Devrimi, Devlet, Diktatörlük.

ABSTRACT

This thesis aims to shed light on all aspects of the theory of bourgeois revolution in Russia by Vladimir Ilyich Ulyanov, alias Lenin, in relation to the Great French Revolution's Jacobin era and proposes a method for understanding Lenin's Jacobinism up to 1917. Accordingly, the Jacobinism of the Russian revolutionary can be abstracted on four basic planes. The first comprises two revolution scenarios and corresponding bourgeois development lines which Lenin described for Russia with the Revolution of 1905. Here there is the dichotomy of the French Revolution of 1789 and the German Revolution of 1848, as well as the dichotomy of the subsequent French and German developments. On the second plane, there are Lenin's views on the class basis and limits of the Narodnik theory and program, which can be most associated with the peasantry that he believed should be won to the revolution from the outset, and the Jacobin content and function he ascribed to the social project defended by the peasant representatives from 1905 onwards. On the third, the Bolshevik-Menshevik split in Russian social democracy and the different stances they took during the revolution are examined together with the appearances of Jacobinism themes in them. These two factions, which Lenin also referred to as the Jacobins and Girondins of social democracy, have completely different political conceptions and corresponding Marxist praxis. The last plane is initiated through the power plan developed by Lenin for the bourgeois revolution in relation to Marx's Jacobin basic history thesis and a series of transformations he made for Russia based on this. Jacobinism in Lenin's theory is then demonstrated through the concept of dictatorship and the notions of civil war,

restoration, and overshoot that he developed in elaborating this concept. In conclusion, Lenin's Jacobinism in the context of the bourgeois revolution is not periodic, partial, accidental, or incidental; it has a fundamental historical and theoretical basis in his theory of the revolution and state.

Keywords: Lenin, Jacobinism, Russian Revolution, French Revolution, Bourgeois Revolution, State, Dictatorship.